

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Dramatická umění

Autorské herectví a teorie autorské tvorby a pedagogiky

DISERTAČNÍ PRÁCE

Směřování k naplněnému sdělení

Sdělnost a věrohodnost v mluvním a osobnostním projevu
současných českých kazatelů

Mgr. Irena Hamzová Pulicarová

Vedoucí práce : Doc. Mgr. et MgA. Michal Čunderle, Ph.D.

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: Ph.D.

Praha, 2013

ACADEMY OF PERFORMING ARTS

THEATRE FACULTY

Dramatic arts

Authorial Acting and the Theory of Authorial Creation and Pedagogy

DOCTORAL DISSERTATION

Towards a Fulfilled Communication

Communicability and Credibility of Speech Act and Personal
Expression of Czech Contemporary Preachers of the Catholic
Church

Mgr. Irena Hamzová Pulicarová

Vedoucí práce : Doc. Mgr. et MgA. Michal Čunderle, Ph.D.

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: Ph.D.

Praha, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma

Směřování k naplněnému sdělení

Sdělnost a věrohodnost v mluvním a osobnostním projevu současných
českých kazatelů

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne .....

.....
podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků disertační práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Za pomoc, trpělivost a věcné i laskavé vedení své práce děkuji doc. Michalovi Čunderle, Ph.D. Za inspiraci, a to nejen v souvislosti s touto prací, a za nejednu dobrou radu děkuji milému prof. Ivanu Vyskočilovi. Děkuji také doc. Libuši Válkové, která ochotně analyzovala hlasový projev kazatelů, o němž též tato práce pojednává. Děkuji i pedagožce a přítelkyni Mgr. Pavle Sovové, Ph.D. S poděkováním za mentální podporu se obracím také k vážené a milé prof. Evě Stehlíkové a k doc. Vladimíru Chrzovi.

Za pomoc, bez které bych se neobešla, děkuji svým rodičům a sestře Daniele.

Za doprovázení a pochopení děkuji Tomášovi.

Mé velké díky patří také všem šesti kazatelům – kněžím katolické církve, kteří se neobávali dát všanc svůj projev mým snahám o podrobný rozbor, a umožnili mi nahlédnout do svých světů i v podobě rozhovoru.

Děkuji vám.

Irena Pulicarová.

Klíčová slova

- psychosomatika – psychosomatický přístup k veřejnému vystupování – hlasová výchova – řečová výchova, přednes – dialogické jednání (=acting with inner partner) – sdělování, sdělnost – kazatelství, homiletika – kazatelé katoličtí - vědomá přítomnost – věrohodnost - psychosomatické a spirituální – mluvní projev - osobnostní projev - reflexe

Abstrakt

Autorka si v této práci klade otázku po míře a kvalitě sdělnosti a věrohodnosti v mluvním i celkově osobnostním projevu šesti současných kazatelů katolické církve. Jejich projev zkoumá především z hlediska kritérií, formulovaných psychosomatickým přístupem k veřejnému vystupování. Jeho základní principy charakterizuje v příslušných kapitolách jako připravenost vědomě, tvořivě a dialogicky existovat ve veřejném prostoru. Tedy také vědomě a fyziologicky co nejkvalitněji, v souladu psychického a somatického, se projevovat svým tělem, hlasem a řečí. A to ve vztahu k sobě, k dané mluvní situaci (ke kázání/ homilii) a k těm, kdo jí jsou přítomni.

Autorka cituje také z některých převážně současných homiletických pramenů a ptá se mimo jiné, jaké požadavky na kazatelský projev kladou, respektive zda se jím vůbec zabývají.

Druhá část disertace je věnována analýzám homilií šesti kazatelů, odlišujících se způsobem svého projevu a oslovujících různé cílové skupiny. Tyto rozbory doplňuje portrét mluvčího, jehož součástí jsou pasáže z rozhovorů, které autorka s kazateli vedla na téma smyslu a cíle kázání, jeho přípravy, práce se zpětnou vazbou, reflexe vlastního projevu apod.

V závěru pak autorka shrnuje přednosti a rezervy projevu jednotlivých kněží a upozorňuje na sdělné a věrohodné pasáže či momenty jejich promluv, realizované v psychosomatickém propojení. Tato rekapitulace může být inspirací k obecnější reflexi kazatelského projevu a také impulzem k jeho zkvalitňování, pozváním k dalším krokům na cestě k naplněnému sdělení.

Key Words

- psychosomatics – psychosomatic approach to public performance – voice training – speech training, recitation – acting with inner partner – communication, communicability – preaching, homiletics – catholic preachers – conscious presence – credibility – psychosomatic and spiritual – speech act – personal expression – reflection

Abstract

In this dissertation, the author questions the degree and quality of communicability and credibility of speech act and generally personal expression of six contemporary preachers of the Catholic Church. Their expression is studied primarily from the standpoint of criteria set by the psychosomatic approach to public performance. Its main principles are characterised in relevant categories as a readiness to consciously, creatively and dialogically exist in the public space. This also means to express oneself with one's body, voice and speech consciously and physiologically as well as possible, the psychic being in line with the somatic. All this in relation to oneself, to the given speech situation (to the sermon/homily) and to those who are present to it.

The author quotes also some mainly contemporary homiletic resources and queries – besides other things – which demands they set on preaching act or if they deal with it at all.

The second part of the dissertation presents the analyses of six preachers' homilies differing in the style of their performance and addressing various target groups. Portraits of the speakers are added to these analyses, which include passages of interviews conducted with them by the author on the meaning and goal of their sermon, its preparation, working with feedback, reflection on their own performance and so on.

In conclusion the author sums up the merits and drawbacks of the individual priests' performance and points out the communicable and credible passages or moments of their speeches realised in a psychosomatic interconnection. This recapitulation may become an inspiration to a more general reflection on the preaching act and also an impulse to its improvement, an invitation to further steps on the way to a fulfilled communication.

Obsah

ÚVOD	1
1. TEORIE.....	8
1.1. PSYCHOSOMATIKA	8
1.1.1. <i>Princip psychosomatiky.....</i>	9
1.1.2. <i>Psychosomatické disciplíny - výchova k hlasu, výchova k řeči, dialogické jednání.....</i>	10
1.1.2.1. <i>Výchova k hlasu .....</i>	11
1.1.2.2. <i>Výchova k řeči .....</i>	12
1.1.2.3. <i>Dialogické jednání .....</i>	13
1.1.3. <i>Věřohodnost, sdělnost, autenticita, osobní účast .....</i>	16
1.1.4. <i>Celostnost .....</i>	18
1.1.5. <i>Skutečně slyšet a vidět .....</i>	19
1.1.6. <i>Zkušenost a zodpovědnost.....</i>	21
1.1.7. <i>Cesta k plnosti.....</i>	23
1.1.8. <i>Tělo .....</i>	24
1.1.9. <i>Vyjít ze sebe .....</i>	25
1.1.10. <i>Psychosomatická a duchovní kondice .....</i>	27
1.1.11. <i>Vztah důvěry .....</i>	27
1.1.12. <i>Procesualita .....</i>	28
1.1.13. <i>Život v pravdě.....</i>	29
1.1.14. <i>Nechat se být .....</i>	30
1.1.15. <i>Být na příjmu.....</i>	31
1.1.16. <i>Skutečnost jako oslovení.....</i>	32
1.1.17. <i>Odkládat myšlenky/ Nespokojit se s dominancí intelektu.....</i>	33
1.1.18. <i>Psychosomatické a spirituální.....</i>	34
1.2. DOBRÉ KÁZÁNÍ POHLEDEM HOMILETIKY	36
1.2.1. <i>Homilie je nutná k posile křesťanského života .....</i>	36
1.2.2. <i>Stručná homiletika Mons. Josefa Hrdličky .....</i>	37
1.2.3. <i>Pozvání k naději z evangelických kruhů .....</i>	40
1.2.4. <i>Dominikánská revue Salve .....</i>	42
1.2.5. <i>Kazatelství jako nebezpečná role.....</i>	47
1.2.6. <i>Umění pojmenovat milost.....</i>	48
1.2.7. <i>Radost jako nevýslovný dar.....</i>	49
1.2.8. <i>Shrnutí – homilie a kazatel.....</i>	50
1.2.8.1. <i>Homilie.....</i>	50
1.2.8.2. <i>Kazatel .....</i>	52
1.2.9. <i>Dobré kázání, dobrý kazatel – pohledem homiletiky .....</i>	55
1.2.9.1. <i>Dobré kázání .....</i>	55
1.2.9.2. <i>Dobry kazatel .....</i>	56
1.2.10. <i>Otázka projevu.....</i>	57
1.3. DOBRÉ KÁZÁNÍ POHLEDEM PSYCHOSOMATIKY	60
1.3.1. <i>Mít co říct a umět to říct .....</i>	61
1.3.2. <i>Přiměřeně, srozumitelně, působivě a kultivovaně.....</i>	61
1.3.3. <i>Kázání jako specifická mluvní situace .....</i>	63
1.3.4. <i>„Mluvit lidskou řečí“ - naplněné sdělení a tvořivá komunikace .....</i>	66
1.3.5. <i>Vnímat se .....</i>	68
1.3.6. <i>Ručit za svůj projev .....</i>	68
1.3.7. <i>Sebekultivace .....</i>	69
1.3.8. <i>Zkušenost sama se sebou.....</i>	71
1.3.9. <i>Psychosomatický potenciál osobnosti.....</i>	72
1.3.10. <i>Požadavek dialogičnosti.....</i>	73
1.3.11. <i>Prostor .....</i>	74
1.3.12. <i>Zpětná vazba.....</i>	75
1.3.13. <i>Několikasměrná odpovědnost.....</i>	75
1.3.14. <i>Věřohodné kazatelství.....</i>	76

1.4. KRITÉRIA KAZATELSTVÍ, POJÍMANÉHO JAKO PŘÍLEŽITOST K NAPLNĚNÉMU SDĚLENÍ 78

2. KAZATELÉ	81
2.1. TOMASZ WAŚCIŃSKI.....	81
2.1.1. „Být lidový znamená být lidský“	81
2.1.2. „Chceme-li dojít do nebe, musíme zainvestovat“	85
2.1.3. <i>Názorně a prostě</i>	97
2.1.3.1. Téma	97
2.1.3.2. Řeč a projev	101
2.1.3.3. Vědomí kontextu	106
2.2. MONS. PROF. PHDR. TOMÁŠ HALÍK, TH.D.....	110
2.2.1. „Kázání musí být součástí vysoké kultury“	110
2.2.2. „Kde chybí bázeň, roste strach a úzkost“	116
2.2.3. <i>Sugestivně a s vášní</i>	134
2.2.3.1. Téma	134
2.2.3.2. Řeč a projev	136
2.2.3.3. Vědomí kontextu	146
2.3. P. MGR. ROMUALD ŠTĚPÁN ROB, OP	148
2.3.1. „Atmosféra úžasu – to je chvíle, kdy jsem s kázáním spokojený...“	148
2.3.2. „To, co rodí církev, je eucharistie“	153
2.3.3. <i>Emotivně a intenzivně</i>	160
2.3.3.1. Téma	161
2.3.3.2. Řeč a projev	162
2.3.3.3. Vědomí kontextu	166
2.4. MONS. DOC. ING. MGR. ALEŠ OPATRNÝ, TH.D.	168
2.4.1. „Kázání je hrozně nebezpečná věc...“	168
2.4.2. „Vykoupení má úžasnou moc“	174
2.4.3. <i>Rozvážně a věcně</i>	182
2.4.3.1. Téma	182
2.4.3.2. Řeč a projev	184
2.4.3.3. Vědomí kontextu	191
2.5. P. MGR. ET MGR. PETR AUGUSTIN BENEŠ CSSR.....	193
2.5.1. „Bojím se velkých slov, za kterými nemůžu stát“	193
2.5.2. „To největší je nám darováno“	199
2.5.3. <i>S neokázalou zúčastněností</i>	209
2.5.3.1. Téma	209
2.5.3.2. Řeč a projev	210
2.5.3.3. Vědomí kontextu	217
2.6. MONS. JIŘÍ PAĐOUR OFMCAP.	222
2.6.1. „Aby se v církvi divadlo nehrálo...“	222
2.6.2. „Vnímat tajemství a zůstávat na jeho prahu“	230
2.6.3. <i>Sdělně a muzikálně</i>	245
2.6.3.1. Téma	245
2.6.3.2. Řeč a projev	249
2.6.3.3. Vědomí kontextu	257
ZÁVĚR	259
PRAMENY A LITERATURA	273

Seznam příloh

CD s audionahrávkami promluv P. Tomasze Waścińského CSsR, P. Romualda Štěpána Roba OP, P. Petra Beneše CSsR a Mons. Jiřího Paďoura OFMCap.

Úvod

Ve své práci, nacházející se na pomezí několika oborů, si kladu otázku po sdělnosti a věrohodnosti v kazatelském projevu. Jejím cílem je přinést reflexi současné homiletické praxe, a to na příkladech šesti kazatelů, na základě analýz jejich homilií. Ty jsem doplnila portréty jejich tvůrců, v nichž cituji pasáže z rozhovorů s nimi. Hlavním kritériem těchto analýz je mluvní a osobnostní projev kazatelů. Jde o hledisko neběžné, ojedinělé, jímž se nikdo v českých podmínkách, pokud se mi podařilo zjistit, detailněji či soustavněji nezabývá. Je to ale právě projev mluvčího, který má zásadní vliv na to, jak bude konkrétní vystoupení, byť obsahově sebekvalitnější, posluchači přijato.

Dodejme, že vystihnout lidský projev (nikoliv jen rozebrat strukturu a obsahovou stránku promluvy) v jeho jednotlivých prvcích i v celkovém vyznění je náročné a obtížně uchopitelné.

Nejprve se tedy pokouším v této práci zformulovat požadavky na kvalitní projev, pojmenovat aspekty, které sdělnost a věrohodnost utvářejí či ovlivňují. Východisky, o nichž píše v první, teoretičtější části disertace, jsou mi především psychosomatické disciplíny a jejich pojetí veřejného vystupování. O nich pojednávám širěji v kapitole Psychosomatika a do kontextu s kazatelstvím jako specifickým typem mluvní situace je dávám v části Dobré kázání pohledem psychosomatiky.

S psychosomatickým pojetím veřejného vystupování jsem se setkala při studiu na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU jako s tvůrčím, komplexním a z lidské přirozenosti vycházejícím pohledem na možnosti kvalitního projevu – hlasového, mluvního, tělového. Zásadně mě ovlivnily – v osobním hledání, na cestě k rozvoji osobnostních kompetencí i v uvažování o kultuře, umění a veřejném vystupování – všechny základní disciplíny nabízené touto katedrou.¹

---

¹ Tedy především dialogické jednání a výchova k hlasu a k řeči, jimiž se podrobněji zabývám v kapitole Psychosomatika.

A stejně tak i jejich komplementárnost, jejich směřování k celostnosti. Pravdivost, věrohodnost projevu, přesnost sdělení i otevřenost k dalšímu hledání byla probouzena a požadována jak v dialogickém jednání, tak ve výchově k hlasu a řeči. Psychosomatický přístup, jak jsem sama na sobě zakusila a jak si ověřuji i při svém pedagogickém působení², je oživující a ozdravující a vede k budování kvalitního, oslovujícího jednání a projevu. K jeho komunikativnosti, věrohodnosti i celostnosti. Tato témata, jak jsem předeslala, detailněji přibližuji ve dvou zmíněných kapitolách teoretické části práce.

Zároveň jsem, jako pravidelná účastnice bohoslužeb, častou posluchačkou homilií a otázku po jejich kvalitě, zvláště po kvalitě projevu, si intenzivně kladu. O to intenzivněji, oč více se mi psychosomatický přístup jeví jako smysluplný a vlastně univerzální princip osobnostního rozvoje. Tedy inspirativní (snad) i pro kazatele.

Protože situace kázání, ale i poslání a sama osobnost kazatele inspiruje podle mého názoru k propojování psychosomatického a spirituálního a k otázkám rozpětí či napětí mezi přirozeným a nadpřirozeným, viditelně přítomným a přítomným skrze víru, mezi lidským a Božím, věnuji se stručně v kapitole Psychosomatika (v části Psychosomatické a spirituální) i tomuto existenciálnímu tématu.

Aspekty kazatelství, jak o nich uvažují některá díla převážně současné homiletické produkce, pojmenovávám v kapitole Dobré kázání pohledem homiletiky. Všímám si také, zda se tyto materiály dotýkají i projevu kazatelů. První část práce uzavírá shrnutí požadavků na dobré kázání, respektive souhrn kritérií kvalitního mluveného projevu, která na homilii aplikuji.

Podotýkám, že nejednou ve své práci témata, spojená s veřejným vystupováním, kvalitou projevu, tedy i vnímáním sebe sama, zpětnou vazbou, rozvíjením svých

---

² Co se týče příležitosti ověřovat si principy psychosomatiky v roli asistenta, v letech 2006 – 2010 jsem se takto účastnila dialogického jednání, realizovaného na KATaP DAMU, a to i v semestrálních kurzech pro cizince. Asistovala jsem také při řečovém jednání, vyučovaném na této katedře (2009 – 2011). Tuto disciplínu jsem také zaštiťovala v rámci ročního kurzu ESF pro pedagogy základních škol Slovo jako klíč (2011 – 2012).

schopností apod., otevírám v podobě otázek a nebo komentujících postřehů, které vždy nejsou vyčerpávajícími odpověďmi na tyto otázky. Spíše se snažím zformulovat, na co je možné se v této oblasti ptát, kudy se v uvažování o naplněném sdělení v souvislosti s kazatelstvím ubírat. Přitom se mi děje, že se v některých pasážích opakuji, že je mé tázání krouživé. K různým tématům se vracím a pokouším se nahlížet je z různých stran, respektive tento pohled spirálovitě upřesňovat.

Ve druhé, empirické části disertace se zabývám jednotlivými promluvami – homiliemi – šesti katolických kazatelů, které na základě stanovených kritérií rozebírám. Každá z těchto analýz, jak už bylo řečeno, je uvedena portrétem kněze, doplněným pasážemi z rozhovorů, jež jsem s nimi na téma kazatelství, sdělování a řeč vedla. To poskytuje informace o přístupu kazatelů k tomuto mluvenému žánru i další kontext. Rozbor pak uzavírá shrnutí kvalit a rezerv, jichž jsem si na mluveném a celkově osobnostním projevu kazatelů povšimla.

K analýze jsem vybrala homilie šesti kněží katolické církve, kteří jsou považováni za dobré kazatele, ať už masověji, i díky médiím (jako Mons. Tomáš Halík či Mons. Jiří Paďour), a nebo v širším okruhu těch, k nimž promlouvají. Zároveň mi ale šlo i o to, aby přes jistou oblíbenost, jež je spojuje, byli v rámci tohoto výběru odlišní, ať už svým projevem nebo i cílovou skupinou, kterou oslovují. Odlišují se také věkem – od kazatele v Kristových letech až k sedmdesátníkovi. Skutečnost, že všichni slouží v katolické církvi, pak zajišťuje alespoň základní shodu vstupních podmínek – tedy stejné umístění homilie v rámci bohoslužby a zvláště její totožnou roli v liturgii. (U kázání v nekatolických církvích je tomu jinak). Pro šestici osobností, jejichž projevem se v práci zabývám, jsem se rozhodla jednak proto, že mi tento počet připadal dostatečně reprezentativní a zároveň pro zpracování únosný.

Předkládám tedy analýzy promluv a portréty těchto kazatelů: vyučujícího homiletiky a dalších pastorálních oborů na KTF UK Mons. Aleše Opatrného, Th.D., od něhož jsem získala také informace k pedagogice homiletiky na této fakultě, redemptoristy P. Tomasze Waścińského, který svým polským původem

reprezentuje nemalou část kněží - cizinců, vypomáhajících v České republice; zároveň jeho projev výrazně ovlivňuje orientace k tzv. lidovým misiím. Dalším ze zvolených duchovních je dominikán P. Romuald Štěpán Rob, považovaný mnohými za charismatického kazatele, P. Petr Beneš CSsR, který kromě svého teologického vzdělání vystudoval bohemistiku a četba kvalitní literatury a vnímání nejrůznějších druhů umění je důležitou součástí jeho kazatelské přípravy. Se svým tázáním jsem se obrátila i na vysokoškolského profesora, prezidenta České křesťanské akademie, autora oblíbených duchovních esejů a rektora akademické farnosti Nejsvětějšího Salvátora Mons. Tomáše Halíka a také na biskupa českobudějovické diecéze, původním vzděláním herce Mons. Jiřího Paďoura OFMCap.

Jak bylo zmíněno, způsobem svého projevu, obsahem promluv a často i širším kontextem se tito kněží dosti odlišují. T. Waściński vybočuje jednak svým původem (a na základě toho i svým vzděláním, mentalitou, zkušeností a samozřejmě také tím, že kázání nepronáší v rodném jazyce), ale i vědomým důrazem na obyčejnost a názornost homilie. P. Beneš, mimochodem člen stejné kongregace jako Waściński, vyniká obrazivostí, citlivostí a hloubkou kázání. A. Opatrný disponuje zkušeností pedagogickou i pastorační; jeho promluvy se vyznačují především věcností a schopností analyticky pojmenovat skutečnost. R. Rob pasáže svých homilií emocionálně zabarvuje a obrací se na své posluchače s velkým nasazením. J. Paďour je osobností vzdělanou a zkušenou v práci se slovem a v oblasti veřejného vystupování; nechybí mu ani vytříbená sluchová schopnost, což mu umožňuje být v situaci homilie v soustředěném napojení. T. Halík svými stylově vybroušenými promluvami, smyslem pro paradox, výrazným přednesem i atmosférou, která kolem něj díky jeho osobitosti vzniká, oslovuje zvláště lidi intelektuálně zaměřené, a to nejen z řad katolíků.³

---

³ Situace s výběrem konkrétních kázání se vyvinula tak, že tři ze šesti analyzovaných homilií byly proneseny o stejném svátku – Nanebevzetí Panny Marie – a vycházely tedy ze stejného tématu. Jde o promluvy P. Petra Beneše CSsR, Mons. Aleše Opatrného a Mons. Jiřího Paďoura OFMCap. Nabízelo by se tyto homilie detailněji srovnat, zvláště co do tematických akcentů. Nakonec, vzhledem k objemu této disertace, jsem od tohoto záměru upustila. Rolí v tom sehrálo i to, že prioritním kritériem pro analýzu mi je projev kazatelů, nikoliv téma homilie.

Metodologie

Mezi výzkumné metody, které jsem v této práci použila, patří rozhovor s kněžími, jejichž homiliemi se zabývám. A dále pozorování situace kázání, naslouchání a následně sluchová analýza nahrávky těchto homilií. Z toho získané poznatky shrnuji a skrze jejich interpretaci se snažím odpovědět na otázku po míře a kvalitě sdělnosti jednotlivých homilií. A tedy po míře a kvalitě sdělnosti a věrohodnosti projevu kazatelů.

Kněží jsem se v rozhovorech, které jsem s nimi vedla, ptala na způsob přípravy homilie, na pojetí její věrohodnosti, na vnímání sebe sama a posluchačů. Dále jsem s nimi hovořila o cíli a smyslu kázání a také o formě i významu zpětné vazby, které se jim dostává. Zajímalo mě i to, jakým homiletickým školením prošli během příprav na kněžství. Zvolila jsem formu volnějšího rozhovoru; k jednotlivým kazatelům jsem přicházela asi s deseti základními otázkami; ty jsem doplňovala o dotazy, mířící ke specifčnosti projevu konkrétního kazatele, nebo jsem některé otázky naopak pomíjela, opět s ohledem na daného respondenta.

Co se týče sluchové analýzy, snažila jsem se jednak, jako účastník bohoslužby, aktivně prožívající obřad, homilii v reálném čase v rámci mše svaté vyslechnout a nechat ji na sebe zapůsobit. (To se mi ve většině případů podařilo; výjimkou byla promluva Mons. Aleše Opatrného, který mi zpětně poskytl alespoň její videozáznam). Kazatelé byli předem o mé přítomnosti na bohoslužbě informováni; po dohodě s nimi jsem také pořídila vlastní audionahrávku homilie. Ve dvou případech jsem pracovala s videonahrávkou, u již zmíněného A. Opatrného a dále u J. Paďoura, kde jsem získala záznam homilie, natočený televizí Noe. (Pořídít vlastní nahrávku na stadionu pod širým nebem, kde se bohoslužby, celebrowané

Mons. Paďourem, účastnilo kolem 4 000 lidí, by bylo velmi technicky náročné).⁴

Promluvu jsem následně, s použitím nahrávky, podrobila, ve snaze o objektivní zkoumání, rozboru. A to z hlediska projevu, jeho sdělnosti a věrohodnosti, s důrazem na psychosomatické kvality. Zajímala mě tedy mimo jiné vnímavost kazatele vůči sobě, posluchačům i tématu či situaci promluvy (včetně prostoru, kde je pronášena) a jeho řečová a hlasová kvalita. Dalším kritériem mi byla dialogičnost či kontaktnost projevu (související se zmíněnou vnímavostí), tělové zapojení mluvčího, respektive míra souladu slova a gesta, a celostnost projevu. Všimla jsem si také kazatelova slovníku.

V rozbořech a v jejich shrnutích popisují i téma homilie, ale neanalyzují je, stejně jako se minimálně zabývám teologickou stránkou promluvy. (Pokud ano, tak v souvislosti s kontextem, který skrze ni vychází najevo). **Zaměřuji se na projev kazatelů a jeho kvality. Komplexní otázkou pro mě tedy zůstává, nakolik je konkrétní kázání sdělením živým a věrohodným, nakolik je sdělením celostným - tedy nakolik a v čem je sdělením naplněným.** Ptám se samozřejmě i po tom, jak a čím kazatel věrohodnosti a živosti svého projevu dosahuje. Jinými slovy - čím oslovuje a co mu naopak v tom, aby oslovil a inspiroval, brání. Sleduji tedy, zda dané kázání je pouze mluvenou záležitostí, a nebo se stává – místy či ve svém celku – setkáním, událostí, jednáním skrze řeč.

---

⁴ Mým původním záměrem bylo pracovat jen s audionahrávkami, protože řečový a hlasový projev je na nich koncentrovaněji vnímatelný. Navíc z hlasového a mluvního projevu bývá patrné mnoho tělových detailů, kterých si lze všimnout. K tomu dále podotknu, že kazatele jsem při homilii i při jiných typech promluvy (při rozhovoru, který jsme spolu vedli, a dále např. při přednášce, katechezi apod.) sledovala vícekrát, měla jsem tedy možnost jejich základní postoj, nakládání s tělem a gesty, tělové citění či míru propojení hlasu a gest vnímat už „v předstihu“ a obecněji.

Zároveň ještě dodám, že pořízení audionahrávky (pomocí digitálního diktafonu) na bohoslužbě je jednodušší a mnohem méně rušivé než videonahrávání. Jak jsem zmínila, situace se nakonec vyvinula tak, že jsem pracovala se dvěma videonahrávkami, které jsem od kazatelů získala, a se čtyřmi audionahrávkami.

Jednotlivé analýzy i jejich shrnutí⁵ mají různý rozsah – v závislosti na délce homilie nebo množství aspektů projevu, jež v homilii nacházím.

Tyto metody a způsob zpracování jsem zvolila, protože jsem je spatřovala jako jediné možné.

V závěru práce přináším pak stručný souhrn nejpodstatnějších charakteristik projevu kazatelů a pokouším se odpovědět na otázku, zda a v čem je tento projev sdělným a věrohodným a v čem tkví jeho případné rezervy.

---

⁵ Uvědomuji si, že se zde pohybuji na velmi tenkém ledě, odkázána především na míru své pozornosti, vnímavosti a schopnosti pojmenovat vnímané. Rozhovory s kazateli, studium homiletické a teologické literatury i praktické zkoušení v psychosomatických disciplínách můj pohled, jak doufám, zpřesňují. Tenký led ovšem vzniká už se základní otázkou, kladenou v této práci – a sice, zda je kázání živé, věrohodné a oslovující. Kazatelé často na tento dotaz odpovídali „jak pro koho“ a připouštěli, že odhadnout, ke komu mluví, tomu svou homilii přizpůsobit a posílit tak její oslovující kvalitu, je někdy velmi těžké. Individuálnost vnímání zde hraje významnou roli. Mohu tedy psát především o tom, co jsem viděla a slyšela já, čím a jak jsem já byla oslovena. Zároveň se ale pokouším pozorované jevy, postoje, přístupy vsazovat alespoň částečně do souvislostí s informacemi, získanými při rozhovorech s kazateli i se zkušeností z jejich dlouhodobějšího sledování – od všech šesti kněží jsem slyšela více homilií i jiných promluv, jak už bylo řečeno. Vyslechnutý projev při homilii dávám pak především do kontextu poznatků i zkušeností z psychosomatického pojetí veřejného vystupování, které, jak jsem zmínila a jak o tom ještě bude řeč, ke sdělnému a věrohodnému projevu vede.

1. Teorie

1.1. Psychosomatika

V této kapitole se pokouším formulovat základní principy psychosomatiky, tedy psychosomatického přístupu k veřejnému vystupování, k lidskému projevu. Psychosomatický, celostný pohled na jednání ve veřejné situaci, s nímž jsem se setkávala a setkávám při svém studiu na Katedře autorské tvorby a pedagogiky (dále KATaP) na DAMU, je také východiskem mého uvažování o kazatelské praxi kněží, jíž se v této práci zabývám.⁶

Na následujících stranách charakterizuji dílčí oblasti i jednotlivé disciplíny, utvářející psychosomatický přístup, a témata, jež jsou pro něj typická. Protože má tento celostný pohled na člověka mnoho styčných bodů se spiritualitou, uvádím na některých místech oba tyto „světy“ do souvislosti. Pouštím se do těchto vod proto, že je to právě život z víry, který kazatelé, jejichž projevu se v této práci věnuji, vedou a k němuž chtějí své posluchače inspirovat. Zároveň tvůrce psychosomatické koncepce prof. dr. Ivan Vyskočil hovoří i o jejích duchovních zdrojích (zvláště o podnětech, jež přinesli představitelé katolické spirituality Ignác z Loyoly či Romano Guardini). Propojení psychosomatického a spirituálního je – vedle těchto dvou již zmíněných důvodů, proč se touto souvislostí zabývat – také mým osobním tématem. Vedle psychosomatiky je pro mě totiž – jako pro praktikující v katolické církvi – i duchovní život úhlem pohledu, s nímž mám jistou zkušenost. Jak naznačuji dále, tematických i principiálních souvztažností je mezi

---

⁶ Co se týče terminologie, v oblasti psychosomatických disciplín, zvláště dialogického jednání, jde o slovní zásobu zatím obecně nevídanou, která vychází především z originálního, osobitého stylu zakladatele disciplíny a psychosomatického konceptu prof. dr. Ivana Vyskočila, a to jak z jeho písemného, tak i mluveného projevu. V této práci používám část výrazů, které pro charakteristiku psychosomatických jevů zvolil či utvořil. S teologickou terminologií jsem obeznámena jen na základní úrovni, proto mnohé duchovní skutečnosti popisují spíše běžným než odborným jazykem.

těmito dvěma oblastmi – psychosomatickou a spirituální - nemálo.⁷

1.1.1. Princip psychosomatiky

Pojem psychosomatika, který je znám také v lékařství jako název hraničního oboru, zabývajícího se vztahem duševního a tělesného v oblasti nemoci a zdraví, v této práci chápu v souladu s pojetím prof. dr. Ivana Vyskočila (* 1929) a jeho spolupracovníků. Tedy jako hledačský, otevřený, tvořivý a k tvořivosti povzbuzující přístup k objevování a budování kvality jednání, komunikace i prožívání člověka. Kvality, založené na vědomém a vzájemně se inspirujícím propojení tělového a duševního, které směřuje k plné, autentické osobnosti a osobitosti člověka. K rozvíjení této kvality dochází při praktickém studiu, tedy při zkoušení v tzv. psychosomatických disciplínách, kdy získáváme zkušenost s tělem, hlasem a řečí a s jejich možnostmi.

K tématu psychosomatiky, která není souborem technik a návodů, ale spíše pozváním na cestu k propojování duševního a tělového, k prožitku sebe sama, svého hlasu a projevu, a na základě jejich reflexe k prohlubování svého sebeuvědomění a zkvalitňování svého jednání podotýká Ivan Vyskočil: „Být hlasem, řečí, tělem je pro naprostou většinu záležitost zcela neznámá. Je tu hluboké odcizení. I jako důsledek městské, technické civilizace. Tudiž zkušenost sebe sama, schopnost prožívat a širě i kvalita prožitku jsou zredukovány na povrchní, banální minimum, schéma. Proto je tak podstatné ono navozování a reflektování primárních zkušeností, které ještě před takovými padesáti šedesáti roky byly pro venkovskou populaci většinou samozřejmé. Jenomže ono sotva lze vědomě, funkčně probouzet a zapojovat tzv. podvědomí, když nejsou ony primární zkušenosti, když není zkušenost a vědomí vlastní mohoucnosti a odtud poznání

---

⁷ Spirituální rozměr v této práci konkretizuji na křesťanský, přesněji katolický duchovní život, na intenzivní vztah s Bohem. Především proto, že s ním mám osobní zkušenost, jak už jsem zmínila. O psychosomatice píšu v pojetí prof. dr. Ivana Vyskočila a jeho spolupracovníků, především doc. Libuše Válkové a Ady Fryntové, jak jsem ji poznala při studiu na KATaP DAMU. Podotýkám ještě, že si uvědomuji, že každá z obou oblastí, psychosomatická i spirituální, a jejich spojení otevírá závažné otázky, na jejichž postižení mé dosavadní znalosti ani zkušenost nestačí. Předkládám tedy to, co se mi k těmto tématům podařilo promyslet a co jsem dokázala zformulovat.

sebe sama. Potom samozřejmě není s čím a o čem a proč experimentovat, potom převládne nevědomá imitace, klišé jakožto prožitek a ‚prožívání‘.” (Vyskočil, cit. dle Čunderle, 2001, s. 59).

V psychosomatických disciplínách tedy nejde o nic méně než o kvalitu každodenního života – o její utváření a prohlubování. Děje se tak při dialogickém jednání s vnitřním partnerem, základní a zároveň integrující psychosomatické disciplíně, při výchově k hlasu a řeči, vedoucí k fyziologicky optimální tvorbě hlasu, tříbení sluchu a rozvíjení sdělnosti, při výchově k pohybu a dalších, doplňujících disciplínách (zvláště autorském čtení a herecké propedeutice). Jak je zřejmé, Ivan Vyskočil dal svou pedagogikou a tvorbou termínu psychosomatika širší a existenciálnější obsah⁸.

1.1.2. Psychosomatické disciplíny - výchova k hlasu, výchova k řeči, dialogické jednání

„Jako psychosomatické označujeme takové disciplíny, kterými člověk zhodnocuje svou existenci jako jednotu tělesného a duševního” (Hančil, 1997, s. 16). Průvodním jevem této postupně objevované a utvářené jednoty, založené na harmonizaci a vzájemné souhře duševního a tělového, bývá kvalitní a kultivovaný projev, respektující přirozené fyziologické funkce a působící blahodárně na samotného vystupujícího i ty, kdo mu naslouchají. Psychosomatické disciplíny lze chápat také jako existenciálně pojatou péči o svůj hlas, tělo a řeč, o svou bytost jako celek. Dodejme, že výchova k hlasu a k řeči a dialogické jednání jsou komplementární; vědomí i vystupování toho, kdo se jimi zabývá (kdo je studuje,

---

⁸ Ivan Vyskočil je autorem, divadelníkem a pedagogem, kromě klasického herectví vzdělaným také v psychologii a filozofii. Je mu vlastní postoj otevřenosti, tázání, poctivého hledání i vědomí souvislosti. Disponuje velkou znalostí a hlubokým ponorem ve zmíněných oblastech, které propojuje se svou tělovou zkušeností. Jeho koncepce psychosomatických disciplín má mnoho co do činění s filozofickou antropologií, obecně filozofií a i se spiritualitou. Mezi své inspirační zdroje řadí jednak filozofii dialogu, uvažování a přístupy svého učitele Jana Patočky (zvláště jeho Péči o duši) a také myšlenky teologů Ignáce z Loyoly a Romana Guardiniho, jak jsme zmínili. Jeho pojetí vzdělávání usiluje o to být celostné; zahrnuje všechny rozměry lidské bytosti a počítá s nimi. Jeho integrální součástí tedy jsou existenciální přesahy, otázky po smyslu a důraz na odpovědnost.

kdo se jich účastní), prohlubují, zpřesňují a zkvalitňují v několika navzájem se doplňujících a ovlivňujících oblastech.

1.1.2.1 Výchova k hlasu

Hlasová výchova či výchova k hlasu je v pojetí pedagožky doc. Libuše Válkové, jako součást psychosomatické koncepce prof. Ivana Vyskočila, disciplínou, která „komplexním rozvíjením hlasotvorných a psychosomatických předpokladů navozuje a udržuje harmonii duševních a tělesných funkčních napětí.“ Tato harmonie je základem „optimální hlasotvorné aktivity. Ta [...] působí svými psychofyziologickými důsledky zpětně jako hybná síla rozvoje [osobnosti]. [...] Výchova k hlasu tak vede k jejímu vědomému spoluvytváření ” (Válková, 2005, s. 23).

Ve shodě s psycholožkou doc. Evou Vyskočilovou upřesňuje Válková, že „hlasotvorné procesy navozují cesty k proměnám lidského vědomí“ a dodává, že hlas zprostředkovává „setkání se sebou samým i citlivé kontaktování s vnějším světem.“ Ze svého a Vyskočilové východiska, že hlas reprezentuje, jako jakési zvukové stigma, náš psychický stav, dále dovozuje: „jestliže hlas odhaluje, pak musí být člověk schopen těmto odhalením naslouchat a akceptovat je, tedy důkladně pracovat sám na sobě.“ (Válková, 2005, s. 11 - 12). Válková doplňuje, že toto – psychosomatické – pojetí hlasové výchovy vychází z vědomí, že „mezi hlasem a osobností člověka je příčinná provázanost. Moudře prováděná hlasová kultivace má hlubinný [...] význam pro psychické i somatické utváření člověka” (tamtéž, s. 22). Ivan Vyskočil k tomu podotýká: „...z hlasu a řeči pochází to nejpodstatnější pro otvírání osobnosti, pro sebepoznání. [...] Protože řečí vycházíme ze sebe, hlas je jediná možnost, jak ze sebe vyjít. [...] do prostoru, ale taky do druhého člověka, do existence [...] Jde o to být hlasem. Protože hlas nemáme, není to nástroj. Je to bytí.“ A dále dodává: „Pro vytvoření prostoru, pro zážitek svobody a mohoucnosti je hlas podstatnější než třeba pohyb, už proto, že pohyb zdaleka není tak zdegenerovaný, poškozený, zasutý, převálcovaný civilizací” (Vyskočil, in: Rut, 2000, s. 113 - 114).

Co se týče konkrétních postupů výchovy k hlasu, studenti se pod vedením doc. Válkové snaží „v zapojení celého těla nacházet a evokovat svůj základní, ba primitivní hlasový výraz a z něj se teprve dostávají k jeho různě kultivovaným projevům. Probouzejí bránici, uvolňují nesprávná, křečovitá napětí, zapojují rezonance, osvojují si hlasový rejstřík atd. Základním momentem výchovy k hlasu je přítom tělové citění či vědomí. Z vnímání vlastního těla, ze souhry optimálních tělových uvolnění a napětí se rodí zdravý hlas” (Čunderle, 2001, s. 87).

Pro současnou situaci společnosti, jak ji ve své knize Hlas individuality charakterizuje Libuše Válková, je typická snížená úroveň hudební vzdělanosti a s tím související pokleslost hlasové kultury. Z toho dle autorky vyplývá, že „nároky na kvalitu hlasové připravenosti pro výkon všech profesí uplatňujících hlas a jeho dovednost poklesly na minimum” (Válková, 2005, s. 14). To je konstatování, které se týká i profese duchovních a jejich kazatelské role. Fundované posouzení projevu kazatelů poskytla pro druhou část této práce právě doc. Válková.

1.1.2.2 Výchova k řeči

Stručně řečeno, cílem výchovy k řeči je opustit obvyklé tzv. zběžné čtení, tedy mechanické ozvučování textu, a učit se sdělovat s konkrétní představou. A díky této konkrétnosti číst přirozeně, živě a věrohodně. Tak jako když mluvíme – tehdy naše představy (myšlenky) řeč předcházejí a zůstávají s ní úzce spojeny.

Vynikající pedagožka řeči a přednesu Ada Fryntová, která studovala u R. Lukavského, J. Plachého a O. Krejčí, dlouholetá spolupracovnice dr. Ivana Vyskočila na KATaP, k tomu říká: „Řeč slouží a je uzpůsobena k vyjádření konkrétní myšlenky - sdělení. A nic nelze efektivně sdělit bez zapojení představy. Chci-li něco sdělit, musím to mít ve větší konkrétnosti, v konkrétním čase a konkrétním prostoru na mysli” (Fryntová, 2006, s. 12 - 13).

Pro skutečně sdělné čtení je tedy nezbytné vytvářet si na základě psaného textu vnitřní představy a tyto pak teprve „oblékat”, jak to pojmenovala žačka Libuše Válkové, pedagožka Pavla Sovová, do autorem určených slov. Na takové čtení je

potřeba být velmi aktivní – psychicky, tělově a hlasově. Znamená to mnohdy až nezvyklou disciplínu myšlenkové aktivity a rozvíjení schopnosti vnímat text hlouběji a celistvě. Řeč se tak stává jednáním – mluvním, orálním gestem.

Prvním krokem k tomu je zpomalení, nutné proto, abychom dokázali sami sebe slyšet. Zpomalení vede i k hlubšímu soustředění, k pozornosti vůči jednotlivým slovům (sdělením textu), vůči nám samým i vůči posluchačům. Takové čtení je pak mnohem spíše sdílením než pouhým předáním informace, živým setkáním s textem, se sebou i s druhými.

Ivan Vyskočil, který prošel studiem přednesu spolu s Adou Fryntovou, zdůrazňuje konkrétnost, věcnost a smysl sdělení, které nebudují jen kvalitu řeči (přednesu), ale i myšlení. Ve své přednášce Chvála přednesu podotýká, že „řeč je potřeba a umění věcně sdělit, věcně, sdělně spolu mluvit a odpovědně se domluvit“ (Vyskočil, in: Čunderle, 2001, s. 88). Jak podotkl znalec Vyskočilovy tvorby Michal Čunderle, „přednes a výchovu k řeči spojuje [Vyskočil] s etikou a vzájemností. Vyjímá jej, podobně jako ostatní [psychosomatické] disciplíny, z kontextu umění a vsazuje jej do širších a primárnějších, lidských souvislostí“ (Čunderle, 2001, s. 88).

V psychosomaticky pojatém přednesu či jednání řečí tedy jde o detailní porozumění textu a objevení možnosti (závislé na individuálních dispozicích interpreta), jak toto porozumění zprostředkovat naslouchajícímu, jak o něm podat zprávu. Jinými slovy – jak dospět k již zmíněnému „mluvení z představy“. Důležitou vlastností tohoto „podání zprávy“ (aby je bylo možné za věcné a vědomé sdělení považovat) je nezatěžkanost přibližností, nejistotou a vnějškovým prožíváním. Jde o interpretaci, při níž čtoucí odhaluje před posluchači, pro ně a spolu s nimi text – jeho co nejcelistvější výpověď a smysl. Toto směřování ke sdělnosti je spojeno s objevováním dialogičnosti projevu - s vnímáním sebe, zamýšleného sdělení i posluchačů.

1.1.2.3 Dialogické jednání

„Jde o to projevit se,“ říká autor této celostné, psychosomatické disciplíny Ivan Vyskočil. A dodává: „Jde o sebepoznání a zrání, cestu k dospělosti, k tvořivé aktivitě, k vnímavosti, odpovědnosti a (...) k radosti z existence“ (Vyskočil, 1999,

s. 6). V tomto výjimečném holistickém přístupu spojil Vyskočil svou zkušenost a erudici hereckou, autorskou, psychologickou, filozofickou i pedagogickou. Začal jej rozvíjet v roce 1968 a pokračuje v něm dosud, od počátku 90. let zvláště na DAMU na Katedře autorské tvorby a pedagogiky, jejíž koncepci vytvořil a kterou do roku 2003 vedl.

Tato kapitola je vlastně zkrácenou citací Vyskočilova textu Dialogické jednání – heslo k autorizaci. Rozhodla jsem se jej, s drobnými škrty, použít, protože zde tuto disciplínu přibližuje sám autor. Vyskočilův specifický jazyk, originalita ve stavbě vět, vrstvení, doplňování a upřesňování, které je pro jeho mluvní i písemný projev typické, zároveň – spolu se sdělovaným obsahem – zpřítomňuje fenomén dialogičnosti, na němž je tato psychosomatická disciplína založena.

Jak píše Ivan Vyskočil ve svém textu, „základem dialogického jednání [dále DJ] je zkušenost a zakoušení stran jednání (mluvení, hraní) sám se sebou (s vnitřním partnerem, resp. partnery) zpravidla o samotě. Z autopsie snad každému známé tzv. samomluvy nebo samohry. Dále pak jde o to, učit se a naučit se podobně autentické, spontánní, hrající a souhrající jednání (chování a prožívání) produkovat veřejně, v situaci ‚veřejné samoty‘ (Stanislavskij), za přítomnosti a pozornosti ‚diváků‘. V situaci, kdy ‚jako kdyby‘ druzí, diváci, při tom nebyli, s vyloučením zejména zrakového a taktilního kontaktu.”

Ke způsobu, jak praktikování této disciplíny probíhá, její tvůrce říká: „Po úvodu, v němž vedoucí (učitel) si společně s účastníky (žáky) evokuje a probere známou zkušenost ‚samomluv‘ (kupř. stále se vyskytující typické situace takového jednání), zdůrazní nezbytnost ‚vycházet ze sebe‘ a ‚přicházet k sobě‘ i ‚jít do sebe‘ hlasem, řečí, a zdůrazní, že je nutné, aby také hlas a řeč, hlasové a řečové projevy byly jednáním, zdůrazní, že jde jedině o zkoušení, hledání, učení se a nalézání, tedy nikoli o předvádění nějakého umění. Posléze vyzve přítomné, kteří sedí na židlích vedle sebe v řadě čelem do prostoru jako diváci, aby někdo, kdo chce, šel ‚na plac‘ a zkoušel to. To je v podstatě jediná instrukce ‚co dělat‘. Následující jsou toliko připomínky, poznámky k tomu, co a jak kdo dělal a udělal,

zpravidla k tomu, co se povedlo a co nepovedlo, co nevyšlo, proč a co s tím, jak na to, aby to bylo ono.”

Ke zkoušení ještě dodává: „Na place‘ je každý přiměřeně dlouho (dvě až pět minut), je sám v poli pozornosti druhých, v ‚silovém poli‘, bez jakýchkoli pomůcek (kupř. hudba, rekvizity, kostým, zadané téma).”

Proces zkoušení dialogického jednání Ivan Vyskočil komentuje: „Každý účastník zakouší počáteční chaos, zmatek, což jako takové trvá zpravidla šest až deset setkání. Pak se postupně začíná soustřeďovat a uvolňovat, začíná vnímat, projevovat se ‚ted‘ a ‚tady‘, diferencovaně reagovat, jednat, uvádět do vztahů, artikulovat, uvědomovat si a sledovat kontrastnost, polaritu a oscilaci, pravé protiklady a komplementárnost, recipocitu, souhru protikladů, postupně dialogicky jedná a zakouší dialogické bytí, že dialogicky – leckdy paradoxně – je, dospívá do ‚tvůrčího stavu‘ (Stanislavskij), k inspirovanosti, k tomu, že ‚to v člověku a s člověkem hraje‘ (Patočka), že ‚ucho žasne, co to huba mluví‘ (Werich), že umí ‚slyšet partnera a odpovědět mu‘ (V + W), dospívá k vlastní psychosomatické kondici pro vědomou, tvořivou komunikaci. To v horizontu nejméně tří let systematického, kontinuálního studia, ne-li výcviku.

Zakusit počáteční – vlastní i společný – chaos, zmatek a jeho vyjasňování, postupné strukturování ‚zevnitř‘, je pro další dění nadmíru důležité. Aby totiž od samého počátku byla aktivována a preferována tendence a odvaha k experimentování, zkoušení, hledání – formulování si hypotéz – a také nalézání, především toho vlastního, osobitého, aby od samého počátku neměla vrch většinou dominantní tendence imitovat, napodobovat, přijímat a produkovat takové i onaké hotovosti, standardy.

Organickou a nutnou součástí toho ‚na place‘, společného studia a učení, je průběžné ‚privátní‘ zkoušení. Zejména průběžná písemná reflexe, o níž se účastník podílí s vedoucím a ostatními, zakládá společné studium.”

Ivan Vyskočil se dále vyjadřuje k cíli a smyslu dialogického jednání: „DJ zahrnuje a otevírá více polí zkoumání i možných cest a cílů. Vždycky však má být ryze

osobní a osobnostní záležitostí, kdy záleží na osobních dispozicích (kupř. druhu, kvalitě i velikosti nadání), k čemu a jak komu může být a je, co si kdo s tím sám počne, od toho slibuje.”

Toto obecnější sdělení tvůrce disciplíny konkretizuje: „U většiny může být a bývá cestou sebeobjevování, sebepoznávání a sebpřijetí, u leckterých také cestou seberealizace. To dle předpokladů, nadání a zájmů.

Může být a bývá, jak už řečeno, vytvářením psychosomatické kondice pro tvořivou komunikaci, a tedy pro hlubší a přesnější, ‚vodivější‘ empatii, poznání a přijetí druhého, pro setkání v pravém slova smyslu.

Může být a bývá prožitím, poznáním a studiem principů dramatické hry [...] a nepředmětného herectví (hráčství, aktérství).

Může být a bývá cestou pochopení a uchopení, ‚vtělení‘ a uskutečnění určité výzvy, otázky, určitého úkolu, textu.

Může být a bývá, je-li jako takové poznáno a pochopeno, otevřenou a otevírající cestou, metodikou zkoušení, hledání i vnímání, všímání si a nalézání.”

Vyskočil zároveň zdůrazňuje, že dialogické jednání „není však účelově vypracovaným, hotovým, osvědčeným postupem, ‚metodou‘, kterou jako hotovost lze přijímat a ‚nasazovat‘. A rozhodně není takovou nebo onakou technikou.”

V závěru svého „hesla k autorizaci” dodává: „Výzkum a studium DJ pokračuje v několika směrech. Hlavně v ústavu pro výzkum a studium autorského herectví a na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU v Praze.” (Vyskočil, 2002, s. 176 – 177).

1.1.3. Věrohodnost, sdělnost, autenticita, osobní účast

Výchova k řeči a k hlasu a dialogické jednání umožňují, budováním psychosomatické kondice (tedy připravenosti být ve vědomém propojení duševního a tělového), realizovat jednání, které je sdělné a věrohodné, které

může oslovit. Tyto kvality – sdělnost a věrohodnost – jsou mj. plodem celostního zapojení jednajících a jeho osobní účasti, zájmu, angažovanosti.

Autenticita či věrohodnost osobnosti je vlastně míra souladu duševního a tělového, prožívaná a projevovaná v každodenní existenci. A to různou kvalitou jednání a vystupování. Můžeme se ptát, nakolik je náš vnitřní život a představa o našem chování a jednání propojena s jejich prezentací navenek, s realitou našeho jednání a kvalitou jeho sdělnosti. Tedy zda vyzařujeme to, co se domníváme, že vyzařujeme (a co bychom vyzařovat chtěli), a sdělujeme to, co sdělit chceme (a co bychom sdělit chtěli). Autenticita, jak bývá definována v psychologii, právě „vyjadřuje stupeň, jímž je člověk subjektivně ‚sám sebou a zároveň do jaké míry je jeho projev vůči okolí ve shodě s touto charakteristikou“ (Vymětal, 2013).

Věrohodnost, autenticita osobnosti je prohlubována a upřesňována, když se „věci dostávají z nevědomí do vědomí“, jak o tom často při dialogickém jednání mluví Ivan Vyskočil. Tedy když si (na sobě, v hlase, těle, řeči) více všímáme a více si uvědomujeme. A když toto uvědomované přijímáme.

Autenticitu, věrohodnost jednání zkvalitňuje rovněž schopnost zůstat při svém projevu v kontaktu sám se sebou a s posluchači, svou situaci vnímat a v návaznosti na ni svůj projev upřesňovat.

Sdělnost, částečně se s věrohodností, autenticitou překrývající, bych charakterizovala jako dovednost projevit se či promluvit vědomě, srozumitelně, soustředěně a přitom zůstat se sebou i s posluchači v dialogu, být této mluvné situace co nejplněji účasten. Tato kritéria jsou, domnívám se, podmínkou toho, aby vystoupení mohlo zaujmout a oslovit, aby mohlo dojít k prožitku setkání mluvčích s posluchači a jich obou s tématem, o které jde, se sdělením. V takovém případě už mluvené slovo nemusí být jen řečí, ale jednáním – orálním gestem, činem (Ong, 2006, s. 41).

Významným faktorem, který do procesu sdělování vstupuje, je **sebereflexe** - schopnost vnímat se, tedy mj. správně se slyšet. Ta projev koriguje a může napomáhat jeho zkvalitňování – tedy upřesňování sdělnosti. Bývá ale různě rozvinutá. Psychosomatické disciplíny, nabízející prostor k zakoušení sebe sama, prohlubují vnímavost a schopnost sebereflexe cíleně pěstují.

To má pro zkvalitňování projevu velký význam. Jakkoli je totiž cenná vnitřní pravdivost, autenticita mluvčího jako taková, neodpovídá-li jí svou věrohodností i projev, neblíží-li se vzájemné harmonii, výsledným vjemem posluchačů bude nejspíše zmatek, možná pocit falše a nebo zkrátka velmi ochuzená příležitost účastnit se setkání s vyjadřovanými myšlenkami mluvčího i jeho zaujetím pro ně.

Co tedy může ovlivňovat **věrohodnost a sdělnost projevu**? Jednak jistě to, zda za obsahem i způsobem projevu mluvčí stojí nebo, slovy Ivana Vyskočila, zda za ně ručí. Což u způsobu projevu znamená, zda si ho je mluvčí vědom, zda sám sebe v takové situaci dobře, soustředěně vnímá, zda zůstává sám se sebou v kontaktu. A zda je v kontaktu s posluchači. Tato kontaktnost, komunikativnost umožňuje reagovat na aktuální podněty vlastní i přicházející od posluchačů (verbálního, ale – v souvislosti s kazatelstvím – spíše neverbálního charakteru) i atmosféru situace. A v důsledku toho obsah i způsob projevu vhodně dolaďovat. K podstatným faktorům, umožňujícím sdělnost, patří samozřejmě hlasová a mluvní kvalita. O zásadní roli kvality hlasového projevu pro sdělnost hovoří např. Libuše Válková, podotýkající, že „hlas je sdělení samo o sobě“ (Válková, 2005, s. 23).

Významným požadavkem na věrohodnost projevu je i zaujetí tématem, přesvědčení o jeho smyslu a vědomí, že o něm má být řeč.

1.1.4. Celostnost

Směřování k celostnosti, ústřední téma Vyskočilovy pedagogiky psychosomatických disciplín, je vlastně existenciálně pojatou seberealizací. Jde zde o objevování a rozvíjení schopností z duševní i tělové výbavy a uskutečňování jejich komplementárnosti. To probíhá v návaznosti na dosavadní postoje

a zkušenosti účastníků a v souvztažnosti s upřesňováním smyslu tohoto rozvoje a s odpovědností za něj.

Problematika celostnosti, i když ne vždy chápána stejně jako v psychosomatických disciplínách, je rovněž předmětem teologie a nahlížena je také v Bibli – např. v pasáži z Janova evangelia o tom, že Kristus přišel, „aby měli život a měli ho v hojnosti.” (Jan 10,10) V hojnosti, tedy v plnosti. Často se v této souvislosti mluví o spáse – plnosti života s Bohem. Benedikt XVI. k tomu připomíná: „Z lásky k nám vzal na sebe [Kristus] lidskou podmíněnost, naši křehkost, naši zranitelnost a otevřel nám cestu, která vede k plnosti života, k účasti na životě samotného Boha” (Benedikt XVI., 2010). To evokuje především rovinu spirituální. Ale jak by mohlo jít o skutečnou plnost, nedoprovází-li ji i úsilí o plnost psychosomatickou? Bůh je, podle křesťanské věrouky, přece dárcem a tvůrcem těla i duše, nejen ducha, a zve nás k jejich rozvíjení. Ne vždy si to ale uvědomujeme. Nebo prakticky nevíme, jak na to. Psychosomatické disciplíny jsou otevřeným pozváním na cestu k celostnosti, k plnějšímu bytí bez ignorování těla. Účast na Božím životě, na jeho plnosti v papežově citaci totiž znamená, domnívám se, mimo jiné také účast na kráse, pravdě a dobru, účast na dokonalosti. O spění k tomu jde právě psychosomatickým disciplínám, byť o tom hovoří jiným jazykem.

„Svatí jsou prostě lidé celiství,” dodává teolog a psycholog Richard Rohr a pokračuje: „Ježíšova zvěst je osvobozující v tom, že spása nespočívá v dominanci, ale v partnerství; nikoli v uzurpování moci, ale v jejím sdílení” (Rohr, 2008, s. 23). Tento partnerský postoj je rovněž základním rysem Vyskočilovy koncepce psychosomatiky. A odkazuje i k dialogu, o jehož plnou, celostnou realizaci v psychosomatickém pojetí veřejného vystupování jde.

1.1.5. Skutečně slyšet a vidět

Často citovaná evangelijní výzva „zajet na hlubinu” (Lk 5,4), původně adresovaná rybářům, jež dovedla k zázračnému rybolovu a na základě toho k dalšímu poznání (což bylo tím nejpodstatnějším „úlovkem”), bývá chápána jako pobídka k prohloubení duchovního života. Má mnoho společného s dialogickým jednáním a

dalšími psychosomatickými disciplínami. Zvláště to, že spolu s postupným pronikáním hlouběji v tomto poznání se otevírají další a další obzory a vyjevují se i nové souvislosti, o kterých jsme předtím neměli tušení. Během tohoto procesu se rozšiřuje a zcitlivuje naše vnímání a zpřesňuje se také vědomí o našem aktuálním stavu.

To souvisí s odvahou a schopností skutečně slyšet a vidět. Ivan Vyskočil, jak už jsem zmínila, mluví často o tom, že je třeba si všimnout. To vyžaduje otevřené oči (a další nástroje smyslů), nejen v přísně fyziologickém významu, a připravenost, kondici k vnímání. (Srv. též jinou evangelijní výzvu: „Kdo má uši k slyšení, slyš.“ Mt 13, 43 b) Toto vidění a slyšení se také, jak v duchovním životě, tak v psychosomatických disciplínách, postupně otevírá, prohlubuje. Slyšíme víc a zároveň jakoby jinak. V oblasti psychosomatiky k této kvalitativně jiné citlivosti, vnímavosti vede výchova k hlasu, řeči a dialogické jednání. Uschopňují nás, jak bylo řečeno, vidět a slyšet opravdověji. Co to ale znamená? Mezi tím dívat se a skutečně vidět, poslouchat a skutečně slyšet je rozdíl, jak naznačuje mj. kněz a biolog Marek Vácha: „Neuvidíte-li zázraky a divy, říká Kristus, neuvěříte. Příklad bych si, abych se uměl dívat kolem sebe tak, abych viděl“ (Vácha, 2010, str. 7).

Předpokladem tohoto vidění a slyšení je zmíněná otevřenost a kondice k vnímání, jejíž součástí je schopnost soustředit se na přítomnost. K této pozornosti na přítomný okamžik (kromě dalšího závažného tématu důvěry) odkazuje např. evangelijní sdělení: „Nestarejte se [...] o zítřek Dnešek má dost svého trápení.“ (srv. Mt 6,25 - 34) Pokud tuto výzvu zobecníme, může být i reflexí nedostatku koncentrace v každodenních situacích, s nímž máme pravděpodobně mnozí zkušenost. Dialogické jednání a psychosomatická práce s hlasem a řečí soustředění, pozornost jednak vyžadují, ale také k němu uschopňují.

Zpřesňující se vnímání – slyšení, vidění - přináší významné podněty pro sebepoznání a reflexi našeho sebepojetí. V psychosomatických disciplínách například při dlouhodobější práci s hlasem (a samozřejmě sluchem) si začínáme čím dál konkrétněji uvědomovat, že dosavadní kvalita hlasu, s níž jsme sžití a kterou jsme považovali na základě svého „falešného vědomí“ za přirozenou, je

je n nouzovým stavem, tzv. „druhou přirozeností“. Ta zdravá a funkční „přirozenost“ bývá teprve v dlouhém časovém období při reedukaci hlasového a řečového projevu objevována, respektive znovuutvářena.

1.1.6. Zkušenost a zodpovědnost

Poctivý duchovní život a psychosomatické disciplíny, zvláště dialogické jednání, spojuje také postoj, kdy nebereme to, co se děje, jako samozřejmost, ale jako příležitost a pozvání, na něž se učíme odpovídat. To je spjato se zodpovědností, která je důležitá jak v duchovním životě, tak v psychosomatických disciplínách. Rozdíl ale můžeme pojmenovat z hlediska „nasměrování“ zodpovědnosti - vůči komu a za co. Pro člověka aktivně žijícího v náboženském vztahu je i u studia psychosomatických disciplín, jako u všeho a ve všem, Bůh přítomen. Jemu se tedy věřící zodpovídá. A s Ním své pokusy, zdary i nezdary, sdílí. Otázkou je, nakolik si to uvědomujeme, nakolik o to stojíme a nakolik tuto skutečnost, tento vztah bereme v každodenních situacích „do hry“ (jak vtipně říká Ivan Vyskočil, cituje metaforu z běžné řeči, která v tomto kontextu neztrácí svou znakovost, ale pracuje i se svým původním, konkrétním významem). Disponujeme-li v duchovním životě jistou zkušeností, uvědomujeme si, že Boží přítomnost prostupuje všechno a že nám prospívá, odevzdáváme-li se jí v nejrůznějších situacích – včetně svých pokusů o psychosomaticky vědomé a propojené jednání.

Ivan Vyskočil ve své pedagogice vyzývá k objevování vlastní polarity a v souvztažnosti s tím ke „vzrušení z existence“, jak někdy definuje talent. V duchovním životě bývá spíše řeč o smiřování protikladů – znamená to tedy, že je tato polarita – protikladnost – považována za standardní lidskou výbavu? V psychosomatických disciplínách jde, nakolik jsem porozuměla Vyskočilovu pojetí, o její vědomé uchopení a přijetí, o objevení její komplementárnosti. O to učít se žít v této polaritě, paradoxnosti. Což vlastně také znamená smířit se s těmito protiklady, přijmout je a uvádět je do vzájemného vztahu. A v této šíři a rozkročenosti se pak učít pohlížet na sebe i druhé.

Smiřování protikladů se týká i jevů ve vnějším světě, které bývá někdy obtížné přijmout a nést. Sílu pro to můžeme čerpat právě z duchovního vztahu, který umožňuje nahlížet smysl života a vidět i velmi negativní skutečnosti z jiné perspektivy a s postojem naděje. (Zúčastněný nadhled a odstup je průvodním jevem i při studiu psychosomatických disciplín. I když na to, abychom unesli paradoxnost světa, tento tělově-duševní pohled, myslím, nestačí. To už je spíše záležitost, jak se na základě své zkušenosti domnívám, duchovní oblasti – víry a z ní pramenící naděje).

Je důležité podotknout, že v duchovním životě ani v psychosomatických disciplínách nejde o honbu za zážitky pro ně samotné. Podstatná je jejich reflexe, která je proměňuje ve zkušenost. Jak podotýká Ivan Vyskočil, jde o dlouhodobé získávání zkušenosti sama se sebou. Postřeh ze spirituální oblasti, který lze do jisté míry aplikovat i na rozvíjení své psychosomatické kondice, říká, že nedostavují-li se zážitky a pozitivní pocity, je třeba i tak na cestě vytrvat, protože to zásadní se děje často ve skrytosti, v dlouhém čase, bez emocionálně příjemných stavů. Vybavuji si v té souvislosti rozhovor s hlasovou pedagožkou Pavlou Sovovou, žačkou doc. Libuše Válkové, kdy připomněla, že je obrovský rozdíl mezi jednorázovým psychosomatickým zážitkem (např. „dotknout se” svého hlasu – objevit, jak zní, dojde-li k tělovému uvolnění a k nalezení opory v bránici nebo i v hlavových a hrudních rezonancích) a integrací objevů a poznatků z těchto zážitků do každodenního jednání. Jde o kvalitativní proměnu, k níž vede dlouhá cesta. Tato dlouhodobost a namáhavost je pro psychosomatické disciplíny i duchovní život charakteristická.

Další významnou spojitostí duchovního života a psychosomatických disciplín je výzva k partnerskému postoji – k sobě i k druhým. Jde vlastně o jiný výraz pro lásku k bližnímu. Zkušenost z obou oblastí, psychosomatické i spirituální, nás poučuje, že uskutečňování tohoto postoje je dlouhodobým procesem – cestou rozvíjení schopnosti všímat si úrovně svého jednání i postojů a na základě jejich reflexe se učit vést otevřený a naslouchající dialog.

Neutilitární postoj, charakterizující studium DJ i dalších psychosomatických disciplín,⁹ je obdobný jako neúčelovost duchovního života – v zásadě je obojí nenávodné, nejde tu o manuály ani předem detailně vytyčené mety. Duchovní život i psychosomatické disciplíny mají charakter výzvy, na kterou bez osobního zaujetí, nezaměnitelného osobitého vkladu, otevřenosti a vytrvalosti vlastně nelze odpovědět.¹⁰

Velmi blahodárné na dialogickém jednání a dalších psychosomatických disciplínách také je, že pomáhají zúčastněným být nohama na zemi a zároveň mít vůči sobě nadhled. A díky tomu neupadat do sebezahleděnosti. Totéž lze říci o duchovním životě, vedoucím k pravdivému a zároveň přijímajícímu přístupu k sobě.

1.1.7. Cesta k plnosti

Modlitba, podstatná součást duchovního života, je situací, kde se (jako i jinde při našem chování, jednání a prožívání) vyjevuje naše vnitřní dialogičnost; zde však předstupuje vědoměji (a někdy i soustředěněji) před Boha, který je bytostnou vztahovostí a dialogičností, pravou a nejvlastnější.

Souvztažnost modlitby s dialogickým jednáním je jistě v pozvání zůstat v přítomnosti, v tom učit se být plně přítomen tady a teď. V modlitbě navíc, jak dodává Wilfrid Stinissen, „pronikáme ke skutečnosti hlubší, než je ta, kterou vnímáme a chápeme, ke skutečnosti, která nám dává všechno, co potřebujeme, abychom dokázali dovést svůj úkol do konce“ (Stinissen, 2004, s. 35). K tomuto chápání víry a modlitby patří osobní vztah, postoj lásky, respektive každodenní odhodlání k němu. Nekompromisně to potvrzuje i autor Janova listu: „Kdo nemiluje, Boha nepoznal, protože Bůh je láska“ (1 Jan 4,8). Poznáním se tu

---

⁹ V dialogickém jednání nejde o metodu ani techniku, která by vedla u každého ke stejným, předem odhadnutelným výsledkům, kvůli nimž by ji účastník „podstupoval“; jde spíše o pozvání na cestu k hlubšímu poznávání sama sebe, jak už bylo naznačeno.

¹⁰ Neznamená to, že by v těchto oblastech neexistovaly instrukce; jde ale o jejich individuální uchopení a tvořivou integraci v dané situaci konkrétního člověka, o naslouchání a hledání, nikoli o splňování zadání. DJ by bylo účelovým postojem zasaženo přímo ve své podstatě – zrušila by se jím možnost hry – nezávislé činnosti, vnášející do života radost, zanícenost i svobodu.

ovšem nerozumí intelektuální úvaha: „Znát v Bibli znamená být zcela pro druhého, jde o vnitřní pokrevní pouto a totální empatii. Tak poznává Boha jenom ten, kdo miluje. Boha nelze nalézt pouhým rozumem nebo diskutováním. Kontakt s ním nedosáhneme přemýšlením: jedinou cestou k němu je láska.” (Stinissen, 2004, s. 152).

Tento požadavek na osobní investici i fakt, že s pouhým intelektem zde nevystačíme, je totožný s nárokem na celostnost, osobní angažovanost, odvahu k tomu udělat vlastní zkušenost v psychosomatických disciplínách. Ivan Vyskočil v té souvislosti mluví o objevování svých „mohoucností”. V duchovním životě máme možnost odevzdávat své nemohoucnosti, ba bezmoc Bohu a jeho všemohoucnosti. S důvěrou, že neuzavřeme-li se jeho působení, bude do naší omezenosti a bezmoci vstupovat. (Třeba i tak, že nás přivede ke studiu psychosomatických disciplín - jako se to stalo v mém případě...).

V citátu výše se mluví o „pronikání ke skutečnosti *hlubší*, než je ta, kterou vnímáme a chápeme”. Při studiu psychosomatických disciplín jde v prvním plánu o to vnímat naši běžnou skutečnost – a vnímat ji *hlouběji*, přesněji, pravdivěji.

1.1.8. Tělo

Co se týče vztahu k tělu v psychosomatických disciplínách, Ivan Vyskočil rozlišuje, v duchu například Ericha Fromma a filozofie dialogu, dva základní přístupy – mít tělo a být tělem. V prvním případě jde o postoj spíše pasivní a zároveň utilitární – buďto dochází k automatickému, nereflektovanému zacházení s tělem, bez vědomého propojení duševního a tělového, a nebo jde o zacházení do jisté míry vědomé, zaměřené na dosažení určitého výkonu, efektu. Což ale může být vůči tělu neohleduplné, nezodpovědné, nerespektující jeho fyziologii. Naproti tomu být tělem znamená vědomou a poučenou spolupráci duševního a tělového - propojený a hygienicky (tj. fyziologicky optimálně) tvořený dech, hlas, řeč, pohyb, tedy celkově projev. O to psychosomatické disciplíny usilují.

Při uvažování o psychosomatickém a spirituálním a jejich vzájemných souvislostech se můžeme poněkud provokativně ptát - co jiného jsme než tělo?

Vždyť zkušenost existence bez těla nemáme. „Člověk je bytost tělesná a zároveň duchová – vyjadřuje a vnímá duchovní skutečnosti prostřednictvím hmotných znamení a symbolů...“, píše se v Katechismu katolické církve (čl. 1146). „V určitém smyslu je to jediný způsob, jak jako tělesná stvoření vůbec můžeme zakoušet duchovní svět – v hmotném světě a skrze něj, v našem těle a skrze ně. Tím, že na sebe Vtělením vzal lidskou podobu, se s námi Bůh pokorně setkává právě zde – v našem tělesném, lidském stavu...“ Jestliže tedy „pro manichejskou mentalitu představuje tělo [...] antihodnotu, pro křesťanství zůstává vždycky hodnotou nedostatečně oceňovanou.“ Zkrátka, „tělo je tak dobré, že to ani nedokážeme pochopit,“ řekl Jan Pavel II. v jedné své přednášce, jež je součástí jeho Teologie těla. „Tělo je znamením božského tajemství.“ (Jan Pavel II., in: West, 2010, str. 11 – 13). Nelze nedodat, že významnou – ústřední – svátostí katolického křesťanství je právě eucharistie, přijímání Kristova *těla* pod způsobou chleba nebo i vína, tj. v podobě pokrmu a nápoje, hmatatelných skutečností, vstřebávaných tělem, vstupujících do něho.

Domnívám se však, že se postřehy z Teologie těla, respektive křesťanské učení o těle, netěší všeobecné známosti. Pokud už někdo z duchovních autorit, ba běžných kněží nebo dokonce řadových věřících o těchto tématech uvažuje a mluví, často zůstává jen v rovině teoretické, bez hlubší, reflektované tělové zkušenosti. Tím víc považuji Vyskočilovo psychosomatické pojetí existence za cenné - vychází z podstaty uzpůsobení člověka a navrácí jej k ní. Je prosté, elementární, vedoucí k přirozenosti (tj. k fyziologicky plné funkčnosti, jež má i oživující význam pro psychiku člověka), která bývá většinou hustě zakryta automatismy a nevědomými reakcemi. Psychosomatické pojetí vybízí k osvobozujícím prožitkům a zkušenostem, že je to tělo, s dechem a hlasem, které ve své potencialitě může v mnoha rovinách přinášet pozitivní impulzy psychice.

1.1.9. Vyjít ze sebe

Psychosomatický zážitek a na základě jeho reflexe pak zkušenost získáváme v prostoru, kde je možné se volněji pohybovat a také rozeznít svůj hlas – a s jeho pomocí tak z těla vyjít. Důležité jsou při tom zkušební podmínky, oproti reálu

zesílené (to se týká především vlajkové psychosomatické disciplíny – dialogického jednání), díky nimž si svého jednání snadněji povšimneme, snadněji je nahlédneme. Tato zkušenost nás vede k zapojení těla, tj. k tělové a celkově psychosomatické aktivitě, bez „vypuštěnosti“, ochablosti tělového postoje a hlasového i mluvního projevu (která bývá nezdárka v běžném a někdy i odborném prostředí vydávána za civilnost). To, že je tato zkušenost (startující i provázející proces sebepoznání a následné sebekultivace) získávána ve větším prostoru, bez pomoci zesilovací techniky, je velmi podstatné – jedině tak je totiž možné znovuobjevit a rozvíjet tělovost hlasu a řeči i vědomý pohyb, v jejich souvztažnosti s psychickými impulzy. (Ne náhodou mluví Ivan Vyskočil spolu s Libuší Válkovou, pedagožkou hlasové výchovy, o hlase jako o prodloužené ruce těla).

Vyskočilovo „vyjít ze sebe a zase se k sobě vrátit“ – obohaceni o zkušenost, kterou jsme tímto vyjitím¹¹ získali – znamená směřovat k vědomějšímu, pravdivějšímu a plnějšímu sebepřijetí. O podobném vypovídá tato myšlenka duchovního učitele W. Stinissena: „Na ničem nelpi, praví Bůh, vyjdi ze sebe“ (Stinissen, 2004, s. 26). K tomu jsme zváni i, jak už bylo řečeno, na dialogickém jednání; tam jde vlastně o tuto duchovní výzvu realizovanou v její psychosomatické základně. Ivan Vyskočil zdůrazňuje, že opětovný návrat k sobě je návratem s prohloubeným vědomím, s větší citlivostí vůči sobě a svému projevu, s uschopněním vidět víc. A přijímat to – bez odsudků, bez pasivity i bez přehnaných ambicí.¹²

Přijetí je také klíčovým pojmem duchovního života – prožitek přijetí Bohem se stává výzvou k sebepřijetí, v pravdě a v lásce. Jde tu o setkávání s živým Bohem, který je nám blíží než my sami sobě (srv. Marcel, in: Rohr, 2006, s. 148). Při modlitbě díky tomu vidíme skutečnost i sebe v jiném světle, s odstupem

---

¹¹ Vyjitím – tedy exodem. I to je významná biblická či obecně spirituální souvislost.

¹² Při zkoušení dialogického jednání nám mnohdy dochází, jak málo si uvědomujeme a všimáme, jak málo toho o sobě víme – nebo jak povrchně to víme. Zároveň zakoušíme, kolik poznání o sobě, o své potencialitě a tvořivosti můžeme díky tělové zkušenosti objevit. Kolik můžeme, jak říká Ivan Vyskočil, ze své existence mít... Jde totiž o to zakusit radost z prostého bytí, dodává dále tvůrce psychosomatické koncepce.

a nadhledem, v pravdivějším a láskyplnějším kontextu. Karmelitánský mnich Stinissen k tomu dodává: „Naučíme-li se poznávat Boha, naučíme se poznávat i sebe, a najdeme-li jeho, najdeme sebe” (Stinissen, 2004, s. 28). I zde je ve hře propojenost, vzájemnost – ve vztahu člověka a Boha; v psychosomaticke o ně jde v první řadě ve vztahu člověka k sobě samému.

1.1.10. Psychosomatická a duchovní kondice

V souvislosti s termínem psychosomatická kondice, o němž už byla částečně řeč a kterým rozumím určitou úroveň vědomého propojení duše a těla a připravenost v tomto aktivizovaném, tvůrčím stavu jednat, vyvstává otázka, zda existuje také něco jako duchovní kondice. Pokud ano, myslím, že by mohlo jít nejspíš o stav odhodlání být s Bohem, o odvahu učit se vnímat Jeho blízkost v každodenním životě a čím dál více se jí otevírat. Být vědomě účasten tohoto procesu vlastně znamená nechávat se prostupovat Boží milostí, nechávat se proměňovat. Kondici v této oblasti může tedy být jistá zkušenost s tímto procesem a touha a ochota v něm pokračovat. Podotkneme ale, že je to Bůh, kdo naše odhodlání předchází svou milostí a kdo nám také dává sílu ve víře vytrvat a zrát.

1.1.11. Vztah důvěry

Velmi důležitý je v duchovním životě i při studiu psychosomatických disciplín vztah důvěry. Ve spirituální oblasti jde o hledání absolutní, životní důvěry v Boha a v to, že On ví, i když my ne vždy rozumíme. S tím souvisí, byť kvalitativně jiná, důvěra v duchovního učitele/vůdce, který provází věřícího na cestě zdokonalování ve spirituálním životě. Takový vztah může být srovnatelný s individualizovanější, osobnější interakcí studenta a pedagoga. Připomeňme tu Vyskočilovo úsilí právě o společné studium pedagogů a studentů, založené na osobním setkávání. Projekt v současném školství ojedinělý a také riskantní - protože vzájemnost potřebuje oboustrannou odpovědnost, zájem, odvahu dozvídat se, komunikovat, přijímat i dávat zpětnou vazbu, a také poctivost, které nelze nikomu nařídít. Vzájemnost vychází právě z oboustranné důvěry; její budování je dlouhodobým a křehkým procesem, nemyslitelným bez ochoty naslouchat (a naslouchat si),

což charakterizoval Benedikt XVI. v jedné ze svých promluv slovy být spolu duchovně i fyzicky.

V případě mezilidských vztahů by asi nemělo jít o důvěru tak bezvýhradnou, k jaké jsme zváni ve vztahu k Bohu, ale i tak se může vytvořit velmi hluboký a oboustranně obohacující vztah, vztah porozumění a vzájemného sdílení. To je, myslím, také aktuálním tématem pro kněze – kazatele, kteří často ty, k nimž při homilii mluví, duchovně doprovázejí i mimo bohoslužbu. Jak sdělují teologové citovaní v dalších kapitolách, je velmi žádoucí, aby kazatelé své posluchače znali a na základě této znalosti se je pokoušeli oslovit.

1.1.12. Procesualita

Pokušení k okamžitým výsledkům a „hotovostem“ (jak říká Ivan Vyskočil) bývá velmi silné jak v duchovním životě, tak v psychosomatických disciplínách – jakkoli se to staví proti podstatě obou těchto oblastí, které charakterizuje procesualita. Přistoupit na ni je odvážným rozhodnutím – znamená to podnikat stále nové kroky do neznáma a svým způsobem být pořád na začátku. Při každém novém prožitku či objevu nám může připadat, že teď už víme, že teď už musíme být blízko cíle. Při dalším zkoušení nebo v jiné situaci jsme ale opět konfrontováni s tím, že mnohem víc je toho, co ještě nevíme, co nedokážeme, ba co zatím ani netušíme, že bychom mohli. Chtít rychlé výsledky by v případě spirituálního rozměru neznamenal, myslím, skutečnou víru, ale pýchu a vypočítavost. A v psychosomaticce už by nemohla být řeč o svobodném hledání a objevování, o pěstování vnímavosti a propojování duševního a tělového, ale o splňování předem daných vzorců, návodů, o směřování k technice, dané z vnějšku. Prvotním cílem psychosomatických disciplín ale není naučit se (a to co nejrychleji) přesvědčivě působit na „publikum“. Přesvědčivost, mnohem spíše však věrohodnost projevu je průvodním jevem směřování k psychosomatické kondici,

kteřá se uskutečňuje na základě tělové zkušenosti a její integrace do našeho jednání.¹³

Obecně k psychosomatickému principu ještě podotknu, že mnoho našich činností, našeho jednání a prožívání má psychosomatický charakter. Ovšem aniž o tom mnohdy víme nebo aniž nás to zajímá. V disciplínách vyučovaných na KATaP jde o to si této skutečnosti všimat, uvědomovat si ji a také ji rozvíjet.

1.1.13. Život v pravdě

Spirituální rozměr i psychosomatické disciplíny spojuje také etické povědomí, mravní důraz. Ivan Vyskočil hovoří o „životě v pravdě“ a k němu směřuje svou tvorbu i studium. Etický rozměr je nejkonkrétněji obsažen v jeho požadavku odpovědnosti v tvorbě (umělecké, pedagogické či jiné), v ručení za své dílo, své postoje, projev, uvažování. Výraz pravda lze chápat také jako věrohodnost člověka a jeho projevu. To je významným cílem studia psychosomatických disciplín. Výzva k životu v pravdě, spojená s evangelijním sdělením: „Poznáte pravdu a pravda vás osvobodí“ (Jan 8,32), zároveň neoddělitelně patří ke křesťanskému duchovnímu životu. V něm je člověk uschopňován být v kvalitnějším, hlubším a pravdivějším vztahu k Bohu, k druhým i k sobě samému. Pravda v křesťanském kontextu – a nejen v něm – je spojena s poznáním, jak to zaznívá i v uvedeném citátu. K němu dochází postupně, teprve po čase vidíme víc a jinak. Podobně jako v psychosomatických disciplínách, jak už o tom byla řeč. Vidíme víc a jinak, ale co? V psychosomatických disciplínách především stav svého projevu, míru svého soustředění, míru své schopnosti autenticky sdělovat, hlasem, řečí a tělem se vyjadřovat a jednat, vidíme míru svých zautomatizovaných reakcí a nefunkčních vzorců myšlení i jednání. Na základě tohoto vidění, této reflexe můžeme směřovat k proměně ve vnímavější, otevřenější, vědomější i kultivovanější osobnost.

---

¹³ Je pravda, že ke svobodnému objevování jsme nejnplněji zvaní v dialogickém jednání; ve výchově k hlasu, řeči a pohybu je vždy přítomno něco z techniky, kterou je třeba si osvojit, ovšem v pojetí Libuše Válkové, Ady Fryntové a Zdeny Kratochvílové je cílem učit se na věci přicházet “zevnitř” – z toho, co nám „dá” tělo a psychika, konkrétní představa, jejich vzájemné vědomé, ale i nevědomé a následně reflektované působení; nejde tedy o automatické splňování zadání.

Jak je tomu v duchovní oblasti? I tam jde jistě o budování hlubšího vědomí, otevřenosti i vnímavosti, ale málokdy (v katolické církvi v naší zemi) ve vědomé souvztažnosti s tělovým zapojením a reflexí tělové aktivity. Na druhé straně duchovní život pojímá i ty stavy a situace, jež stojí mimo dosah psychosomatiky. Ty mohou být nahlédnuty a přijaty právě především díky duchovnímu životu. A mohou být - díky vztahu k Bohu a důvěře v Jeho moc - také uzdraveny a proměněny.

Duchovní život (necháme-li teď stranou situace zázraku) ale nemůže vyřešit problém psychosomatický – např. nekvalitní hlasový a řečový projev. Ovlivnit ale může – v rámci našeho postoje k sobě – vztah k vlastnímu hlasu a řeči. Pravdivé poznání a přijetí reality takové, jaká je, nás může posílit v odvaze nespokojit se omezeností svého projevu a hledat jeho zkvalitnění.

1.1.14. Nechat se být

Vyskočilovské „nechat se být“ a „nebrat se tak vážně“ umožňuje pravdivá sebereflexe a láskyplné sebepřijetí. A platí to i naopak – „nechat se být“ a „nebrat se tak vážně“ umožňuje osvobodit se, umožňuje to pravdivou sebereflexi i přijímající postoj vůči sobě. Toto „nechat se být“ a „nebrat se tak vážně“ je půdou, potřebnou pro situace hry, k nimž jsme zváni při dialogickém jednání. A zároveň naše reflexe situací hry, jichž se odvážíme, nám pomáhá nebrat se tak vážně. To úzce souvisí s objevováním vlastní spontaneity, kterou podněcuje jak dialogické jednání, tak duchovní život. Obojí ukazuje i cestu k pokoře – tj. k pravému, zdravému sebevědomí. O něm mluví Ivan Vyskočil velmi často jako o sebe-vědomí, tedy jako o vědomí sebe, vědomí o sobě. Nejde tu o obvyklé, instrumentální chápání výrazu „mít sebevědomí“ - být si jistý, věřit si, třeba i neadekvátně svým zkušenostem či schopnostem. Být si vědom sebe znamená v psychosomatickém kontextu pravdivě se poznávat a také přijímat – což pak umožňuje ten opakovaně zmiňovaný partnerský vztah k druhým. I další populární pojem - seberealizaci – chápe Vyskočil celostně, tvořivě a partnersky jako

objevování svých dosud skrytých schopností, své spontaneity a potenciality. Bez přehnaných ambicí, které paralyzují, ale s touhou dozvědět se.

Významným jevem, provázejícím poctivě realizovaný duchovní život i studium psychosomatických disciplín, je nerutinnost, nezabřednutost do vyjetých kolejí a nerezignovanost. Naopak zde dochází k nahlížení automatismů v našem jednání a uvažování a následně k vědomému budování kvalitních a skutečně funkčních vzorců, respektive svobodného – kritického – uvažování. A také k pěstování otevřenosti vůči aktuálním impulzům, na něž pak člověk, rozvíjející se v psychosomaticce, reaguje vědomě a v psychosomatické kondici. A s nadhledem, pokorou a ve svobodě, k nimž ho povzbuzuje jak duchovní život, tak zkušenost z psychosomatických disciplín.

1.1.15. Být na příjmu

Jedna z důležitých výzev duchovního života – být bdělí, pozorní, tj. soustředěně vnímat – má paralelu v psychosomatických disciplínách. Ivan Vyskočil to označuje výrazem „být na příjmu“. Znamená to, za pomoci prohlubující se vnímavosti, koncentrace a schopnosti sebereflexe, vědoměji žít.

Zpytování svědomí, doporučované v duchovním životě každodenně, je reflexí jednání, chování, prožívání, uvažování v mravní rovině. Má ale velmi blízko k reflexi v dialogickém jednání a dalších psychosomatických disciplínách, probíhaly i tak, že se tážeme po využitosti příležitostí a nabídek, jichž se nám toho dne dostalo, po kvalitě vztahu k sobě, po tom, co jsme si uvědomili, co jsme se naučili, co nás potkalo a jak jsme s tím naložili. Připomeňme v té souvislosti, že pravidelné psaní reflexí je součástí studia psychosomatických disciplín. Jde v nich o zpětnou vazbu účastníka k průběhu studia, k tomu, co při něm zakusil, s čím se vypořádával, jaké provázanosti s ostatními disciplínami a celkově s jeho situací mu vyvstávají. Reflexe považuje Ivan Vyskočil za vklad studentů do „společného studia pedagogů a studentů“.

Při způsobu života, který je otevřen psychosomatickému pojetí, a v životě duchovním by mělo docházet ke zkvalitňování vztahu k sobě samému i k ostatním lidem. A také k otevírání se vůči zpětné vazbě, vlastní i od druhých. Stává se ovšem také, že se člověk, který se po těchto cestách vydal a jsou třeba i součástí jeho povolání (to se může velmi týkat právě kněží), ocitne v určitém „ghettu“. Tedy v prostředí, které mu nepřináší podnětnou odezvu, kde chybí intelektuální a duchovní konkurence, v prostředí bez inspirace ke kultivaci svého vědomí i projevu. V takovém prostředí může být, domnívám se, vystaven pokušení přeceňovat své schopnosti a zakládat si na své výlučnosti. Nebo naopak ho může tato situace vést k podléhání vlastní osamocenosti, ke ztrátě smyslu a k rezignaci. Obě tyto varianty svědčí o tom, jak podstatnou roli hraje živý vztah – v duchovním smyslu i v rovině společenství lidí, s nimiž lze vlastní nasměrování, psychosomatické nebo spirituální, sdílet. S nimiž nás pojí možná společná téma, jež máme hledat - jak o tom mluví Ivan Vyskočil.

1.1.16. Skutečnost jako oslovení

S kvalitou jednání a prožívání, jak na ni z psychosomatického a částečně spirituálního úhlu v této kapitole pohlížíme, také souvisí myšlenka Tomáše Halíka: „Zaměřuji se více na způsob víry než na její obsah; zajímá mne více to, jak člověk věří, než to, čemu věří“ (Halík, 2010). Teolog dále dodává: „Víra, jak jí rozumím, je schopnost vnímat skutečnost jako oslovení: snaha naslouchat, učit se porozumět, být připraven odpovídat“ (Halík, 2010).

Při studiu dialogického jednání slýcháme od Ivana Vyskočila výzvy podobného charakteru. Zvláště pozvání k tomu nahlížet jakoukoli situaci jako příležitost k setkání i poznávání. Snad jen Halíkovu „snahu“ naslouchat by Vyskočil asi pojmenoval jako odvalu a ochotu naslouchat a připomněl by možná, že naslouchání je třeba se postupně učit. Jak dokládají mnozí duchovní učitelé i pedagogové psychosomatických disciplín, je dobré vzbudit v sobě mnohem spíš otevřenost, zájem a zaujetí a ochotu nechat se oslovit. Urputnost či úporná snaha chopit se výsledku, domáhat se ho a chtít ho „urvat“, bývá v oblasti spirituality i psychosomatiky kontraproduktivní.

1.1.17. Odkládat myšlenky/ Nespokojit se s dominancí intelektu

Při modlitbě, již je duchovní život především realizován, a zvláště v její kontemplativní podobě,¹⁴ usilujeme o pozornost, o soustředění na Boží přítomnost, i když nejdříve na přítomnost svou. Jde o cestu od roztěkanosti k soustředění, k bdělosti a pozornosti. K tomu zprvu pomáhá slovo nebo krátká věta modlitby, která se opakuje, a dech – rytmus dechu, na nějž se z počátku soustředíme přímo, a později se ke koncentraci na něj vracíme, když se o něj potřebujeme „opřít“. Kontemplativní modlitba je, jak říká zkušenost pouštních otců, odkládání myšlenek – které jsou překážkou v koncentraci na dech či slovo/větu modlitby, s jejichž pomocí zakoušíme Boží přítomnost a otevíráme se jí.

V dialogickém jednání jde o něco podobného. Sice ne v první řadě o soustředění na přítomnost Boží, ale na přítomnost svou – zvláště v souvislosti s tělem. Často totiž bývá - při naší běžné existenci (zesílené při zkoušení dialogického jednání) - dominantní myšlení. Je většinou zcela odpojené od pozornosti vůči tělu a snaží se veškerou aktivitu korigovat a určovat. Dialogické jednání proto bývá z počátku především pokusem vybočit z této dominance izolovaného intelektu, která je pro většinu z nás obvyklým stavem. Zároveň je příležitostí vnímat i mnohovrstevnatost a polaritu toho, co se při zkoušení děje, myšlenek, které přicházejí, asociací, reakcí, impulzů, které tělo přináší. V dialogickém jednání jde o soustředění na přítomnost. A to se spolu s vnímavostí prohlubuje. Nejen v dialogickém jednání a v práci s hlasem a řečí, ale postupně i v situacích každodenního života.

Podobně také člověk, který se modlí, Boží přítomnost mnohem hmatatelněji vnímá – a to nejen přímo při modlitbě, ale i ve své běžné realitě, kterou skrze zkušenost s Bohem nahlíží s větší hloubkou i s perspektivou naděje. Karmelitán Stinissen k tomu dodává: „Vyhledávat Boží blízkost vždycky přináší rozšíření obzoru. Dohlédneme výše a šíře“ (Stinissen, 2004, s. 27).

---

14 Vycházím zde ze své, zatím omezené, zkušenosti s meditativní a kontemplativní modlitbou, do níž jsem byla uvedena jáhnem Janem Šedivým, působícím v Německu a v Čechách, který vede „kurzy“ modlitby ticha.

Připomeňme, že i v modlitbě může být psychosomatický rozměr vědomě přítomen, byť třeba jen v soustředění těla do určité stářejší pozice nebo zvláště v práci s dechem.¹⁵

Z kontempace ale mohou vycházet i pokusy vnášet hlubší soustředění a pozornost vůči tělovým impulsům do činností každodenního života. V tom je souvislost s psychosomatikou ještě zřejmější.

Modlitba je přijímáním a dáváním – odevzdáváním se; podobně jako dialog (se sebou i s druhými) je nasloucháním a sdělováním, tedy specifickou podobou přijímání a dávání. Být toho schopni plněji a opravdověji nám umožňují psychosomatické disciplíny a život modlitby; obojí, jak říkává Ivan Vyskočil, povznáší duši z prachu.

1.1.18. Psychosomatické a spirituální

Z úvah v této kapitole, věřím, vyplynulo, že duchovní život, realizovaný se zaujetím, a studium psychosomatických disciplín mohou mít mnoho společného. Jakkoli se liší (někdy jen na první pohled) ohniskem svého zájmu nebo svou perspektivou a důrazem. Charakteristikou psychosomatických disciplín a výčtem souvisejících témat jsem se snažila poukázat na celostnost psychosomatického přístupu, který propojováním duševního a tělového navrací člověka k jeho přirozenosti a k fyziologickému optimu. Jde tedy o holistické pojetí kultivace člověka, které směřuje k prohlubování a zkvalitňování jeho existence. Vede tedy, jak vidíme, v zásadě k podobnému cíli jako duchovní život.

Domnívám se zkrátka, že Vyskočilova pedagogika má mnoho společného se spirituální obnovou člověka; je sice obnovou na prvním místě psychosomatickou, ale vždy spojenou s otázkami po smyslu. Tím se dotýká duchovního rozměru

---

15 . Při jedné ze svých promluv zmínil Dominik Duka lingvistickou i faktickou souvislost dechu, této základní životní funkce, s Duchem svatým, který osvěcuje a oživuje (a který také inspiruje naši modlitbu). Dech a vědomá práce s ním je významnou součástí, respektive základem hlasové výchovy (uplatňujícím se pak v dalších psychosomatických disciplínách). Umožňuje aktivizaci a tělovou zapojenost hlasového a řečového projevu i vnímavý a aktivní postoj celé lidské bytosti. O propojení dechu a jeho rytmu s modlitbou v křesťanské tradici svědčí například tzv. modlitba dechu – krátká prosba, vyslovovaná nebo jen myšlená s jednotlivým nádechem a výdechem.

a díky duševně-tělové „bytnosti“, o níž usiluje, má vliv i na tuto dimenzi. V psychosomatických disciplínách, jak bylo zmíněno, jde o zkvalitňování, „polidšťování“ a vůbec plnější uskutečňování vztahu k sobě a na základě toho i k druhým. Jde v nich tedy o to, řečeno spirituálním jazykem, aby před Bohem i před bližními stála bytnost, která rozvíjí odpovědně své schopnosti a co nejplněji, pravdivě, tvořivě, komunikativně, žije své lidství. Bytnost, která se svou „mohoucností“, s přijatými a rozvíjenými dary, které dostala od Toho, jenž má v ruce všechno, může s důvěrou předstoupit k účtování - bez obav, že bude nazvána „služebníkem špatným a líným“, jak je tomu v evangelijním podobenství o hřivnách.

Obojí, duchovní život i psychosomatické disciplíny, jsou pozváním na cestu k poznávání sebe sama a rozvíjení, třibení své osobnosti, své osobitosti. Jsou pozváním k tomu „mít ze své existence víc“, jak o tom mluví Ivan Vyskočil.

1.2. Dobré kázání pohledem homiletiky

V této části se budu ptát, co rozumí pod pojmem kázání (homilie) a v čem spatřuje jeho cíl či smysl homiletika¹⁶, a to na základě několika vybraných pramenů a literatury. Nejprve charakterizují homilii¹⁷ a její roli v bohoslužbě podle dokumentů II. vatikánského koncilu, jimiž se katolická církev řídí. Dále cituji z několika homileticky zaměřených publikací, které patří k doporučené literatuře pro kandidáty kněžství na KTF UK; v tomto výběru je i jedno dílo z evangelického prostředí. Teoretické i praktické postřehy čerpám také z teologické revue *Salve*, jejíž jedno z čísel se věnovalo právě tématu kazatelství. Několik podnětů vybírám i ze studijních textů pražského Pastoračního střediska s názvem *Homilie v liturgii*. Krátkou citaci přináším rovněž z exhortace o Božím Slově papeže Benedikta XVI. a z knihy *Měnicí se tvář kněžství* Donalda B. Cozzense. S použitím takto vzniklé mozaiky, na základě pozitivních i negativních vymezení, se pak pokusím formulovat požadavky na dobré kázání z homiletického hlediska. Z citovaných pramenů vyplynou i některé požadavky na osobnost kazatele.

1.2.1. Homilie je nutná k posile křesťanského života

Všeobecné pokyny k Římskému misálu (Praha, 2003), vycházející z reformy II. vatikánského koncilu a závazné pro celou katolickou církev, sdělují, že „homilie je

---

¹⁶ Homiletika bývá definována jako nauka o tom, jak správně kázat, tedy sestavovat a přednášet kázání, resp. homilii. Josef Hrdlička, současný pomocný olomoucký biskup a autor *Stručné homiletiky*, uvádí, že před tím, než se začal v 18. století používat termín homiletika, hovořilo se o „ars praedicandi“ (umění kazatelství) či o „rhetorica ecclesiastica“ (církevní rétorika). Zmiňuje i etymologii tohoto výrazu, který pochází z řeckého *homilein* a znamená vést dialog, rozmlouvat (Hrdlička, 1991, str. 2). O tomto rozměru kazatelství, nepřipomínaném často, bude, ještě řeč zvláště v následujících kapitolách.

¹⁷ Mezi výrazy kázání a homilie je v odborné terminologii rozdíl. Homilie označuje promluvu v rámci bohoslužby, kázání je chápáno jako samostatný útvar, který byl v katolické praxi běžný před reformami II. vatikánského koncilu. Mimo odborné kruhy však řadoví věřící a nejednou i sami kazatelé volí pro označení homilie slovo kázání – asi pro jeho vžitost a obecnou známost (na rozdíl od nečesky znějícího výrazu homilie). Dodejme, že je používán i termín kázání v širším slova smyslu. To označuje poslání všech věřících hlásat v situacích, do nichž se dostávají, Boží slovo: „Všichni křesťané mají kázat, protože křtem a biřmováním se stávají členy církve, která je jakožto Kristovo mystické tělo a pokračovatelka jeho poslání kazatelkou“ (Srv. Mohelník, 2008, s. 8).

součástí liturgie a velmi se doporučuje. Je totiž nutná k posile křesťanského života.“ (Konstituce o posvátné liturgii, cit. dle Homilie v liturgii, Praha 2009). Dále se v nich dočítáme, že „homilie je součástí bohoslužby slova¹⁸; navazuje na posvátný text a během liturgického roku z něho vysvětluje pravdy víry a pravidla křesťanského života. [...] Homilie ve mši svaté směřuje k tomu, aby hlásané Boží slovo spolu se slavením eucharistie bylo ‚zvěstováním podivuhodných Božích činů v dějinách spásy...‘. Kristus pak je vždycky přítomen a působí v hlásání své církve“ (Konstituce o posvátné liturgii a encyklika *Mysterium fidei*, cit. dle Homilie v liturgii, Praha 2009). Homilie také, kromě vysvětlování některého z přečtených biblických úryvků či jiných liturgických textů, „má vést společenství věřících k aktivnímu slavení eucharistie, aby ‚se v životě drželi toho, co vírou přijali‘. Takovýmto živým výkladem může přečtené Boží slovo i bohoslužba církve získat větší účinek, je-li ovšem homilie výsledkem rozjímání, dobře připravená, ne příliš dlouhá ani příliš krátká, a má-li na zřeteli všechny přítomné, i děti a prosté lidi.“ (Konstituce o posvátné liturgii a apoštolská adhortace *Catechesi tradendae*, cit. dle Homilie v liturgii, Praha 2009).

1.2.2. Stručná homiletika Mons. Josefa Hrdličky

Tato Hrdličkova publikace, vzniklá na prahu 90. let „v naléhavé potřebě mít po mnoha letech praktickou studijní příručku“, je psána velmi přístupně, nekomplikovaným jazykem a se zřetelem k praxi, jak ostatně podotkl sám autor. Upozorňuje na základní momenty a vrstvy kazatelského působení, od ideové přípravy promluvy přes rady a doporučení k jejímu přednesu až k úvahám o důsledcích pronesené homilie. Připomíná, že je třeba, aby si kazatel odpověděl na dvě základní otázky – **co chce říci a proč to chce říci**. V souvislosti z první z nich cituje autor Kristovu výzvu ke kázání evangelia (Mk 16, 15) a další, která

---

18 Upřesněme, že homilie se nachází ve mši svaté v její první části, tj. v bohoslužbě slova. Následuje po četbě úryvku z evangelia. Tomu o nedělních mších předchází vstupní obřady (úvodní modlitba, úkon kajícího, chvalo zpěv), čtení ze dvou biblických knih (většinou bývá jeden ze Starého a druhý z Nového zákona) a zpěv žalmu. Ve všedních dnech je vypuštěn chvalo zpěv a jedno čtení. Po homilii a následné chvíli ticha pokračuje mše svatá o nedělních společným vyznáním víry a přímluvnými modlitbami, ve všední dny jen přímluvnými modlitbami. Následuje bohoslužba oběti – eucharistie.

zní: „Učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal“ (Mt 28, 20). Z toho Hrdlička usuzuje, že z tematického hlediska má „evangelium přednost před vším ostatním“ a že podstatnou roli v kazatelské službě hraje „učitelský rozměr [...], vedoucí a pomáhající lidem poznat a zachovávat, co Bůh přikazuje“ (Hrdlička, 1991, s. 4).

Požadavky na osobnost a postoje kazatele charakterizuje takto: „Hlasatel má být člověk uchvácený, inspirovaný Bohem, jehož je živým nositelem. Má mít sám na sobě pravdivě prožité jeho vlastnosti, jeho lásku, spravedlnost, milosrdenství. Má umět tlumočit každému jeho poznání. V tomto svědectví je třeba se vyvarovat pouhého filozofování o Bohu, dogmatických argumentací, vlastní suverenity a hrdosti na své znalosti teologie. Jen pokora a rozechvění umožňuje o Bohu něco říci“ (Hrdlička, 1991, s. 4). Tyto parametry dále doplňuje prohlášením: „Kázání znamená, že Bůh má být připuštěn ke slovu“ (tamtéž, s. 5). K těmto spirituálním inspiracím dodává praktické rady k nakládání s tématem homilie, které má být podle něj jasné a věcné, ucelené a jednotné a také přiměřené – z hlediska rozsahu, kazatelových schopností i jeho zralosti a rovněž vzhledem k dispozicím posluchačů.

Hrdlička dále připomíná zásady, strukturující přípravu homilie na tři oblasti – elaboratio, tedy zpracování logické výstavby promluvy, dispositio – zvažování psychologického dopadu na posluchače - a elocutio – „řečnický výkon, technika řeči, přednes, výmluvnost“. Autor zdůrazňuje, že „je třeba si uvědomit trojí duchovní mohutnost člověka, a to jak kazatele, tak posluchače: rozum, cit, vůle“ (tamtéž, s. 8). O logické argumentaci v homilii hovoří jako o rozumové horizontále, o citovém vlivu jako o vertikále („cit jako plamen šlehající vzhůru“; „oba plameny, vzněcující [kazatelův] i roznícený [posluchačův], jdou vedle sebe paralelně vzhůru“ – tamtéž). „Vůle může být chápána jako výslednice mezi oběma osami, a to jak u kazatele, tak u posluchače,“ lze ji nazvat „transcendentálou žádoucího směřování křesťana, které znamená pohyb ze stagnace ke sjednocení s Bohem“ (tamtéž, s. 9). Josef Hrdlička pak ještě cituje tři rozměry řečnického umění, formulované sv. Augustinem: docere (učit, zprostředkovat poznání), delectare (potěšit, povzbudit), movere (pohnout, uvést do pohybu, příp. formovat postoj

posluchačů), které upravuje pro kazatelský kontext. Pokračuje výčtem faktorů, tvořícím komunikační rovinu homilie – jde o text (Boží Slovo), o hlasatele (kazatele), o situaci („v širším i užším významu: svět, lidstvo, národ nebo jen [...] malou skupinu“), o společenství („lid Boží, věřící i hledající, v různosti věku, povolání, potřeb, vnitřních dispozic“ – tamtéž, s. 19). Dodává pak, že „právě společenství je předmětem Božího zájmu. Jemu chce Boží Slovo posloužit a pomoci“ (tamtéž).

Své čtenáře autor seznamuje i s návrhy, jak konkrétně postupovat při přípravě homilie, dále s nejrůznějšími řečnickými a stylistickými figurami, stručně se vyjadřuje také k oblasti artikulace a intonace. V souvislosti s přednesem připomíná údajný Démostenův výrok, že dobrá řeč znamená zaprvé přednes, zadruhé přednes, zatřetí přednes. Dodává k němu však, že pokud by měl přednes „zamaskovat nedostatečnost vnitřní síly myšlenek“, vznikla by „póza, snadno rozpoznatelná a nechutná“ (tamtéž, s. 24).¹⁹ Dále konstatuje, že „předpokladem pro sugestivní přednes je [kazatelovo] vědomí a přesvědčení, že má co říci [...] a také] vnitřní tvůrčí napětí při formulaci, koncentrace, soustředěná vůle vyjádřit se co nejopravdověji“ (tamtéž, s. 38).

Hrdlička se krátce věnuje i tématu transcendentální teologie; zmiňuje jednoho z největších teologů 20. století Karla Rahnera a jeho pojem zážitku Boha či zkušenosti s Bohem, vycházející ze skutečnosti, že Bůh je důvěrně na cestě s každým člověkem, a to velmi osobně a nezaměnitelně. Podle Rahnera, v Hrdličkově přepisu, člověk cítí, že „je konfrontován s tajemstvím svého bytí a své odpovědnosti za ně, a také s Tím, který je v pozadí toho všeho. Ví, že Bůh je, a že je s ním v tichém, vševědoucím a trpělivém dialogu. Člověk přitom zůstává zcela svobodným, aby tento zážitek se stal buď klíčovým předělem jeho dosavadního života, nebo aby ho v sobě zcela popřel a přehlušil“ (tamtéž, s. 26). Hrdlička, s Rahnerovou inspirací, dodává, že kazatel má brát při svých

---

¹⁹ V duchu psychosomatického přístupu se ptám – je vůbec ale něco takového možné? Tj. skutečně kvalitní přednes bez obsahu? Přednes či jednání řečí, jak je charakterizuje psychosomatika, znamená mj. vědomý postoj k sobě i k situaci promluvy, k obsahu toho, o čem chci mluvit, znamená vnitřní pravdivost mluvčího, realizovanou i jeho projevem a harmonicky propojenou s obsahem.

promluvách hloubku i nesdělitelnost těchto prožitků u svých posluchačů v potaz a mít na zřeteli „jejich jedinečnost, [...] se vším, v čem jsou si oni sami sobě záhadou“ (tamtéž).

Autor Stručné homiletiky také pojmenovává defektní jevy kazatelství. Řadí mezi ně kazatelovo přeceňování sebe sama a zdůrazňuje, že mluvčí si musí být vědom, že je ve službách Písma, nikoli svých vlastních. Dále upozorňuje na nedozrálá kázání, která nejsou dostatečně promyšlená ani promeditovaná; za defekt považuje také improvizaci – tu by doporučoval jen zkušeným kazatelům a to s předchozí přípravou logické osy a osnovy homilie. Dalším negativním jevem je podle Hrdličky tzv. záměna priority, kdy kazatel to, co se mu z evangelního úryvku nehodí, nechá bez povšimnutí; Boží Slovo se tak stává předmětem kazatelova rozmaru, pohodlnosti a manipulace.

Za jiné úskalí považuje autor fakt, že zvláště starší kněz může mít v mysli shromážděny myšlenky a asociace pro jednotlivé úryvky evangelia a může být v pokušení je neinvenčně opakovat. Dalším problémem je monologičnost promluvy, kdy kazatel předpokládá, že mu má být rozuměno, místo aby sám vyšel vstříc možnostem naslouchajících. Jako poslední, mimo četné jazykové defekty, o nichž také píše, uvádí autor nebezpečí nostalgie, zahleděnosti zpět, které vede kazatele k odměřenosti, kritičnosti a podezíravosti vůči všemu novému. To pak vytváří bariéru mezi ním a těmi z jeho posluchačů, kdo jsou mladšího ducha. Kněžím v této souvislosti Hrdlička doporučuje „už od středních let v sobě identifikovat sklony k nostalgii a překonávat je poctivou snahou sledovat vše, [...] co je aktuální a nové, co tvoří klima farní situace.“ Kněží mají být také věrní „Božímu vzkazu“, formulovanému v žalmovém verši: „Přistoupím k oltáři Božímu, k Bohu, který obnovuje mou mladost“ (Hrdlička, 1991, s. 27 – 28).

1.2.3. Pozvání k naději z evangelických kruhů

Novějším, výrazně vědecky zaměřeným a denominačně jinak orientovaným dílem je Pozvání k naději evangelického teologa Pavla Filipiho. Jeho „Kapitoly

o homiletické hermeneutice a exegezi“, jak zní podtitul této knihy, zařazují do tohoto výběru především proto, že je jednou z položek seznamu doporučené literatury pro studenty homiletiky na KTF UK, tedy pro budoucí katolické kněze, kazatele. Jak už bylo zmíněno, role homilie v katolické liturgii a kázání v evangelických bohoslužbách je odlišná; z Filipiho díla tedy vybírám několik univerzálních postřehů.

Autor v úvodu zdůrazňuje, že jeho hlavním zájmem v této knize je hermeneutika, zúžená „na porozumění biblickým textům a jejich výklad.“ Pak formuluje svou výchozí otázku, která zní „jak číst, jak vykládat, jak aktualizovat starobylé texty bible, aby se staly relevantním oslovením našeho současníka. [...] Jak je možno je našemu současníku vykládat tak, aby se staly pozváním k důvěře, že se v nich nabízí porozumění, jež jinde nenalezne, ale bytostně potřebuje?“ (Filipi, 2006, s. 9). Smysl kázání autor definuje: „...je [jím] opravdu umožnit vstup Božího slova do jednotlivcova příběhu tak, aby jím byl osloven a uvěřil mu v prostoru veřícího společenství, které tomuto Božímu záměru poslušně odpovídá povoláním kazatelů“ (tamtéž, s. 102). A dále dodává: „V homiletických pojednáních [...] se opakovaně setkáváme s výměrem, že kázání je komunikace, komunikační dění. [...] Je však třeba připomenout, že prvním ‚komunikátorem‘ není kazatel, který sám stojí v procesu komunikace, jenž vychází z jiného zdroje, od Boha.“ Pak se Filipi vyjadřuje k otázce, proč vlastně kázání: „Nejhlubším zdůvodněním kázání je podivuhodná skutečnost, že Bůh ‚komunikuje‘ s lidmi, že se jim ‚ukazuje‘ (zjevuje), dává poznat své jednání i své záměry. [...] Toto Boží sebesdělení se děje tak, že je uchopitelné a reprodukovatelné lidskou řečí.“ Zdůrazňuje ovšem, že „kázání je jen jakási nápodoba, nikoli uskutečnění Božího sebesdělení. [...] Tak jako je literární svět bible souborem ‚znaků‘, tak i kázání klade znaky, znamení, poukazy, odkazující posluchače vně sebe sama (tj. i vně kázání) k Božímu primárnímu sebesdělení [...] Tento poukaz by však měl být natolik srozumitelný a ‚menschfreundlich‘, aby jej posluchači pochopili jako pozvání k víře“ (tamtéž, s. 103 – 104).

V jedné z kapitol cituje autor biblistu W. Brueggemanna, shrnujícího funkce kázání: „Kázání není mravní naučení nebo řešení problémů či výklad věrouky...,

není to dobrá porada, není to romantické laskání ani dobrý humor. Je to spíše pohotový, spolehlivý, překvapivý návrh, že skutečný svět, do něhož nás Bůh zve, abychom v něm žili, není ten svět, který nám jako dosažitelný předkládají vládci tohoto věku“ (tamtéž, s. 105).

Pavel Filipi se ve stručnosti dotýká i stylových a jazykových prostředků, typických pro kázání. Analyzuje specifické použití prvních i druhých osob singuláru a plurálu a upozorňuje na rizika manipulace, k nimž některé z těchto jazykových jevů mohou vést.

V závěru své knihy se autor krátce věnuje zpětné vazbě – tuto kapitolu nazval Dvojí bázeň. Sděluje v ní, že kázání má prvního posluchače – „tím je trojjediný Bůh, jehož jméno má být oslaveno“ a má také „druhý text“ – tím je nynější posluchač, který má být vzat vážně s láskou a pozorností“ (Filipi, 2006, s. 250). Jako „kontrolu vztahu k posluchačům“ navrhuje autor tyto otázky: „Je kázání srozumitelné ve své struktuře? Ve svém slovním znění, přístupném vnímání prostých posluchačů? Nedopouštím se hrubých generalizací a insinuací? Koho vlastně chci oslovit? S jakým záměrem?“ (Filipi, 2006, s. 251). Dlužno podotknout, že se teolog takto zamýšlí nad připraveným textem napsaného kázání, nikoli zpětně nad jeho uskutečněnou „prezentací“ – tedy mluveným projevem. Tím se ve své knize v podstatě nezabývá.

1.2.4. Dominikánská revue Salve

K mnoha různým aspektům kazatelství, opět z katolického pohledu, se vyjadřuje v jednom ze svých čísel časopis Salve – Revue pro teologii, duchovní život a kulturu, vydávaný Českou dominikánskou provincií, tedy Řádem bratří kazatelů v ČR. V úvodu píše Dominik Duka o zaměření tohoto čísla, kde si „můžeme klást otázku o síle slova“. Dodává: „Kázání je nepředstavitelné beze slov. Slova, která mají svou sílu, tvůrčí sílu. Ale kázání mohou být i jen slova, slova, slova“ (Duka, 2008, s. 3). Dále podotýká, že v kázání jde „o tajemství sdělení, o komunikaci.“ Podle něj si „slovo komunikace ponechalo vlastně pouze technický obsah. Vnitřní obsah, který se dotýká univerzálního tématu ‚já a ty‘ těch, kteří se spojují,

aby se mohli navzájem sdělit, prakticky vymizel ze strategie sdělovacích prostředků, které se slovy obchodují.“

Duka hovoří i o využívání ozvučovací techniky při kázání: „Moderní formy kázání jsou vystaveny nebezpečnému svodu, kdy technická stránka komunikace nabízí lehkost celého procesu, který zbavuje kazatele nejenom osobitosti, ale často i bolestné náročnosti, jež s opravdovým sdílením existenciálně souvisí.“ Nároky na homiletickou praxi pak shrnuje: „Kázání není možné bez skutečné osobnosti kazatele, není možné bez osobní modlitby, není možné bez znalosti, úcty a laskavého soucítění s těmi, ke kterým kazatel hovoří.“ A dodává lakonicky: „Kázání je vlastně formou života“ (Duka, 2008, s. 4). Pokračuje v teologické rovině: „Pro Boha znamená porozumět člověku nejen se s ním solidarizovat, ale stát se člověkem, jedním z nás. Hovoříme-li o potřebě současného jazyka v kazatelství, nejde o jednoduché načtení či módní používání mluvy-nemluvy, ale právě o toto náročné přiblížení se k druhému.“

Kazatel, připravující si nedělní homilii, se podle Dominika Duky „neobejde bez hlubokého studia Božího slova, [...] bez exegeze textu, a to jak v biblických jazycích, tak musí přihlížet k překladům do liturgického jazyka. Musí hledat souznění mezi biblickou výpovědí v rámci biblické teologie nauky církve v kontextu současného života s ponorem do kulturně-civilizačních základů prostředí, ke kterému hovoří. Musí též vystihnout rozpoložení a atmosféru posluchačů, ke kterým mluví. Nemůže znát prostředí a lidi pouze ze sdělovacích prostředků a nastudované literatury, ale musí mít s nimi osobní kontakt“ (tamtéž). Krátce pak zmiňuje skutečnost, že „kazatel je i rétor a bez mimiky a gest se neobejde. Jde o velké umění, které doplňuje slovní výraz a hraje velkou roli při naladění posluchače, ale může také odpudit.“ V závěru ještě podotýká, že potřebná pro naslouchání homilii je i „velkorysost a laskavé porozumění“ těch, kdo tvoří auditorium (tamtéž, s. 5).

Příspěvek současného provinciála dominikánů Benedikta Mohelníka OP do revue *Salve* má název **Morek kázání**. Ptá se v něm mj. na to, co je obsahem kázání a co je jeho cílem. A odpovídá ve své studii především na základě dokumentů II.

vatikánského koncilu. Z těchto zdrojů cituje například, že „v poslání kněží zaujímá povinnost hlásat evangelium první místo“ a přináší i stručnou definici kázání, jež „vzbuzuje či posiluje víru, která je počátkem nadpřirozeného života“ (Mohelník, 2008, s. 8). Podotýká ale, že hlásat evangelium – kázat radostnou zvěst není vyhrazeno jen kněžím: „Všichni křesťané mají kázat, protože křtem a biřmováním se stávají členy církve, která je jakožto Kristovo mystické tělo a pokračovatelka jeho poslání kazatelkou.“ K tomuto kázání v širším slova smyslu dodává: „Laici [tj. nevysvěcení členové církve, pozn. I. H. P.] svou křesťanskou přítomností ve světě do něj nechávají pronikat pravdu evangelia. [... takto šířené evangelium,] totiž Kristovo poselství hláсанé jak svědečtím života, tak i slovem, dostává zvláštní ráz a zvláštní účinnost, protože se uskutečňuje v běžných světských podmínkách“ (tamtéž, s. 8 – 9). V této disertační práci se zabývám kázáním v užším slova smyslu, tedy homiliemi, pronášenými při katolických bohoslužbách kněžími; přesto mi připadá toto sdělení o univerzálnosti evangelního hlásání, zdůrazňované II. vatikánským koncilem, důležité i v tomto kontextu. Rozšiřuje totiž, jak bylo zmíněno, jednak kompetenci šíření evangelia, ale i zodpovědnost za ně na každého věřícího. To se pak může (nepřímo?) projevit i v tom, jak jednotliví laičtí členové církve chápou své postavení v církvi a zvláště v auditoriu při poslechu homilie. Je možné, že vůči knězi rovnocenněji a partnerštěji. A je také možné, že stejně tak, na základě těchto koncilních postojů a výzev, chápe i kněz, kazatel své postavení vůči posluchačům.

Mohelník se dále vyjadřuje k otázce, co je obsahem kázání, a vrací se k ústřední osobnosti křesťanství: „Ježíšovo kázání vychází z jeho bezprostředního poznání Otce: ‚Boha nikdo nikdy neviděl; jednorozený Syn, který je v náruči Otcově, nám o něm řekl‘“ (Jan 1, 18). K tomu autor podotýká: „Toto poznání se však musí převést do lidské řeči. Ježíš ve svých lidských pojmech, obrazech a slovech formuluje množství jednotlivých dílčích pravd, které vyjadřují jedinou a jednoduchou transcendentní pravdu o Bohu“ (tamtéž, s. 9).²⁰ Tím a také v několika dalších, zde necitovaných postřezích, Benedikt Mohelník sděluje, že sám

---

²⁰ Konstatováním o nutnosti převést teologické/spirituální poznání „do lidské řeči“ i úvahou o možných rozměrech této lidské řeči se zabývám v kapitole Dobré kázání pohledem psychosomatiky.

Kristus je vzorem kazatele. Pak pokračuje citací z Dekretu o službě a životě kněží, který je součástí dokumentů II. vatikánského koncilu: „...snahou [kazatelů] musí být: neučit vlastní moudrost, nýbrž Boží slovo, a naléhavě všechny vybízet k obrácení a k svatosti. [...] Aby [kázání] účinněji pohnulo myslí posluchačů, musí kněz předkládat Boží slovo ne pouze všeobecně a abstraktně, nýbrž tak, že věčnou pravdu evangelia převede do konkrétních životních poměrů“ (Mohelník, 2008, s. 10).

Cíl kázání formuluje autor velmi stručně – je jím podle něj víra. Rozlišuje zde ovšem pozemský status quo a ten, který se nachází mimo tyto parametry: „Víra je cílem kázání v době putování. Na zemi totiž kázání přivádí ke světlu víry, která na věčnosti přechází ve světlo slávy. Mluvíme zde o světle, protože posvěcující milost je v duši člověka světlem, díky němuž se Trojice stává pro lidského ducha viditelnou. To, co vidíme ve víře v době putování, je jen závdavkem blaženého patření na Boha tváří v tvář na věčnosti“ (tamtéž, s. 12). Svou teologicky zaměřenou studii uzavírá Mohelník konstatováním, že „pojem kázání je velmi široký.“ On se zde pokusil zformulovat, „čím je kázání pro církev jakožto součást jejího poslání“; vyjádřil však zároveň naději, „že se díky tomu dostane správného místa a pochopení dalším rovněž důležitým aspektům kázání, jako jsou jeho formy či využití různých rétorických a jiných dovedností pro kazatelská vystoupení“ (tamtéž, s. 12 -13).

Další příspěvek z revue *Salve* s názvem **Živé svědectví o moci evangelia**, jehož autorem je karmelitán a kněz Pavel Vojtěch Kohut OCD, má v první části teoretický charakter, který pak střídají praktické postřehy. Autor se vyjadřuje mj. k osobnosti kazatele a základním nárokům na něj: „Skutečnost, že lidé hledají spíše živé svědky než jen poskytovatele informací, [...] neplatí pouze v současné době, ale je požadavkem na osobu kazatele od počátků církve“ (Kohut, 2008, s. 64). To dokládá citací z 1. Janova listu: „O tom, co bylo od počátku, co jsme slyšeli, vlastníma očima viděli, bedlivě pozorovali a čeho jsme se svými rukama dotýkali, o Slovu života svědčíme a zvěstujeme vám“ (1 Jan 1, 1). A myšlenku shrnuje: „Být kazatelem tedy znamená především být s Ježíšem, umět mu naslouchat, vidět jej a pozorovat, dotýkat se ho [...], být s ním svými ušima,

očima, nohama i rukama“ (Kohut, 2008, s. 64). To dále upřesňuje: „Má-li být kazatel živým svědkem, musí mít nejen odvahu hlásat slovo víry [...], což je často to jediné, co míváme s kazatelstvím obvykle spojeno, nýbrž doprovázet je rovněž skutky lásky jako mlčenlivým prostředkem hlásání a svědectvím života“ (Kohut, 2008, s. 65).

Kohut pak na příkladech z Markova evangelia ukazuje Kristovo působení skrze učedníky a vyvozuje z toho: „Kazatel se tak zde jeví spíše jako ‚živý nástroj‘ Ježíše Krista než jako nezávislý protagonista kázání. Neznamená to jistě žádnou nezdravou pasivitu, vylučuje se tím však jakékoli prosazování sebe, neboť to by znamenalo uplatňování omezeného lidského slova na úkor účinného slova Páně.“ Zdůrazňuje, že právě proto je třeba, aby se v kazatelství projevovaly teologální ctnosti (tj. víra, láska, naděje), „které [...] umožňují tento druh synenergie, společného působení Kristova Ducha a kazatele: živá víra v předávané tajemství, schopná rovněž nadpřirozeného pohledu na svět a dějiny, synovská a bratrská láska, která svědčí o Boží lásce [...], a naděje, která se projevuje jak vytrvalostí a trpělivostí, tak iniciativou a důrazem“ (Kohut, 2008, s. 67).

Výmluvně pak dodává: „Nemá-li tedy být kazatelství jen deformující a zubožující karikaturou Ježíše Krista, který přišel hlásat radostnou zvěst o Božím království, musí být výrazem hlubokého duchovního života, který spočívá v tom, že kazatel je neustále s Ježíšem, že se Kristu dává k dispozici, aby On sám mocně působil skrze něj, a že káže to, co slyšel od Krista, tj. co nazřel v evangeliu“ (tamtéž). V té souvislosti ještě připomíná: „Dominikánské *contemplata aliis tradere* (volně přeloženo: jen to, co bylo promeditováno, lze předávat dál, pozn. I. H. P.) to velmi výstižně vyjadřuje, pokud za *contemplata* nedosazujeme výhradně plody posvátného studia a slovem *tradere* nemíníme jen ryze lidské působení“ (tamtéž).

Kohut upozorňuje pak na další zajímavou a opomíjenou skutečnost: „Vztah mezi kazatelstvím a duchovním životem má ovšem ještě i jiný charakter [...]: kázání totiž není pouze plodem, výrazem duchovního života, nýbrž bývá i jeho zdrojem, pramenem. V kázání se totiž nezdíka skrývá velmi silná a autentická duchovní zkušenost, která pomáhá budovat a živit duchovní život“ (tamtéž).

V praktické části své studie se autor zaměřil mj. na svou zkušenost s modlitbou v procesu přípravy kázání; nazval ji „homiletickou modlitbou“: „[...] konám [ji] jednak před přípravou kázání, jednak tu a tam (spíše neplánovaně a spontánně!) v průběhu samotné přípravy, kdy mi slouží jako [...] revize kazatelských úmyslů, a pak po ní, tj. před samotným kázáním, jako modlitba za účinnost připravené reflexe, ale i za schopnost pružné změny toho, co jsem si připravil, na základě okolností, s nimiž jsem původně nemohl počítat. Homiletickou modlitbou je pro mne ovšem také modlitba po kázání“ (Kohut, 2008, s. 72).²¹

Autor se dostává i k otázce tzv. kazatelského umu, který podle něj „vstupuje do hry“ spolu s kazatelovou otevřeností Božímu působení skrze meditaci a modlitbu a s jeho lidskou intelektuální snahou při exegetickém studiu textů. Tímto kazatelským umem myslí Kohut „osobní dary kazatele, jeho charisma či, chceme-li, talent.“ A dodává: „Zde můžeme od kazatelů jen stěží vyžadovat něco přesně konkrétního: jde právě o to, aby každý rozpoznal, čím a jak je, co se týče kazatelství, osobně obdarován a také čím a jak může tato svá obdarování rozvíjet“ (tamtéž, s. 73). „Co se ovšem právem může od každého kazatele očekávat,“ pokračuje Pavel Vojtěch Kohut, „je, že se bude snažit hledat návaznost biblických textů na obecnou zkušenost konkrétního shromáždění věřících a na aktuální události, které jsou pro toto společenství důležité“ (tamtéž, s. 74).

1.2.5. Kazatelství jako nebezpečná role

Ve svém prakticky zaměřeném textu s názvem *Nebezpečí kazatelů*, uveřejněném v souboru studijních materiálů *Homilie v liturgii*, píše kněz a vyučující homiletiky na KTF UK Aleš Opatrný²²: „Kazatelství je svým způsobem nebezpečná role.

---

²¹ Tématu schopnosti kazatele (a také jeho odvahy a ochoty) změnit připravené dle nastalé situace, které Kohut ve své studii zmínil, se budeme dotýkat také v kapitole *Dobré kázání* pohledem psychosomatiky.

²² Ve druhé části této práce analyzuji i jeho homilii.

Nikdo nás nevypíská, jen málokdo nás fundovaně zkritizuje. Kromě toho máme možnost naslouchat jen těm, kdo nás chválí. [...] kázání je oknem do našeho nitra a veřejným zviditelněním naší vnitřní duchovní úrovně.“ Svým spolubratřím – kazatelům – pak klade otázku: „Máme postoj pokory (ne strachu, ne méněcennosti) vůči posluchačům?“ A zdůrazňuje: „Kázání by mělo být určováno postojem služby, a to ne sobě, ale Božímu slovu a liturgickému shromáždění. Máme-li tuto službu dobře zastat, musíme znát, chápat a milovat jak Boží slovo, tak lidi, které máme před sebou.“ Spolu s přehledem „osidel“, jež dle Opatrného situace kázání skýtá (např. neoprávněný pocit převahy, tribuna k vlastní exhibici aj.), nabízí autor toto úderně formulované doporučení: „Připravujme si nedělní homilie včas (od pondělka!), důkladně (s poctivou prací pro porozumění Písmu) a v první řadě pro sebe (nemohu-li z předneseného žít já sám svůj život z víry, k čemu ta slova asi budou ostatním?)“ (Opatrný, 2009, s. 22 - 27).

1.2.6. Umění pojmenovat milost

Z reflexe vlastní kazatelské práce, ale i zkušenosti rektora kněžského semináře vychází americký katolický kněz Donald B. Cozzens. Nekompromisně sděluje: „Schopné kazatele lze [...] nalézt mezi těmi zralými jedinci, kteří se pro svou moudrost, duchovnost a zdravý rozum počítají mezi ‚starší‘ církve. [...] jsou to [ti], kdo věří hluboce a zapáleně“ (Cozzens, 2003, s. 81). Kazatelskou službu lze také podle něj nazvat „uměním pojmenovat milost“ – milost milosrdenství a uzdravování, milost odpuštění a usmíření, samu milost života a lásky (srv. tamtéž, s. 85). Jako motto jedné z kapitol své knihy *Měnící se tvář kněžství – Reflexe nad krizí kněžské duše* – vybral tato závažná a drsná slova: „Teď když jsem knězem, mám neomezenou možnost mařit dobro a měnit víno ve vodu.“ Na jiném místě zároveň píše: „Bylo řečeno, že my smrtelníci nemůžeme vydržet život beze smyslu. Ať si říká, kdo chce, co chce, kněžství zůstává jedním z nejsmysluplnějších způsobů života a služby [...] kněz má privilegium mluvit

o tom, co je podstatné, a když to dělá, stává se z něho zprostředkovatel smyslu“ (tamtéž, s. 87).

A dále Cozzens poznamenává: „Mnozí z těch, kdo odmítají slovo Boží, ho odmítají, protože způsob, jakým ho říkáme, pro ně postrádá jakýkoliv smysl. Znají dimenzi věčnosti, ale nejsou s to přijmout výrazy, jakými o ní mluvíme.“ V souvislosti s tím se autor domnívá, že „sloužit slovu“, jak kazatelství nazývá, „znamená také sloužit síle a hloubce vlastní imaginace, kterou by měl kazatel živit poezií a uměním“ (Cozzens, 2003, s. 90). Ve svých reflexích se zaměřuje také (a především) na duchovní život kazatelů a zdůrazňuje: „Bez rozhodné oddanosti modlitbě se služba kázání stává nesnesitelným břemenem jak pro kněze, tak pro ty, kdo mu naslouchají“ (tamtéž, s. 92).

1.2.7. Radost jako nevýslovný dar

Z hutného, teologicky zaměřeného textu Verbum Domini – Slovo Páně, který je apoštolskou exhortací papeže Benedikta XVI., vybírám jen krátkou pasáž. Celý dokument se z různých úhlů zabývá otázkou, jak dnes mluví Bůh k lidem skrze Bibli, Písmo svaté. V jeho třetí části se papež zaměřuje na poslání církve hlásat Boží slovo v současném světě. Píše zde: „Na jedné straně je tu nezbytné slovo, které sděluje, co nám řekl sám Pán. Na druhé straně je nepostradatelné dodávat tomuto slovu svědectvím věrohodnost, aby nevypadalo jako nějaká krásná filozofie nebo utopie, ale jako skutečnost, kterou lze žít a která dává život“ (Benedikt XVI., 2011, s. 125). Papež hovoří o kázání v širším i užším smyslu, tedy i o homilii. V kapitole Slovo a radost se dozvídáme: „...zvěstování Slova vytváří společenství a působí radost. Je to hluboká radost, která tryská ze samého srdce trojičního života [...]. Je to radost jako nevýslovný dar, který svět nemůže dát. Je možné organizovat slavnosti, ale ne radost. [...] Když hlásáme Boží slovo v moci Ducha Svatého, toužíme předávat take zdroj pravé radosti, ne radosti povrchní a pomíjivé, ale té, která tryská z vědomí, že Pán Ježíš má slova věčného života“ (tamtéž, s. 148 – 149).

1.2.8. Shrnutí – homilie a kazatel

S použitím výše uvedené mozaiky, tvořené homileticky zaměřenými dokumenty odlišných žánrů i stylů a různé míry odbornosti, se nyní pokusím heslovitě shrnout charakteristiky, postřehy či definice, formulující pojem homilie (kázání) a její cíl a smysl. Na základě stejných zdrojů, za pomoci stručných citací, pojmenuji také osobnost kazatele a nároky na něj. U citátů níže, které jsou výtahem z předchozího textu, již neuvádím odkazy na bibliografické údaje.

1.2.8.1 Homilie

- „homilie je součástí bohoslužby slova; navazuje na posvátný text a během liturgického roku z něho vysvětluje pravdy víry a pravidla křesťanského života“
- „směřuje k tomu, aby hláсанé Boží slovo spolu se slavením eucharistie bylo ,zvěstováním podivuhodných Božích činů v dějinách spásy...“
- „má vést společenství věřících k aktivnímu slavení eucharistie, aby ,se v životě drželi toho, co vírou přijali“
- „kázání vzbuzuje či posiluje víru, která je počátkem nadpřirozeného života“; cílem kázání je tedy víra
- homilie má být „živým výkladem, kterým může přečtené Boží slovo i bohoslužba získat větší účinek, je-li ovšem homilie výsledkem rozjímání, dobře připravená, ne příliš dlouhá ani příliš krátká, a má-li na zřeteli všechny přítomné, i děti a prosté lidi“
- smyslem kázání „je opravdu umožnit vstup Božího slova do jednotlivcova příběhu tak, aby jím byl osloven a uvěřil mu v prostoru věřícího společenství...“
- „v dobrém kázání by mělo jít o evangelium, v důsledku o Krista“

- „...snahou [kazatelů] musí být: neučit vlastní moudrost, nýbrž Boží slovo, a naléhavě všechny vybízet k obrácení a k svatosti“
- „Kázání by mělo být určováno postojem služby, a to ne sobě, ale Božímu slovu a liturgickému shromáždění.“
- „je třeba, aby homilie zasáhla rozum, cit i vůli; vůle může být chápána jako výslednice mezi oběma osami, a to jak u kazatele, tak u posluchače“; lze ji nazvat „transcendentálou žádoucího směřování křesťana, které znamená pohyb ze stagnace ke sjednocení s Bohem“
- „je třeba, aby kázání bylo natolik srozumitelné a ‚menschfreundlich‘, aby jej posluchači pochopili jako pozvání k víře“
- „Kázání není možné bez skutečné osobnosti kazatele, není možné bez osobní modlitby, není možné bez znalosti, úcty a laskavého soucítění s těmi, ke kterým kazatel hovoří.“
- „je nepostradatelné dodávat tomuto [Božímu] slovu svědectvím věrohodnost, aby nevypadalo jako nějaká krásná filozofie nebo utopie, ale jako skutečnost, kterou lze žít a která dává život“
- „Moderní formy kázání jsou vystaveny nebezpečnému svodu, kdy technická stránka komunikace nabízí lehkost celého procesu, který zbavuje kazatele nejenom osobitosti, ale často i bolestné náročnosti, jež s opravdovým sdílením existenciálně souvisí.“
- potřebná pro naslouchání homilii je i „velkorysost a laskavé porozumění“ těch, kdo tvoří auditorium
- „...kázání není pouze plodem, výrazem duchovního života, nýbrž bývá i jeho zdrojem, pramenem. V kázání se totiž nezřídka skrývá velmi silná a autentická duchovní zkušenost, která pomáhá budovat a živit duchovní život.“

- kazatelskou službu lze nazvat „uměním pojmenovat milost“

1.2.8.2 Kazatel

- „...má být člověk uchvácený, inspirovaný Bohem, jehož je živým nositelem. Má mít sám na sobě pravdivě prožité jeho vlastnosti, jeho lásku, spravedlnost, milosrdenství. Má umět tlumočit každému jeho poznání. V tomto svědectví je třeba se vyvarovat pouhého filozofování o Bohu, dogmatických argumentací, vlastní suverenity a hrdosti na své znalosti teologie. Jen pokora a rozechvění umožňuje o Bohu něco říci.“

- kazatel je v úloze služebníka; musí si být vědom, že je ve službách Slova, nikoli svých vlastních

- sám Kristus je vzorem (pro) kazatele

- homilii dostatečně promyslet a promeditovat; nespoléhat na improvizaci

- nedopouštět se tzv. záměny priority, kdy kazatel to, co se mu z evangelního úryvku nehodí, nechá bez povšimnutí; Boží Slovo se tak stává předmětem kazatelova rozmaru, pohodlnosti a manipulace

- vyvarovat se monologičnosti promluvy; neinvenčně neopakovat své starší myšlenky

- nepropadnout nebezpečí nostalgie, zahleděnosti zpět, které vede kazatele k odměřenosti, kritičnosti a podezřívosti vůči všemu novému

- dbát na dobrý přednes – srv. Démostenův výrok, že dobrá řeč znamená zaprvé přednes, zadruhé přednes, zatřetí přednes. Pokud by měl však přednes

„zamaskovat nedostatečnost vnitřní síly myšlenek“, vznikla by „póza, snadno rozpoznatelná a nechutná.“

- „...kazatel je i rétor a bez mimiky a gest se neobejde. Jde o velké umění, které doplňuje slovní výraz a hraje velkou roli při naladění posluchače, ale může také odpudit.“

- kazatelovy kontrolní otázky nad připraveným textem kázání: „Je kázání srozumitelné ve své struktuře? Ve svém slovním znění, přístupném vnímání prostých posluchačů? Nedopouštím se hrubých generalizací a insinuací? Koho vlastně chci oslovit? S jakým záměrem?“

- „Kázání není možné bez skutečné osobnosti kazatele, není možné bez osobní modlitby, není možné bez znalosti, úcty a laskavého soucítění s těmi, ke kterým kazatel hovoří.“

- Kazatel, připravující si nedělní homilii, se „neobejde bez hlubokého studia Božího slova, [...] bez exegeze textu, a to jak v biblických jazycích, tak musí přihlížet k překladům do liturgického jazyka. Musí hledat souznění mezi biblickou výpovědí v rámci biblické teologie nauky církve v kontextu současného života s ponorem do kulturně-civilizačních základů prostředí, ke kterému hovoří. Musí též vystihnout rozpoložení a atmosféru posluchačů, ke kterým mluví; musí je znát, mít s nimi osobní kontakt.“

- „Má-li být kazatel živým svědkem, musí mít nejen odvahu hlásat slovo víry [...], což je často to jediné, co míváme s kazatelstvím obvykle spojeno, nýbrž doprovázet je rovněž skutky lásky jako mlčenlivým prostředkem hlásání a svědectvím života.“

- „Kazatel se tak zde jeví spíše jako ‚živý nástroj‘ Ježíše Krista než jako nezávislý protagonista kázání. Neznamená to jistě žádnou nezdravou pasivitu, vylučuje se tím však jakékoli prosazování sebe, neboť to by znamenalo uplatňování

omezeného lidského slova na úkor účinného slova Páně.“ Jde o „synergii“ – společné působení Kristova Ducha a kazatele.

- „Máme-li službu Božímu slovu a liturgickému shromáždění dobře zastat, musíme znát, chápat a milovat jak Boží slovo, tak lidi, které máme před sebou.“

- „Nemá-li tedy být kazatelství jen deformující a zubožující karikaturou Ježíše Krista, který přišel hlásat radostnou zvěst o Božím království, musí být výrazem hlubokého duchovního života, který spočívá v tom, že kazatel je neustále s Ježíšem, že se Kristu dává k dispozici, aby On sám mocně působil skrze něj, a že káže to, co slyšel od Krista, tj. co nazřel v evangeliu.“

- *contemplata aliis tradere* (předávat lze jen to, co bylo promeditováno)

- „Co se ovšem právem může od každého kazatele očekávat, je, že se bude snažit hledat návaznost biblických textů na obecnou zkušenost konkrétního shromáždění věřících a na aktuální události, které jsou pro toto společenství důležité.“

- „...připravovat si homilii v první řadě pro sebe - nemohu-li z předneseného žít já sám svůj život z víry, k čemu ta slova asi budou ostatním?“

- požadavky na schopného kazatele – osobní zralost, moudrost, duchovnost a zdravý rozum, hluboká a zapálená víra

- „Bez rozhodné oddanosti modlitbě se služba kázání stává nesnesitelným břemenem jak pro kněze, tak pro ty, kdo mu naslouchají.“

1.2.9. Dobré kázání, dobrý kazatel – pohledem homiletiky

1.2.9.1 Dobré kázání

Než se pokusím shrnout parametry kvalitního homilie, uvedu nejprve, čím, na základě uvedených pramenů, je a v čem spočívá její smysl. Je součástí bohoslužby slova v katolické mši svaté; navazuje na text evangelia a vysvětluje z něho (nebo z dalších čtených textů konkrétního dne) pravdy víry a pravidla křesťanského života. Směřuje k tomu, aby hláсанé Boží slovo spolu se slavením eucharistie bylo ‚zvěstováním podivuhodných Božích činů v dějinách spásy‘. Homilie má být živým výkladem a má vést společenství věřících k aktivnímu slavení eucharistie, aby ‚se v životě drželi toho, co vírou přijali‘. Smyslem kázání je umožnit vstup Božího slova do jednotlivcova příběhu tak, aby jím byl osloven a uvěřil mu. V dobrém kázání by mělo jít o evangelium, v důsledku o Krista. Snahou [kazatelů] by tedy mělo být: neučit vlastní moudrost, nýbrž Boží slovo, a naléhavě všechny vybízet k obrácení a k svatosti.

Dále cituji, opět z výše uvedených pramenů, ve snaze odpovědět na otázku, co by mělo dobré kázání, homilie obnášet, jaké by mělo být. Je třeba, aby homilie zasáhla rozum, cit i vůli. Kázání by mělo být natolik srozumitelné a „menschenfreundlich“, aby jej posluchači pochopili jako pozvání k víře. Mělo by být výsledkem rozjímání, dobře připravené, ne příliš dlouhé ani příliš krátké, a mělo by mít na zřeteli všechny přítomné, i děti a prosté lidi. Kázání by mělo být určováno postojem služby, a to ne sobě, ale Božímu slovu a liturgickému shromáždění. V kazatelství by se mělo projevovat umění pojmenovat milost.

Dodejme ještě podnětné konstatování - kázání není pouze plodem, výrazem duchovního života, nýbrž bývá i jeho zdrojem, pramenem. V kázání se totiž nezřídka skrývá velmi silná a autentická duchovní zkušenost, která pomáhá budovat a živit duchovní život“ (Kohut, 2008, s. 65).

Kázání je samozřejmě spjato s tím, kdo je jeho tvůrcem a kdo je realizuje – s kazatelem. Skrze požadavky na osobnost, postoj, přístup kazatele, jak je na

základě homiletických pramenů charakterizují níže, se také dozvídáme mnohé o parametrech dobrého kázání.

1.2.9.2 Dobrý kazatel

Nároky na dobrého kazatele, jak je pojmenovali citovaní autoři, lze shrnout do tří kategorií – první z nich se spíše týká osobnosti kazatele a jeho obdarování (talentu, schopností), druhá činností, jež by měl pro vytvoření kvalitního kázání vykonávat. Třetí pak jeho postojů. K tomuto uspořádání jsem přikročila ve snaze po přehlednosti, dodávám ale, že se tyto tři okruhy v mnohém překrývají.

K první oblasti – osobnosti kazatele – autoři uvádějí: potřebnost osobní zralosti, moudrosti, duchovnosti a zdravého rozumu, hluboké a zapálené víry; kazatel má být člověkem uchváceným, inspirovaným Bohem, jehož je živým nositelem; neměla by mu chybět pokora a rozechvění – jen to totiž dle jednoho z uvedených teologů umožňuje o Bohu něco říci. Kazatel by měl být i rétořem, využívajícím mimiku a gesta. A měl by být také „skutečnou osobností“, disponující kazatelským umem. (Tyto dva požadavky jsou v citované literatuře formulovány v této obecné rovině).

Druhá oblast zahrnuje aktivity, jimiž by se kazatel měl – ve snaze podat dobrou homilii – zabývat: hledat návaznost biblických textů na obecnou zkušenost konkrétního shromáždění věřících a na aktuální události, které jsou pro toto společenství důležité; (ve zdánlivém rozporu s předchozím nárokem zní tento požadavek: připravovat si homilii v první řadě pro sebe - nemohu-li z předneseného žít já sám svůj život z víry, k čemu ta slova budou ostatním?); vést hluboký duchovní život, který spočívá v tom, že kazatel je neustále s Ježíšem, že se Kristu dává k dispozici, aby On sám působil skrze něj, a že káže to, co slyšel od Krista, tj. co nazřel v evangeliu. Jinými slovy vyjadřuje obdobný požadavek latinské *contemplata aliis tradere* (předávat lze jen to, co bylo promeditováno). Kazatel by se měl věnovat hlubokému studiu Božího slova, exegezi textu, a to jak v biblických jazycích, tak v překladech do liturgického jazyka. Měl by hledat souznění mezi biblickou výpovědí v rámci biblické teologie

nauky církve v kontextu současného života s ponorem do kulturně-civilizačních základů prostředí, ke kterému hovoří. Měl by též vystihnout rozpoložení a atmosféru posluchačů, ke kterým mluví; musí je znát, mít s nimi osobní kontakt.

Třetí kategorií jsou postoje, jimiž by kazatel měl disponovat: být v úloze služebníka; znát, chápat a milovat jak Boží slovo, tak posluchače; být oddán modlitbě; být otevřený Božímu působení skrze meditaci a modlitbu a vyvíjet intelektuální snahu při exegetickém studiu textů; neprosazovat sebe na úkor slova Páně; usilovat o synergií – společné působení kazatele a Kristova Ducha; mít odvahu hlásat Boží slovo a také toto hlásání doprovázet skutky a svědectvím života; kontrolovat si vztah k posluchačům pomocí otázek - je kázání srozumitelné ve své struktuře a slovním znění? Je přístupné vnímání prostých posluchačů? Nedochází k hrubým generalizacím a insinuacím? Kazatel by se měl vyvarovat pouhého filozofování o Bohu, dogmatických argumentací, vlastní suverenity a hrdosti na své znalosti teologie.

Dobré kázání také není možné bez znalosti, úcty a laskavého soucítění s těmi, ke kterým kazatel hovoří. Dále by si měl kněz být vědom svodu technické stránky komunikace (ozvučení), nabízející lehkost celého procesu. Ta může kazatele zbavit „nejen osobitosti, ale často i bolestné náročnosti, jež s opravdovým sdílením existenciálně souvisí“ (Duka, 2008, s. 4). Kazatel by také měl dbát na dobrý přednes (ale prvořadě na vnitřní sílu myšlenek). Potřebná pro naslouchání homilii je ovšem i „velkorysost a laskavé porozumění“ těch, kdo tvoří auditorium (tamtéž).

1.2.10. Otázka projevu

Většina autorů, citovaných v této kapitole, si klade otázku po cíli, smyslu a případně také funkcích kázání; ptají se tedy převážně na to „proč“ a „co“. S tím související a nikoli méně podstatná otázka, týkající se toho „jak“, bývá nahlížena spíše v rovině exegetické či obecněji v rovině přípravy (textu) kázání. Kvalitou projevu, v níž se zračí osobnost a osobitost kazatele, ovlivňující zcela zásadně to, jak vyzní a jak bude posluchači vnímáno ono připravené „co“, není v centru jejich

pozornosti. „Jak“ ve smyslu projevu se, s výjimkou Hrdličkova textu (a jeho kapitoly o přednesu) tedy příliš neocitá v oblasti zájmu těchto autorů ani jejich reflexe. (Někteří z nich si jsou této skutečnosti vědomi a otevřeně sdělují, že předmět jejich zájmu je jiný. Srv. např. Mohelník, 2008, s. 13).

Podotkněme ovšem, že explicitně se sice citovaní autoři k projevu nevyjadřují, přinášejí však některé důležité postřehy, jež se projevu velice týkají. A to především otázku vztahu či postoje kazatele k posluchačům. (Ten je záležitostí jak myšlenkového obsahu homilie, tak i jeho mluvené prezentace). A dále vztahu k Bohu i ke svému poslání, tj. k hlásání Božího Slova. Mnohé z těchto postřehů jsou výzvami k tříbení kazatelových vnitřních postojů a tím celkově k tříbení jeho osobnosti. V tom můžeme spatřovat společné téma s psychosomatickým přístupem k veřejnému vystupování.

Co je důvodem pro to, že se o dalších aspektech projevu citovaní autoři v podstatě nezmiňují? (Z vybraných titulů se vysloveně problematiky projevu dotýká jen již připomínaná Hrdličkova Stručná homiletika, a to v podobě především technických rad co do artikulace, výkladem rozdílů mezi mluvenou a psanou řečí, rozvahou o tom, ke komu se kazatel obrací, a také – výše zmíněným - zamyšlením nad postojem kazatele ke svému duchovnímu životu, k posluchačům i k situaci promluvy²³). Důvodem může být to, že se autoři (dodejme ovšem, že všichni jsou kazateli) necítí, možná i podvědomě, kompetentní se k tomuto rozměru kazatelství vyjadřovat. Tím ale opomíjejí, domnívám se, velmi důležitou složku své kazatelské služby. Vyplývá z toho tedy celkem nepřekvapivé konstatování, že mluvený projev je něčím skutečně obtížně uchopitelným? Nebo i známá skutečnost, že schopnost mluvit (a oslovit!) je každému daná v různé míře, a tedy o co může kdokoliv z kazatelů – bez ohledu na řečové schopnosti - usilovat, je dobře se připravit po textové stránce a pak to už nechat na svých „přirozených“ mluvních danostech?

---

²³ V těchto pasážích Hrdličkových skript najdeme také některé styčné plochy s psychosomatickým přístupem k veřejnému vystupování. Zvláště požadavek na vnitřní pravdivost kazatele, na jeho autentický duchovní život (v psychosomatice jde explicitně o vědomý duševně-tělový život, vztah člověka/kazatele k sobě), respektující postoj k ostatním přítomným (k posluchačům) a také celkově k mluvní situaci.

Připadá mi, že těmito otázkami se otevírá i potvrzuje fakt, že mluvní (a celkově) osobnostní projev je jednak natolik integrální součástí kazatelství, že sami kazatelé jej prostě, věnujíce se „podstatnějšimu“ úkolu - hledání toho, co říci, nevnímají jako něco, čím by se mohli zásadněji zabývat. A nebo si uvědomují svá omezení v oblasti projevu a netuší, jak by se na jeho zkvalitňování dalo pracovat. Na základě toho se možná (třeba i nevědomky) s tímto stavem smířili a přestali se na jeho kvalitu ptát.

Dodejme, že důležitost „řečnické stránky“ homilie uvádí již zmíněný Benedikt Mohelník na samém konci své studie – jen jako přípodotek, s konstatováním, že jeho příspěvek má ovšem jiné téma. Tzv. kazatelského „umu“, jak už bylo řečeno, se krátce dotýká Pavel Vojtěch Kohut s tím, že „zde můžeme od kazatelů jen stěží vyžadovat něco přesně konkrétního: jde právě o to, aby každý rozpoznal, čím a jak je, co se týče kazatelství, osobně obdarován a také čím a jak může tato svá obdarování rozvíjet“ (Kohut, 2008, s. 73). Dominik Duka hovoří, velice stručně a spíše obecně, o síle slova, dokonce o tvořivé síle, a také o sdělení a sdílení v rámci kazatelství. To jsou aspekty, k nimž má co říci psychosomatika a jimiž se budeme zabývat v následující kapitole.

1.3. Dobré kázání pohledem psychosomatiky

V roce 2008 se ve Vatikánu uskutečnila biskupská synoda o Božím slovu.²⁴ V příspěvcích na tomto shromáždění vrcholných představitelů katolické církve zaznělo například kritické konstatování, že jakkoli se „II. vatikánský koncil zabýval otázkou homilií, cítíme, jak mnoho lidí je dnes v církvi nespokojeno s úrovní kázání.“ Jeden ze zúčastněných kardinálů pak připomněl pasáž z novozákonních Skutků apoštolů, kde mladík, naslouchající dlouhé promluvě sv. Pavla, usnul, vypadl z okna a přišel o život. Pavel jej však dle této biblické knihy vzkřísil. Kardinál prohlásil, že málokdo ze současných kazatelů disponuje darem probouzet mrtvé k životu; o to víc by měli dbát o zkvalitnění svých homilií (srv. Zikmund, 2008, s. 1).

Tato reflexe nás může přivést k otázce parametrů, jež by dobré kázání mělo mít nejen z hlediska ideových požadavků, tedy obsahu promluvy. Těmi jsme se ostatně zabývali, s přesahy k některým nárokům na kazatelovu osobnost, jeho duchovní život či vztah k posluchačům, v předchozí kapitole. V této části se zaměříme především na projev kazatele (i v širším kontextu veřejné mluvné situace) a další aspekty, které s ním mohou souviset. Objevování a posilování kvality projevu po stránce hlasové, mluvné a celkově osobnostní je, jak jsme uvedli, podstatným tématem psychosomatického pojetí veřejného vystupování. Nejde o témata lehká pojmenovatelná. Nejednou se jich tedy zde dotýkám, ve snaze poukázat na vzájemnou provázanost a všimnout si nejrůznějších souvislostí, poněkud „spirálovitě“.

---

²⁴ Z ní vzešla exhortace papeže Benedikta XVI. *Verbum Domini*. Z tohoto textu jsem citovala několik inspirativních myšlenek v kapitole Dobré kázání pohledem homiletiky.

1.3.1. Mít co říct a umět to říct

Ptáme-li se po kvalitě veřejného projevu, je třeba rozlišit dvě roviny - **mít co říct a umět to říct**. Obě tyto dimenze mají mnoho vrstev. O problematice toho „mít co říct“ jsme pojednávali zvláště v předchozí kapitole, ale i dále se budeme částečně tohoto tématu dotýkat. Proto, že je s tím „umět to říct“ úzce propojeno - tak, že jedno ovlivňuje, ba mnohdy určuje druhé. Pokud jde o rovinu „umět to říct“, můžeme ji vlastně chápat také z hlediska obsahového, respektive formulačního - např. jako umět to zformulovat, vystihnout, rozvinout, zařadit v promluvě na vhodné místo apod. Zde se však zaměříme především na význam prezentační či performativní - na rozměr projevu. To jest: **umět to – to promyšlené, více nebo méně připravené a zformulované - v dané situaci, kterou je homilie v rámci bohoslužby, živě, smysluplně a pokud možno kontaktně (dialogicky) sdělit. Tedy umět to se svými posluchači sdílet, být v této situaci co nejplněji, tj. vědomě tělem, duší i duchem přítomen.²⁵ A celkově nezastřít, neznevěrohodnit svým projevem skutečnost, že mám co říct.**

Tyto dva rozměry – mít co říct a umět to říct (zjednodušeně a nepřesně, ba zkráceně obsah a forma) - jsou, jak už bylo řečeno, provázané a vzájemně se prostupují. Mnohdy víc, než si mluvčí uvědomují či připouštějí. Není totiž obvyklé počítat s tím, že kvalita projevu je sama o sobě výmluvným sdělením. Při požadavku „mít co říct“ můžeme tedy velmi případně myslet také na kazatelovo vystupování – ve smyslu „mít co říct“ svým projevem.

1.3.2. Přiměřeně, srozumitelně, působivě a kultivovaně

Základní obecná definice mluvního projevu, kterou aplikuji i na kázání, požaduje, aby vyjádření vzhledem k tématu i posluchači bylo přiměřené, srozumitelné, působivé a kultivované (srv. Kraus, 2004, s. 12). K tomu podotýkám,

---

²⁵ Tato přítomnost, jak už o tom v kapitole Psychosomatika byla řeč, umožňuje reagovat na aktuální impulzy vlastní i ty, které přicházejí od posluchačů. To je myšleno i výše zmíněnou kontaktností či dialogičností projevu.

že přiměřenost by podle mého soudu neměla vycházet jen z předjímání situace a základní představy o posluchačích před zahájením projevu (jak o tom např. píše Hrdlička, 1991, s. 5), ale také z vnímání aktuální atmosféry přímo v situaci promluvy. S tím souvisí citlivost, ochota i schopnost reagovat na průběžnou zpětnou vazbu auditoria, nejčastěji mimoverbální.

Srozumitelnost lze chápat jednak jako záležitost hlasové a mluvní způsobilosti i kvality zpracování obsahu projevu. Ale také jako reflektované uchopení celé mluvní situace, včetně úsilí o harmonii mezi vnitřním stavem mluvčího, jeho projevem a – opět - otevřeností na podněty posluchačů. To je vlastně srozumitelnost ve smyslu transparentnosti či pravdivosti kazatele v situaci projevu.

Působivost a kultivovanost mluvního vystoupení pak považuji jednak za výsledek hlasové, řečové, tělové a celkově osobnostní připravenosti mluvčího, včetně jeho etických kvalit. Také za důsledek jeho specifického vyzařování i za plod vědomého rozvíjení vlastní sdělnosti, související se zmíněnou hlasovou a řečovou připraveností. Působivost projevu je rovněž výrazem již připomínaného zapracování atmosféry auditoria a jeho odezvy do projevu.

Dodejme, že podle vyučujícího homiletiky na Katolické teologické fakultě UK Mons. Aleše Opatrného, jehož promluvou se v této práci také zabývám, by dobré kázání mělo mj. živě a věrohodně povzbuzovat a dodávat odvahu k hledání, tázání i k ‚chození po Božích stezkách‘. Jak toho ale docílit? Jak naplnit požadavky přiměřenosti, srozumitelnosti, působivosti a kultivovanosti, jak věrohodně oslovit, zaujmout, inspirovat? Podotýkám znovu, že **na kazatelství pohlížím**, v duchu psychosomatického přístupu k veřejnému vystupování, **jako na příležitost k setkání a dialogu, k otevřené a tvořivé komunikaci, k naplněnému sdělení.**²⁶

---

²⁶ Zdá se, že současná homiletická literatura, dostupná v češtině, jak jsme ukázali v kapitole Dobré kázání pohledem homiletiky, konstatuje nároky na kazatelství ve své většině z obsahového hlediska. V této části se tedy, komplementárně, zaměříme na problematiku projevu, která je doménou psychosomatiky.

1.3.3. Kázání jako specifická mluvní situace

Homilie, kázání ve mši svaté, je bezesporu specifickou mluvní situací, u níž si lze všimnout mnoha vrstev. **Jde o typ promluvy jednoho k mnohým, podobně jako například v učitelství nebo i v herectví** (zvláště v případě divadla jednoho herce). S těmito dvěma oblastmi má kazatelství i další spojitosti.

Herectví v tomto kontextu chápeme nejen jako jevištní - divadelní a tedy více nebo méně stylizovaný výkon, ale šířeji jako veřejné vystupování. A charakterizují je, v návaznosti na psychosomatické nároky na projev, jako komunikující, tvořivé, sdělovací jednání ve veřejné situaci, takové, jehož si je vystupující vědom a za něž je odpovědný. Záměr jednat řečí, který je společným jmenovatelem všech uvedených požadavků, spojuje takto pojaté herectví s učitelstvím i kazatelstvím.

Vezmeme-li nyní v potaz i jevištní podobu herectví, takový počínání by měl mít, jako všechno, co považujeme za umění, rozměr estetický, etický a noetický.²⁷ Také v tom spočívá, v určitém smyslu, podobnost s učitelstvím a kazatelstvím. U herectví, domnívám se, převažuje estetické hledisko (jde téměř vždy o estetizovaný, esteticky stylizovaný projev); učitelství zřejmě nejvíce rozvine noetický rozměr a u kazatelství dost možná etické doplňuje noetické s tím, že chybět by neměl ani pól estetický. Protože důraz na krásu, uskutečňovanou působností slov, vhodností gest a jejich propojením se slovy i celkově adekvátním zasazením promluvy do estetického rámce katolické mše svaté je důležitým a nelehkým požadavkem na kazatele.

Učitelství charakterizují jako přinášení inspirace k poznávání a uvažování, k zařazování věcí (jevů, názorů) do kontextu, ke kladení (si) otázek a hledání i kritické přijímání odpovědí na ně. Jde, podobně jako u herectví a kazatelství, o působení na skupinu posluchačů, v ideálním případě s pozorností ke každému z nich. To vyžaduje obratnost všimnout si impulzů z auditoria a dávat jim ve své

---

²⁷ Podotkněme zároveň, že křesťanská teologie pohlíží na Boha jako na dokonalou krásu, dobro a pravdu. Tedy jako na vrcholně kvalitní realizaci estetického, etického a noetického rozměru.

percepci prostor; znamená to vnímat podněty, vycházející ze skupiny, dokázat na ně přiměřeně reagovat a obohatit – „doproměnit“ z nich způsob i obsah svého projevu.

Nastíněné vlastnosti herectví a učitelství, které jsou zároveň požadavky na jejich kvalitu, se do jisté míry propojují v **kazatelství**. To je ale ještě (a výrazněji než herectví i učitelství, protože spirituální rovina je přímo jeho tématem i kontextem) prodchnuto duchovním rozměrem, vnášejícím do snahy po jeho definování další otázky, nároky i požadavek několikasměrné odpovědnosti. Lze tedy říci, že kazatelství je zvláštním typem veřejného vystoupení, obsahujícím aspekty učitelství a herectví, které je založené na spirituální dimenzi, o níž má vypovídat.

Na všechny tři komunikační situace (hereckou, učitelskou, kazatelskou) – tedy na zmíněné promluvy jednoho k mnohým - lze také nahlížet jako na situace moci, s rizikem zneužití pozice mluvčího k nerespektujícímu postoji vůči posluchačům a manipulaci na nich. Jde tu, domnívám se, o dilema, vědomé a nebo někdy ani neuvědomované, zda usilovat o ovládnutí druhých (např. nejrůznějšími úrovněmi podbízivosti), nebo se dát obtížnou cestou budování dialogu. Dialog je opakem mocenského přístupu a má charakter služby. O kazatelích se v teologickém kontextu, jak jsme zmínili a jak o tom ještě bude řeč, hovoří právě jako o „služebnících Slova“. Uvažovat budeme v této souvislosti tedy i nad tím, jak lze výzvu k službě chápat v rovině projevu.

Situace homilie, kázání je zároveň specifická apelem, který ve významové rovině obsahuje a kterému by měl odpovídat i způsob projevu. ²⁸ Schopnost, potřeba i odvaha probouzet, vyzývat, burcovat je spojena se zaujetím, angažovaností kazatele. A je, domnívám se, o to pravdivější, oč kazatel více

---

²⁸To zdůrazňuje i autor knihy „Rétorika a řečová kultura“. Podle něj se kázání, homilie vyznačuje „zdůrazněním zřetelného apelu na posluchače“, i když je zvláště u současných kazatelů patrná „snaha přizpůsobit podání formě přátelského a důvěrného rozhovoru...“ (Kraus, 2004, s. 95).

do svého apelu zahrnuje i sebe.²⁹ Oč více si uvědomuje či připouští, že hovoří i k sobě. Jeho osobní účast a zájem – o konkrétní mluvní situaci a v ní o posluchače, o téma i o to, jak on sám vnímá v jednotlivých chvílích sebe, jakým aktuálně přicházejícím myšlenkám a impulzům dá prostor – jeho projev ožívuje a činí jej autentickým jednáním v přítomnosti.

Homilie bývá nejčastěji **mluvenou poloimprovizovanou řečí**. Míra improvizovanosti se pochopitelně různí u jednotlivých kazatelů i jejich jednotlivých promluv. V běžné praxi se setkáme jak s četbou připraveného kázání nebo s „promluvou“ naučenou nazpaměť, tak i s řečí částečně improvizovanou – na základě připravené osnovy a předem formulovaného cíle homilie – a nebo i s promluvou vznikající až na kazatelně. To ale homiletická literatura i všichni dotazovaní kazatelé považují za nezodpovědné.

Nejobvyklejší pro homilie při katolických bohoslužbách tedy je zmíněná poloimprovizovaná řeč. Pro ni je typické občasné hledání slov či rozsáhlejších formulací, někdy i návazností (probíhá-li to soustředěně, může to na posluchače působit jako velmi autentický a jejich pozornost koncentrující moment – kazatel je zaujme svou plnou pozorností na objevení vhodného výrazu, v níž je soustředěně přítomen). Dále může docházet k nedokončování vět, respektive k vyšinutím z vazby. Běžným jevem je také opakování slov nebo i delších celků ve snaze dobře navázat, najít přiměřené napojení další myšlenky. Opakování s drobnými obměnami – variování, které také v poloimprovizované mluvené řeči slýcháme, může přispívat k objasnění hledaného pojmu nebo formulovaného myšlenkového celku. Při homiliích se také, i když asi méně než v jiných typech promluv, setkáváme u některých kazatelů s více či méně frekventovaným použitím kontaktovacích výrazů.

---

²⁹ Kazatelé, s nimiž jsem na toto téma, v souvislosti s touto prací, vedla rozhovor, potvrzovali, že svou promluvu a její výzvy adresují také sobě – a někdy především sobě. Jeden z dotázaných dokonce řekl, že se občas až ostýchá vyslovit některé myšlenky, protože si uvědomuje, jak příliš se týkají jeho samotného. Je otázkou, nakolik se vědomí, že i mluvčí je součástí auditoria (a sám má být osloven) srozumitelně, čitelně do způsobu projevu promítá a zda posiluje jeho sdělnost a věrohodnost.

1.3.4. „Mluvit lidskou řečí“ - naplněné sdělení a tvořivá komunikace

Výraz „naplněné sdělení“ charakterizují, v kontextu psychosomatického přístupu k veřejnému vystupování, v návaznosti na psychosomatickou kondici. O té byla obšírněji řeč v jedné z předchozích kapitol; zde připomeňme, že je jí myšlena určitá úroveň vědomého propojení duše a těla (projevující se i v hlasové a řečové kvalitě) a připravenost v tomto aktivizovaném a tvůrčím stavu jednat. A to sdělně a věrohodně, a tak posluchače srozumitelně, živě oslovit. Tyto kvality – **sdělnost a věrohodnost** – jsou plodem celostného zapojení jednatelova i jeho osobní účasti a zájmu.

Být účasten situace promluvy znamená být v ní **co nejlpeji přítomen**. A na základě této soustředěné přítomnosti být schopen reagovat na podněty vlastní, ty, které přicházejí od posluchačů, nebo i ty, které nově a jinak poskytnou v dané situaci téma či některý detail promluvy. Jde o **vědomou přítomnost** a o vědomou práci s „obsahem“ i „formou“ sdělovaného, se situací i s prostorem.³⁰

V souvislosti s tvořivou komunikací a osobní účastí připomenou také význam latinského „communicare“, z něhož běžně používaný pojem komunikace vzešel - činit něco společným, společně sdílet, vespolečně se účastnit.³¹ To přesně vystihuje psychosomatický postoj ke komunikaci a k veřejnému vystupování. Výraz **sdělení** Ivan Vyskočil vždy spojuje **se sdílením** a vyjadřuje se tak ke vztahovosti komunikace, k partnerství v dialogu a potřebnosti být v kontaktu.

V rétoricky zaměřených dílech (např. Kraus, 1998) se setkáváme s pojmem „**účinné sdělování**“, jež umožňuje přesvědčit a je produktem „jazykově, myšlenkově i eticky vytříbenější podoby veřejných projevů a dorozumívání vůbec“ (tamtéž, s. 12).

---

³⁰ K tématu účasti se pozoruhodně vyjadřuje františkánský kněz a psycholog R. Rohr - v duchovní a „životní“ rovině: „Život, jak nám říká Ježíš, je událost účasti, a ne nějaké dosahování něčeho, jakýsi namáhavý běh nebo akt existenciálního hrdinství.“ To velmi koresponduje s přístupem Vyskočilovy pedagogiky - s psychosomatikou - a vlastně to popisuje její princip (Rohr, 2005).

³¹ Srv. Quitt, Zdeněk. Kucharský, Pavel. Česko-latinský slovník. Praha: LEDA 2003.

Dominikán Benedikt Mohelník píše ve svém homileticky orientovaném textu o tom, že poznání Boha „se [...] musí převést do lidské řeči“ (Mohelník, 2008, s. 9). Právě vědomí nutnosti převádět myšlené skutečně „do lidské řeči“ je vlastní psychosomatickému přístupu k veřejnému vystupování. Jak ale lze chápat tuto „**lidskou řeč**“? Jaké rozměry v ní nacházíme? Domnívám se, že lidská může být ve smyslu lidskosti či lidství. Tedy přijímající, se zájmem o posluchače (a tedy srozumitelná) a s odvahou být s nimi v aktivním (tj. živém, lidském) kontaktu. Lidskost či lidství zde můžeme chápat také jako křehkost, omezenost a nedokonalost člověka – jak kazatele, tak posluchače, jež je třeba brát v potaz. S lidskou řečí, potažmo lidstvím je spjata i osobitost každého zúčastněného – tedy opět jak kazatele, tak posluchače. Ta (ať už vědomě rozvíjená či naopak nepřilíh vědomá a spíše pasivně nesená) v různé míře do komunikační situace kázání vstupuje.

Známý verš z Janova evangelia o tom, že „Slovo se stalo tělem“ (Jan 1, 14) Ivan Vyskočil často parafrázuje s malým „s“ a vyzývá k tomu, aby naše slova, náš projev se stával tělem ve smyslu co nejplnější, tedy i tělové přítomnosti, ve smyslu vědomého nakládání se svým tělem včetně svého hlasu a řeči. I to můžeme dát do souvislosti s „lidskou řečí“, o níž píše Mohelník, a s lidstvím či lidskostí. Verš „Slovo se stalo tělem“ totiž vyjadřuje skutečnost, že Bůh sestoupil mezi lidi, stal se člověkem. Být lidští, mluvit „lidskou řečí“ může tedy především znamenat dovednost dorozumět se, schopnost srozumitelně, smysluplně a věrohodně se projevovat a jednat.

Naplněné sdělení či tvořivou komunikaci lze také chápat jako příležitost připravené myšlenky (nebo celý připravený text homilie) „zakusit“ ve veřejné situaci za přítomnosti ostatních a dozvědět se, jak je přijímají. Tedy **ověřit si** připravenou myšlenkovou strukturu (či kompletní text) před naslouchajícími - vystavit sebe a svůj způsob projevu auditoriu. Jedná se vlastně o pokus o oboustrannou aktivní spolupráci, pokus o partnerský – protože aktivně sdělující i naslouchající – dialog.

1.3.5. Vnímat se

Jedním z významných faktorů, který do procesu rodícího se sdělení a jemu odpovídajícímu, autentickému vyjádření vstupuje, je méně nebo více rozvinutá **schopnost vnímat se**, tedy mj. správně se slyšet, která, díky sebereflexi, pak projev koriguje a může napomáhat jeho zkvalitňování – tedy upřesňování sdělnosti. **Sebereflexe** předpokládá odvahu připustit, že (mé) vystupování není bez chyb, následně analýzu těchto chyb a dále ochotu a (postupně získávanou) dovednost na vnímané podněty odpovědět proměnou vlastního projevu - „zplastičtíváním“ jeho sdělnosti. Jakkoli je totiž cenná vnitřní pravdivost mluvčího, neodpovídá-li jí svou věrohodností i projev, nemůže dojít k dostatečnému vyjádření, ke sdělení této pravdivosti. Proces uvědomování si vlastních možností, přesněji cesta k vědomějšímu reflektování svého projevu a práce na jeho optimalizaci je samozřejmě individuální záležitostí, závislou na vnímavosti, tvořivosti a dalších osobních dispozicích.

Za připomínku stojí v kontextu uvedené zkušenosti sama se sebou tento postřeh karmelitánského kněze Pavla Vojtěcha Kohuta: „...kázání [...] není pouze plodem, výrazem duchovního života, nýbrž bývá i jeho zdrojem, pramenem. V kázání se totiž nezřídka skrývá velmi silná a autentická duchovní zkušenost, která pomáhá budovat a živit duchovní život“ (Kohut, 2008, s. 65). Jsem přesvědčena, že je v něm skryta i významná zkušenost psychosomatická. A právě po ní, v celku, spolu se zkušeností duchovní, se ptáme v této kapitole.

1.3.6. Ručit za svůj projev

Hovořili jsme o sdělnosti a věrohodnosti projevu. Co tyto jeho kvality dále posiluje? Jednak jistě to, zda za obsahem i způsobem projevu mluvčí stojí nebo, slovy Ivana Vyskočila, zda za ně ručí. Což u způsobu projevu znamená, zda si ho je mluvčí vědom, zda sám sebe v takové situaci dobře, soustředěně vnímá, zda zůstává sám se sebou v kontaktu. A zda a nakolik (tedy s jakou otevřeností) je v kontaktu

s posluchači. Významným požadavkem na věrohodnost projevu je i zaujetí tématem, vědomí jeho smyslu a přesvědčení, že o něm má být řeč, že má zaznít.

Začátek této kapitoly jsme věnovali úvaze nad požadavky dvou rovin promluvy – „mít co říct“ a „umět to říct“. Z rozhovorů, které jsem vedla s několika kazateli, vyplynulo, že nejdůležitější (a nejnáročnější) je podle nich dlouhodobě, po celý život, pracovat na tom mít co říct. Nejen slovy, ale i životními postoji – tedy v souladu se zmíněným Vyskočilovým pojetím za to, co je vyřčeno, ručit. Vliv na způsob a vyznění projevu má tedy i soulad nebo (ne)reflektované napětí mezi tím, co kazatel žije, a tím, o čem promlouvá. I zde však hraje podstatnou roli, zda kazatelův způsob projevu skutečně umožňuje sdělení toho „mít co říct“.

V neposlední řadě určuje projev, vedle připomínané hlasové a mluvní kvality, i emocionální hloubka mluvčího, která se mj. do práce s hlasem významně promítá.

1.3.7. Sebekultivace

Výuka homiletiky na KTF UK, kterou procházejí budoucí katoličtí kněží, se koncentruje především na obsah kázání (textologickou analýzu, exegezi, myšlenkovou interpretaci) a případně základní rozvahu, ke komu se bude kazatel obracet. Dále pedagog této fakulty Mons. Opatrný zdůrazňuje, jak jsme nastínili v jedné z předchozích kapitol, že nepostradatelný význam pro věrohodnost kázání má intenzivní duchovní život kazatele. Ten můžeme považovat za jeden z rozměrů sebekultivace. Právě hluboká spirituální zkušenost, intenzivně žitý vztah s Bohem umožňuje, jak tvrdí vyučující homiletiky Opatrný i další kazatelé, s nimiž jsem na toto téma vedla rozhovor, dát projevu autenticitu i smysluplný obsah a prodchnout jej i „dotykem nebes“. (To ale také znamená, což ovšem není kazateli vždy reflektováno, být v situaci kázání otevřen tomu, co přichází, a dokázat na to adekvátně reagovat. Opět se tak dostáváme k tématu soustředění, vědomé přítomnosti a dialogičnosti projevu). Do těchto okolností vstupuje kazatelovo charisma, které se může týkat verbálního projevu, propojení

verbálního s gestickým a tělovým, sebedůvěry při veřejném vystupování, odhodlání vnímat svou situaci jako příležitost k setkání a sdílení i celkového osobitého vyzářování, jež by mělo být potvrzeno jeho mravními kvalitami, zakotveností ve víře a poctivým prožíváním duchovního života.

O kazatelství píše mj. teolog a psycholog D. B. Cozzens jako o službě Slovu - Bohu, který se stal tělem – člověkem (srv. Cozzens, 2003). Spolu s ním tedy můžeme apelovat na kazatele, aby se v napojení na Dárce schopností, příležitostí i života samého pokoušeli stávat čím dál pravdivějšími služebníky nejen Slova, ale i slova. A těmi, kdo čím dál věrohodněji dokážou svědectví o tomto Slově za pomoci vědomě, živě a dialogicky sdělovaných slov přinášet přítomným. Cozzens připomíná, že na to, aby kazatel byl dobrým služebníkem Slova, potřebuje samotu, prostor a čas - aby biblickým symbolům a křesťanskému poselství porozuměl a mohl je nově interpretovat tak, aby „promlouvaly k otázkám a zmatkům, požehnáním i tragédiím, jimiž žijí jeho posluchači“ (Cozzens, 2003, s. 91). Je pravda, že jde často o pokusy vyjádřit nevyslovitelné, dotknout se toho, na co řeč nestačí. O to víc jsem ale přesvědčena, že mluvní kvalita kazatelova projevu, jeho nakládání se slovem by o těchto obtížně uchopitelných dimenzích mělo vydávat svědectví právě svou konkrétností, živostí a kontaktností. Abychom pak mohli mluvit o službě Slovu a posluchačům kvalitním slovem, kvalitním projevem.

1.3.8. Zkušenost sama se sebou

Kněz Pavel Vojtěch Kohut v textu, z něhož jsme v předchozí kapitole citovali, píše o tzv. kazatelském umu³² a formuluje domněnku, že jde o to, „aby každý rozpoznal, čím a jak je, co se týče kazatelství, osobně obdarován a také čím a jak může tato svá obdarování rozvíjet“ (Kohut, 2008, s. 73). Zde se, pojmenované jinými slovy, vrací téma zkušenosti sama se sebou a na jejím základě rozpoznání vlastních schopností a případně možností, jak je rozvíjet. To je startovní plochou pro psychosomatiku, která tento zážitek těla, hlasu, řeči iniciuje a skrze reflexi jej transformuje ve zkušenost. Snahou psychosomatických disciplín pak je – vedle zprostředkování této zkušenosti – umožnit účastníkovi pracovat na rozvíjení svých dispozic a vědomým propojováním tělového a duševního objevovat „mohoucnost“ svého jednání a projevu.

Vzhledem k vlastní zkušenosti s rozvojem svého jednání a veřejného vystupování, kterého se mi dostalo v psychosomatických disciplínách, i vzhledem k tomu, jak dlouhá cesta k nim (přes můj tehdejší omezený a často dysfunkční hlasový a řečový projev) vedla, bych ke Kohutově požadavku na rozpoznání a následné rozvíjení osobních kvalit dodala praktickou poznámku – že je k tomu potřeba odborné vedení. Už samo rozpoznání vyžaduje poměrně velkou vnímavost a schopnost poučené sebereflexe; práce na proměně (reedukaci) svého

---

³² Kazatelský um či charisma, talent kazatele lze také nazvat jeho **osobitým vyzařováním**. To může posluchače oslovovat nebo i strhávat. Někdy se tak děje, jakkoli lze na projevu klasifikovat různá, často nemalá vybočení z hlasové, mluvní či celkově osobnostní kvality. Otázkou je, v čem spočívá toto vyzařování, tato dovednost zaujmout. (Stranou ponechávám složitý problém vkusu, naladění, duchovní a lidské vyspělosti i reaktivnosti auditoria). Domnívám se, že je třeba se ptát, zda jde o vyzařování a jím utvářený projev, který je partnerský, dialogický a odpovídající etickým požadavkům na komunikaci. A nebo o projev, který partnera komunikace nerespektuje, nenaslouchá mu a uchyluje se k manipulaci, jak bylo již dříve řečeno. Je pozoruhodné, že právě takový projev některé posluchače zaujme velmi. Znovu zde tedy můžeme připomenout výzvu psychosomatické koncepce ke sdílení, setkání, ke společné účasti, k vedení oboustranného dialogu.

dosavadního tělově-duševního stavu je pak, podle mého názoru, nereálná bez zkušeného a kvalitního pedagoga.

1.3.9. Psychosomatický potenciál osobnosti

Není pochyb o tom, že schopnostmi promlouvat, sdělovat, vyjadřovat se, oslovovat, jsme obdarováni v různé míře. Co z těchto a dalších mluvních či performativních schopností, charismat je „darem shůry“, a co je možné rozvíjet? Jaké jsou další možnosti sebekultivace kazatelů – vedle intenzivního duchovního života, jak již bylo zmíněno? Vzhledem ke zkušenosti s psychosomatickými disciplínami věřím, že na cestu za kvalitnějším projevem – tedy za určitou úroveň jeho sdělnosti a věrohodnosti - se vydat lze i v situaci, kdy si nepřipadáme příliš obdarovaní. A to skrze zmíněnou reflexi prožitku a z ní vycházející zkušenost se svým projevem, která vede k „zúrodňování“ svého (dosud nedostatečně nebo nefunkčně projeveného) psychosomatického potenciálu. Tak, aby se účastník mohl přibližovat tomu být hlasem a tělem a svým hlasem a řečí mohl opravdu jednat.

Dodejme ještě, že bez směřování k celostnosti projevu, tedy spolupráce psychického a fyzického - a v případě kazatelství i spirituálního - s nadějí v jejich soulad, nebude sdělení úplné, dostatečné, a nejednou to, bohužel, nebude ani sdělení. Jak jsem uvedla, požadavek, ba podmínka intenzivního spirituálního života pro kvalitu kázání je v církevních kruzích přijímána se samozřejmostí (aniž by ji zpochybňovala různá míra jeho praktikování). Méně často je však kladena otázka po rozvíjení a optimalizaci tělově-duševního rozměru a jeho vlivu na kvalitu kázání i celkového sebepojetí kazatelovy osobnosti. Je tedy třeba se ptát, chceme-li projev skutečně zkvalitnit, jak propojit nároky na hloubku spirituality s požadavky na oslovující a věrohodný projev - což se v církevní oblasti často neděje. Nelze totiž předpokládat (jakkoli v oblasti, kde vládne Duch, musíme vlastně počítat se vším), že by sebehlubší duchovní život automaticky proměnil to, co se nedostává v psychofyzické existenci, tedy například rezervy v komunikativnosti, neschopnost mluvit způsobem, který by zaujal a oslovil,

nedovednost svým slovům naslouchat a vědomě je – při průběžném sledování auditoria – sdělovat.

1.3.10. Požadavek dialogičnosti

Výraz homilie, homiletika, jak jsme uvedli, pochází z řeckého homilein a znamená vést dialog, rozmlouvat. To má v kazatelství více rozměrů. Zůstaneme-li u projevu, nezbude než konstatovat, že se v kazatelství setkáváme spíše s jednosměrností, tedy nedialogičností projevu kazatelů (nejde zde v této souvislosti o požadavek na přímý dialog, ale o vnímavost mluvčího a kondici na vnímané reagovat). Tato jednosměrnost bývá považována i za charakteristickou vlastnost kázání, určující je jako žánr.

Jde mnohdy o jednosměrné plynutí, kdy kazatel hovoří – „vysílá“, zvládne poslouchat základní obsah svých slov tak, aby na úrovni opravy slova nebo dopravení formulace na svůj projev reagoval. Vnímá tedy – těžko říci, jak precizně – obsah toho, co říká, ale čas na to, aby jeho slovo zaznělo natolik, aby i on sám s ním mohl souznít, sám se jím nechal zaujmout a třeba i zasáhnout, si už většinou neposkytne. A tím o tuto příležitost – prožitek slova – připravuje i své posluchače. Je otázkou, nakolik si dokáže všimnout auditoria a nakolik si ho všimnout chce; celkovou atmosféru možná vycítí a nebo ji spíše předpokládá, protože jí nestihne, nemůže nebo nechce věnovat pozornost. Ne zcela neoprávněně věří, že je mu nasloucháno. Ale v dané situaci si to ne dost ověřuje. Sobě ani posluchačům tak nedává čas a tím ani šanci společně uvažovat, společně se ptát (byť v duchu), společně se s poselstvím Božího slova setkat. Nebo, jak říkává Ivan Vyskočil – kazatel takto připravuje posluchače o možnost nejen sledovat, ale účastnit se. Při takovémto jednosměrném plynutí bývá příležitost ke kazatelově tvořivé reakci, oživující projev, velmi omezena, ba vyloučena.

1.3.11. Prostor

Významným prvkem, ovlivňujícím možnost setkat se slovem, je prostor, ve kterém se kázání pronáší – nejčastěji kostel nebo kaple. Jde spíše o stavby rozsáhlé, s vysokým stropem nebo i klenbami – tedy o prostory z akustického hlediska s delším dozvukem, náročné na hlasový projev. Ten vyžaduje specifický temporytmus, výraz, hlasovou kvalitu i ochotu získávat zkušenost s vnímáním svého hlasu v prostoru, slyšením a uvědomováním si slov, která zazněla a na něž je možné reagovat - z nichž je možné pro další sdělení vyjít. Instalace ozvučení do většiny kostelů vede k proměně požadavků na kazatelovu hlasovou a mluvní výbavu a přispívá (v některých případech) vinou zrychlení a výrazného zcivilnění projevu ke zploštění sdělení. Zároveň je ale nutné podotknout, že hlasové školení bývá u kazatelů spíše výjimečné, takže pro ty z nich, kdo nejsou příliš disponováni, by prostoupit kostel hlasovým a mluvním projevem bylo bez amplifikace nejspíš nereálné. Mluva na mikrofon na druhé straně umožňuje práci s detaily a dalšími specifiky reprodukováného projevu včetně určitého zintimnění, čehož někteří kazatelé využívají.

V souvislosti s psychosomatikou je ale důležité přiznat, že zkušenost se svým tělem a hlasem lze mluvou na mikrofon získat jen těžko. Velikost – výška, šířka i délka – chrámového prostoru, není-li tam využíváno ozvučení, inspiruje k plnému hlasovému zapojení a vyžaduje skutečně aktivní řeč, jejíž nedílnou součástí je čekání na dozvuk slov – naslouchání – a navazování na něj. Jak zdůrazňuje (v divadelním kontextu, který ale můžeme aplikovat i na situaci kazatele) Ivan Vyskočil, aktivní řeč je „výživou pozornosti, je společnou záležitostí nejen partnerů na jevišti, ale i všech v hledišti.“ Takový způsob projevu „aktivuje celý prostor“³³ (Vyskočil, 2011).

---

³³ Otázce prostoru a zkušenosti s mluvou bez ozvučení i s ním se věnuji v portrétech jednotlivých kazatelů ve druhé části této práce.

1.3.12. Zpětná vazba

Kazatelství, stejně jako každý veřejný projev, potřebuje zpětnou vazbu. Jednou z jejích možností je reflexe samotného kazatele, probíhající jednak přímo „v akci“, při kázání, a pak po jeho skončení. Ta je závislá na kazatelově schopnosti i zkušenosti vnímat se a dobře se slyšet, nepodlehnout jen (negativním či pozitivním) pocitům. Někteří kazatelé mají i zkušenost s poslechem a rozbořením nahrávky svého projevu. V průběhu kázání dávají (většinou mimoverbálně) najevo svou zpětnou vazbu posluchači - svým postojem a mírou své pozornosti a zaujetí. Někteří z nich pak své dojmy sdělují i kazateli. Účinnost, smysluplnost této zpětné vazby pro zkvalitnění kazatelova projevu závisí na odbornosti, zkušenosti, citlivosti, vkusu i vyjadřovacích schopnostech reflektujících. Reakce posluchačů se ale často týkají spíše obsahu kázání – toho, jak silně je ta která myšlenka oslovila, jak přesně se dotkla jejich současné situace apod. To se, Bohu díky, děje i u kázání nenaplňujících požadavky dialogičnosti, autenticity, otevřenosti a duchovní hloubky. Je to, jak věřím, důkaz Božího působení při homiliích; Hospodin jedná i tam, kde naše schopnosti nestačí, a naši omezenost, projevanou vůči druhým, doplňuje. Přesto by bylo, domnívám se, opovážlivým spoléháním na Boží milosrdenství s tím počítat natolik, že bychom rezignovali na rozvíjení svých schopností.³⁴

1.3.13. Několikasměrná odpovědnost

V čem spočívají další specifika kazatelství? Jak jsem předeslala, kázání v sobě nese – bez ohledu na to, zda si toho kazatel je nebo chce být vědom - stálou přítomnost několikerého pohledu a vztahu, vlastně několikerou odpovědnost, zvláště ve spirituální vrstvě výraznější, explicitnější než u herectví a učitelství, s nimiž jsem kazatelství uváděla do souvislosti na začátku této kapitoly. Mám

---

³⁴ Na různé podoby zpětné vazby a na to, za jak potřebné je považují, jsem se ptala všech kazatelů, jejichž homilie v této práci analyzuji.

na mysli především vzájemné prostupování rozměru tělově-duševního a duchovního, realizovaného vztahem k Bohu. V něm hrají roli lidské předpoklady a schopnosti (ty ovšem můžeme chápat jako Boží dar) a dále míra vnímavosti, vkusu, pokory i ochoty k sebereflexi, v jejichž důsledku si kazatel uvědomí potřebu vlastního sebevzdělávání (v širším než intelektuálním slova smyslu). A na jejich základě se pokusí nalézt (v dialogu s odborníky, je-li třeba) „know-how“ své sebekultivace. I to může být plodem spolupráce a otevřenosti na Boží vedení.

Odpovědnost má, domnívám se, v kazatelství také několik vrstev – měla by být pocíťována vůči posluchačům, před sebou sama a před Bohem. Za to, co, jakým způsobem a s jakým postojem bylo řečeno a jak hluboce a k čemu to mohlo inspirovat; za „průvodcovství“ posluchačů na jejich duchovní cestě, za to, zda svou osobností a projevem kazatel nezatemňuje nebo nepokřivuje evangelní zprávu; za sebe sama a své povolání, za svou práci na sobě, hloubku a dialogičnost svého duchovního života, za intenzitu svého směřování k moudrosti i za svou přípravu na konkrétní kázání. Je ale třeba dodat, že garantem i dárcem této odpovědnosti je Ten, k němuž se kazatel vztahuje s prosbou o pomoc dostat těmto nárokům.

1.3.14. Věrohodné kazatelství

Při kázání může existovat (a pro kvalitu promluvy by bylo dobré, aby existoval) a být vědomě pocíťován vztah k sobě (jako skutečné spolupráce s tělem, s gesty, mimikou a hlasem), k Bohu (jako dárci inspirace i tomu, kdo kazatele poslal promlouvat), k textu, o němž je řeč, k tomu, co právě sám kazatel říká a říkat chce, a, jak už bylo zmíněno, k posluchačům (uskutečňovaný ve vnímání auditoria i v odhodlání brát do hry impulzy auditoriem vysílané). **Stručně lze tyto skutečnosti shrnout do požadavku (přání?), aby kazatel byl dobrým, tvořivým účastníkem této mnohostranné komunikace a vnímavým, naslouchajícím, odpovědným a aktivním učedníkem, otevřeným spolupráci s Bohem a lidmi.**

Evangelní text, nejobvyklejší předmět kázání, obsahuje už sám o sobě důležité sdělení i výrazný apel. Cílem dobrého kázání a věrohodného kazatelství by tedy mělo být jednak svým projevem nezastřít sílu Božího slova, svou nesdělností nepřekážet jeho působení a naopak umožňovat, aby výzva a inspirace evangelia naplno zaznívala. A to znamená usilovat také o harmonizaci, prohlubování a zkvalitňování svého tělově-duševního a spirituálního života a stávat se tak – přes všechno napětí mezi přirozeným a nadpřirozeným, lidským a Božím a skrze toto napětí – sdělným služebníkem Slova, ale i slova.

1.4. Kritéria kazatelství, pojímaného jako příležitost k naplněnému sdělení

Jak již bylo řečeno, cílem této práce je klást si otázku po kvalitě projevu, po kvalitě sdělnosti v současné české homiletice. A to na příkladu šesti kazatelů. Stanovit přesná kritéria pro zkoumání lidského projevu, mluvního a celkově osobnostního, myslím, zcela nelze. Stejně jako jej nelze klasifikovat čistě exaktním způsobem a klasifikovat či zaznamenávat pomocí grafů a tabulek. Variabilita, specifičnost a individuálnost projevu je taková, že se vzpírá tomuto typu zařazování a hodnocení – je jimi, domnívám se, nepostižitelná.

Přesto se určitá kritéria, s jejichž pomocí můžeme konkrétněji a přehledněji projev jednotlivých kazatelů nahlížet a vidět tak přesněji tyto projevy ve vzájemné odlišnosti i souvislostech, pokouším pojmenovat v této kapitole. Tato kritéria jsou však spíše inspirací pro rozbor homilií než stoprocentně závazným „dotazníkem“, který je nutné co nejdetailněji vyplnit.

V analýzách promluv kazatelů tedy usiluji o **celkovou charakteristiku jejich řečového a osobnostního projevu**. Zajímá mě, **jak zní kazatelův hlas v řeči, jak působí, o čem vypovídá**. Připomeňme zde, že hlas je v psychosomatickém pojetí chápán jako zrcadlo osobnosti, jako výpověď o lidské psychice a těle a jejich vzájemném vztahu. Podotknu dále, že se sice zaměřuji v rozbořech na projev při homilii, ale s kazateli jsem také vedla rozhovory a sledovala jsem je i v některých jiných řečových situacích (např. při katechezi, přednášce). To mi umožnilo získat komplexnější pohled na jejich „nakládání“ s hlasem i na jejich celkový osobnostní projev.

Všímám si samozřejmě **múzických faktorů řeči** (a případné muzikality projevu). Tedy melodie, rytmu, intenzity a dynamiky mluvy. Popisuji dovednost kazatelů svou řeč v těchto intencích oživit (prací s pauzou či kontrapunktem, se změnami intenzity, rytmu a temporytmu), respektive konstatuji, dochází-li k monotónnosti projevu. (srv.: „Účinný veřejný projev má být modulován silově i melodicky,

tj. nemá být monotónní.“ - Krčmová, 2008). Zaznamenávám také dodržování kvality a kvantity hlásek.

Pozoruhodným faktorem pro homiletickou promluvu je i **charakter slovníku**, který kazatel používá, a také **řečnické či stylistické figury**. Sleduji zároveň **postoje kazatelů k vlastní řeči** (např. vychutnávání si slov).

Všímám si dále **schopnosti kazatelů zpřítomnit svá slova**. (Tedy nakolik je kazatel v mluvní situaci přítomen – tj. „při tom“ a nakolik do toho dokáže pozvat i posluchače). S tím souvisí **využívání možností řeči, respektive sdělnosti, včetně dovednosti emotivně oslovit**.

Důležitým hlediskem je **udržení pozornosti posluchačů**. Jak ji kazatel získává? Je z jeho projevu také patrné, že sám sobě naslouchá? Což zároveň určuje tempo a další parametry jeho řeči, **kteřé posluchačům umožňují projev dobře sledovat?**

Popisuji rovněž alespoň stručně, **jak působí kazatel vizuálně**. Všímám si jeho **postoje a tělového, gestického projevu a také míry jeho souladu s projevem mluvním**. Připomeňme, že běžně při homilii stojí kazatel u ambonu. Pro posluchače je tedy pozorovatelná především horní část jeho těla s gestikulací rukou či paží, pohyb hlavy a mimika. Otázkou také je, nakolik je kazatelův postoj vědomý a aktivní. Dále se můžeme ptát, jak kazatel vnímá prostor a zda je toto jeho vnímání patrné na hlasovém a řečovém projevu.

Důležitým kritériem je **kazatelova komunikativnost, jeho schopnost utvářet dialogický vztah**. Ten se v situaci homilie projevuje uměním **naladit se na přítomné, souvisejícím se schopností naslouchat si a reagovat na aktuální impulzy** - vlastní i ty, které přicházejí od posluchačů (většinou neverbální).

Obtížně definovatelným pojmem je **věrohodnost kazatelova projevu**; ta je zastřešujícím, výsledným kritériem, shrnujícím všechny rozměry projevu mluvího. V parafrázi k označení kazatele jako služebníka Slova, tedy Boha, se lze ptát, **zda je kazatel také dobrým služebníkem slova** – s malým s. Tedy zda svým

projevem nezamlžuje, nedeformuje to, co chce sdělit. Zda umožňuje, aby jeho slovům bylo rozuměno, aby mohla zaznívat co nejplněji a nejméně. A zda za své myšlenky i za svůj projev ručí, zda si je jich dostatečně vědom. K celkovému dojmu patří a věrohodnost projevu ovlivňuje rovněž kazatelovo vyzařování, kouzlo jeho osobnosti.

V některých analýzách se dotýkám i otázky, nakolik je z homilie patrný **osobní „filtr“ kazatele** (srv. P. Petr Beneš: „...lidi přišli pro plnost evangelia, ne pro můj filtr“). Tj. nakolik se objevuje přílišná subjektivita, která odvádí od poslání „předávat víru“ (Paďour) nebo „stavět most mezi světem Písma a myšlenkovým světem posluchačů“ (Halík). To souvisí s problematikou sebereflexe mluvčích. A ptát se můžeme i naopak - **v čem je osobitý přístup kazatele a jeho projev tvůrčí a oslovující.**

Těmito rozměry řečového a osobnostního projevu se budu v analýzách jednotlivých homilií a pak v jejich shrnutích zabývat – ne nutně v pořadí, uvedeném v této kapitole. Proto, že se tyto jevy v promluvhách kazatelů objevují v různých provázanostech a pořadí, z něhož jak v analýze, tak do jisté míry i ve shrnutích vycházím.

2. Kazatelé

Ve druhé části disertační práce předkládám portréty kazatelů, doplněné úryvky z rozhovorů, které postihují to nejpodstatnější z úvah těchto kněží o sdělování, kázání a jeho přípravě, práci se zpětnou vazbou, o vztahu k posluchačům apod. Za ně řadím analýzy homilií. Ve snaze podat co nejprehlednější zprávu pak v závěru každé podkapitoly, věnované jednomu z kazatelů, přináším shrnutí zjištěných skutečností. To sestává většinou z částí Téma, Řeč a projev a Vědomí kontextu.

2.1. Tomasz Waściński

2.1.1. „Být lidový znamená být lidský“

Tak vysvětluje i charakterizuje svou kazatelskou, pastorační a misijní práci polský kněz, působící v České republice, člen Kongregace redemptoristů P. Tomasz Waściński. Narodil se roku 1968, teologii vystudoval v redemptoristickém semináři v Krakově a Tuchowě, kde byl připravován na kněžskou službu také mezi lidmi neintelektuálně zaměřenými. Po dvouletém působení v Polsku přešel do české provincie redemptoristů jako výpomocný kněz (1997). V následujících letech byl farářem ve Frýdku Místku, pak se stal na vlastní žádost členem misijní komunity redemptoristů u poutního místa Králíky ve východních Čechách. Od roku 2003 se podílí na tzv. lidových misiích – duchovních obnovách ve farnostech, které sestávají z katechezí, bohoslužeb, přednášek, společných modliteb, z diskusí ve školách i z nabídky návštěv různých sociálních a zdravotnických zařízení s možností rozhovoru, besedy, případně udílení svátostí. Žije v klášteře v Tasovicích u Znojma.

Co se týče studia homiletiky, zmínil Tomasz Waściński při rozhovoru, který jsme spolu vedli, dvouletou přípravu v kněžském semináři. Jejím výstupem byla jednak povinnost kázání napsat a předložit je vyučujícímu. Pak následovalo, pokud byl text seznán dostatečným, jeho přednesení před spolužáky ze 4., 5. a 6. ročníku

semináře, tj. asi před stovkou lidí. Ti se pak ke kvalitě kázání mohli vyjádřit. Šlo tedy o pohled a hodnocení pedagoga na jedné straně a o názor kolegů podobného věku na straně druhé. To Waściński označil za přínosné; vzpomínal, že byl překvapen odlišnými postřehy a asociacemi spolužáků k jeho promluvě. Pomohlo mu to připravit se na skutečnost, že na každého z přítomných v auditoriu mohou jeho slova působit jinak, s čímž je třeba počítat. Součástí další přípravy v semináři bylo rozvíjení mluvního projevu s vyučujícími rétoriky a logopedie. Povinností studentů bylo také účastnit se sborového zpěvu, což Waścińskému, jak řekl, pomáhalo při práci s hlasem.

Dále v rozhovoru zmínil tzv. tirocinium – specifickou přípravu již vysvěcených kněží přímo pro redemptoristické misie, které mají být co nejpřístupnější běžným lidem. „Prostě podat teologii tak, aby to bylo pochopitelné pro člověka, který v životě neotevřel Písmo svaté a čte Blesk,“ shrnuje toto zaměření Waściński a pojmenovává své inspirační zdroje: „Jeden můj spolubratr, otec Gabuowski, velmi rád využíval při kázáních svou osobní zkušenost. Z domova, z rodiny, z manželství svých rodičů, ze svého okolí. Snažil se vtáhnout posluchače do svého života. Já to taky trochu tak dělám. Mám povolení od svého táty, abych ho – Božím způsobem – pomlouval za to, že byl komunista; ve spoustě věcí nás jako děti zklamal... Když mám během misí setkání s chlapy – dědečky, taťky, syny, tchány, zmiňuji někdy svého otce; říkám, že to byl superkomouš, ještě rudější než Rudé náměstí v Moskvě. A to může někdy otevřít cestu ke generaci těch tátů, kteří se po letech vrátili do církve – a jejich minulost je prapodivná. Zároveň tím můžu ukázat i pohled syna, který se tehdy za vlastního tátu nedokázal přimlouvat. Reakce jsou různé, ale stává se, že za mnou někdo přijde a děkuje mi, že jsem upozornil na přimlůvnou modlitbu v rodině, na modlitbu za otce. Ale ani tátové se kolikrát nemodlí za svoje děti. A ten konkrétní příklad pomáhá navázat bližší kontakt, přinutit ty chlapy, aby vytvořili třeba nějaké společenství a setkávali se k modlitbě. Snažím se být co nejkonkrétnější, nejít do teologické abstraktnosti. Protože Kristus také neteologizuje.“

Na otázku, co je podle něj cílem kázání, odpověděl stručně a důrazně: „Aby se lidi koukali skrze kazatele na Krista. Amen.“ **A k její zúžené variantě, tedy čeho chce svým kázáním dosáhnout on osobně, řekl:** „Odpověď musí být stejná. Jinak to bude výkon jenom lidský, rétorický, a ne výkon božího člověka.

Hledáme inspiraci, chceme oslovit, a je tu samozřejmě nebezpečí, že to sklouzne k „šoumenství.“ V čem tedy spočívá věrohodnost kázání? Po dlouhém váhání Tomasz Waściński odpovídá: „Kdo předstupuje před lidi jako kazatel, musí být člověkem modlitby. Musí být člověkem Božího ducha. Nedávno jsem potkal jednoho kazatele, skvělá hlava, úžasné myšlenky, má i pořad v rádiu. Ano, umí mluvit, umí kázat. Když jsme se setkali, řekl jsem mu: ‚Ale ty jsi nevěřící...‘ To můžeme taky říct o kazatelích, kteří jsou vyhořelí, o těch, kteří už toho viděli dost a už je nic nepřekvapí. Může se stát, že takoví lidé přistupují ke kázání na základě naučených formulací, frází. Nejdůležitější je zkrátka otázka: ‚Jak dlouho jsi klečel před Kristem, než jsi vylezl před lidi?‘“

Ostatních kazatelů, jejichž promluvami se v této práci zabývám, jsem se ptala na přípravu nedělního kázání. U Waścińského, který působí v lidových misiích, mě ale zajímala především příprava homilií právě pro tyto příležitosti.

„Když jsem začínal působit v misijní skupině, Jiří [P. Jiří Šindelář CSsR, který v roce 2002 začal v Čechách chystat lidové misie – pozn. I. H. P.] mi dal témata ke zpracování. Tehdy už jsem byl šest, sedm let knězem; měl jsem zkušenost s farářováním ve Frýdku, s katechezemi pro mladé a také se setkáními (často nepovedenými) s nevěřícími. Materiálu tedy bylo dost. Měl jsem za sebou i některá osobní dramata, která jsem taky mohl do promluv šoupnout. Takže stačilo jenom se posadit a začít si to psát. Misijní témata jsou daná, ale konkrétní obsah se samozřejmě měnit dá. Za těch deset let jsem to výrazně změnil snad jenom třikrát. Jednak ty konkrétní příklady a pak jsem vyhazoval nudná teologická slovíčka. A koukal jsem na lidi, jak reagují. Když zívali - šup – hned jsem tu pasáž vyhodil. Snažil jsem se, aby to bylo lidovější. My redemptoristé někdy zapomínáme, že mluvíme k obyčejným lidem. Když jsme dělali misie v Brně, předem nám říkali, že do toho kostela chodí doktoři, profesori, a my jsme s Jirkou dostali strach. A na konci misí přišla spousta lidí a děkovala, že jim někdo konečně polopaticky vysvětlil ty věci a nezahrnoval je teologickými definicemi.“

Pokračovala jsem v rozhovoru otázkou, nakolik to, co má připraveno, na základě aktuální situace během promluvy mění. „Já někdy zkouším Ducha svatého - než jdu kázat, ptám se: Mám říct tenhle příklad, který jsem použil předtím v té malé vesničce? Nevím, jestli to tady bude vhodné... Někdy to vyzkouším. A pak často vychází najevo, že to bylo lidem blízké. Víc, než kdybych tam vytáhl nějakého

docenta doktora, který to třeba pěkně řekl, ale do duší těch lidí se to netrefí, nezasáhne je to.“ To je ale stále příprava před začátkem kázání, i když bezprostřední. **Ptám se tedy dále, zda kazatel reaguje při homilii i přímo na to, co v plénu vnímá.** „Ano, dost často. Jdu do dialogu s těmi lidmi. Je to někdy těžké, protože v katolické církvi jsme zvyklí být více posluchači. Já se snažím ‚dialogovat‘ i v kostele, sice spousta bratří – homiletů by řekla, že se to nesmí; i v liturgických předpisech je, že slovo Boží má kázat kněz nebo jáhen. Ale zkusit vytáhnout z těch lidí něco – probudit je tím a zároveň se dozvědět, co si myslí! I když je pravda, že když dám někomu před ústa mikrofon, může dostat infarkt... Někdy se snažím téma předeslat, aby se na to lidé mohli připravit. Člověk pak většinou vyčte z jejich pohledů a chování, jestli do toho půjdou, nebo ne.“

Tomasz Waściński je jediný z kněží, sledovaných v této práci, který se pokouší v rámci homilie o přímý dialog s věřícími. Považuje to za důležitý prostředek aktivizace přítomných, spojený se snahou burcovat je k uvažování o víře a duchovním životě. K tématu dialogu se také vztahuje jedna z předchozích odpovědí, kde kazatel zmínil modlitbu k Duchu svatému těsně před kázáním, při níž zvažuje vhodnost zařazení některých předem připravených pasáží do své promluvy. O případných dalších podobách dialogu nebyla v rozhovoru řeč.

Dále jsem se ptala na zpětnou vazbu, které se mu od posluchačů dostává: „Intelektuálněji zaměřené lidi za mnou někdy přicházejí s výhradami ke slovníku, který používám – zdá se jim nevhodný pro kostel. Já totiž v různých příkladech volím výrazy, se kterými se běžně setkáváme - hlupák, debil, ignorant, vůl, kráva - a spousta lidí si říká – na takovém posvátném místě?! Já na to odpovídám – kdybych ta slova nepoužil, vůbec byste si nevšimli toho příběhu, jeho smyslu, těch konkrétních věcí, které jsem vám chtěl říct. Je to problém našeho smýšlení, dost často se pozastavujeme nad slovíčkem, ale nejdeme do hloubky – uniká nám podstata věci. Proto někdy řeknu tahle slova - jako provokaci.“ **A pozitivní zpětná vazba?** „K ní určitě patří to, že se lidé ‚rozradují‘, že se změní atmosféra; lidé jsou najednou otevřenější, mají jasnější výrazy ve tváři. A jsou také schopnější ‚dialogovat‘. Skvělé je, když pak po kázání přijdou a řeknou: ‚Chápu to. Rozumím tomu. A půjdu do toho.‘“

2.1.2. „Chceme-li dojít do nebe, musíme zainvestovat“

Promluva P. Tomasze Waścińského CSsR

Kněz ji proslovil v Plzni v kostele Panny Marie Růžencové v říjnu 2011 v rámci obnovy lidových misí. Trvala 21 minut a kazatel se během ní pohyboval především ve střední části presbytáře (mimo ambon), v prostoru před lavicemi a místy i mezi nimi – ve snaze být ve fyzicky blízkém kontaktu s přítomnými. Tato promluva³⁵ nebyla přímo homilií, protože nevycházela z biblických čtení příslušného dne, ale z témat, určených potřebami lidové misie. Z tohoto důvodu by tedy bylo přesnější označit ji spíše za misijní promluvu. Naslouchalo jí asi 35 – 40 věřících.

Wasciński začíná poukázáním na Starý zákon, což pak konkretizuje na příběh o Jákobově žebříku. Na to ihned navazuje sdělením, že doma – v klášteře v Tasovicích u Znojma – má obrázek se žebříkem, sahajícím až do nebe. „Až do nebe,“ říká s jemně patetickým přídechem. Pak popisuje, že andělé sestupují a vystupují po tomto žebříku, a komentuje to slovy, opět emocionálně zabarvenými: „To je krásný obraz, to je něco neuvěřitelného.“ Pak oslovuje přítomné slovy „moji milovaní“ a pokračuje upozorněním, že „chceme-li dojít do nebe, musíme zainvestovat“ a že tam „nejde jet jako po dálnici, stotřícítkou, ale musí se po žebříku.“ Kazatel zde použil přirovnání ze současného každodenního života, které vyjádřil neformálními prostředky; vyšel v něm z (předpokládaného) většinového životního stylu, jemuž je vlastní přesvědčení, že na rychlé a okamžité výsledky máme právo. Lidé s postojem v tomto směru vyhroceným nebyli, domnívám se, při této homilii v kostele přítomni, ale na druhé straně pokušení k němu může být pro mnohé aktuální. Lze tedy říci, že se tato výzva mohla setkat s myšlenkovým světem a problémy posluchačů. Kazatel pak zdůraznil, že „to může být náročná, těžká cesta.“ Výrazně zde klesl hlasem a slova nechal doznít v delší pauze.

Pak na svou myšlenku navázal evokací sv. Pavla, který říká, že „Kristus je centrem našeho života“ – „ne chození do kostela“, dodal kněz s velkým důrazem a s lehkým slabikováním tohoto slovního spojení. Po krátkém rozvinutí této nepřímé výzvy

---

³⁵ Její nahrávka je k dispozici na přiloženém cd.

důrazně a zároveň s porozuměním nelehkosti života řekl: „To Kristus musí být pro nás prvním i posledním argumentem, abychom se nezbláznili.“ Tato pevně sdělená myšlenka, opět doplněná neformálním výrazem („nezbláznili“), zněla neokázale, citlivě a zároveň velmi přesvědčivě. Na jejím konci intonace velmi poklesla, ale hlas i tak zůstal pevný a zvukový.

P. Waściński pak dodal, že Kristus je i začátkem „toho našeho lezení do nebe“, (slovo „lezení“, řečené důrazněji než další slova ve větě, zvolil v souvislosti s žebříkem, s nímž pak v následující větě a dále v celé promluvě pracoval). A pokračoval: „Přichází k nám různými způsoby, jedním z nich je křest“. Tuto první svátost křesťanského života naznačil vystoupením na nejnižší příčku žebříku (resp. hliníkových štaflí, které si přinesl už na začátku homilie jako rekvizitu). Zeptal se pak přítomných, zda někdo z nich ještě čeká na křest. Ty, kdo se přihlásili, ze svého místa před lavicemi neformálně pozdravil a připomněl jim, že jsou na začátku cesty; ostatní pak povzbudil, aby jim na této cestě (při tomto „lezení po žebříku“, jak řekl) pomáhali. Vyzval k tomu opět velmi neformálně a s úsměvem prohlásil, že mnozí přítomní už mají „prolezený ne jeden žebřík“ a že jistě budou v nejrůznějších situacích vědět, co a jak. (Kazatel zde, aniž by to pojmenoval, použil metaforu žebříku v posunutém významu. Tedy ve významu zdolávání jednotlivých těžkostí a životních zkoušek, tj. odlišně, než jak s touto metaforou pracoval nejprve – jako s celoživotní cestou k Bohu, na níž nás posilují svátosti, včetně těch, které lze přijmout jen jednou za život. Proto nezní logicky, že někdo těchto žebříků prolezl více. Zároveň se ale domnívám, že vzhledem k živosti a překvapivosti kazatelova projevu nevznikl pro posluchače prostor ani potřeba použití této metafory rozebírat; došlo spíše k jejímu přijetí ve zmíněném posunutém významu).

Pak se kazatel vrátil k tématu křtu, znovu se obrátil na celé auditorium a důrazně řekl, že „křest není cílem našeho života“ („není“ bylo vysloveno zpomaleně a slabikovaně), „ale prostředkem k tomu, abychom se dostali do nebe.“ Dále zmiňuje různé nedostatečně zbožné motivace ke křtu – zvláště malých dětí, s nimiž se setkává. Uvádí je jako příklady, kdy je křest sice také prostředkem, ale těmi, kdo o něj žádají, není vnímán jako prostředek na cestě k nebi, nýbrž k jiným hodnotám. Například: „Babička nám slíbila dědictví, když dítě necháme pokřtít“, „dítě aspoň nebude tak nemocné“ nebo „je to tradice.“ Tyto přímé řeči kazatel zpřítomňuje

ve velmi lidovém stylu; ve svém projevu vychází z výrazu, s nímž se zřejmě v reálných situacích setkává. (Pracuje zde s principem nápodoby a jeho projev má performativní charakter). Následnou zmínku o tom, že se někteří lidé rozhodnou pro křest dítěte pod tlakem sousedských vztahů, ale okomentuje slovy „to by se u vás v Plzni asi těžko mohlo stát.“ Tím zveřejňuje a přiznává, že ve svých příkladech vychází ze situace na jižní Moravě, kde se podílí na vedení farnosti. (A že svou promluvu má i v jednotlivých příkladech připravenou. K čemuž se Waściński vyjadřuje otevřeně také v rozhovoru, citovaném v portrétu v předchozí kapitole). Zároveň je ale schopen, jak z tohoto vstupu vyplynulo, reagovat alespoň ex post na přítomnou situaci a na lidi, kteří mu naslouchají právě teď.

Dále hovoří o svátosti smíření – a vystupuje na druhou příčku žebříku. A dodává zároveň, že ne u každého vede cesta právě takto. Zdůrazňuje pak, že je to svátost, „která nám dovoluje jít dále“. Tuto myšlenku opět pronáší s plností důrazu a s vědomím její důležitosti; rozvíjí ji pak sdělením, že svátost smíření nám umožňuje přijímat Krista a „když jsme v průšvihů nebo v havarijním stavu, najíst se Kristem“. Tímto překvapivým a ve své přímocarosti možná i provokativním spojením („najíst se Kristem“ – provokativním ve stejném smyslu, jako bylo Kristovo prohlášení v Janově evangeliu, dotýkající se téhož: „Nebudete-li jíst tělo Syna člověka a pít jeho Krev, nebudete mít v sobě život“ – srv. Jan 6, 53) už předesílá třetí stupeň žebříku – eucharistii, svaté přijímání. Ještě ale povzbudivě dodává, že „ke svátosti smíření je možné přistoupit kdykoli“ („kdykoli“ bylo řečeno s velkým důrazem) a ujišťuje přítomné: „když jste v havarijním stavu,“ (zde opakuje adjektivum, používané v technické oblasti, jehož přenos k charakteristice stavu duše může působit neobvykle – a tím může zaujmout - i svým způsobem vtípně), „vyřešíme to ve jménu Otce i Syna i Duchu Svatého“ – cituje tak slova z rozhřešení, které zaznívá v závěru udílení této svátosti. (Výraz „vyřešíme“ má v tomto kontextu podobný nádech jako použití slova „havarijní“ – je vybrán z jiného žánru, stylu a tím je překvapivý).

O eucharistii pak – vystupuje na třetí příčku žebříku – mluví jako o Božím rozdávání se, o velkém daru, pro nějž si můžeme při každé mši svaté dojít. Kazatel pak – intenzivně a ve zvýšené poloze hlasu – připomíná, že Kristus chce nejen, abychom za Ním šli, ale „abychom Ho i snědli“. Jeho projev - v intenzitě i zvláštní

zranitelnosti – jako by v tomto okamžiku vypovídal o nepopsatelné Boží obětavosti, která nehledá sebe, ale spásu a prospěch člověka. Bůh se pro nás stává pokrmem - vzhledem k tomu, že slovo „pokrm“ působí přece jen vznešeně, volí kazatel výraz „jídlo“, „jíst“, aby znovu odkryl původní význam a smysl Kristovy oběti a svátosti eucharistie. A naznačil také, že jde/mohlo/mělo by jít o každodenní potřebu takto se na své životní cestě sytit.

Waściński v této chvíli vzbudil intenzitou a mužným vyzařováním své osobnosti dojem pečujícího, pevného, oddaného a zároveň odhodlaného pastýře, který ví, že bolest, selhání, „havarijní stav“ v nejrůznějších podobách k životu neodlučitelně patří. Žije je s nadějí a pomáhá nést i bolesti druhých. Tím (byť samozřejmě omezeně a specificky) evokuje obraz Krista, který dává vše a nežadá za to nic. (Což je ostatně posláním kněze i každého věřícího).

Kazatel v průběhu své promluvy opakovaně připomíná, že svátosti, o nichž jednotlivě mluví, i účast na mši svaté jsou jen prostředky na cestě, nikoli cílem cesty. Toto sdělení se stává refrénem, v němž se vrací i motiv žebříku – jde o cestu, která vede vzhůru, za Kristem, do nebe. Při vystupování na vyšší příčky žebříku kněz podle potřeby komentuje aktuální pocit nebo praktickou stránku situace – například při zjištění nepevnosti žebříku (na nějž vystupuje) se spontánně podívá nad tím, co mu to bratr dal za pomůcku.

Promluvu Waściński prokládá a zároveň strukturuje občasnou otázkou, s níž se obrací na přítomné – např. o které svátosti teď bude řeč. Někteří z auditoria odpovídají a kazatel na základě toho v promluvě pokračuje. U svátosti biřmování zdůrazňuje, že při ní dostáváme sílu hlásat evangelium a že její přijetí je i naším rozhodnutím s Kristem zůstat. Názorně to pak ihned nastiňuje krátkým vyznáním v ichformě: „Byl jsem pokřtěný jako dítě, prošel jsem tím a tím, hledal jsem a váhal, ale teď přicházím, Pane, abych se vydal za Tebou.“

Dále se dostává ke svátosti manželství – tj. k „prostředku, abych se svou manželkou/manželem a dětmi dostal do nebe“. Tuto myšlenku rozvíjí gradovaným podotknutím: „Ale nám se to někdy plete... často se nám to plete... až moc se nám to někdy plete...“ V tuto chvíli zdůraznění manželství jako prostředku, nikoli samo

o sobě cíle, zaznělo z mého pohledu aktuálně i apelativně. (Kazatel zřejmě vyšel ze zkušenosti s těmi, které duchovně doprovází, že pokušení zaměňovat prostředek za cíl je v oblasti takto intenzivních životních vztahů silné).

V části o svátosti kněžství a s tím souvisejícím zasvěcením Bohu, kdy opět připomněl, že jde o prostředek, nikoli o cíl, se obrátil na řeholní sestru, přítomnou v kostele, s dynamicky a velmi rychle vyřčenou otázkou: „Víš o tom, ségra?“ Tímto oslovením se opět vrátil k neformálnosti a hovorovosti stylu své promluvy. Pak se zaměřil na téma naivity při vstupu do církevního řádu nebo do manželství, kdy si podle jeho názoru mnozí říkají: „Když se takhle rozhodnu, ďábel se mě nebude moct dotknout.“ Narazil tak na významné téma účelovosti i nedostatku odvahy ke skutečné, osobní zodpovědnosti. (Otázkou ale zůstává, zda věta „ďábel se mě nebude moct dotknout“ je přesně zformulovaná, zda vyjadřuje skutečně to, co měl kazatel na mysli a co bylo patrné z naléhavosti jeho projevu. Neodpovídaly by záměru, jak jsem jej vyrozuměla, přesněji formulace „ďábel na mě nebude moct/nebude mít nade mnou moc“ nebo „ďábel se mě nebude moct vůbec/ani dotknout“? Slovo „dotknout“ totiž zní, myslím si, příliš slabě. Za zmínku také stojí otevřenost či přímočarost, s níž je použito slovo „ďábel“. V homiliích bývá řeč o pokušení, o zlu, o nepříteli apod. ale výraz „ďábel“ je užíván podle mé zkušenosti spíše zřídka. Zní nekompromisně – a asi proto se mi ve spojení se slovem „dotknout“ nezdá patřičné).

Pak se kazatel opět vrátil ke svátosti manželství a pokračoval evokací slov zájemců o svatbu v kostele, s nimiž se na svém jihomoravském působišti setkal (to otevřeně – přiznaně řekl, tj. lokalizace tohoto setkání nevyplývala pro posluchače jen z kontextu) a jejichž motivací k výběru sakrálního prostoru byla touha po romantickém zážitku. Na to jim kazatel (s ironií ve svém projevu) odpověděl, že zdejší kostel není romantický, ale barokní. Tazatelé odcházeli z jeho odmítnutí zklamání. Kazatel pak rozvinul domněnku, že někteří lidé (a není jich podle něj málo) skutečně upřednostňují vnější prvky před podstatou věci a zaměňují tak (což je ústřední a hojně opakovanou myšlenkou této promluvy) prostředek za cíl. Navázal pak prohlášením, že často chceme (vrátil se k 1. osobě plurálu, tj. mezi ty, k nimž mluví, zahrnul gramaticky i sebe) od Boha dostávat milosti zadarmo, bez úsilí, bez stoupání po žebříku, tedy bez spolupráce s Bohem a z ní vycházejícího

odhodlání pracovat na sobě. Vrací se pak k uvedenému příkladu snoubenců, kteří kromě touhy uzavřít svatbu (právě) v kostele, neměli dle Waścińského „nic“ (nic z duchovního a teologického hlediska) – žádnou znalost ani vědomí, že je církevní obřad zavazuje k poměrně velké odpovědnosti a povinnosti. Evokací a rozebíráním této své zkušenosti, pravděpodobně ne ojedinělé, podlehl kazatel na okamžik rozhořčení (zvýšil hlas a mluvil zrychleně) a posunul se tak do polohy kritika nešvarů, jejichž původci ani lidé podobně smýšlející ale nebyli téměř jistě v kostele přítomni. Tedy postojů ani uvažování těch, kdo kázání naslouchali, se to nemohlo osobně – ve smyslu výzvy k zamyšlení a případnému pokání a obrácení – dotknout. Mohlo ale možná vyvolat v některých přítomných nepatřičný dojem, že my, kdo takto povrchně a nezodpovědně jako onen pár snoubenců neuvažujeme, jsme lepší – pečlivě využíváme stupňů žebříku a jsme na základě toho Bohu blíží. Což by byl dojem troufalý a zavádějící. Na druhé straně bylo ale z kazatelova projevu patrné, že se za jeho rozhořčením skrývá bolest (a smutek z nepochopení). V té souvislosti si uvědomuji, že P. Waściński, aniž by to pojmenoval, hovořil výhradně o tzv. řádné cestě v rámci katolické církve, založené na postupném přijímání svátostí a duchovním životě, čerpajícím z nich. (Na začátku promluvy jen podotkl, že pořadí, v němž svátosti přijímáme, se může různit). Jde o téma při lidových misích – duchovní obnově farnosti – rezonující (resp. rezonanci lze předpokládat) – protože prohlubování duchovního života je celoživotním procesem a v jeho průběhu se může stát a stává, že se přijímání svátostí změní ve zvyk, v rutinu. Touto tematizací kazatel tedy potvrdil zaměření svých promluv na praktickou obnovu každodenního života z víry obyčejných věřících. A vycházel z přesvědčení, že právě k nim hovoří.

Dále Waściński pokračoval oslovením „moji milovaní“ a konstatováním nebo až povzdechem „kolik z nás už ani neleze nahoru...“, „v manželství nebo v řeholním životě jsme kolikrát tak unaveni, že už se nám prostě nechce dál“. „Tak unavení“ bylo řečeno přesvědčivě, s věrohodným (nepřehnaným) výrazem rezignace a vyčerpání; věta byla pronesena tak, že mi připadalo, že se vši závažností evokuje stav člověka, který je ve své každodennosti skutečně na pokraji sil. Kněz pak připojil svůj osobní příklad – již odlehčenějším, žoviálním tónem: „kolikrát já řeknu – Bože, já už to nevydržím“. A odvolal se na svého spolubratra, který byl v tu chvíli také v kostele: „Zeptejte se otce Jiřího, kolikrát to řeknu...“ To je opět významnou

ukázkou kazatelovy snahy prezentovat sebe jako jednoho z těch, jehož se tato homilie týká, jako toho, kdo (byť kněz, zde navíc v roli duchovního, poskytujícího obnovu) prožívá stejné krize a propady jako kdokoli z přítomných. (Toto sdělení je jistě pozitivní. Jen mi připadá, že je té snahy, úsilí možná až příliš. A nemohu se neptat – proč má kazatel takovou potřebu dávat najevo, že je jedním z přítomných? Protože mu připadá, že by tak nemusel být vnímán? Vychází ze své reálné zkušenosti z jižní Moravy či Polska, kdy se kněz někdy těší nemalé vážnosti, až jako někdo, ke komu se vzhlíží? Vnímá Waściński tyto postoje a svým ujišťováním na ně reaguje? Nebo jen chce poněkud zjemnit, zlidštit naléhavost svých výzev či ostnů své rozhořčenosti – tím, že je namíří i k sobě?) Pak cituje podobné povzdechy ze strany těch, kdo žijí v manželství a rodině. Navazuje řečnickou otázkou: „Kolikrát jsme nešli po žebříku nahoru, ale padali jsme dolů.“ (Zde je žebřík použit ve smyslu cesty vzhůru za Bohem, ne nutně v přímém vztahu k přijímání svátosti). Dále konstatuje, že je spousta „potopených křesťanů – katolíků, protože nám se dost často nechce do nebe“. Kazatel zdůraznil slovo „nechce“, zastavil se na okamžik na hlásce „ch“ a celé slovo pak oddělil pauzou od dalšího větného členu – „do nebe“, které řekl jemně, citlivě a s mírným náznakem bolesti. To, že se nám, jak bylo řečeno, nechce do nebe, vysvětluje Waściński tím, „že jsme zklamaní. Jednou zklamání, podruhé zklamání, potřetí... A už toho máme plné zuby.“ Druhou z těchto vět („jednou zklamání, podruhé...“) pronáší velmi rychle – v evokaci toho, jak jedno zklamání v našem životě následuje za druhým, dřív, než se s tím dokážeme vyrovnat. „A už toho máme plné zuby,“ následuje jako briskní přípodotek, řečený na konci s výrazným klesnutím hlasu. Následuje delší pauza, v níž sdělená skutečnost o životních zklamáních, která může v myslích mnoha přítomných rezonovat, doznívá. Za zmínku stojí ještě volba výrazu „potopení křesťané“ – jde o záměrné použití slova „potopení“, nebo bylo zvoleno pro nenalezení vhodnějšího ekvivalentu? Zní to minimálně nezvykle. Neměl tady kazatel spíše na mysli něco jako zkrachovalí, možná tak trochu odepsaní, na dně, ale tyto výrazy nezná nebo si je v danou chvíli nevybavil? Nebo mu slovo „potopení“ přišlo vhodné a použil je vědomě, protože necítí, že čeština takový výraz v této souvislosti vlastně nepoužívá? Další možností je domnívat se, že bylo toto adjektivum zvoleno záměrně pro svou originalitu v tomto kontextu, podobně jako „havarijní stav“ o situaci duše, která potřebuje smíření s Bohem (jak o tom byla řeč výše).

Pak Waściński pokračuje slovy: „Ale stačilo by udělat krok – další krok, další krok – ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého.“ To řekl pomalu, s důrazem a až spočínutím na jménech osob Nejsvětější Trojice, a doplnil je gestem žehnání. Je otázkou, zda měl v této chvíli na mysli modlitbu, svátost smíření (jako už jednou během této promluvy - kdy formulí rozhršení provází stejné gesto) a nebo obecněji ochotu přimknout se k Bohu. Jakkoli není jasné, co přesně bylo tím „dalším krokem“, doprovázeným gestem požehnání, myšleno, je zřejmé, že jde o něco, co souvisí se zbožným postojem, s životem v Boží blízkosti. Poté kazatel podotkl: „Ale nám se nechce.“ Tato věta, pronesená výrazně, ale už s větší lehkostí a rychleji než před chvílí, se stává refrénem této části promluvy. Po výrazné pauze pokračuje kněz citací výroků, které při své pastorační praxi asi slýchá (a vrací se tak konkrétněji k tématu manželství): „S mojí manželkou, pane faráři, s tou se opravdu nedá žít.“ „Pane faráři, s mým starým nejde být v jedné domácnosti.“ „Celý svět se mi zdá na nic a mně se už nechce ani bojovat.“ Po těchto citacích, sdělovaných s pokusem přiblížit se výrazu, s nímž bývají/mohly být pronášeny, se vrací ke konstatování, že by – právě v této obtížné situaci – stačilo udělat ten krok, po žebříku (vedle něhož kazatel stojí a na nějž ukazuje). Opět není úplně jasné, co je tím krokem myšleno. Pokud bychom se drželi chápání jednotlivých příček jako svátostí, jak to Waściński v první části své promluvy stanovil, šlo by zde asi o svátost smíření a eucharistii. Především jde ale v tuto chvíli zřejmě o změnu postoje – o prohloubení vztahu k Bohu a tím i k těmto svátostem, v nichž se s Bohem setkáváme. O změnu, která vede ke vztahu důvěry a ochoty s Bohem spolupracovat. To ale přímo nezazní – napadá mě to spíše mezi řádky.

Kazatel pak přítomné oslovuje „moji milovaní“ a dodává že „nás to někdy nudí – chtít být dokonalí, když všichni kolem nás jsou průměrní“. To považuji za velmi nosnou a aktuální myšlenku – odvolávat se na nemorálnost nebo nekvalitu svého okolí a tím omlouvat vlastní chyby může být pro mnohé velkým pokušením. Je ale také důležité podotknout, že jde o nadsázku a zároveň zevšeobecnění a zjednodušení – jak můžeme tvrdit, že všichni kolem nás jsou průměrní? Je ovšem pravda, že se nám to tak může jevit, když si připadáme se svým úsilím o etické jednání osamoceni. Zřejmě to se kazatel pokusil vystihnout. Slovo „průměrní“ řekl Waściński proloženě, pomalu a s velkým (ale ne přehnaným) důrazem.

A pokračoval konkretizací: „Průměrní lháři, průměrní zloději, průměrní tuneláři.“ Opakováním výrazu „průměrní“ posílil jeho význam – v kontrastu se slovem „dokonalí“, které zaznělo krátce předtím. Ihned pak navázal příkladem, v němž stručně (několika slovy) přiblížil jakéhosi podnikatele z farnosti, v níž Waściński působil. Ten se odvolával na to, že „přece oni také--“ (zde udělal kazatel významnou pauzu) „kradou a nic se jim neděje“. To bylo řečeno ve snaze přiblížit se výrazu, s nímž to mohl podnikatel proslovit, zároveň ale byla z kazatelova projevu patrná ironie. Waściński pokračoval citací své reakce, jíž byla otázka, zda chce dotyčný do nebe, nebo do pekla. Tím – velmi úderně, byť možná na první pohled poněkud naivně – připomněl perspektivu věčnosti a to, že je dobré, aby byla vědomou součástí našeho uvažování a rozhodování.

Po pauze, kdy tato nepřímá výzva doznívá, se kazatel – opět oslovuje auditorium „moji milovaní“ – vrací k hlavnímu tématu promluvy: k tomu, že svátosti jsou pro věřící jen prostředkem, nikoliv cílem; cílem je Kristus. (Na jiných místech promluvy je cíl formulován jako „dostat se do nebe“ – tj. za Kristem). K tomu dodává, že „nikoliv dobře splněná modlitebka“ (jde o zdobnělinu, vytvořenou na základě moravismu?), „ani pouť do Lurd, Fatimy nebo Svaté země, ne 150 litaní je naším cílem“, což pronáší velmi dynamicky a až s rozhořčením vůči těm, kteří tyto prostředky za cíl zaměňují. Opět nedokážu zcela posoudit, zda plnění výše uvedených úkonů s představou, že dělám to nejpodstatnější a tedy v cíli už vlastně jsem, je skutečně univerzálním problémem věřících (tedy i těch, kdo této promluvě v Plzni naslouchali). Zároveň si uvědomuji, že je pro kazatele nelehké odhadnout, ke komu vlastně mluví, káže-li na místě, kde není „doma“. Na druhé straně je ale putování po nejrůznějších českých a moravských farnostech základem a principem lidových misí, a tak asi lze univerzálnost sdělení, respektive ochotu upravit je dle aktuální situace, požadovat/očekávat. Waściński se o to občas snaží, přesto je ale, myslím, natolik vkořeněn do světa jiného katolicismu, než je ten plzeňský, že se mu do dané situace na západě Čech nedaří zcela vžít. Kazatel pak svá slova (v návaznosti na Lurdy a Fatimu) zmírňuje: „Ano, můžeme se zahledět na Pannu Marii,“ a sám se – řka „Amen“ – k mariánské soše na hlavním oltáři obrací, „můžeme se zahledět na naše svaté patrony.“ To mu evokovalo jeho patrona – apoštola Tomáše, o němž řekl, že „to byl borec“. Tímto neformálním označením, které běžně nebývá pro homilii považováno za stylově vhodné, kazatel

pravděpodobně usiluje o to posluchače zaujmout, vnést do promluvy odlehčující prvek a dost možná chce tímto expresivním vyjádřením naznačit, že svatí jsou lidé normální, kteří mají „šťávu“. (Jako by tím tedy kazatel říkal, že právě pro tuto jejich normálnost a šťávu je adekvátní o nich mluvit bez strnulosti, třeba i neformálně). Pak v krátké odbočce, sdělené velmi rychle i s vysokou hlasovou intenzitou, připomíná, že to byl právě Tomáš, který chtěl po Kristově zmrtvýchvstání vidět jeho probodené ruce a nohy, dotknout se jich a na základě toho v Ježíšovo vzkříšení uvěřit. Waściński pak zdůrazňuje (hlasitě a s patosem), že Tomáš, když se mu Kristus zjevil, „vykřičel své vyznání: ‚Pán můj a Bůh můj!‘“ (I použití slova „vykřičel“ koresponduje s vášnivostí a intenzitou kazatelova projevu v této chvíli). Nesmírně dynamicky a rychle (až snad překotně) pokračuje: „A já Tomášovi dodneška vyčítám, že se tehdy těch ran nedotkl, že neuložil svoje špinavé ruce do Kristova zraněného boku, ale že rovnou vykřikl ‚Pán můj a Bůh můj!‘.“ Přiznám se, že pointě této vsuvky ne zcela rozumím. Mohla by jí být touha po tom, aby Tomáš skrze svůj dotek zanechal v evangeliích zprávu o tom, že Kristových ran se dotýkat musíme, abychom dokázali nést své vlastní. Nebo i to, že jsme špinaví (viz kazatelem zmíněné Tomášovy „špinavé ruce“) a očistit se můžeme jen, když se dotýkáme Krista. Celá tato pasáž o apoštolu Tomášovi mi připadala jako předem nepřipravená, kterou kazatel zařadil do své promluvy spontánně, při evokaci svatých patronů. Tato část se totiž i svým mystičtější zaměřením vymyká mnohem praktičtější orientaci zbytku homilie.

Po krátké odmlce a oslovení „moji milovaní“ se kazatel znovu vrací k ústřední myšlence své promluvy: „Svátosti jsou jen prostředkem – prostředkem k tomu, abychom se do nebe dostali.“ Poslední část věty říká se silně klesající tendencí hlasu i intenzity – zdá se, jako by si uvědomil, že už to během promluvy opakoval několikrát a nechce to říct stejným způsobem. Z podobných důvodů a ve snaze posílit rozdíl mezi prostředkem a slovo „prostředek“ opakuje. Hned pak dodává: „Za mojím Pánem a Spasitelem.“ (Nesprávně použitý tvar zájmena zde zní roztomile, skoro dětsky vřele – zvláště ve spojení s jemností, s jakou bylo toto slovní spojení řečeno).

V samém závěru Waściński sděluje – v souvislosti s rekvizitou žebříku: „Jestliže v životě chceme, aby něco bylo rychle a bezbolestně, to znamená, že to bude

cirkusácký výkon.“ (Slovosled druhé části souvětí nebo i její stavbu, jejichž nepřesnosti si kazatel asi není vědom, vyrovnává pro posluchače nasazení a úsilí o sdělnost ve Wašciňského projevu. A i samotný fakt, že jde o přínosnou, podstatnou myšlenku – chtít něco rychle a bezbolestně může být pokušením pro mnohé z nás). Následuje pauza, po níž dodá: „A může se to skončit totálním pádem.“ (Nadměrně je zde použito zvrtné „se“ – jde opět o vliv „jihomoravského“ nářečí?). Myšlenka o totálním pádu zde byla konkretizována poukazem na žebřík a na to, že spadnout z nejvyšších se může snadno stát. Kazatel pak pokračuje sdělením, že „vrcholem našeho lezení po žebříku svátostí je dostat se do nebe. Nic víc.“ (To je řečeno vyšším hlasem a s klesající intonací a s patrnou ironií – co je víc než dostat se do nebe?) „Do nebíčka!“ (Opět sděleno vyšším hlasem, s decentní nápodobou dětského způsobu mluvy – ne náhodou, jak uvidíme záhy). Kazatel ihned navazuje vzpomínkou na setkání se čtyřletou holčičkou – upřesňuje, že šlo o dceru jeho známých, s níž si „přáli různé věci“. Wašciňski, „dospělý křesťan – katolík, kněz“, jak se sebeironií zdůraznil, jí chtěl popřát nějakou hračku, drobnost, vhodnou dle jeho dospělého soudu pro dítě jejího věku. Ona jej ale předešla s přáním: „Strejdo, abychom se do nebíčka dostali.“ To kazatel říká jemně, s něhou, až s jistou zasněností a dojetím (patrnými v intonaci a poloze hlasu i v jeho jemnějším znění), ale zároveň naléhavě. Po odmlce pokračuje velmi hlasitě, důrazně a pevně: „Drazí křesťané – katolíci,“ – což je oproti dříve užívanému „moji milovaní“ jiný, oficiálnější a také přidech ironie nepostrádající způsob oslovení, „my nejsme malé děti. Chceme do nebe?“ ptá se rozhodně, „Tak po žebříku. Po Jákobově žebříku. Žebříku svátostí.“ Opakování slova „žebřík“ posiluje závažnost jeho významu. „Jinak se tam nedostanem. Nemáme šanci,“ říká starostlivě, s naléhavostí a druhou z vět až s náběhem k ustaranému šepotu. Pak pokračuje s archaickým „i“ na začátku věty (vliv polštiny?): „I pamatujte, že Kristus jednou řekl: ‚Já jsem cesta, pravda a život.‘“ To zaznělo jemně a výrazně do tečky.

Kazatel pokračoval – s nepřesným slovosledem první věty, ale s postojem přátelské autority: „A kdo je z vás v havarijním stavu,“ (znovu zde opakoval ono technické adjektivum pro stav porušenosti duše hříchem), „je tady v kostele takové divné místo,“ – to řekl s patrnou snahou o zvláštní eufemismus, aby se vyhnul výrazu „zповědnice“ (slovo „divné“ lehce zdůraznil); otázkou je také, zda nechtěl použít

místo „divné“ slovo „zvláštní“, které se mu třeba nevybavilo, a nebo byl přesvědčen, že oba výrazy jsou přesnými synonymy, a tak nezáleží na tom, které z nich je použito. (A nebo volbou slova „divné“ chtěl trochu provokovat...) Tedy: „Je tady v kostele takové divné místo, kde se můžeme společně poprat s legionem démonů,“- v odkazu na Kristovo evangelní působení s vymítáním ďáblů by bylo přesnějším výrazem „legie“; větě dodává kazatel na dramatickosti volbou slovní zásoby – hovorovým a zároveň akčním/vášnivým výrazem „poprat“, ale i slovem legion, jímž naznačuje, že nejde o nic banálního a zanedbatelného a že zápas může být velmi náročný. Pak dodává: „...a díky svátosti smíření zase dnes přijít a přijmout Ježíše. Nejen chodit sem, ale také přijmout. A toho vám přeju.“ Tím promluva končí. „Chodit“ v předposlední větě bylo řečeno s velkým důrazem a s mírným zpomalením, následné „přijmout“ zaznělo jemněji a rychleji; celá věta byla řečena logicky, po smyslu. Kazatel si byl zřejmě také vědom, že opakuje stejné slovo jako v předchozí větě („přijmout) – tj. asi i proto zdůraznil několikanásobně více „nejen chodit“ – použil zde totiž jiný výraz než „přijít“ ve větě předtím; došlo zde ovšem k nejasnosti s vidy (chodit – přijmout) a také k archaizujícímu použití zájmena „toho“ na místě, kde by mělo být „to“ (zřejmě opět vlivem Waścińského mateřského jazyka).

Závěr homilie ale celkově vyzněl přesvědčivě; nepůsobil okázale ani přepjatě pateticky, ale důrazně a pevně. Možná jen – v souvislosti s tím, jak samozřejmě pracoval kazatel během promluvy s pauzami, aby jeho slova mohla doznít – by závěru slušela větší pauza – po posledním slově totiž kazatel velmi rychle vypnul přenosný mikrofon s žebříkem a odešel.

2.1.3. Názorně a prostě

Shrnutí

P. Tomasz Waściński je pohledný, sympatický a temperamentní muž urostlé postavy, velmi dobře hlasově vybavený, s tendencí k výrazné melodizaci řeči. Zřejmě vlivem své rodné polštiny i dlouhodobého pobytu na jižní Moravě. Podotkněme v souvislosti s Waścińského původem, že je jediným kazatelem z těch, jimiž se v této práci zabývám, kdo nepoužívají při promluvě svou mateřštinu. I přes tuto skutečnost působí jeho projev sebejistě. A také pevně a energicky. Waściński usiluje o interaktivní pojetí svých promluv, v nichž kombinuje snahu o spisovnou češtinu se záměrně použitými hovorovými, ba obecnými výrazy a s familiérními osloveními. Barvitě cituje z nejrůznějších rozmluv své farníky, svého zpovědníka nebo i sám sebe a tyto dialogy komentuje. Vypráví také v rámci homilie nejrůznější krátké příběhy „ze života“, které jsou vlastně příklady – exemplum. Nezůstává jen u ambonu v presbytáři, jak tomu bývá při homilii zvykem, ale pohybuje se s přenosným mikrofonom většinou v prostoru před lavicemi, kde je blíže posluchačům, čehož využívá i pro jejich občasná přímá oslovení. Někdy se s určitou otázkou nebo názorem obrací na konkrétního člověka v auditoriu, od něž žádá odpověď či komentář. Dostí vědomě pracuje s temporytmem, nechává svá slova (zvláště na konci vět) doznít a dobře využívá pauzy. Waścińského cílem je mluvit jednoduše a pochopitelně, „neteologizovat“, a tak oslovit zvláště prostší posluchače (ty, jak se vyjádřil v rozhovoru, „kteří čtou Blesk“). Na téma, řečový projev, na zmíněný postoj k auditoriu i další aspekty jeho promluvy se zaměříme na následujících stranách.

2.1.3.1. Téma

Hlavní téma promluvy lze shrnout Waścińského konstatováním: „Svátosti jsou jen prostředkem k tomu, abychom se do nebe dostali.“ Kazatel uvažuje o záměnách cíle s prostředky k jeho dosažení a zmiňuje i pokušení mít všechno hned a bez námahy.

Tomasz Waściński začal svou promluvu evokací starozákonního příběhu o Jákobově žebříku, který podle něj vede „až do nebe“. Na to navázal upozorněním,

že „chceme-li dojít do nebe, musíme zainvestovat“ a že tam „nejde jet jako po dálnici, stotřicítkou, ale musí se po žebříku“. Kazatel pak zdůraznil, že „to může být náročná, těžká cesta“. Poté připomněl myšlenku sv. Pavla o tom, že „Kristus je centrem našeho života“. „Ne chození do kostela“, dodal důrazně. S porozuměním nelehkosti a spletitosti života pak vyzval: „To Kristus musí být pro nás prvním i posledním argumentem, abychom se nezbláznili.“

Kněz dále řekl, že Kristus je i začátkem „toho našeho lezení do nebe. Přichází k nám různými způsoby, jedním z nich je křest“. Tuto první svátost křesťanského života naznačil vystoupením na nejnižší příčku žebříku (resp. hliníkových štaflí, které si přinesl už na začátku homilie jako rekvizitu). Zdůraznil ovšem, že „křest není cílem našeho života, ale prostředkem k tomu, abychom se dostali do nebe“. Pak uvedl několik příkladů, kdy křest je sice prostředkem, ale těmi, kdo o něj žádají, není vnímán jako prostředek na cestě k nebi, a nebe tu není považováno za cíl.

Následně se zaměřil na svátost smíření – a vystoupil na druhou příčku žebříku. Zdůraznil, že je to svátost, „která nám dovoluje jít dále“. Umožňuje nám, „když jsme v průšvihů nebo v havarijním stavu, najít se Kristem“. Dále povzbudivě dodává, že „ke svátosti smíření je možné přistoupit kdykoli“, a ujišťuje přítomné, že to „vyřešíme ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého“.

O eucharistii pak – vystupuje na třetí příčku žebříku – mluví jako o Božím rozdávání se, o velkém daru, pro nějž si můžeme při každé mši svaté dojít. Připomíná, že Kristus chce nejen, abychom za Ním šli, ale „abychom Ho i snědli“.

U svátosti biřmování zdůrazňuje, že při ní dostáváme sílu hlásat evangelium a že její přijetí je i naším rozhodnutím s Kristem zůstat. Názorně to pak ihned nastiňuje krátkým vyznáním v ichformě: „Byl jsem pokřtěný jako dítě, prošel jsem tím a tím, hledal jsem a váhal, ale teď přicházím, Pane, abych se vydal za Tebou.“

Dále se kazatel dostává ke svátosti manželství – tj. k „prostředku, abych se svou manželkou/manželem a dětmi dostal do nebe“. Tuto myšlenku rozvíjí gradovaným podotknutím: „Ale nám se to někdy plete... často se nám to plete... až moc se nám to někdy plete...“ Kněz zde zřejmě vyšel ze zkušenosti s těmi, které duchovně

doprovází, že pokušení zaměňovat prostředek za cíl je v oblasti takto intenzivních životních vztahů silné.

I v souvislosti se svátostí kněžství a se zasvěcením Bohu připomněl, že jde o prostředek a nikoli o cíl.

Dále Waściński pokračoval oslovením „moji milovaní“ a konstatováním nebo až povzdechem „kolik z nás už ani neleze nahoru..., v manželství nebo v řeholním životě jsme kolikrát tak unaveni, že už se nám prostě nechce dál“. A dodává: „Kolikrát jsme nešli po žebříku nahoru, ale padali jsme dolů.“ (Zde je žebřík použit ve smyslu cesty vzhůru za Bohem, ne nutně v přímém vztahu k přijímání svátostí). Dále konstatuje, že je spousta „potopených křesťanů – katolíků, protože nám se dost často nechce do nebe“. To vysvětluje Waściński tím, „že jsme zklamaní. Jednou zklamaní, podruhé zklamaní, potřetí... A už toho máme plné zuby.“

Pak kněz pokračuje slovy: „Ale stačilo by udělat krok – další krok, další krok – ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Ale nám se nechce.“ Navazuje citací výroků, které při své pastorační praxi asi slýchá (a vrací se tak konkrétněji k tématu manželství): „S mojí manželkou, pane faráři, s tou se opravdu nedá žít. Pane faráři, s mým starým nejde být v jedné domácnosti. Celý svět se mi zdá na nic a mně se už nechce ani bojovat.“

Kazatel pak přítomné oslovil „moji milovaní“ a dodal, že „nás to někdy nudí – chtít být dokonalí, když všichni kolem nás jsou průměrní. Průměrní lháři, průměrní zloději, průměrní tuneláři.“ Ihned navázal příkladem, v němž stručně přiblížil jakéhosi podnikatele z farnosti, v níž Waściński působil. Ten se odvolával na to, že „přece oni také --- kradou a nic se jim neděje“. Kazatel pokračoval citací své reakce, jíž byla otázka, zda chce dotyčný do nebe, nebo do pekla, čímž připomněl perspektivu věčnosti.

Po pauze, kdy tato nepřímá výzva doznívala, se kazatel – opět s oslovením „moji milovaní“ – vrátil k hlavnímu tématu promluvy: k tomu, že svátosti jsou pro věřící jen prostředkem, nikoliv cílem; cílem je Kristus. (Na jiných místech promluvy je cíl formulován jako „dostat se do nebe“ – tj. za Kristem). K tomu dodává, že „nikoliv

dobře splněná modlitebka“ (jde o zdobnělinu, vytvořenou na základě moravismu?), „ani pouť do Lurd, Fatimy nebo Svaté země, ne 150 litaní je naším cílem.“

Kazatel pak svá slova (v návaznosti na Lurdy a Fatimu) upřesňuje a zmírňuje: „Ano, můžeme se zahledět na Pannu Marii,“ a sám se – řka „Amen“ – k mariánské soše na hlavním oltáři obrací, „můžeme se zahledět na naše svaté patrony.“ To mu evokovalo jeho patrona – apoštola Tomáše, o němž řekl, že „to byl borec“. V krátké odbočce připomněl, že to byl právě Tomáš, který chtěl po Kristově zmrtvýchvstání vidět jeho probodené ruce a nohy, dotknout se jich a na základě toho v Ježíšovo vzkříšení uvěřit. Waściński zdůraznil, že Tomáš, když se mu Kristus zjevil, „vykřičel své vyznání: ‚Pán můj a Bůh můj!‘“ (I použití slova „vykřičel“ koresponduje s vášnivostí a intenzitou kazatelova projevu v této chvíli). Nesmírně dynamicky a rychle (až snad překotně) pokračoval: „A já Tomášovi dodneška vyčítám, že se tehdy těch ran nedotkl, že nevlozil svoje špinavé ruce do Kristova zraněného boku, ale že rovnou vykřikl ‚Pán můj a Bůh můj!‘“

Kazatel se pak vrátil k ústřední myšlence své promluvy: „Svátosti jsou jen prostředkem – prostředkem k tomu, abychom se do nebe dostali.“ A hned dodal, v duchu citovaného vyznání apoštola Tomáše: „Za mojí Pánem a Spasitelem.“

V samém závěru Waściński sděluje – v souvislosti s rekvizitou žebříku: „Jestliže v životě chceme, aby něco bylo rychle a bezbolestně, to znamená, že to bude cirkusácký výkon. A může se to skončit totálním pádem.“ Kazatel pak pokračuje sdělením, že „vrcholem našeho lezení po žebříku svátostí je dostat se do nebe. Nic víc. Do nebíčka!“ Navazuje vzpomínkou na setkání se čtyřletou holčičkou, dcerou jeho známých, s níž si „přáli různé věci“. Waściński, „dospělý křesťan – katolík, kněz“, jí chtěl popřát nějakou hračku, drobnost, vhodnou dle jeho dospělého soudu pro dítě jejího věku. Ona jej ale předešla s přáním: „Strejdo, abychom se do nebíčka dostali.“ Kazatel se pak rozhodně ptá: „Drazí křesťané – katolíci, my nejsme malé děti. Chceme do nebe? Tak po žebříku. Po Jakobově žebříku. Žebříku svátostí. Jinak se tam nedostanem. Nemáme šanci,“ říká starostlivě, s naléhavostí a druhou z vět až s náběhem k ustaranému šepotu. Pak pokračuje: „I pamatujte, že Kristus jednou řekl: ‚Já jsem cesta, pravda a život.‘“ A dodává, s postojem přátelské autority: „A kdo je z vás v havarijním stavu, je tady v kostele takové divné

místo, kde se můžeme společně poprat s legionem démonů. A díky svátosti smíření zase dnes přijít a přijmout Ježíše. Nejen chodit sem, ale také přijmout. A toho vám přeju.“

2.1.3.2. Řeč a pojev

Promluva Tomasz Waścińskiego je **výrazně strukturovaná**, její jednotlivé části na sebe vcelku přirozeně navazují. V každé z nich opakuje ústřední myšlenku – téma – svého kázání, tedy, že cílem našeho života je Kristus a věčnost v nebi; vše ostatní, zvláště svátosti, o nichž postupně hovořil, jsou jen prostředkem k tomuto cíli. To sdělil i v úvodní části a v závěru. Do své promluvy vřadil také několik odboček, jednu z nich (o apoštolu Tomášovi – v poslední třetině homilie) zřejmě ve spontánní asociaci k tomu, co zaznělo předtím. Promluvu kazatel prokládal a zároveň strukturoval občasnou otázkou, s níž se obracel na přítomné – např. o které svátosti bude následně řeč. Někteří z auditoria odpovídali a kněz na základě toho v promluvě pokračoval.

Pro Waścińskiego promluvu je charakteristická snaha po **názornosti**. V této snaze kazatel např. vypráví k tématu promluvy příběh v ichformě (např. vyprávění o malé holčičce a jejím přání). Na svém případě tak ukazuje, že např. pochybuje, upadá do vyčerpanosti, nemá vždy na zřeteli křesťanský žebříček hodnot apod. Snaží se tak sdělit, že je jedním z věřících, člověkem stejně hledajícím a chybujícím jako kdokoli v auditoriu. Promluvu doplňuje i dalšími konkrétními příklady ze svého okolí nebo ze své zkušenosti a k jejich přiblížení využívá **neformálního jazyka i nemalé expresivity svého projevu**.

Co se dále týče **užití češtiny**, Waściński mluví s poměrně bohatou slovní zásobou; převládá snaha o spisovný až hovorový jazyk, ovšem záměrně narušovaný volbou výrazů z obecné češtiny, familiérních nebo velmi lidových (zvláště při evokaci dialogů s farníky nebo při některých přímých osloveních posluchačů). Kazatel občas nepřesně pracuje se slovesnými vidy (např. „chci vám připomínat“), ne vždy se mu podaří udržet shodu ve skloňování substantiva a adjektiva nebo spojí koncovku adjektiva ze skloňování v obecné češtině s její spisovnou podobou u substantiva. Dále jeho češtinu charakterizuje prodlužování předposledních, u dvouslabičných

výrazů posledních slabik ve slově, na něž klade i důraz (např. jinák, prostředek, svatosti), naopak některé dlouhé slabiky zkracuje (např. takový – místo takový). Jde o přenos **přízvukování**, typického pro polštinu, do českého jazyka. Problematictější **výslovnost** slyšíme především u hlásky ř (blíží se někdy polskému „rz“, jindy zní jako příliš zvýrazněné ř), l (zvukově se občas podobá spíše ł – zvláště v krátkých slabikách; u delších slabik, řečených s větším důrazem, zní hláska l blízce české ortofonické normě) a také u dvojhlásky ou.

Přestože se Waściński dopouští jazykových a gramatických nepřesností, svůj projev zakládá na důvěře ve slovo (těžko říct, zda jde o důvěru intuitivní, vycházející z jeho muzikality, nebo, místy, o vědomou práci s řečí): nebojí se větších důrazů, zpomalení nebo i zastavení se na slově ani pauz, v nichž slova doznívají. Zmíněné nepřesnosti vyrovnává pro celkový posluchačský dojem Waścińského nasazení a úsilí o sdělnost, které je jeho projevu vlastní. Příjemně zabarvený mužný hlas, jímž disponuje, také přispívá k tomu, že je projev celkově vnímán spíše jako sympatický.

Kazatelův projev je výrazně emocionální, expresivní a má velkou šíři intenzity – od velmi dynamických momentů až k šepotu. Níže uvádím několik příkladů variability jeho řeči z hlediska výrazu a také s tím spojené volby slovníku. Popis těchto skutečností pro přehlednost podtrhuji.

Kněz zmiňuje různé nedostatečně zbožné motivace rodičů ke křtu malých dětí, s nimiž se setkává. Například: „babička nám slíbila dědictví, když dítě necháme pokřtít“, „dítě aspoň nebude tak nemocné“ nebo „je to tradice“. Tyto přímé řeči kazatel zpřítomňuje ve velmi lidovém stylu (především v intonaci a mluvním postoji) a ve svém projevu vychází z výrazu, s nímž se zřejmě u těchto prohlášení v reálných situacích setkává. (Pracuje zde s prvkem nápodoby a jeho projev má performativní charakter).

Expresivitu, spojenou s originalitou, neformálností a překvapivostí slovníku nacházíme například zde: Kazatel sděluje, že svátost smíření nám umožňuje, „když jsme v průšvihů nebo v havarijním stavu, najíst se Kristem“. Tímto překvapivým a ve své přímočarosti možná i provokativním spojením („najíst se Kristem“ – provokativním ve stejném smyslu, jako bylo Kristovo prohlášení v Janově evangeliu, dotýkající se téhož: „Kdo nejí mé Tělo a nepije mou Krev, nemá v sobě život“) už

předesílá třetí stupeň žebříku – Eucharistii, svaté přijímání. Ještě ale povzbudivě dodává, že „ke svátosti smíření je možné přistoupit kdykoli“ („kdykoli“ bylo řečeno s velkým důrazem) a ujišťuje přítomné: „když jste v havarijním stavu,“ (zde opakuje adjektivum, používané v technické oblasti, jehož přenos k charakteristice stavu duše může působit neobvykle – a tím může zaujmout - i svým způsobem vtipně), „vyřešíme to ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého“ – cituje tak slova z rozhřešení, které zaznívá v závěru udílení této svátosti. (Výraz „vyřešíme“ má v tomto kontextu podobný nádech jako použití slova „havarijní“ – je vybrán z jiného žánru, stylu a tím je překvapivý).

Když Waściński mluví o Eucharistii, jeho projev - v intenzitě i zvláštní zranitelnosti – jako by v tomto okamžiku vypovídal o nepopsatelné Boží obětavosti, která nehledá sebe, ale spásu a prospěch člověka. Bůh se pro nás stává pokrmem - vzhledem k tomu, že slovo „pokrm“ působí přece jen vznešeně, volí kazatel výraz „jídlo“, „jíst“, aby znovu odkryl původní význam a smysl Kristovy oběti a svátosti Eucharistie. A naznačil také, že by mělo jít o každodenní potřebu takto se na své životní cestě sytit.

Kazatel v této chvíli vzbudil intenzitou a mužným **vyzařováním** své osobnosti dojem pečujícího, pevného, oddaného a zároveň odhodlaného pastýře, který ví, že bolest, selhání, „havarijní stav“ v nejrůznějších podobách k životu neodlučitelně patří. Vyvolal věrohodný dojem, že žije s nadějí a pomáhá nést i bolesti druhých.

Expresivitu ve volbě slova i v projevu dále nacházíme například, když Waściński zmíní svého patrona – apoštola Tomáše – a řekne o něm, že „to byl borec“. Tímto neformálním označením, které nebývá v homilii běžné, kazatel usiluje o to posluchače zaujmout a vnést do promluvy i odlehčující prvek. A chce dost možná také naznačit, že svatí jsou lidé normální, kteří mají „šťávu“. (Jako by tím tedy kazatel říkal, že právě pro tuto jejich normálnost a šťávu je adekvátní o nich mluvit bez strnulosti, třeba i neformálně). Dále T. Waściński zdůraznil, sugestivně a s patosem, že Tomáš, když se mu Kristus zjevil, „vykřičel své vyznání: ‚Pán můj a Bůh můj!‘“ I použití slova „vykřičel“ koresponduje s vášnivostí a intenzitou kazatelova projevu v této chvíli.

Kazatel dále konstatuje, že je spousta „potopených křesťanů – katolíků, protože nám se dost často nechce do nebe“. Kazatel zdůraznil slovo „nechce“, zastavil se

na okamžik na hlásce „ch“ a celé slovo pak oddělil pauzou od dalšího větného členu – „do nebe“, které řekl jemně, citlivě a s mírným náznakem bolesti.

Tomasz Waściński hovoří o cíli života, o tom dostat se do nebe. Vyšším hlasem, s decentní nápodobou dětského způsobu mluvy připojí: „Do nebička!“ Na toto citově zabarvené zvolání kazatel navazuje vzpomínkou na setkání se čtyřletou holčičkou, dcerou jeho známých, s níž si „přáli různé věci“. Waściński, „dospělý křesťan – katolík, kněz“, jak se sebeironií zdůraznil, jí chtěl popřát nějakou hračku, drobnost, vhodnou dle jeho dospělého soudu pro dítě jejího věku. Ona jej ale předešla s přáním: „Strejdo, abychom se do nebička dostali.“ To kazatel říká jemně, s něhou, zasněností a dojetím (patrnými v intonaci a poloze hlasu i v jeho jemnějším znění), ale zároveň naléhavě.

Dále kněz zdůraznil, že cesta do nebe vede po Jákobově žebříku: „Jinak se tam nedostanem. Nemáme šanci,“ řekl starostlivě, s naléhavostí a druhou z vět až s náběhem k ustaranému šepotu.

Kazatel na několika místech promluvy slovně **reaguje na aktuální situaci**. Mimo jiné při vystupování na vyšší příčky žebříku, když mluví o jednotlivých svátostech, zároveň podle potřeby komentuje momentální pocit nebo praktickou stránku situace. Například při zjištění nepevnosti žebříku se podiví nad tím, co mu to bratr dal za pomůcku. O reakcích na posluchače, související s konfrontací připravených myšlenek či příkladů s reálnou situací promluvy, bude řeč v podkapitole Vědomí kontextu.

Mezi **kontaktovací prvky**, jež P. Waściński používá, patří jednak **oslovení** - nejčastěji „moji milovaní“. V závěru promluvy ovšem posluchače oslovil „drazí křesťané – katolíci“, což je oficiálnější a také příděch ironie nepostrádající způsob oslovení.

Jak už o tom byla řeč, kazatelova snaha **kontaktovat posluchače přímo** – svou fyzickou blízkostí i konkrétními otázkami, s nimiž se na ně obrací – je velká. Například: V části o svátosti kněžství a s tím souvisejícím zasvěcením Bohu, kdy opět připomněl, že jde o prostředek, nikoli o cíl, se obrátil na řeholní sestru, přítomnou v kostele, s dynamicky a velmi rychle vyřčenou otázkou: „Víš o tom, ségra?“ Tímto oslovením se opět vrátil k neformálnosti a hovorovosti stylu své promluvy.

Dalším příkladem je Waścińského otázka k přítomným, zda někdo z nich ještě čeká na křest. Ty, kdo se přihlásili, kazatel ze svého místa před lavicemi neformálně pozdravil a připomněl jim, že jsou na začátku cesty; ostatní pak povzbudil, aby jim na této cestě (při tomto lezení po žebříku) pomáhali. Vyzval k tomu opět velmi neformálně a s úsměvem prohlásil, že mnozí přítomní už mají „prolezený ne jeden žebřík“ a že jistě budou v nejrůznějších situacích vědět, co a jak.

Mezi nejdůležitější **řečnické a stylistické prostředky**, jež kazatel volí, patří **citace, respektive evokace rozhovorů, krátká vyprávění drobných příběhů – exempel, refrény, gradace**, realizovaná často za pomoci eliptických vět, a také **ironie či sebeironie**.

Příkladem **refrénu** je sdělení o tom, že svátosti, o nichž jednotlivě kazatel mluví, i účast na mši svaté jsou jen prostředky na cestě, nikoli cílem cesty. Ve druhé části promluvy je refrémem konstatování „Ale nám se nechce.“

Gradaci, vytvořenou za pomoci eliptických vět, nacházíme zde: „Chceme do nebe? Tak po žebříku. Po Jákobově žebříku. Žebříku svátostí.“

Prvky **ironie** nacházíme např. v těchto pasážích: „Nás to někdy nudí – chtít být dokonalí, když všichni kolem nás jsou průměrní. Průměrní lháři, průměrní zloději, průměrní tuneláři.“ Waściński navázal příkladem, v němž přiblížil jakéhosi podnikatele z farnosti, v níž kazatel působil. Ten se odvolával na to, že „přece oni také --- kradou a nic se jim neděje“. Tato slova řekl kněz ve snaze přiblížit se výrazu, s nímž to mohl podnikatel proslovit, zároveň ale byla z kazatelova projevu patrná ironie.

Kazatel s ironií a až s rozhořčením vůči těm, kteří zaměňují prostředky za cíl, dodává, že „nikoliv dobře splněná modlitebka ani pouť do Lourd, Fatimy nebo Svaté země, ne 150 litaní je naším cílem“.

V promluvě nacházíme i **sebeironii**. A to, když kazatel vypráví o setkání se čtyřletou holčičkou, s níž si „přáli různé věci“. Waściński, „dospělý křesťan – katolík, kněz“, jak se sebeironií zdůraznil, jí chtěl popřát nějakou hračku, vhodnou dle jeho dospělého soudu pro dítě jejího věku. Ona jej ale předešla s přáním: „Strejdo, abychom se do nebička dostali.“

Co se týče slovesných tvarů, kazatel často používá **1. osobu plurálu** – takto vyjádřené otázky či výzvy, jimiž oslovuje auditorium, tím (alespoň gramaticky)

směřuje i k sobě. Jak už bylo zmíněno, příběhy – exempla – naopak vypráví v **1. osobě singuláru**, v ichformě.

V oblasti **gest či pohybového rozměru** kazatelovy promluvy můžeme sledovat dynamický pohyb kněze v presbytáři a v prostoru před lavicemi, kde se – ve snaze být posluchačům blízko - nejčastěji nachází. V presbytáři, tedy na místě oproti prostoru před lavicemi zvýšeném, má umístěny štafle, na něž několikrát během promluvy, když hovoří o jednotlivých svátostech jako stupních Jákobova žebříku, vystupuje. Po celou promluvu drží v jedné ruce přenosný mikrofon, druhou dle situace gestikuluje, většinou výrazně. Gesta se zdají soustředěná a s mluvním projevem v temporytmu i výrazu harmonizovaná.

2.1.3.3. Vědomí kontextu

Redemptoristické misie, jejichž součástí je i tato promluva, charakterizuje úsilí o lidovost, tedy o srozumitelnost a širokou přístupnost. Ta je, jak to formuloval Tomasz Waściński, považována za lidskost. Kazatel k tomu dodává, že cílem je, „aby tomu rozuměl i ten, kdo v životě neotevřel Písmo a čte Blesk“. V čem spočívá přínos a úskalí Waścińského zaměření na lidovost a úsilí o ni?

Z kazatelovy promluvy je patrné, jednak z jeho slovníku, ze skutečnosti, že se vybavil rekvizitou, i z příkladů, které volí, že se zaměřuje proti strnulosti, formálnosti, rutině. To je jistě cenné, ale setkává se to vždy se situací posluchačů? Jaký postoj vlastně zaujímá Waściński k přítomným? Jak přesně vnímá situační kontext? A chce ho dostatečně vnímat? Nebo spíše nabízí připravené, nekonvenčně zformulované myšlenky a předpokládá, že mezi posluchači budou ti, kteří se jimi nechají oslovit? Vychází více z předem připraveného než z aktuální situace? Znamená kazatelovo burcující kontaktování přítomných opravdu dialog? Který může oslovit? Těžko můžeme odpovědět konkrétněji než jak koho. A to samozřejmě závisí na množství aspektů. Osobně se domnívám, co se týče kazatelovy strany, že si kněz dostatečně nepřipouští odlišnost své situace během promluvy a situace posluchačů. On sám je celkově na mluvní situaci připraven, ví, o čem chce mluvit, a má promyšleno, jak to zformulovat. Je mu jasná struktura promluvy i mnoho jejích detailů včetně použití rekvizity. Lidé, tvořící auditorium

(pokud Waścińského neznají, což lze u misijních promluv v různých částech ČR předpokládat), ovšem neočekávají tento kazatelův přístup – tedy přímý dialog, k němuž budou kazatelem vyzýváni. Nepočítají se situací, kterou se P. Waściński chystá realizovat. Přicházejí poslechnout si kázání (promluvu). To, zda a nakolik chtějí být aktivními posluchači, kteří jednak naslouchají a zároveň o řečeném uvažují či se dokonce rozhodují vyslechnuté poselství aplikovat ve svém životě, nevíme. Tomasz Waściński jako by předpokládal, že takto aktivní být nechtějí. Na základě této domněnky mluví a jedná s velkou naléhavostí. Někdy tak výraznou, že jí může, domnívám se, posluchače až přehltnout. Jinými slovy, kazatelův „výdej“ při promluvě je výraznější než jeho vnímání, umožňující (postupné) „ladění se“ na posluchače.

Například: Zmínku o tom, že se někteří lidé rozhodnou pro křest dítěte pod tlakem sousedských vztahů, ale okomentuje slovy „to by se u vás v Plzni asi těžko mohlo stát“. Tím prozrazuje a přiznává, že ve svých příkladech vychází ze situace na jižní Moravě, kde se podílí na vedení farnosti, a že svou promluvu má i v jednotlivých příkladech připravenou. (K čemuž se vyjadřuje otevřeně i v rozhovoru, který jsme uskutečnili krátce po pronesené homilii). Zároveň je ale schopen, jak z tohoto vstupu vyplynulo, reagovat alespoň ex post na přítomnou situaci a na lidi, kteří mu naslouchají právě teď.

Dalším příkladem může být: Pak se kazatel opět vrátil ke svátosti manželství a pokračoval evokací slov zájemců o svatbu v kostele, s nimiž se na svém jihomoravském působišti setkal (to otevřeně – přiznaně řekl, tj. lokalizace tohoto setkání nevyplývala pro posluchače jen z kontextu) a jejichž motivací k výběru sakrálního prostoru byla touha po romantickém zážitku. Na to jim kazatel (s ironií ve svém projevu) odpověděl, že zdejší kostel není romantický, ale barokní. Tazatelé odcházeli z jeho odmítnutí zklamání. Kazatel pak rozvinul domněnku, že někteří lidé (a není jich podle něj málo) skutečně upřednostňují vnější prvky před podstatou věci a zaměřují tak (což je ústřední a hojně opakovanou myšlenkou této promluvy) prostředek za cíl. Navázal pak prohlášením, že často chceme (vrátil se k 1. osobě plurálu, tj. mezi ty, k nimž mluví, zahrnul gramaticky i sebe) od Boha dostávat dary/milosti zadarmo, bez úsilí, bez stoupaní po žebříku, tedy bez spolupráce s Bohem a z ní vycházejícího odhodlání pracovat na sobě. Vrací se pak k uvedenému příkladu snoubenců, kteří kromě touhy uzavřít svatbu (právě) v kostele, neměli dle Waścińského „nic“ (nic z duchovního a teologického hlediska)

– žádnou znalost ani vědomí, že je církevní obřad zavazuje k poměrně velké odpovědnosti a povinnosti. Evokací a rozebíráním této své zkušenosti, pravděpodobně ne ojedinělé, podlehl kazatel na okamžik rozhořčení (zvýšil hlas a mluvil zrychleně) a posunul se tak do polohy kritika nešvarů, jejichž původci ani lidé podobně smýšlející ale nebyli téměř jistě v kostele přítomni. Tedy existují ani uvažování těch, kdo kázání naslouchali, se to nemohlo osobně – ve smyslu výzvy k zamyšlení a případnému pokání a obrácení – dotknout. Mohlo ale možná vyvolat v některých přítomných nepatřičný dojem, že my, kdo takto povrchně a nezodpovědně jako onen pár snoubenců neuvažujeme, jsme lepší – pečlivě využíváme stupňů žebříku a jsme na základě toho Bohu blíží. Což by byl dojem troufalý a zavádějící. Na druhé straně bylo ale z kazatelova projevu patrné, že se za jeho rozhořčením skrývá bolest (a smutek z nepochopení).

Nebo dále: „Kolik z nás už ani neleze nahoru..., v manželství nebo v řeholním životě jsme kolikrát tak unaveni, že už se nám prostě nechce dál“. věta byla pronesena tak, že mi připadalo, že se vši závažností evokuje stav člověka, který je ve své každodennosti skutečně na pokraji sil. Kněz pak připojil svůj osobní příklad – již odlehčenějším, žoviálním tónem: „kolikrát já řeknu – Bože, já už to nevydržím“. A odvolal se na svého spolubratra, který byl v tu chvíli také v kostele: „Zeptejte se otce Jiřího, kolikrát to řeknu...“ To je opět významnou ukázkou kazatelovy snahy prezentovat sebe jako jednoho z těch, jehož se tato homilie týká, jako toho, kdo (byť kněz, zde navíc v roli duchovního, poskytujícího obnovu) prožívá stejné krize a propady jako kdokoli z přítomných. (Toto sdělení je jistě pozitivní. Jen mi připadá, že je té snahy, úsilí možná až příliš. A nemohu se neptat – proč má kazatel takovou potřebu dávat najevo, že je jedním z přítomných? Protože mu připadá, že by tak nemusel být vnímán? Vychází ze své reálné zkušenosti z jižní Moravy či Polska, kdy se kněz někdy těší nemalé vážnosti, až jako někdo, ke komu se vzhlíží? Vnímá Waściński tyto postoje a svým ujišťováním na ně reaguje? Nebo jen chce poněkud zjemnit, zlidštit naléhavost svých výzev či ostnů své rozhořčenosti – tím, že je namíří i k sobě?)

Kazatel dodává, že „nikoliv dobře splněná modlitebka“ (jde o zdrobnělinu, vytvořenou na základě moravismu?), „ani pouť do Lurd, Fatimy nebo Svaté země, ne 150 litaní je naším cílem“, což pronáší velmi dynamicky a až s rozhořčením vůči těm, kteří tyto prostředky za cíl zaměňují. Opět nedokážu zcela posoudit, zda plnění

výše uvedených úkonů s představou, že dělám to nejpodstatnější a tedy v cíli už vlastně jsem, je skutečně univerzálním problémem věřících (tedy i těch, kdo této promluvě v Plzni naslouchali). Zároveň si uvědomuji, že je pro kazatele nelehké odhadnout, ke komu vlastně mluví, káže-li na místě, kde není „doma“. Na druhé straně je ale putování po nejrůznějších českých a moravských farnostech základem a principem lidových misií, a tak asi lze univerzálnost sdělení, respektive ochotu upravit je dle aktuální situace, požadovat/očekávat. Waściński se o to občas snaží, přesto je ale, myslím, natolik vkořeněn do světa jiného katolicismu, než je ten plzeňský, že se mu do dané situace na západě Čech nedaří zcela vžít.

P. Waściński, aniž by to pojmenoval, hovořil výhradně o tzv. řádné cestě v rámci katolické církve, založené na postupném přijímání svátostí a duchovním životě, čerpajícím z nich. (Na začátku promluvy jen podotkl, že pořadí, v němž svátosti přijímáme, se může různit). Jde o téma při lidových misiích – duchovní obnově farnosti – rezonující, protože prohlubování duchovního života je celoživotním procesem a v jeho průběhu se může stát a stává, že se přijímání svátostí změní ve zvyk, v rutinu. Touto tematizací kazatel tedy potvrdil zaměření svých promluv „dovnitř“ církve, respektive farnosti, tedy na praktickou obnovu každodenního života z víry obyčejných věřících. A vycházel z přesvědčení, že právě k nim hovoří.

2.2. Mons. Prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D.

2.2.1. „Kázání musí být součástí vysoké kultury“

Je jedním z nejpozoruhodnějších současných českých teologů a mimořádnou osobností, která oslovuje a mnohdy také provokuje věřící, hledající i ty, kdo se považují za ateisty. A to jednak hledáním souvztažností v oblastech psychologie, sociologie, religionistiky a duchovního života, jejich propojováním a objevováním vzájemných inspirací, i svou angažovaností v oblasti vědecké, církevní, občanské, mediální i politické. V neposlední řadě pak svou potřebou tázat se a odvahou zůstat intelektuálně nezávislým. Především mezi vzdělanějšími křesťany patří k velmi oblíbeným a vyhledávaným kazatelům.

Narodil se roku 1948. Vystudoval sociologii a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Teologii studoval v tajných kurzech v Praze, kde byl žákem významného kněze, filozofa, historika a teologa Josefa Zvěřiny, a po roce 1989 postgraduálně na Papežské Lateránské univerzitě v Římě. Roku 1997 byl jmenován profesorem Univerzity Karlovy.

V 70. letech pracoval jako psycholog, později jako psychoterapeut drogově závislých (1984-90). Na kněze byl tajně vysvěcen v roce 1978; aktivně působil v kulturním a náboženském disentu a v osmdesátých letech patřil k nejbližším spolupracovníkům kardinála Tomáška. V letech 1990 - 93 byl generálním sekretářem České biskupské konference. Jan Pavel II. ho v 90. letech jmenoval konzultorem Papežské rady pro dialog s nevěřícími.

V současnosti působí jako rektor kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze a farář tamější Římskokatolické akademické farnosti. Je prezidentem České křesťanské akademie a členem Evropské akademie věd a umění. Přednášel na významných evropských a amerických univerzitách a účastnil se setkání a rozhovorů s představiteli různých křesťanských církví a světových náboženství, které nejednou inicioval. Dosud publikoval přes 200 prací – knih či článků – doma i v zahraničí. Je nositelem řady vyznamenání, např. americké Ceny tolerance nebo Ceny Romana Guardiniho. V roce 2008 ho papež Benedikt XVI. jmenoval monsignorem – čestným papežským prelátem.

„Halíkův katolicismus je,“ jak podotkl Martin C. Putna, „svou jiskřivostí, svou zálibou v paradoxech i svým antipuritánstvím dědicem katolicismu [...] konvertitského, chestertonovského a tolkienovského“ (Putna, 2008, s. 288). Ivan Medek o něm do stejného sborníku poznamenal: „Tomáš Halík napsal a ještě napíše mnoho knih, vykoná mnoho cest a dostane se mu různých poct. Je univerzitním profesorem. [...] Ale za nejdůležitější, nejkrásnější a zároveň nejtěžší úkol považuji jeho práci kazatele. Snad se za to na mne nebude Tomáš zlobit. On přece ví lépe než já, že hlásat slovo Boží je víc než jakýkoliv jiný úkol“ (Medek 2008, s. 186).

Homilie Mons. Tomáše Halíka jsou hojně navštěvovány. Bývají charakteristické myšlenkovou originalitou a hloubkou i dynamičností a naléhavostí projevu, spojeného s šíří i vášnivostí výrazu. Je v nich patrná i odvaha anticipovat otázky hledajících či nedůvěru, ale i zájem „vzdálených“, jimž se snaží být kazatel „nablízku“, jak zní název jedné z jeho knih. Jeho rozepjatost mezi hloubkou víry a vědomím, že o víru je třeba každodenně s pochybnostmi vést boj nebo spíš s důvěrou jít po tenké hranici těchto dvou postojů - víry a pochybnosti, se stává pro mnohé věrohodnou inspirací k vlastnímu duchovnímu hledání.

V rozhovoru, který jsme spolu o kazatelství vedli, se vyjadřoval k mnoha jeho aspektům. **Smyslem kázání** je podle něj „vystavět most mezi biblickým textem a myšlenkovým světem posluchače. Je to hermeneutická práce, protože duchovní, kulturní, intelektuální svět biblického textu je jiný než zkušenostní svět těch, kdo kázání naslouchají. Mezi tím je tedy třeba udělat most. V klasických homiletikách se říkalo, že kázání má být k poučení a k tomu, aby člověkem pohnulo.“ Ke specifičnosti kazatelství v akademické farnosti Tomáš Halík dodává: „Musím počítat s tím, že mám před sebou různé lidi. Celá řada z nich není z církevního prostředí, jsou to často hledající; přicházejí i nevěřící. Nedá se tedy stoprocentně počítat s předporozuměním v oblasti víry nebo se znalostí biblické a teologické terminologie. Také se chci vyhnout klišé, tomu, že za tím není slyšet a vidět konkrétního člověka – kazatele, jeho přemýšlení a jeho víra. Není možné ty věci předávat okopírované z nějakého psaného komentáře. Musí za tím být prvek osobní reflexe a to, že za tím myšlenkově a lidsky stojím. Také je třeba, aby tam občas byl prvek humoru a aby kázání i překvapilo. Lidé očekávají určitý styl, určité fráze – a já se pokouším vědomě jít proti tomu.“ Upřesňuje, že v tom mu byl velkým

vzorem týnský farář P. Jiří Reinsberg, který svým „civilním přístupem narušoval ten stereotyp velebného pána“.

Problematiku **věrohodnosti kazatele**, již jsme se dotkli i na předchozích řádcích, Halík ještě doplňuje: „Myslím, že z celkového projevu je patrné, jestli jde jen o jakýsi profesionální výkon, řemeslo, nebo jestli za tím ten člověk bytostně stojí. Jestli to odpovídá jeho víře, jeho cestě a také jestli je to osobně promyšlené. Důležité je i, zda dává najevo, že trošku zná svět, do kterého hovoří, včetně toho, že se občas vyjádří k záležitostem veřejného života, pokud mají morální rozměr. Nebo naváže například na nějaký kulturní zážitek, umělecké dílo, které posluchači znají. Na něco, co je součástí našeho společného kulturního světa.“

A jak se salvátorský kazatel připravuje na nedělní homilii? „Samozřejmě nejzazší přípravou je studium teologie, biblistiky, hermeneutiky atd. – to je ta vzdálená příprava. Potom také meditace nad Písmem – já pravidelně trávím 4 až 5 týdnů v létě o samotě v poustevně, kde píšu, medituju a kde každý den sloužím mši svatou sám. Tam mám dostatek času o těch biblických textech přemýšlet. Nebo na exerciciích, svých vlastních, tam se ty biblické texty můžou zvlášť prosvítit, když se k nim člověk vrací. To je tedy ta vzdálená příprava.“ K tomu kazatel dodává: „Někdy se mi stává, že ‚spím, ale mé srdce bdí‘ – a nejdůležitější myšlenky proudí odněkud z hloubky při probouzení“ (Halík, in: Salve, 2008, s. 84).

„Ta bezprostřední příprava spočívá v tom, že si vždycky v neděli večer, tu předchozí neděli, přečtu text evangelia a trošičku o něm přemýšlím. Pak ho v sobě přes týden nechávám pracovat a během víkendu, většinou v pátek nebo v sobotu si to sesumíruju v hlavě. Myslím si, že je důležité – a to platí i o přednáškách, že člověk má jednak dobrou přípravu a jednak má odvahu improvizovat. Jedno bez druhého nejde. Když je to improvizace, kde chybí příprava, nekončívá to dobře; ale samozřejmě když člověk jenom odříkává to, co si připravil, nebývá to věrohodné a těžko to může oslovit. Kazatel musí být připraven, ale musí také vycítit atmosféru a hledat souznění jak s posluchači, tak s prostorem.“

K otázce prostoru se Tomáš Halík dále vyjadřuje: „Když mám kázat v jiném kostele, jdu se tam předem podívat. Prostor hraje velikou roli, stejně jako umístění

kazatelny nebo ambonu. Uvědomil jsem si, když o povodních nefungovala elektrika a já jsem musel kázat z kazatelny, bez mikrofonu, jak strašně náročným výkonem, i hlasovým, to muselo být - uřvat ten prostor bez ozvučení. Tam jsem pochopil ten svět barokních kázání, to, že když člověk mluví shůry a posluchače má pod sebou a vlastně na ně musí křičet, že tam není prostor pro nějaký jemný humor nebo uvažování. Patetický styl barokních kázání rozhodně odpovídá rozměrům kostela i poloze kazatelny. Myslím, že kázat od ambonu s ozvučením, kde kazatel i posluchači jsou ve stejné rovině, je daleko partnerštější.“

Další otázkou, již jsme otevřeli, bylo, zda považuje Tomáš Halík kázání v nějakém smyslu za dialog. „Člověk se musí ptát, jaké otázky si posluchači kladou, jaké jsou jejich problémy. Při kázání nemluvím úplně k neznámým lidem – často s nimi hovořím, zpovídám je, trochu tedy vím, čím žijí. V tomto smyslu to tedy dialog je. Někdy člověk i přímo při kázání reaguje na nějaký okamžitý podnět. A je to samozřejmě dialog s tím textem. Říkávali nám – zkuste si uvědomit, co všechno se dá proti danému textu namítnout. Zní tam nějaká teze, ale jsou tam i místa, která tomu odporují. V Bibli jsou často pasáže, které nejsou úplně v souladu. Tedy vybavit si všechno, co by se dalo říct proti tomu, včetně námitek posluchačů. I v tomto smyslu vést dialog s tím textem, s těmi očekávanými reakcemi, otázkami, námitkami lidí.“ V revue *Salve* v anketě o kazatelství Halík k tomuto tématu podotkl: „Kázání musí [...] být odpovědí na skutečné otázky, které si lidé kladou (ne rétorické otázky, které si klade pouze kazatel při kázání sám, protože už na ně zná předem odpověď)“ (Halík, in: *Salve*, 2008, s. 82 – 83). „Pak je to také do jisté míry dialog s dobou – člověk reaguje na podněty doby, v níž žije. To všechno má jakýsi dialogický charakter. Někdy bych byl i rád za přímý dialog, snažím se ho občas podnítit, třeba nějakou otázkou – fyzicky to ovšem u Salvátora není dost dobře možné. Vždycky v úterý ale míváme po mši sezení, kdy se k tomu, o čem jsem kázal, někdy vrátím a jsem rád, když můžu slyšet reakce lidí. Kázání tedy není dialogem v klasickém formálním smyslu, ale v těchhle rozměrech nesporně. A patří k tomu samozřejmě i to, že člověk musí text promeditovat, promodlit - jak už jsme o tom mluvili.“

A s jakou zpětnou vazbou, vlastní nebo od druhých (vedle zmíněných úterních sezení), se farář akademické farnosti setkává? „Do jisté míry má člověk

zkušenost, dovede taky od svého projevu mít určitý odstup a uvědomit si, co se mu podařilo říct. Taky si občas všimnu, že v některé pasáži, už přímo při kázání se mi otevřelo něco, co mě samotného překvapilo, něco nového mě v tom ještě napadlo. Člověk zároveň vidí i reakci lidí, setkal jsem se třeba s tím, že posluchači měli slzy v očích. Někdy ministranti a ministrantky, když mi po kázání přinášejí hostie nebo lavabo, zašeptají svou reakci na to, o čem jsem mluvil. Takže někdy bezprostředně se to takhle dozvím. A nebo lidi přijdou po mši a za nějakou pasáž, slovo poděkují. Stalo se mi, že někdo přišel s tím, že jsem se teď přímo dotkl něčeho, co prožívá, čím se trápí. V tomto duchu dostávám někdy i dopisy nebo maily. Na druhé straně je potřeba mít trochu nedůvěru ke svému subjektivnímu pocitu, protože někdy se od recepce posluchačů hodně liší. Naštěstí mám několik přátel, kterých se můžu přímo zeptat a od kterých chci, aby mi dali kritické připomínky. A vím, že to vždycky řeknou, někdy i velmi ostře, a to je dobře. Někdy se mi stane, že mám pocit, že se mi kázání podařilo, a pak přijdou tihle lidé a řeknou, dneska tomu nebylo rozumět, bylo to zbytečně složité a nedořečené. A naopak – někdy jsem sám úplně zpráskaný, mám pocit, že se mi to vyloženě nepovedlo, a někdo přijde a řekne, že jsem mu promluvil do duše.“

Problematiku vlastního hodnocení svého kázání v kontrastu s možnostmi jeho působení na přítomné, do něhož může vstoupit a jistě vstupuje Ten, jenž je „předmětem“ kázání, dokumentuje tato až anekdotická vzpomínka Tomáše Halíka: „Jednou jsem kázal na svátek Nanebevstoupení Páně. Apoštolové se dívají za Kristem a promluví k nim anděl – já jsem řekl: ‚Co tady čučíte Pánu Bohu do oken? Vykasejte si rukávy a šup na misie!‘ Pak jsem si říkal – no to jsem neměl; bylo to takové rensbergovské. To člověk někdy sám sebe slyší, aniž by chtěl někoho vědomě napodobovat, že z něj promluvil někdo jiný. Několikrát třeba právě Reinsberg nebo Bonaventura Bouše nebo další kazatelé, kteří mě ovlivnili. Tohle byla úplná rensbergovština - on často mluvil nespisovně, po pražsku, vyprávěl vtipy a tak. A já jsem si říkal – takový populismus! Přece jenom jsme tady akademická farnost, to jsem neměl... A asi za sedm let ke mně přišel jeden člověk a říkal – já jsem byl jednou v tom vašem kostele, já vůbec nejsem věřící, šel jsem jenom kolem, neznám ani ten kontext, jen vím, že jste tenkrát říkal: ‚Co tady čučíte do nebe?‘ No a já jsem si řekl: ‚No jo, vždyť já už takový léta taky jenom tak čučím.‘ – a na základě toho jsem změnil ten svůj život – to jste mi tenkrát tak promluvil

do srdce... Takže někdy má kázání opravdu efekt, který si člověk vůbec nedokáže představit.“

Jak se Tomáš Halík dívá na případná rizika kazatelství, pociťuje v některých oblastech obavu, tápání? „Jde někdy o věci, které jsou pro mě samotného otevřené... může se stát, že si to, co říkám, někdo vyloží velmi neortodoxně, třeba tradičně přemýšlejícího člověka to může zarazit. Navíc některá moje kázání jsou nahraná, volně přístupná na webu, takže někdo by i mohl vytrhnout nějakou větu z kontextu a říct – podívejte se, on tam vykládá hereze. Ale snad už jsem v určitém věku, takže se nemusím bát, že mě bude někdo posílat do exilu. Někdy se dotýkám různých politických věcí, ale musím dávat pozor, aby to nebyla stranická agitace. Kazatelna od toho není. Člověk se někdy vyjadřuje nepřímou, ale občas i přímo, k některým morálním problémům ve společnosti, v politice – na to mám právo, myslím si, že to je dokonce povinnost, ale občas si kladu otázku, jestli jsem to nepřepísknul. Nebo jestli jsem do lidí nezasel nějakou pochybnost – protože se snažím někdy trošičku rozkývat myšlenkové stereotypy a to může někoho znejistit, pohoršit. Jistě se taky ptám, jestli kázání nebylo příliš dlouhé; vím, že mám sklon k tomu říct spoustu věcí, které mě napadnou. To mi lidi často vytýkají – že je to myšlenkově přetížené: ‚Kdybys neřekl těch myšlenek patnáct, ale pět, tak si je lidi zapamatují...‘ Takhle zůstává jakýsi pocit, ale neodnesou si konkrétní myšlenku. Jindy mi zase připadá, že jsem se víc opakoval.“

K složité otázce manipulace v kazatelství Mons. Halík podotkl: „Manipulace se v této oblasti týká jak obsahu, tak formy. Člověk někdy upadne do toho, že se rozhycuje a mluví pak hodně naléhavě, pateticky. To je něco, u čeho si uvědomuju, že jsem to přehnal. Nebo mi to řeknou ti moji přátelé – že to bylo takové moc bouření.“ Znovu pak připomněl, že akademická farnost se vzdělanými posluchači, v níž slouží, klade na kazatele zvláštní nároky – především co do jazykové a rétorické úrovně. Ale i mimo toto prostředí je podle Halíka kázání „tvrdá, náročná, zodpovědná práce. Musí být součástí vysoké kultury; musí mít nejen dobrou myšlenkovou stavbu, nýbrž i kvalitní formu.“ Zdůrazňuje pak také, že považuje při kázání za nutné posluchače „varovat před spočínutím v laciném prvoplánovém výkladu“ a „vložit mu ‚brouka do hlavy‘, aby se pro něj svět víry stal hlubinou

pokladů, které vzrušují a podněcují k dalšímu hledání, studiu a meditaci“ (Halík, in: Salve, 2008, s. 82 – 83).

2.2.2. „Kde chybí bázeň, roste strach a úzkost“

Homilie Mons. Tomáše Halíka

Kazatel ji proslovil v neděli 24. 6. 2012 v kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze, kde je rektorem Římskokatolické akademické farnosti. Promluva trvala 18 minut a naslouchalo jí asi 200 přítomných. Kněz hovořil od ambonu. Homilie³⁶ vycházela z biblických textů této neděle, zvláště z evangelia Mk 4, 35 – 41.

Kazatel začíná první slova své promluvy v poměrně rychlém tempu a ve vyšší poloze hlasu. Shrnuje, respektive interpretuje a originálně pojmenovává v první větě nejpodstatnější poselství této evangelijní pasáže – „strach, strach učedníků“ na začátku (pro jasnost i posílení svého sdělení slovo „strach“ opakuje) a bázeň na konci. Po pauze, kdy tato myšlenka doznívá, následuje sdělení, že „mezi těmito dvěma prožitky je Ježíšovo vystoupení a jeho rozhovor s učedníky“. „Existují tři slova – strach, úzkost a bázeň,“ pokračuje kazatel, když každý z těchto výrazů řekl důrazně a se silnou hlasovou intenzitou, nechal čas na jejich doznění a zvláště zdůraznil – s maximálním využitím dlouhé první slabiky – slovo „bázeň“. Dodal, že tato tři slova často používáme – „promiscue“ – jako synonyma, „přestože označují velice odlišné jevy.“ Slovo „jevy“, stejně jako výraz „promiscue“ použil Tomáš Halík záměrně a jistě s vědomím, že káže v kostele akademické farnosti a že mezi naslouchajícími převažují vysokoškolsky vzdělaní či vzdělávaní lidé. (Kterí výraz „jevy“ nepovažují za neběžný a kteří latinskému slovu porozumí. Ale možná je také, podobně jako ty, kdo jeho význam neznají, zaujme jeho lehce provokativní konotace). Se slovníkem filozofickým a teologickým se budeme během promluvy setkávat i dále (na rozdíl od homilií většiny ostatních kazatelů, jimiž se v této práci zabývám). Slovo „odlišné“ v této větě bylo řečeno s vědomím jeho velké důležitosti.

---

³⁶ Promluvu Mons. Tomáše Halíka je možné vyslechnout pod tímto odkazem <http://akademickafarnost.invisible.cz/kazani/kazani.php?rubrika=2012-06> .

Pak ve stručnosti – pomocí příkladů – definoval kazatel rozdíly mezi pojmy strach, úzkost a bázeň. Činil tak i pomocí eliptických vět: „Strach před něčím – před zkouškou. Nebo před zubařem.“ V prvním případě uvedl příklad z akademického prostředí, z něhož přichází pravděpodobně většina posluchačů. A po krátké pauze dodal: „Nebo před smrtí.“ Tato třetí možnost působila provokativně – díky kontrastu míry závažnosti uvedených příkladů. Podotkl pak – po krátké pauze vyplněné hezitačním zvukem: „Strach sám o sobě jistě není nic špatného.“ Slova „jistě“ – „není“ – „nic“ – byla vyslovena s nárazem na první slabiku a oddělena větším rázem (nebyla navzájem propojena). Toto téměř slabikování vyvolalo dojem, že kazatel chce uvedená slova buď zdůraznit, a nebo je postupně, byť relativně rychle, hledá (a nachází). (Jak uvidíme dále, jde ale spíše o řečnický stereotyp, který se při promluvě ve větším prostoru u T. Halíka objevuje celkem často, zatímco při běžném hovoru, např. rozhovoru, který jsme spolu vedli, tomu tak není. Zároveň se zde kazatelův hlas dostal do relativně vyšší polohy a mohl na okamžik vyvolat i dojem zajíkání. Pravděpodobně je to způsobeno snahou modulovat hlas s ohledem na prostor, protože při běžném, soukromějším mluvním projevu, např. při již zmíněném rozhovoru v nevelké místnosti, k těmto hlasově – řečovým jevům nedochází).

Kněz pak přirovnal strach k bolesti – jde o „docela důležitý signál“; slovo „signál“ je řečeno důrazně, s výraznou hlasovou intenzitou a sestupnou intonací. A větu dokončuje: „...že je nějaké nebezpečí.“ Slova „že“ a „je“ jsou řečena jakoby přerušovaně, se silnými rázy. (V tomto upřesnění se uplatňuje kazatelova psychologická znalost a zkušenost). „Záleží na tom, jak se strachem pracujeme,“ dodává a uvádí příklad z vlastní zkušenosti, z doby totality, kdy, jak podotkl, „působil v podzemní církvi, v ilegality.“ (Domnívám se, že jde o informaci o Tomáši Halíkovi rozšířenou. Připomíná ji pravděpodobně pro náhodně příchozí, kteří s touto skutečností nemusí být obeznámeni). Jeden jeho přítel, jak kazatel sděluje, mu na tajný kurz mimo Prahu (kazatel uvádí i jmenovitě místo, kde se kurz konal – Počátky na Vysočině; možná chce jednak touto konkretizací zvýšit věrohodnost svého vyprávění, ale zároveň ve svém projevu využívá i zvukomalebnost tohoto názvu a vychutnává si jeho neobyčejnost) přivezl zprávu o tom, že jejich spolupracovník, kněz, „byl nalezen zavražděn“. Přípona –en, opakovaná

bezprostředně za sebou, nepůsobila obratně, zvláště když ji mluvčí u slova „zavražděn“ zdůraznil. Mons. Halík pokračoval slovy: „Dodneška je to neobjasněné. Zdá se, že za tím stála nejenom naše tajná policie, ale spíš KGB, protože on měl jakési misijní přesahy do Ruska,“ dodává kněz svižnějším tempem, v nižší poloze hlasu a velmi civilně. (Zároveň došlo k nádechové pauze před slovem „přesahy“ a věta tak nebyla zcela logicky rozčleněna. Kazatel zřejmě hledal vhodný výraz; tato pauza však nevybočuje z rytmu poloimprovizovaného mluvního projevu). Uvedená pasáž vyvolává dramatickou atmosféru a silně co do emocí koresponduje s tématem strachu. Kazatel dále vypráví, že se ho přítel pak zeptal, jestli má strach: „To víš, že mám strach. Ale kašlu na něj.“ Tomáš Halík sdělil tuto přímou řeč s evokací svého tehdejšího pocitu – jevil se mi jako obava, kterou ale kazatel tehdy ovládl a převážilo u něj odhodlání a pevnost. Slovní spojení „na něj“ zaznělo s přídechem a s jakýmsi hrdinským názvukem, patrným i přes snahu o převahu věcnosti. Dodal pak po odmlce, že nemůže „potvrdit ani vyvrátit“ přítelovo tvrzení, že to vyjádřil „ještě expresivněji“.

Po tomto sofistikovaném sdělení nechává kazatel čas na jeho doznění a též na případnou reakci auditoria. Po hlasitém nádechu pokračuje: „Víte, ono nezáleží na tom, jestli člověk cítí strach.“ A ihned k tomu dodává: „Necítit strach není nic hrdinského. Důležité je, aby ho nepustil ke kormidlu svého života.“ Tuto podstatnou myšlenku, vlastně výzvu, vyjádřenou pomocí metafory, řekl kazatel věcně, jemně a zároveň s plným vědomím jejího významu. A také s patrnou, i když nikoli naléhající touhou po tom, aby se posluchači nenechávali strachem ovládnout. To ještě posílil a upřesnil další formulací: „Aby strachu nedovolil, aby diktoval způsob jeho jednání.“

Po nedlouhé odmlce přešel kazatel k tématu úzkosti – kratičkou větou: „Pak je tu úzkost“, kdy plně využil délku samohlásky „ú“. Jako by tím evokoval nejen přenesený význam tohoto slova (o nějž tu jde), ale i jeho význam původní – prostorový popis stísněnosti, které hláska „ú“ dokonale reprezentuje. Kazatel následně připomněl myšlenky filozofů k tomuto tématu, čímž opět potvrdil svůj záměr mluvit ke vzdělanějším posluchačům i své (opodstatněné?) přesvědčení, že k nim skutečně hovoří. (Nebo že je zkratka chce za intelektuály považovat, že s nimi jako takovými chce počítat). Nejprve citoval Martina Heideggera – „úzkost

je naladění naší doby.“ A Sörena Kierkegaard: „Úzkost, to je závrať svobody, která se dívá dolů na své možnosti.“ Tuto myšlenku řekl kazatel věcně a pomalu, s výrazně dodrženým logickým členěním, jako by ji četl – zřejmě ve snaze dát posluchačům čas, aby jí porozuměli. Dodal k tomu pak: „Možná to je jistým vysvětlením, proč je v naší době tolik úzkosti.“ A dále se pokusil Kierkegaardův citát přiblížit – promluvil o svobodě, která je, jak kazatel řekl, „rozsáhlá; člověk musí volit, dívá se dolů na ten obrovský vějíř možností a nemůže zvolit.“ Halík takto – s použitím metafory vějíře – zopakoval filozofovu myšlenku a pokračoval: „Možná to je jednou z příčin úzkosti,“ a ihned, v rychlém tempu a jako přípodotek dodal: „související s jistým depresivním naladěním, které se stává takovou civilizační chorobou.“ Toto konstatování, odkazující na kazatelovu znalost psychologie a sociologie a znějící z jeho úst věrohodně, může se zkušeností posluchačů (jak s jejich osobní zkušeností tak i s tím, jak vnímají atmosféru ve svém okolí) velmi dobře rezonovat. Většina z nich se totiž pravděpodobně nepohybuje v jakémsi „církevním ghettu“, kam by starosti a bolest současnosti nedoléhaly (s čímž kazatel počítá). Jsou-li v auditoriu skutečně převážně věřící z akademického světa, jak se domnívám (a k čemuž mě vede jednak název této farnosti a také skutečnost, že ve zdejších kostelních lavicích jsou k vidění zvláště mladí lidé převážně vysokoškolského vzezření), lze předpokládat (a doufat), že jim není zcela cizí jistá vnímavost a schopnost reflexe, díky nimž si uvědomují to, co doléhá na lidi kolem nich.

„A pak je tu bázeň,“ pokračuje kazatel. „Bázeň je něco úplně jiného než strach,“ sděluje samozřejmě, věcně a plynule (tj. bez velkých důrazů a přehnaných rázů). „Bázeň je“ – po odmlce, autenticky naplněné buďto hledáním vhodného výrazu a nebo vytvořené pro získání co největší pozornosti auditoria na to, co bude řečeno, větu dokončil slovy: „náboženský jev“. S velkým důrazem zaznělo slovo „jev“, během promluvy bylo ostatně použito opakovaně. Svě sdělení kazatel ještě rozšířil: „dokonce jakýsi kořenný, pra-náboženský jev.“ „Pra“ bylo vysloveno s velmi silným důrazem a oddělené od následné části slova. Tomáš Halík pak poukázal na to, že v Bibli, „zvláště ve Starém, ale i v Novém zákoně“ (obojí je řečeno věcně a po smyslu) – a ihned toto sdělení upřesnil a rozšířil: „ale nejenom v Bibli, i v písmech jiných národů nacházíme popisy toho, když se člověk setká s Bohem, s Božím poslem, s úkazem...“ Kazatel hovoří pomalejším tempem, přiměřeným

situaci, kdy hledá vhodné výrazy do tohoto výčtu. Neobvykle a inspirativně působila formulace „v písmech jiných národů“, připomínající souvztažnost náboženství/kultu se vzdělaností a kulturou toho kterého etnika. Za slovem „s úkazem“ následuje delší pauza, kdy kněz zřejmě uvažuje o přílehlavém pojmu pro skutečnost, jež by odpovídala oněm nejrůznějším „písmům“. A nalézá výraz „Božího“ a po další krátké odmítky „vesmírného projevu“. Pak větu dokončuje: „a ten člověk je totálně rozechvěn“. Zvolené dramatické výrazy „totálně rozechvěn“ řekl kazatel po drobné cezuře a s vášnivě znějícím přídechem, odpovídajícím naléhavosti těchto slov. Celou tuto pasáž charakterizuje přirozený rytmus řeči i její tempo, vycházející z autentického hledání přiměřených výrazů, kdy je i (na několika místech) patrné kazatelovo potěšení z toho, že výstižnou, jasnou a dobře znějící formulaci našel.

Mons. Halík dále vysvětluje: „Je to spíš než strach úcta.“ S velkým důrazem a naléhavostí pokračuje: „Hluboká úcta.“ A po delší pauze říká až s jistou zasněností či úžasem (a s přídechy) a pojmenovává tak to, co bylo v těchto dvou stručných větách charakterizováno: „Bázeň Boží.“ „Člověk si uvědomuje velikost a nepostižitelnost, neuchopitelnost, nepochopitelnost toho tajemství, které se před ním otevřelo.“ Ve výčtu toho, co všechno člověku při tomto rozechvění dochází, bere kazatel v potaz výrazy, které ho dále na základě zvolených slov napadají. Nejpatrnější je to u slova „neuchopitelnost“, kdy kněz briskně navazuje doplněním, k němuž ho toto slovo inspirovalo: „nepochopitelnost“. To je zřejmé jak z intonace a důrazu, tak i z intenzity a postoje soustředěného zaujetí. Velmi barvitě zaznělo také slovo „velikost“. Kazatel pokračoval: „A zároveň si uvědomuje svoji vlastní křehkost, konečnost, zranitelnost...“ A jako důležitý předpoklad dodal: „...někdy i svoji morální nedokonalost.“ Navázal pak konkrétními příklady reakcí proroků a dalších biblických postav (zde už se zabýval výhradně Novým a Starým zákonem, tedy už nikoli postavami „písem jiných národů“ – pravděpodobně proto, že se jedná o křesťanské bohoslužby a také, že křesťanský, resp. biblický kontext je posluchačům nejbližší): „Pane, vždyť já jsem jenom dítě.“ a „Pane, já nemůžu, já jsem člověk nečistých rtů.“; Petr volá: „Pane, odejdi, já jsem člověk hříšný!“ a mnohokrát rodiče Samuelovi a mnozí další říkají: „Bůh ke mně promluvil – já musím zemřít!“ Tyto volné citace interpretuje kazatel s živostí a se snahou dostat výrazu, v jakém mohly, když byly původně pronášeny, zazníť. Tedy s vědomím vlastní nehodnosti – nedostatečnosti, v zasažení či zaskočení

Božím oslovením, v bázni Boží. Za zvláštní zmínku stojí věta: „Bůh ke mně promluvil...“ – slovo „Bůh“ je zde řečeno s posvátností, s vědomím závažnosti, nedotknutelnosti, s vědomím naprosté nepostižitelnosti, což věrohodně dokresluje téma úžasu ze setkání s Bohem a postoje bázně Boží. Druhá část této věty – „já musím zemřít“ – je sdělena s velkou dramatickostí až fatalitou, vystihující dokonale její smysl. Na ni briskně, bez pauzy, kazatel navazuje: „A v tom člověku skutečně něco zemřelo.“ Po krátké pauze, potřebné pro dodechnutí, bez intonačního vyklenutí dodává: „...a něco se narodilo v tom otřásajícím zážitku setkání s posvátným“. Důrazy, spojené s přídechy, položil kazatel na slovo „něco“ při obojím vyřčení a pak na výraz „otřásající“, vyslovený velice dramaticky a se zcela konkrétní, hmatatelnou představou. Navázal podotknutím, v klidnějším tempu a nižší poloze hlasu: „...které jeden religionista charakterizoval jako mysterium tremendum et fascinans.“ Latinská slova „tremendum et fascinans“ zazněla důrazně a velmi intenzivně, až vítězoslavně; bylo v nich slyšet kazatelovo potěšení z jejich dramatické, onomatopoické libozvučnosti. Vzápětí dodal: „To znamená tajemství otřásající a fascinující.“ V české podobě byla tato slova řečena srovnatelně s jejich latinskou verzí – tj. energicky, výrazně a vlastně pateticky. A také s vědomím jejich zvukomalebnosti, včetně velmi explozivně vysloveného „ř“ a „sc“. Intenzita a kazatelův požitek ze sdělování těchto slov zde byly strhující.

„To je to setkání s božstvím,“ uzavírá klidnějším, hlubším a pevným hlasem kazatel právě řečené. „A tam si člověk skutečně uvědomuje, kdo je,“ – „kdo“ zde zaznívá opět velmi důrazně, v síle i vyklenutí hlasu, „je jaksi otřesen v takové své běžné sebejistotě.“ Jde o ukončení věty, myšlenkového celku, ale kazatel zde neklesá hlasem (či jen nepatrně) – zřejmě se už soustředí na to, jak navázat, jak pokračovat. Zaznělo zde slovo „otřesen“, navazující na předchozí použití slov „otřásající“ a ucelující, uzavírající je do kompaktního celku.

Pak Mons. Halík podotýká: „Někdy nám něco takového mohou zprostředkovat i určité dramatické zážitky přírody.“ Slovo „přírody“ řekl s důrazem a výrazným intonačním vyklenutím. Po krátké pauze pokračoval sdělením konkrétního příkladu – dalšího svého zážitku; učinil tak klidným hlasem, bez zvýšené intenzity a s odlehčeností (tj. bez velkých důrazů). Zavzpomínal na svůj prožitek z Antarktidy, který mu vždy evokuje (a to dodal s úsměvem až pobavením) evangelium, které

dnes četl a k němuž se vztahuje i tato homilie – k bouři na moři. Živě, s velikým zaujetím a přitom civilně až neformálně kazatel vypráví o tom, jak – mnohdy i sám – stál tvář v tvář „přírodě, jaká byla před 20 miliony let.“ S důrazem a intonačním vyklenutím zaznělo slovo „miliony“. Ihned pak navázal sdělením – s vypravěčskou chutí podělit se o to, co zakusil: „Já neměl k dispozici nic z toho, co tvoří takové samozřejmé osvětí našeho života.“ „Osvětí“ bylo řečeno se silným důrazem a s vychutnáním si tohoto neobvyklého slova. Výrazy „nic“, „takové“ a „samozřejmé“ byly řečeny s přídechem a rázy, které už jsme zmínili jako typickou charakteristiku řečového projevu T. Halíka.

S drobným pousmáním nad naším běžným komfortem a s postojem, evokujícím tehdejší vydanost situaci, vyjmenovával – s anaforicky použitým zájmenem „žádný“: „Žádnou elektrickou energii, žádný internet, žádné spojení,“ na což navazuje s opětovnou sugestivností: „a najednou si člověk uvědomí, co je“ – „co je“ bylo řečeno důrazně a s mírně stoupavou intonací. Na to (tuto nepřímou otázku) odpověděl bleskovým výčtem: „je nahý, bezmocný, maličký tvor,“ a po krátké pauze s hezitačním zvukem dodal: „tvář v tvář něčemu, co je mnohem silnější.“ „Silnější“ zaznělo velice dramaticky; ve způsobu sdělení tohoto slova byla zřejmá konkrétní představa – konkrétní vidění mluvčího, které mohlo posluchače svou autenticitou a sdělností výrazně zasáhnout. Kazatel – s použitím výmluvné metafory - dodal: „My pořád nosíme ten pancíř vědecko-technických objevů a vymožeností...“ Bez pauzy navázal druhou větou tohoto souvětí, kterou řekl velmi rychle až překotně: „...a nikdy se nedozvíme, co vlastně jsme.“ Věta byla až jakýmsi zvoláním; kněz ji proslovil se stoupavou intonací, zvláště u posledního slova, a se silným apelem. Pojmenoval zde významné téma své promluvy – poznání sebe sama, které úzce souvisí s bázní Boží, jíž kazatel v této homilii přibližuje.

Dále pokračoval – stále v poměrně rychlém tempu a se silným důrazem na slovo „mezní“ – „až v takových mezních okamžicích to člověk prožije. A k těm mezním okamžikům patří právě to setkání s tím nesmírným, nepochopitelným, mohutným,“ parafrázuje kazatel přibližně svá předchozí slova, jimiž charakterizoval skutečnost, která nás vede k bázni Boží; sděluje je pevným a intenzivním hlasem, slovní důraz doplňuje rytmickým gestem ruky; jednotlivá slova na sebe bez prodlevy navazují. Snad v okamžité asociaci na právě řečené (dochází totiž ke změně polohy hlasu,

tempa i přízvukování) pokračuje konstatujícím tónem: „Pravděpodobně tohleto někdy přivedlo lidi z takového náboženství zvyků a rituálů do skutečné víry, do skutečného setkání s Bohem.“ Věcně a se středně silnými přízvuky sdělil kazatel slova „někdy“, „víry“ a „setkání“, bez většího zdůraznění ponechal záměrně opakované slovo „skutečné“. Kněz ihned ve svém sdělení pokračoval: „...když si člověk uvědomí, co je a co je Bůh, to je ta bázeň, bázeň Boží.“ Jde o sugestivně gradovanou a pointovanou větu s prvním intonačním vrcholem ve slově „Bůh“, které zní až s nebývalou hlasovou intenzitou a se silným důrazem ve snaze přiblížit velikost Boží – v kontrastu s tím, kým je člověk. Druhým a snad ještě silněji pocíťovaným vrcholem této věty je „bázeň“ („ta bázeň“), řečená s naléhavostí, obrovskou intenzitou a až extatickým zápalem (který zůstává sdělný a je strhující). Za takto vyřčeným výrazem „ta bázeň“ dodává kazatel jemněji a jakoby smířlivěji (nikoli tak ohnivě až hrozivě jako předchozí slovo) „bázeň Boží“ a ukončuje tak jednu z fází definování tohoto postoje. Zmíněnou intenzitu a razanci, s níž zaznělo „ta bázeň“, mohla ovlivnit, domnívám se, i radost a tvůrčí vzrušení kazatele z toho, jak přesně, jednoduše a zároveň stylisticky rafinovaně („co je a co je Bůh“) postoj bázně Boží pojmenoval. (Možná by sám svůj projev v této pasáži okomentoval tím, že se „rozhicoval“, jak se o svých tendencích vyjádřil v rozhovoru – srv. portrét T. Halíka v předchozí kapitole).

Kazatel pokračoval – ve volnějším tempu, konstatujícím způsobem a s občasnou pauzou, vyplněnou hezitačním zvukem – exkurzem do historického kontextu: „Víte, možná že někdy okolo osvícenství, kdy člověk si začal velmi být vědom své důstojnosti, své moci, své síly, ale možná se natolik zahleděl do té své velikosti, že některé věci přestal vnímat zcela pravdivě, a tehdy se z naší kultury nějakým způsobem vytrácel ten prvek bázně, bázně Boží.“ Kazatel zde opět uplatňuje výčet s opakováním zájmena, tentokrát „své“, což je působivé. Věta je také dokladem o tom, že kazatel mluví spatra (tj. že některé nebo většinu konkrétních formulací nachází až během promluvy) – viz např. nezvyklé slovosledné uspořádání „kdy člověk si začal velmi být vědom...“ (zvláště zařazení slov „si“ a „velmi“ ve větě) nebo celkové vyšínutí z vazby. Slovo „bázně“ zde kazatel opakoval dvakrát a doplnil je dynamickým gestem ruky (úderem o desku ambonu), čímž se pokusil posílit jeho závažnost. Za zmínku také stojí zdůraznění a melodie slova „zahleděl“, kde je výrazně vyklenuta druhá slabika. Slovo tak zní plasticky a touto zvukovou kvalitou je

posílena jeho významotvornost. U slova „pravdivě“ došlo na poslední slabice k hlubokému klesnutí hlasem; díky tomu působilo velmi pevně, přesvědčivě.

V rychlém tempu následovalo sdělení, že dnes mnoho lidí nemá zkušenost, která by bázní Boží bezprostředně odpovídala; dle kazatele už to není „samozřejmě dimenze kultury“. Opakuje zde pojem „bázeň Boží“ opět výrazně a důrazně a navazuje formulováním ústřední myšlenky své promluvy: **„A já se domnívám, že právě tam, kde se ztrácí bázeň, tak přichází větší prostor pro strach a pro úzkost.“** Se silnými důrazy sděluje Halík slova „ztrácí“ (s razantním „r“), „bázeň“ (které je řečeno tak, že z toho jde až hrůza) a také „strach“. „Úzkost“ zazněla se středně silným důrazem a ve zpomalení, zřejmě zamýšleném jako konec věty, k němuž ale kazatel ještě dodal: „Proto je tolik úzkosti a strachu v našem světě.“ Tím se vrátil ke svému komentáři současné společenské, respektive duchovní situace ze začátku promluvy. Tomáš Halík zde dbá o to, myslím si, aby svými úvahami o „našem světě“ s ním uváděl situaci věřících do vztahu a podporoval tak směřování naslouchajících k otevřenosti, k životu a službě „ve světě“. I v tomto smyslu je jeho homilie apelativní.

Kazatel se obrací na přítomné a upřesňuje právě řečené: „Víte, s tím, když Bůh přestal být chápán jako to ‚mysterium tremendum et fascinans‘, velké a nepochopitelné, tak se uhnízdila taková velice banální představa Boha jako takového jednobarevného dobráčka.“ Z věcně a i dosti civilně působícího konstatování vybočují svým silnějším důrazem slova „chápán“ a „banální“, kde tento důraz kazatel realizuje maximálním využitím kvantity dlouhých slabik. Výraz „uhnízdila“ je řečen s pozastavením se na slabice „ní“, kdy je hlas (až vyhoceně) položen do nosních dutin (což se u hlásky „n“ či „ň“ děje i na dalších místech promluvy – jde o specifický rys Halíkovy artikulace). Takto vyslovené „uhnízdila“ vytváří konkrétní představu usazení, zabydlení, a to zvláště s negativními konotacemi – jako svévolné a bezohledné zabránění určitého prostoru. Kazatel zde také znovu cituje již zmíněný religionistický termín „mysterium tremendum et fascinans“ (tentokrát jemně a věcně) a dává tak svou úvahu do souvislosti s dříve uvedenou charakteristikou posvátného a s postojem bázně Boží, jenž z ní plyne.

Po krátké pauze pokračuje: „A tahleta představa toho dobrého ‚Big Daddy‘ za kulisami přírody nebo dějin, to je něco, co bohužel ovládlo představy mnoha, mnoha křesťanů, možná i dodnes.“ Kazatel zde použil anglický výraz, pro ozvláštňení a asi i odlehčení. První část souvětí, která je vlastně bohatě rozvitým osamostatněným větným členem, pak shrnuje a zdůrazňuje obratem „to je něco, co...“. Použití zdvojené číslovky „mnoha“ zde, vyvozujíc ze způsobu jejího proslovení, možná ani tolik neposiluje svou kvantitu, ale vytváří čas pro kazatelovu návaznost v promluvě. Velmi rychle pak, pravděpodobně v okamžité asociaci, pokračuje Tomáš Halík neformálně znějícím přípodotkem (což je patrné jak z polohy hlasu, tak z intonace): „A taky mnoha ateistů, že. Když popírají Boha, popírají tuto představu o Bohu, že je to prostě tenhle dobráček.“

Po pauze, spojené s hezitačními zvuky, dodává kazatel ve vyšší poloze hlasu a s výrazným nasazením, vědom si paradoxnosti i provokativnosti následujících slov: „Zaplat’ Bůh, že ateismus a věda a tak dále vyhnaly a zpochybnily tuhle představu Boha.“ Děkovná modlitba – slovy „zaplat’ Bůh“ – za vliv ateismu na představy o Bohu zní skutečně nezvykle, provokativně i vtipně. Velmi logicky tu byl položen důraz na zájmeno „tuhle“, vypovídající o tom, že jde konkrétně o tuto představu, nikoli o Boha jako takového. Slovo bylo i výrazně intonačně vyklenuto. Halík pak uvádí konkrétní příklady – evoluční biologii, která ukázala, „že Bůh není tak hned po ruce jako mechanický počátek toho dramatu přírody“ (se zdůrazněním, včetně nosového tónu, zaznělo slovo „hned“). A dále religionistiku a literární vědu, díky nimž si můžeme uvědomovat, „že Bůh není tak hned bezprostředně po ruce jako ten, kdo by bezprostředně našeptával, diktoval ty texty svatopiscům...“ Kazatel zde opakuje pro zdůraznění formulaci z předchozí věty – „Bůh není tak hned po ruce“ – s drobnou obměnou, slovem „bezprostředně“, které pak použije i v další části tohoto souvětí. (Pravděpodobně se mu v rychlém tempu řeči nepodařilo najít jiný výraz; opakování totiž nezní jako záměrné, byť toto slovo při obojím vyslovení zdůraznil). Tomáš Halík zde pojmenovává jako samozřejmost fakt, který ale není mezi běžnými věřícími příliš rozšířen (např. že Bůh bezprostředně nenašeptával svatopiscům texty Písma). Je ale možné, že v akademické farnosti, k níž kazatel mluví, je tomu jinak; respektive kazatel může a snad i má předpokládat, že tomu jinak opravdu je.

K výše citovanému Mons. Halík dodává, že vznik Písma i přírody, jak ukazují zmíněné vědy, měl i mnoho sekundárních příčin. A koneckonců, že i „události 20. století určitým způsobem zpochybnily tu banální představu Boha jako toho, kdo jaksi řídí ty dějiny podle našich představ.“ Toto sdělení zaznělo v klidnějším tempu, s větším důrazem na slovo „banální“ (opět s velice markantním protažením slabiky „ná“); ve spojení „20. století“ došlo k výraznému intonačnímu vyklenutí, což na ně mohlo silněji upoutat pozornost.

„Zaplať Bůh,“ opakuje kazatel, „že tahleto představa Boha se zhroutila – v tom jsou nám ti ateisté a kritici náboženství velkými spojenci, že Bůh toto není.“ Ukazovací zájmena, která v této pasáži používá kazatel často (např. „tu banální představu“, „ty dějiny“, „ti ateisté“) neznějí v mluvené řeči rušivě. Část souvětí „že Bůh toto není“ je řečena v hlubší poloze hlasu a s výrazným klesnutím na konci. Důraz na „toto“, upomínající nás na vyřčenou představu o Bohu jako o „jednobarevném dobráčkovi“, je středně silný a velmi konkrétní, působí pevně a přesvědčivě.

Tomáš Halík pak dodává, co ale ateistům vyčítá (činí tak v první osobě singuláru, tj. přiznaně sám za sebe): „...to, že vylévají s vaničkou i samotnou víru a že nejsou trpělivější, že nepřestávají se ptát, kdo Bůh je.“ Kolem příměru s vaničkou hledá kazatel slova, takže si dopřává v řeči několik pauz, vyplněných hezitačními zvuky; to je ostatně patrné i na slovosledu poslední věty souvětí. Ta zároveň není, domnívám se, zformulována přesně. Mons. Halík ateistům jistě vyčítá spíše to, že se přestávají ptát, kdo Bůh je. K této nejasnosti došlo zřejmě pro rozsáhlost souvětí, kde bylo obtížné v mluvené řeči „usledovat“, k čemu se poslední vedlejší věta vztahuje.

Kazatel zde otevřel téma, které je mu vlastní a kterým se dlouhodobě zabývá – a sice polemiku s ateismem, ale zároveň odvalu inspirovat se některými postřehy těch, kdo se k tomuto stanovisku kloní.

Pokračoval pak slovy: „Protože jenom tváří v tvář tomu banálnímu Bohu můžeme klást takové otázky jako: proč Bůh dopouští to či ono?“ Ve výrazu „banálnímu“, řečenému hlubokým hlasem, jsou opětovně maximálně využity délky slabik, podobně jako ve slovech „klást“ a „otázky“; tato slova se tak stávají nejdůrazněji

řečenými součástmi věty. „Proč Bůh dopouští to či ono“ říká kazatel vědomě s jistou ledabylostí, což vyvolává dojem, že takovou otázku považuje za skutečně hloupou. Dramaticky až hrozivě ihned pokračuje: „Co my o tom víme?“ S rozhořčením tuto otázku opakuje a dále na ni navazuje: „Co my o tom víme, jak smýšlí Bůh?“ A pokračuje okamžitě evokací závěru z knihy Job: „Je-li Bůh Bohem, tak my si musíme přikrýt ústa.“ To dále upřesňuje: „A být spíše v té posvátné bázni, údivu, obdivu než v nějaké takové pozici toho, kdo soudí Boha, a zkoumá, jestli ten Bůh se chová podle jeho představ, a pak v něj tedy milostivě bude, nebo nebude věřit.“ Druhou část této věty (o tom, „kdo soudí Boha“) sděluje kazatel podobně jako pasáž „proč Bůh dopouští to či ono“, tedy s přesvědčením o tuposti takových postojů a s ironií vůči nim. Dosahuje toho záměrnou pokleslostí artikulace, ležérní intonací a celkově způsobem projevu, který vzbuzuje dojem, že takového přístupu je schopen leda ubožák.

„A tehdy, když se prosadila taková ta banální představa Boha, jaksi příliš jednoznačně, jednorozměrně dobrého, tak ji pak doplňovaly ty představy pekla, které sloužily k tomu strašení věřících a tak dále.“ Věta je proslovena v klidném tempu, věcně, jako logický výklad. Delší hezitační pauza předcházela charakteristiku Boha – „jaksi jednoznačně, jednorozměrně dobrého“. Kazatel místo „tehdy“ zde řekl „tehda“, podobně jako v jedné z předchozích vět „to co ono“ místo „to či ono“, k obojímu došlo v poměrně rychlém tempu řeči, kazatel se neopravil, možná si těchto drobných chyb ani nepovšiml. Jde o důsledek drobného oslabení pozornosti? Nebo soustředění už na následující, podstatnější slova výpovědi?

„Tyhle ty věci se nějakým způsobem rozpustily,“ pokračuje kazatel a dodává – s použitím už vlastně refrénovitěho „zaplat' Bůh“: „...ta představa toho banálního Boha byla, zaplat' Bůh, do značné míry destruována těmi nejrůznějšími kritiky náboženství.“ Vyjadřuje se pak – velmi věcným tónem – k „naivní představě pekla“, jež „se rozplynula v konfrontaci s tím strašným peklem, které rozpoutaly na této zemi ty ateistické režimy, které slibovaly nebe na zemi.“ Tato velmi obratně zformulovaná věta je ukázkou Halíkovy práce s paradoxem a pointou. Zní přesvědčivě a inspiruje posluchače k zamyšlení. Kazatel pak dodává o zmíněných režimech neformálně, s ironizující nenuceností a s důrazem na výraz „peklo“: „Tak ty udělaly takové peklo, že proti tomu ty barokní představy pekla se náhle zdály

legrační.“ Kazatel z toho vyvozuje, že „člověk si musí nějak nově klást otázku po Bohu a jeho spravedlnosti. A musí jít mnohem hlouběji.“ Výrazně, především co do intonačního vyklenutí, zaznělo spojení „nějak nově“ a s důrazem a klesnutím hlasem bylo řečeno slovo „hlouběji“. Toto shrnutí přivedlo Mons. Halíka k návratu k hlavnímu tématu promluvy – k bázni Boží, po níž se dle kazatele máme ptát; nebo jinými slovy – po prožitku posvátnosti, „který přesahuje to naše pochopitelné“. Poslední slovo této věty – „pochopitelné“ – provázel na konci přídech, evokující zřejmě úžas či údiv, který je za tím, co lze pochopit.

Po pauze s hezitačními zvuky, kdy kazatel krátce hledá, jak navázat, pokračuje uvedením do souvislosti s tím, co zaznělo na začátku promluvy: „A pokud vytěsníme tuhleto dimenzi, tak do toho uvolněného prostoru bude prostě vstupovat strach a úzkost.“ Toto tvrzení rozvíjí z psychologického hlediska: „Protože v člověku je potom jakási touha se strašit a bát, aby to vyvolávalo různé adrenalinové a jiné reakce.“ Ve slovech „strašit se“ a „bát“ si Tomáš Halík vychutnává jejich zvukomalebnot a sděluje tak velmi plasticky jejich význam.

Pokračuje pak, v návaznosti na svou úvahu o představě pekla, využívaného ke strašení, že pokud toto svou funkci už neplní, „slouží k tomu nejrůznější horory, kterými se lidé opájejí.“ A věcně dodává: „Když ten materialisticky založený člověk nemá vlastně žádnou odpověď na ty velké existenční otázky, které nastoluje fakt smrti, tak se začíná smrti skutečně bát.“ Za zmínku stojí kromě závěrečného – důrazně a jakoby temně řečeného – „bát“ i způsob, jakým je sdělen výraz „nastoluje fakt smrti“. Slyšíme tu věcnou výpověď s razantně klesající intonací a s přídechem na slově „nastoluje“, za jehož konstatujícím tónem lze tušit soucit s těmi, kdo tento stav prožívají. Změnou – oproti častým „vlnkovitým“ intonacím u jednotlivých slov, respektive intonačním vyklenutím na druhé slabice ve slově – je způsob, kterým zazní v této větě výrazy „odpověď“ a „smrti“. Kazatel na ně pokládá důraz a zároveň v intonaci pozvolna klesá – slova tak znějí pevně a závažně, ale nikoli zatěžkaně.

„Smrt je něco, co je opět takové to nepostižitelné tajemství, které v člověku spíše má probouzet onu velikou úctu před tím tajemstvím, ano, něco, co je podobné té bázni.“ V této větě je dvakrát, ne zcela srozumitelně, použito slovo „tajemství“. Kazatel ale vyvolává dojem soustředěné pozornosti a velkého zaujetí tématem,

takže posluchač je tím získán a pravděpodobně si této skutečnosti nevšimne a nebo ji zkrátka přejde. (K čemuž napomáhá i situace mluvené řeči a značné myšlenkové bohatství této promluvy). Je možné, že si tohoto detailu nepovšiml ani kazatel; každopádně to nedal najevo.

V této pasáži se vrací motiv smrti, který se objevil na začátku promluvy v souvislosti se strachem („Strach ze zubaře. Nebo ze smrti.“) K tomu kazatel civilně a s jemnějšími důrazy především na slovech „bázeň“, „strach“ a „úzkost“ dodává: „Ale jestliže tam není bázeň, tak je to docela obyčejný strach nebo velká úzkost.“ To dále po hezitační pauze zpřesňuje: „Strach z nicoty.“ A po dalším okamžiku dodává a vysvětluje – pomalu, důrazně a s občasnými nárazy na jednotlivá slova: „...z nicoty, která nastupuje na to místo, z které byl vyhnán Bůh – a ten Bůh není hledán hlouběji, tak je člověk zaplaven tou nicotou a má z ní prostě strach.“ Věta má – co do intonace – otevřený konec a kazatel na ni ihned navazuje, respektive v ní pokračuje konstatujícím tónem s prvky apelu: „A ten strach se stal součástí jaksi průmyslu zábavy v naší době.“ S větším důrazem jsou – věcně a logicky – řečena slova „strach“, „součástí“ a „zábavy“. Pak kazatel, s použitím srovnání, v návaznosti na předchozí zmínku o zábavě, jednoduše formuluje tuto závažnou myšlenku: „Ten rozdíl mezi bázní a strachem je asi takový jako mezi radostí a zábavou.“ A dodává: „O tom jsme už několikrát mluvili – radost je projev duchovní svobody, je to duchovní kvalita.“ Toto připomenutí zpřesňuje a uzavírá: „Tam, kde lidé nejsou schopni té duchovní radosti člověka, který přerůstá ty věci tohoto světa – může se na ně podívat z jakéhosi náboženského nadhledu, tak tam, na místo té radosti nastupuje zábava.“ (Vedle markantních důrazů na slova „schopní“ a „radosti“ kazatel moduloval hlas do hlubší polohy u výrazu „náboženského nadhledu“). V té souvislosti připomněl také výmluvný titul knihy „Ubavit se k smrti“. Opakoval potom, že strach se stává součástí zábavního průmyslu, a s ironickým nadhledem i pobavenou šťavnatostí jmenoval oblíbené postavy hororového žánru – „nebožtíky“ a „různá ta zombie“. Dodal pak již dříve řečenou myšlenku, že spolu se strachem do toho uvolněného prostoru, kde bývala bázeň Boží, přichází úzkost.

Po nepatrné pauze se kazatel vrátil k evangelnímu čtení. Větu začal ve vyšší poloze hlasu: „Ježíš těm učedníkům, naplněným strachem, říká: ‚A to nemáte víru?‘“ Citace Kristovy přímé řeči zazněla naopak v poloze hlubší, s nepatrně stoupavou intonací

na posledním slově – jako pevně mířená otázka se zabarvením výčitky, ovšem bez jakékoli sebelítosti (téměř v duchu jiného Kristova výroku, zde necitovaného: „Jak dlouho mám být ještě s vámi a snášet vás!“ srv. Lk 9,41) V tomto příběhu o utišení bouře na moři se podle Mons. Halíka Ježíš „představuje jako muž, který je absolutně svobodný od strachu, který prostě v době, kdy se otrásá ta lodička, tak spí.“ S velkým až dramatickým důrazem bylo řečeno slovo „absolutně“; „spí“ v závěru věty vyvolalo jemným vyslovením jakoby shora dojem poklidu a samozřejmě bezstarostnosti. Kazatel se pak – v návaznosti na spícího Krista na loďce – zastavil u tématu spánku, který je podle něj projevem „důvěry ve stvoření“. Tuto originálně a poeticky formulovanou myšlenku rozvinul: „To, že člověk na několik hodin pustí ten svůj život z ruky, prostě si lehne, vypadne z toho každodenního...“ Se silnějšími důrazy zazněla slova „pustí“, „lehne“ a „vypadne“; poslední dvě jmenovaná velmi plasticky, s konkrétní představou vítané úlevy, kterou odpočinek přináší. Na tuto nedokončenou větu navázal Tomáš Halík asociací, okamžitý impulz k níž byl v mluvním projevu patrný: „V něčem ten spánek je podobný smrti, je tam jakýsi prvek odevzdání, jaksi předání toho života, předání toho kormidla...“ Dodává pak religionisticky přesnější termín: „...je to jakýsi prvek pra-důvěry ve svět, že se člověk položí do spánku.“ (Jde tu o opětovné použití předpony pra-, s níž kazatel přišel už v první části homilie – u slova pranáboženský. V obou případech slabiku „pra“ při vyslovení od kořene slova oddělil a zesílil ji důrazem. Tím oba termíny – pranáboženský a pra-důvěra – získaly na výraznosti a jakkoli nejsou nejpodstatnějším sdělením promluvy, strhnou tak k sobě pozornost a jsou pro posluchače zapamatovatelné).

Kazatel pokračuje: „A dobře spát mohou lidé, kteří nejsou jaksi sužováni strachem, úzkostí, starostmi a tak dále.“ Slova „strachem, úzkostí, starostmi“ byla řečena v nižší poloze hlasu a vědomě ledabyly, bez nasazení, což mohlo evokovat stále se vracející „začarovaný“ kruh obav a úzkostných myšlenek, nad nimiž člověk přestal mít vládu. I v této pasáži se Mons. Halík soustředěně držel tématu – připomněl zde znovu strach a úzkost, o nichž už předtím hovořil jako o hlavních opozitech bázně Boží. „A Ježíš je tady jako ten, kdo má velmi dobrý spánek.“ Po této výrazné pointě, řečené s uznalým úsměvem, pokračoval: „I ve chvílích, kdy se vzdouvají ty vlny, a uředníci jsou tím rozhořčeni: ‚Pane, to je ti jedno, že tady hyneme?‘“ Se skutečně masivními důrazy zazněla slova „rozhořčeni“ a především

„jedno“ a „hyneme“ – poslední dvě s obrovskou intenzitou a výrazem naprostého pobouření. Věcněji, v pomalejším tempu a s občasnými pauzami Tomáš Halík dodává: „A Ježíš je prostě nad tím. A když ho konečně vzbudí, tak tedy by the way utiší tu bouři, ale to na tom není to nejdůležitější. Na tom je nejdůležitější to, co jim říká: ‚Proč se bojíte? Copak nemáte víru?‘“ Pro ozvláštňení a zřejmě i pro zdůraznění lehkosti, s níž Kristus v tomto příběhu jednal, použil kazatel opět anglický výraz, který interpretoval s jemným, ale rafinovaným úsměvem. Ježíšovu přímou řeč sdělil Mons. Halík, podobně jako i na dalších místech promluvy, kdy ji citoval, s láskyplným postojem, ale zároveň s výtkou vůči nedostatečné víře učedníků (oproti předcházející interpretaci této citace byl zde kazatel v projevu jemnější, ale základní dojem z ní – jako z pevně řečené otázky se zabarvením nesebelítostivé výčitky – zůstal).

Příběh o utišení bouře dal pak kazatel za použití metafor (paluba, loď) do souvislosti se zkušenostmi posluchačů. Hovořil v první osobě plurálu, z gramatického hlediska mluvil tedy i k sobě: „Ano, Ježíš je na té palubě naší lodi. Někdy se nám může zdát, že spí. Někdy se nám může zdát, že ho neslyšíme, že ho nevidíme [...], že se o nás nestará.“ K tomuto gradujícímu výčtu podotkl: „Tohle je zážitek řady, řady lidí. Ale v tomhleto prostoru... je to prostor pro naši víru, říká Ježíš. Pro naši víru, která má být lékem proti strachu. Proč pouštíte ten strach ke kormidlu vašeho života? Copak nemáte víru?“ V této pasáži naléhavě znějí slova o tom, že víra má být lékem, a také obě řečnické otázky. První z nich je návratem k myšlence z počátku promluvy o tom, že strach může být důležitým signálem, ale je třeba se jím nenechat ovládnout. Ta druhá, vícekrát opakovaná citace z evangelia, která se stává až strukturujícím refrénem poslední části homilie („Copak nemáte víru?“), byla i zde řečena důrazně, navíc s oddělením jednotlivých slov ve větě.

Za pozornost stojí i další řečnické či stylistické prostředky, použité v této části promluvy: kromě anakolutické konstrukce („Ale v tomhleto prostoru... je to prostor pro naši víru...“), připomínající, že jde o živý, poloimprovizovaný nebo na některých místech i aktuálně vznikající mluvený projev, si můžeme povšimnout také téměř epanastrofického použití výrazu „pro naši víru“ („...je to prostor pro naši víru, říká Ježíš. Pro naši víru...“), s čímž T. Halík nakládá, jak je patrné z přízvukování i intonace, vědomě.

Kazatel dále pokračuje: „A víra tady znamená jakási hluboká pra-důvěra; v tomto smyslu má cosi podobného s tím spánkem, je to ta odevzdanost, ta pra-důvěra.“ S výrazem „pra-důvěra“ jsme se setkali během promluvy mj. v přímé souvislosti se spánkem („pra-důvěra ve svět“), na což zde Tomáš Halík navázal. I na tomto místě se razantně „opřel“ do slabiky „pra“, kterou od zbytku slova oddělil. Dodejme ještě, že přípodotek o podobnosti se spánkem, řečený asi v okamžité asociaci, je nepřesně zformulovaný - místo „má cosi podobného s tím spánkem“ by mělo být „má cosi společného s tím spánkem“. Otázkou je také, zda by v první větě souvětí nebylo výhodnější použít akuzativ místo nominativu (tj. „víra tady znamená jakousi hlubokou pra-důvěru“). Tato pasáž byla proslovena – vedle naléhavosti - také v rychlejším tempu, což mohlo drobné nepřesnosti způsobit.

Kazatel s velkou intenzitou pokračuje: **„Důvěra v to, že i když věci vypadají hroživě, i když se vymykají z mé ruky, tak z té Boží ruky, z té se opravdu nevymknou.“** Toto apelativně znějící sdělení považuji za pointu Halíkovy promluvy. Je to hluboké, prosté a zároveň stylově dokonalé vyznání víry. S větším důrazem je řečeno „hroživě“ a až s ohlušující silou „z mé (ruky)“, stejně jako vrchol sdělení – „opravdu nevymknou“. Posluchač nemůže být naléhavostí a vášní takového projevu, autenticitou takového vyznání, z něhož sálá důvěra, nezaujat, ba nestržen.

Mons. Halík pak podotýká, méně intenzivně, spíše jako dodatek a zopakování, připomenutí myšlenky, která už byla – částečně jinými slovy – řečena: „... i když tomu nerozumíme, když se mně zdá, že Bůh je nepřítomný, spící, odešel a tak dále.“ A dodává jako resumé: „Víra je tady proto, aby i v těch chvílích Božího mlčení nám dávala sílu, abychom nepropadli zmatku a strachu.“ Slovo „sílu“ je – v intonaci, zabarvení hlasu a v celkovém postoji – zvoláním, intenzivním výkřikem, výtryskem naděje. A svědectvím o neochvějně důvěře, že občasné Boží mlčení není důvodem k obavám.

Kazatel pak navrhuje přítomným, aby se pokusili dále si toto evangelium promýšlet a ptát se, „co jsou ty mé strachy [...], co jsou ty věci, které potlačuji, co jsou ty otázky, před kterými uhýbám, co jsou moje úzkosti [...]. A jakým způsobem to spolužije s mojí vírou.“ Tyto nepřímé otázky zformuloval Tomáš Halík s použitím

první osoby singuláru a posílil tak jejich výzvodový charakter. Pak položil řečnickou otázku, založenou na metafoře a ve svém závěru s polysyndetonickým spojením, a sice zda je naše víra jen „maličký oharek, který je jakoby překryt tím popelem těch strachů a úzkostí a obav.“ A nebo „mohu opravdu prosit Hospodina, aby svým Duchem rozdmýchal ten plamen mé víry, aby znovu vyšlehl, i nad tím popelem těch obav a starostí?“ Naléhavost, s níž je tato otázka jako celek položena, posiluje mohutný důraz na slovo „rozdmýchal“, který evokuje mocné, hluboké a nekompromisní působení Ducha svatého. Mons. Halík věcně dodává, že „těch obav a starostí je v našem životě mnoho, některé jsou nereálné, ale některé jsou dosti reálné. Je mnoho věcí, jichž se můžeme obávat.“ A pak pevně, důrazně, hluboce apelativně a přitom i rafinovaně zakončuje svou promluvu otázkou – refrénem: „Ale přesto – copak nemáme víru?“

2.2.3. Sugestivně a s vášní

Shrnutí

Na předchozích stranách jsme se zabývali především jednotlivými slovy, větami a krátkými myšlenkovými úseky homilie Mons. Tomáše Halíka. Jak ale působí tato promluva jako celek? Jaké hlavní aspekty v ní nacházíme?

2.2.3.1. Téma

Její tematické zaměření shrnuje do jisté míry nadpis, zvolený jako název pro analýzu této homilie, tj. „Kde chybí bázeň, roste strach a úzkost.“ Kazatel nejprve pojmenovává rozdíly mezi těmito odlišnými postoji – bázni, strachem a úzkostí, jež podle něj ale často používáme jako synonyma. Zmiňuje také – v širším a obecnějším kontextu, překračujícím hranice církevního světa, jak bývají nejednou chápány – skutečnost, že úzkost se stává „civilizační chorobou naší doby“. To, že stále na sobě nosíme „pancíř vědecko-technických vymožeností“ nám, jak říká Tomáš Halík, brání, abychom se dozvěděli, „kdo vlastně jsme.“ Tím se dostává k významnému tématu své promluvy – k sebepoznání, jež úzce souvisí s bázni Boží, jejíž výklad v této homilii sugestivně podává: „...když si člověk uvědomí, co je a co je Bůh, to je ta bázeň, bázeň Boží.“ Navazuje formulací ústřední myšlenky své promluvy, jejíž parafrázi jsme použili pro již zmíněný nadpis analýzy: „A já se domnívám, že právě tam, kde se ztrácí bázeň, tak přichází větší prostor pro strach a pro úzkost.“

Pak dodává, že vlivem různých okolností v době „někdy okolo osvícenství“ začala u nemalého počtu lidí převažovat představa o „jednostrunně, jednostranně“ dobrém Bohu, Bohu, který je vtěsnatelný do našich představ, který je naším rozumem uchopitelný. Kazatel dramaticky pokračuje: „...jenom tváří v tvář tomu banálnímu Bohu můžeme klást takové otázky jako: proč Bůh dopouští to či ono?“ A až hrozivě dodává: „Co my o tom víme? Co my o tom víme, jak smýšlí Bůh?“ Navazuje pak evokací závěru knihy Job, který doplňuje: „Je-li Bůh Bohem, tak my si musíme přikrýt ústa. A být spíše v té posvátné bázni, údivu, obdivu než v nějaké takové

pozici toho, kdo soudí Boha, a zkoumá, jestli ten Bůh se chová podle jeho představ, a pak v něj tedy milostivě bude, nebo nebude věřit.“

Podle Tomáše Halíka je tedy bázeň Boží adekvátní odpovědí na prožitek posvátnosti, „který přesahuje to naše pochopitelné.“ Dále pokračuje: „Ale jestliže tam není bázeň, tak je to docela obyčejný strach nebo veliká úzkost. Strach z nicoty...z nicoty, která nastupuje na to místo, ze kterého byl vyhnán Bůh...“ A ještě podotýká: „Ten rozdíl mezi bázní a strachem je asi takový jako mezi radostí a zábavou.“

Vrací se pak k motivu spánku, významnému bodu evangelního čtení, z něhož tato homilie vychází: „V něčem ten spánek je podobný smrti, je tam jakýsi prvek odevzdání, jaksi předání toho života, předání toho kormidla... je to jakýsi prvek pradávné důvěry ve svět, že se člověk položí do spánku. A dobře spát mohou lidé, kteří nejsou jaksi sužováni strachem, úzkostí, starostmi a tak dále.“ I zde kazatel připomíná strach a úzkost, o nichž už předtím hovořil jako o hlavních opozitech bázně Boží. „A Ježíš je tady jako ten, kdo má velmi dobrý spánek,“ dodává Halík. Po této výrazné pointě, řečené s uznalým úsměvem, pokračuje: „I ve chvílích, kdy se vzdouvají ty vlny, a učedníci jsou tím rozhořčeni: ‚Pane, to je ti jedno, že tady hyneme?‘ A Ježíš je prostě nad tím. A když ho konečně vzbudí, tak tedy by the way utiší tu bouři, ale to na tom není to nejdůležitější. Na tom je nejdůležitější to, co jim říká: ‚Proč se bojíte? Copak nemáte víru?‘“

Biblický příběh, s použitím metafor z něj vycházejících, dává kazatel do souvislosti s realitou posluchačů: „Ano, Ježíš je na té palubě naší lodi. Někdy se nám může zdát, že spí. Někdy se nám může zdát, že ho neslyšíme, že ho nevidíme [...], že se o nás nestará.“ Pak se, s gradací, vrací k refrénu této části promluvy: „Copak nemáte víru?“ A pokračuje apelativně znějícím sdělením, které je, domnívám se, pointou jeho promluvy: „Důvěra v to, že i když věci vypadají hrozivě, i když se vymykají z mé ruky, tak z té Boží ruky, z té se opravdu nevymknou.“ Jde o hluboké, prosté a zároveň stylové vyznání víry. K němu ještě dodává: „Víra je tady proto, aby i v těch chvílích Božího mlčení nám dávala sílu, abychom nepropadli zmatku a strachu.“

V závěru homilie pak Mons. Halík vyzývá k tomu položit si otázky „co jsou ty mé strachy [...], co jsou ty věci, které potlačuji, co jsou ty otázky, před kterými uhýbám, co jsou moje úzkosti [...]. A jakým způsobem to spolužije s mojí vírou.“ Naléhavě se ptá: „...mohu opravdu prosit Hospodina, aby svým Duchem rozdmýchal ten plamen mé víry, aby znovu vyšlehl, i nad tím popelem těch obav a starostí?“ A věcně dodává, že „těch obav a starostí je v našem životě mnoho, některé jsou nereálné, ale některé jsou dosti reálné. Je mnoho věcí, jichž se můžeme obávat.“ Pak pevně, důrazně, hluboce apelativně a přitom i rafinovaně zakončuje svou promluvu otázkou – refrénem: „Ale přesto – copak nemáme víru?“ Jde o působivě vypointovaný, impozantní závěr homilie.

Myšlenkový oblouk, který je kázáním sklenut, lze shrnout na téma úzkosti a strachu na začátku, spojené se sdělením, že nejde o to nemít strach, ale nepustit jej „ke kormidlu svého života“. V závěru se tato výzva opakuje, v návaznosti na důvěru a víru, související s bázní Boží. Ty jsou tu právě proto, abychom ve chvílích úzkostí a obav, ve chvílích Božího mlčení nepropadali zmatku a strachu.

2.2.3.2. Řeč a projev

Z řečnických či stylistických figur, které Tomáš Halík v této homilii použil, jmenujme jednak **refrén** (v první části promluvy např. „zaplat' Bůh“, který je zde – v příslušném kontextu – i v roli bonmotu; ve druhé „Copak nemáte víru?“, což má i funkci řečnické otázky). Dále **eliptické věty**, např. „Strach před něčím – před zkouškou. Nebo před zubařem. Nebo před smrtí.“ Ty svou stručností a úderností sdělení posilují a v tomto případě také gradují. Dále je pozoruhodné, že zde kazatel uvádí příklady z akademického prostředí (zkouška), z běžné každodennosti (zubař) a z univerzální existenciální zkušenosti (smrt). Toto spojení působí provokativně – díky kontrastu míry závažnosti uvedených příkladů.

V promluvě se vyskytují **výčty**, někdy doplněné **anaforicky** použitým slovem či slovním spojením. Například když kazatel vzpomíná na svůj pobyt na Antarktidě a popisuje, co neměl k dispozici: „Žádnou elektrickou energii, žádný internet, žádné spojení...“ Nebo – anaforicky uvedené věty s drobnou variací: „že Bůh není tak

hned po ruce jako mechanický počátek toho dramatu přírody [...] že Bůh není tak hned bezprostředně po ruce jako ten, kdo by bezprostředně našeptával, diktoval ty texty svatopiscům...“ V homilii najdeme i **epanastrofu** (se vsunutým přípodotkem): „...je to prostor pro naši víru, říká Ježíš. Pro naši víru...“

Nacházíme i občasné **vyšinutí z vazby**, které bývá běžnou součástí poloimprovizované řeči, mj.: „Tohle je zážitek řady, řady lidí. Ale v tomhleto prostoru... je to prostor pro naši víru, říká Ježíš.“

Kazatel používá **různé slovesné tvary**, první osobu singuláru i plurálu, druhou osobu plurálu nebo třetí osobu singuláru (s obecným podmětem „člověk“).

V této promluvě se také setkáváme s **prvky vyprávění**. S příběhem kněze – Halíkova přítele z ilegality, který „byl nalezen zavražděn“. Nebo s evokací již zmíněné Halíkovy cesty na Antarktidu. Obojí sděluje se zaujetím, zájmem a nasazením, o čemž budeme dále hovořit v souvislosti s kazatelovou expresivitou.

Mons. Halík rovněž používá **metafory**, někdy dosti originální a výrazné, které také tak prezentuje, např. „nepustit strach ke kormidlu svého života“, „vějíř možností“, „pancíř vědecko-technických objevů a vymožeností...“

V homilii kněz také **cituje** - jak filozofy, tak biblické autory, například: „Pane, vždyť já jsem jenom dítě.“ a „Pane, já nemůžu, já jsem člověk nečistých rtů.“; Petr volá: „Pane, odejdi, já jsem člověk hříšný!“ a mnohokrát rodiče Samuelovi a mnozí další říkají: „Bůh ke mně promluvil – já musím zemřít!“ Citace jsou spíše volné.

Slovník, který kazatel volí, je bohatý a různorodý. Setkáváme se mj. s latinskými či anglickými výrazy – ty latinské se jeví jako snaha projevit intelektuální úroveň; anglické působí spíše jako ozvláštňování a odlehčení. Nacházíme zde filozofické a religionistické (méně už teologické) termíny, včetně již zmíněných citací. To je proloženo slovy z hovorové až obecné češtiny (např. „kašlu na něj“). S těmito lexikálními změnami – střihy – pracuje Tomáš Halík, soudíc z jeho řečového projevu (zvláště sebejistoty i „vychutnávání“ si těchto slov), vědomě. Dále lze říci, že počítá se vzdělanějšími posluchači (viz např. výraz „jevý“, „pranáboženský“, „pradůvěra“; filozofické citace, citace z religionistického a teologického světa s četnými přesahy).

Zároveň však můžeme podotknout, že občasným doplněním slovníku odbornou terminologií možná auditoriu intelektuálství i trochu sugeruje. Tj. tím, že je jako intelektuály oslovuje, z nich vlastně intelektuály dělá.

Kontaktovací výrazy nacházíme v této Halíkově promluvě minimálně, občas se vyskytne snad jen „víte“, které plní funkci oslovení auditoria. **Výplňová slova** také kazatel nepoužívá často; tu a tam se objevují tvary zájmena či příslovce „jaksi“, „jakýsi“. Vyskytuje se i občasná **pauza, vyplněná hezitačním zvukem**.

Projev kazatele je velmi intenzivní – energický, razantní, „zapálený“. Nasazení a síla jeho řečového jednání je na některých místech promluvy opravdu sugestivní. Kněz se pohybuje na velké škále **intenzity**. Ta se proměňuje od polohlasného a spíše civilně působícího tónu až k vzrušeným výkřikům či dramaticky pokládaným otázkám s výraznými intonačními proměnami. Tato silná intenzita se projevuje mj. ve větě „...když si člověk uvědomí, co je a co je Bůh, to je ta bázeň, bázeň Boží.“ Hlasitě, pevně a velmi dramaticky znějí slova „ta bázeň“ i spojení „co je a co je Bůh“. Domnívám se, že jejich působivost i zmíněnou intenzitu mohla ovlivnit i radost a tvůrčí vzrušení kazatele z toho, jak přesně, jednoduše a zároveň stylisticky rafinovaně postoj bázně Boží pojmenoval.

Jako příklady **práce s asociacemi**, které kazatele napadají a on je v rámci promluvy „vezme do hry“, uvádím: „[v Bibli,] zvláště ve Starém, ale i v Novém zákoně, ...ale nejenom v Bibli, i v písmech jiných národů nacházíme popisy toho, když se člověk setká s Bohem, s Božím poslem, s úkazem...“ Kazatel hovoří pomalejším tempem, přiměřeným situaci, kdy hledá vhodné výrazy do tohoto výčtu. Za slovem „s úkazem“ následuje delší pauza, kdy kněz zřejmě uvažuje o příslušném pojmu pro skutečnost, jež by odpovídala oněm nejrůznějším „písmům“. A nalézá výraz „Božího“ a po další krátké odmlce „vesmírného projevu“. Pak větu dokončuje: „a ten člověk je totálně rozechvěn“. Celou tuto pasáž charakterizuje přirozený rytmus řeči i její tempo, vycházející ze zmíněného hledání přiměřených výrazů, kdy je i místy patrné kazatelovo potěšení z toho, že výstižnou, jasnou a dobře znějící formulaci našel.

Dalším příkladem může být: „Člověk si uvědomuje velikost a nepostižitelnost, neuchopitelnost, nepochopitelnost toho tajemství, které se před ním otevřelo.“ Ve výčtu toho, co všechno člověku při tomto rozechvění dochází, bere kazatel v potaz výrazy, které ho dále na základě zvolených slov napadají. Nejpatrnější je to u slova „neuchopitelnost“, kdy kněz briskně navazuje doplněním, k němuž ho toto slovo inspirovalo: „nepochopitelnost“. To je zřejmé jak z intonace a důrazu, tak i z intenzity a postoje soustředěného zaujetí.

V další části homilie slyšíme: „A tahleta představa toho dobrého ‚Big Daddy‘ za kulisami přírody nebo dějin, to je něco, co bohužel ovládlo představy mnoha, mnoha křesťanů, možná i dodnes.“ Velmi rychle pak, pravděpodobně v okamžité asociaci, navazuje Tomáš Halík neformálně znějícím přípodotkem: „A taky mnoha ateistů, že. Když popírají Boha, popírají tuto představu o Bohu, že je to prostě tenhle dobráček.“

Nebo dále: „To, že člověk na několik hodin pustí ten svůj život z ruky, prostě si lehne, vypadne z toho každodenního...“ Na tuto nedokončenou větu navázal Tomáš Halík asociací, okamžitý impulz k níž byl v mluvním projevu patrný: „V něčem ten spánek je podobný smrti, je tam jakýsi prvek odevzdání, jaksi předání toho života, předání toho kormidla...“

Uvedené příklady jsou zároveň projevem kazatelova **soustředění**. **A toho, že naslouchá svým slovům a usiluje o to být se sebou v kontaktu**. V promluvě nacházíme i několik míst, kde – v rámci situace mluvené poloimprovizované řeči a v jejím rychlejším tempu – došlo k drobným nepřesnostem (např. přeřeknutím), způsobeným naopak nedostatkem soustředění v dané chvíli.

Co se týče **postoje k auditoriu**, Tomáš Halík, myslím si, dbá o to, aby se v této promluvě nezaměřoval jen (a nebo příliš) na stav společnosti mimo církev, i když i o něm hovoří; ale aby svými slovy inspiroval ty, kteří kázání naslouchají, tedy z většiny spíše věřící. Svými úvahami a postřehy o „našem světě“, tedy běžném světě mimo církev, jehož je ale církev také součástí, s ním uvádí svět víry a věřících do souvislosti. Tím může posílit směřování naslouchajících k otevřenosti pro život a službu „ve světě“. I v tomto smyslu je jeho homilie **apelativní**. Kázání sám charakterizoval jako snahu postavit most mezi myšlenkovým světem

posluchačů a světem Písma. **Zdá se, že Mons. Halík tento myšlenkový svět posluchačů tím, jak k nim hovoří, dále rozšiřuje.**

Za zmínku také stojí, že kazatel v této homilii pojímá jako samozřejmost fakt, který ale není mezi běžnými věřícími příliš rozšířen (např. že Bůh bezprostředně nenašeptával svatopiscům texty Písma). Je ale možné, že v akademické farnosti, k níž kazatel mluví, je tomu jinak; respektive kazatel může a nebo má (?) předpokládat, že tomu jinak opravdu je.

Tématu promluvy, kontextu, ale i postoje kazatele, a to nejen k auditoriu, se týká Halíkova polemika s ateismem. Ta je u něj zároveň spojena s odvahou inspirovat se některými postřehy ateistů a ochotou být „vzdáleným“ – ať už přímo ateistům a nebo hledajícím – „nablízku“, jak zní titul jedné z jeho knih.

Typický je pro tohoto kazatele **smysl pro paradox a také určitá míra provokativnosti**, která působí záměrně a promyšleně (např. „Zaplať Bůh, že ateismus a věda a tak dále vyhnaly a zpochybnily tuhleto představu Boha.“ Nebo: „Zaplať Bůh, že tahleto představa Boha se zhroutila – v tom jsou nám ti ateisté a kritici náboženství velkými spojenci, že Bůh toto není.“)

Další ukázkou Halíkovy práce s paradoxem je tato obratně zformulovaná věta – kazatel se v ní vyjadřuje k „naivní představě pekla“, jež „se rozplynula v konfrontaci s tím strašným peklem, které rozpoutaly na této zemi ty ateistické režimy, které slibovaly nebe na zemi.“ Dodává pak o zmíněných režimech neformálně, s ironizující nenuceností a s důrazem na výraz „peklo“: „Tak ty udělaly takové peklo, že proti tomu ty barokní představy pekla se náhle zdály legrační.“

Jaký je projev Tomáše Halíka z hlediska hlasových kvalit, múzických faktorů řeči, šíře výrazu? V některých částech homilie se objevuje **výrazná melodizace řeči i u jednotlivých slov**. Jako příklad uvedu sloveso „zahleděl“ – tam je patrné vyklenutí na 2. slabice, tj. stoupavě-klesavá intonace; dále výrazné klesnutí hlasem do hlubokých poloh – např. u slova pravdivě: „...možná se [člověk] natolik zahleděl do té své velikosti, že některé věci přestal vnímat zcela pravdivě“ – díky této výrazně klesavé intonaci sdělení vyznělo velmi pevně, přesvědčivě. Jindy se setkáváme s „rovnou“ slovní intonací. Odlišným příkladem je mj. věta „...a nikdy se nedozvíme, co vlastně jsme“, která je až jakýmsi zvoláním, výkřikem. Má

výrazně stoupavou intonaci, zvláště u posledního slova, a kazateli se tak daří vyvolat burcující, apelativní dojem.

Ve větě „Strach jistě není nic špatného“ se kazatelův hlas dostal také do relativně vyšší polohy, ovšem v tomto případě mohl na okamžik vzbudit i dojem zajíkání. Na jiných místech se naopak setkáváme s hlouběji položeným hlasem.

Občasným jevem jsou v Halíkově mluvě **silné nárazy na jednotlivá slova**, spojená většinou s pomalejším tempem, pauzami mezi slovy a důraznějším, jakoby přerušovaným projevem: „...z nicoty, která nastupuje na to místo, z které byl vyhnán Bůh – a ten Bůh není hledán hlouběji, tak je člověk zaplaven tou nicotou a má z ní prostě strach.“

Proměnlivosti i šíře výrazu, intonace i intenzity si můžeme povšimnout v této pasáži: „...když si člověk uvědomí, co je a co je Bůh, to je ta bázeň, bázeň Boží.“ Jde o sugestivně gradovanou a pointovanou větu s prvním intonačním vrcholem ve slově „Bůh“, které zní až s nebývalou hlasovou intenzitou a se silným důrazem. Druhým a snad ještě silněji pocíťovaným vrcholem této věty je „bázeň“ („ta bázeň“), řečená s naléhavostí, obrovskou intenzitou a až extatickým zápallem – sdělným a strhujícím. Za takto vyřčeným výrazem „ta bázeň“ dodává kazatel jemněji a jakoby smířlivěji (nikoli tak ohnivě až hroživě jako předchozí slovo) „bázeň Boží“.

Co se týče **artikulace**, někdy se setkáváme u Tomáše Halíka až s **burácivou výslovností „r“** (mj. ve slově „ztrácí“ ve větě „A já se domnívám, že právě tam, kde se ztrácí bázeň, tak přichází větší prostor pro strach a pro úzkost.“ Kazateli se daří touto výslovností posílit důraznost slova). Velmi časté jsou také **markantně protažené vokály, zvláště „á“** (např. u slov „banální“, „dobrák“, „chápán“). Typický je **nasálně zabarvený zvuk**, zvláště u slabik s konsonanty „n“, „ň“, „m“, ale i u dalších. Např. výraz „uhnízдила“ říká Halík ve své promluvě s pozastavením na slabice „ní“. Hlas je zde položen do nosních dutin, ale nemíří ven, nýbrž zůstává uzavřen v rezonančních prostorách. Výsledkem je „nosově“ zabarvený, ale paradoxně ne zcela - plně - znělý tón. (To se u hlásky „n“, „ň“, „m“ děje i na dalších místech promluvy). Některé hlásky zaznívají naopak velmi explozivně, např. „ř“ a „sc“ ve slovech „otřásající“ a „fascinující“.

Hlasová pedagožka doc. Libuše Válková upozorňuje u tohoto kazatele právě na přehnanou funkci choan a chybějící rozeznění rezonančních prostor v zadní části hlavy. A dále dodává: „Značná výrazová představivost vede k ekonomickému nakládání s dechem a na základě toho k solidní hlasotvornosti. Vysoká intelektuální úroveň a přesvědčení o řečnické dovednosti přispívá k využívání maxima dechových opor, čímž je hlas rozezníván větší měrou než u většiny dalších kazatelů, o nichž je v této práci řeč.“ Doc. Válková pak ještě k problematice hlasotvorby podotýká, že na některých místech dochází „k umělému zabarvení tónu tlačáním hrtanu do spodních poloh.“

Tomáš Halík vědomě (a logicky) pracuje s **důrazy** a vypomáhá si i oddělováním slov pauzami. Těchto důrazů dosahuje kazatel nejen intenzitou, ale také maximálním využíváním kvantity vokálů (až jejich naddimenzovaným protahováním), jak už bylo naznačeno. Někdy má tato skutečnost velmi onomatopoický rozměr, např. ve větě „Pak je tu úzkost“, kde mluvčí plně využil délku samohlásky „ú“. Jako by tím evokoval nejen přenesený význam tohoto slova, ale i jeho význam původní – prostorový popis stísněnosti, které hláska „ú“ dokonale reprezentuje.

Kazatel zařazuje ve své promluvě **pauzy**, zvláště po důrazněji řečených sděleních (slovesch, větách nebo i delších celcích), aby řečené mohlo doznít. Např. „Bázeň je“ – po odmlce, naplněné buďto hledáním vhodného výrazu a nebo vytvořené pro získání co největší pozornosti auditoria na to, co bude řečeno, kněz větu dokončil slovy: „náboženský jev“.

Tu a tam se v kazatelově projevu objevují výraznější **nádechové pauzy**, jež větu nelogicky rozčlení. Ty zřejmě vznikají i následkem toho, že mluvčí hledá vhodné vyjádření (což ale v zásadě odpovídá rytmu částečně improvizovaného mluvního projevu); součástí této pauzy bývá jednak **hlasitý dech nebo i hezitační zvuk**. Dochází občas i k **výraznějším příděchům** na jednotlivých slovesch (např. ve větě: „Bázeň Boží.“ Nebo „...a ten člověk je totálně rozechvěn“. Dramatické výrazy „totálně rozechvěn“ řekl kazatel po drobné cezuře a s vášnivě znějícím příděchem, odpovídajícím naléhavosti těchto slov).

Pro kázání Tomáše Halíka jsou typické **výrazné změny temporytmu**. Na jedné straně důrazná, pomalá dikce s pauzami mezi jednotlivými slovy či kratšími větnými úseky (někdy jsou i jednotlivá slova oddělována velkými rázy a doplněna silnými nárazy na první slabiku, bez propojení, jak už o tom byla řeč – např. „Strach sám o sobě jistě není nic špatného“). Na druhé straně slyšíme plynule, celistvě sdělovaná souvětí, a to někdy velmi rychle. (V rychlém tempu zazněl i tento, v podstatě bleskový, výčet: „je nahý, bezmocný, maličký tvor“).

Větu „A k těm mezním okamžikům patří právě to setkání s tím nesmírným, nepochopitelným, mohutným“, zvláště závěrečná adjektiva, sdělil kazatel pevným a intenzivním hlasem, v rychlejším tempu, kdy na sebe jednotlivá slova bez prodlevy navazovala. Slovní důraz doplnil **rytmickým gestem ruky**. Podobně i zde: „...a tehdy se z naší kultury nějakým způsobem vytrácel ten prvek bázně, bázně Boží.“ Slovo „bázně“ zde kazatel opakoval dvakrát a doprovodil je **razantním gestem - úderem rukou o desku ambonu**, čímž se pokusil posílit jeho závažnost.

Halíkova promluva se celkově vyznačuje **bohatou expresivitou jak ve volbě lexika, tak v projevu**, od jemných poloh přes civilní či neformální věcnost k dramaticky vyhoceným až patetickým sdělením. Níže uvádím konkrétní příklady - citace z homilie. Komentář k nim jsem, pro přehlednost, podtrhla.

S jistou zasněností či úžasem (a s přídechy) řekl: „Bázeň Boží.“

„Petr volá: ‚Pane, odejdi ode mě, já jsem člověk hříšný!‘“ Tyto volné citace interpretoval kazatel s živostí a se snahou dostat výrazu, v jakém mohly, když byly původně pronášeny, zaznít. Tedy s vědomím vlastní nehodnosti – nedostatečnosti, v zasažení či zaskočení Božím oslovením, v bázni Boží.

Pobyt na Antarktidě kazateli vždy připomene evangelium, které dnes četl a k němuž se vztahuje i tato homilie – k bouři na moři. To dodal s úsměvem až pobavením. Živě, s velikým zaujetím a přitom civilně až neformálně pak vyprávěl o tom, jak – mnohdy i sám – stál tvář v tvář „přírodě, jaká byla před 20 miliony let.“ Pak navázal sdělením – s vypravěčskou chutí podělit se o to, co zakusil: „Já neměl k dispozici nic z toho, co tvoří takové samozřejmé osvětí našeho života, které jeden religionista charakterizoval jako *mysterium tremendum et fascinans*.“ Latinská slova „*tremendum et fascinans*“ zazněla důrazně a velmi intenzivně, až vítězoslavně; bylo

v nich slyšet kazatelovo potěšení z jejich dramatické libozvučnosti. Vzápětí dodal: „To znamená tajemství otřásající a fascinující.“ V české podobě byla tato slova řečena srovnatelně s jejich latinskou verzí – tj. energicky, výrazně a vlastně pateticky. Intenzita a kazatelův požitok ze sdělování těchto slov byly strhující. (Po chvíli v jiné větě bylo spojení „tremendum et fascinans“ řečeno jemně a věcně).

Dramaticky až hrozivě Mons. Halík pokračoval: „Co my o tom víme?“ S rozhořčením tuto otázku opakoval a dále na ni navázal: „Co my o tom víme, jak smýšlí Bůh?“

Pasáž „proč Bůh dopouští to či ono“ i část o člověku, který „soudí Boha“ z věty „A být spíše v té posvátné bázni, údivu, obdivu než v nějaké takové pozici toho, kdo soudí Boha, a zkoumá, jestli ten Bůh se chová podle jeho představ, a pak v něj tedy milostivě bude, nebo nebude věřit“ sděluje kazatel s přesvědčením o tuposti takových postojů a s ironií vůči nim. Dosahuje toho záměrnou pokleslostí artikulace, ležérní intonací a celkově způsobem projevu, který vzbuzuje dojem, že takového přístupu je schopen leda ubožák.

Po pauze, spojené s hezitačními zvuky, pokračuje kazatel ve vyšší poloze hlasu a s výrazným nasazením, až vítězoslavným, vědom si paradoxnosti i provokativnosti následujících slov: „Zaplať Bůh, že ateismus a věda a tak dále vyhnaly a zpochybnily tuhleto představu Boha.“

Ve slovech „strašit se“ a „bát“ si Tomáš Halík vychutnává jejich zvukomalebnot a sděluje tak plasticky jejich význam.

Kazatel věcně dodává: „Když ten materialisticky založený člověk nemá vlastně žádnou odpověď na ty velké existenční otázky, které nastoluje fakt smrti, tak se začíná smrti skutečně bát.“ Za zmínku stojí kromě závěrečného – důrazně a jakoby temně řečeného – „bát“ i způsob, jakým je sdělen výraz „nastoluje fakt smrti“. Slyšíme tu věcnou výpověď s razantně klesající intonací a s přidechem na slově „nastoluje“, za jehož konstatujícím tónem lze tušit soucit s těmi, kdo tento stav prožívají. Změnou – oproti častým „vlnkovitým“ intonacím u jednotlivých slov, respektive intonačním vyklenutím na druhé slabice ve slově – je způsob, kterým

zazní v této větě výrazy „odpověď“ a „smrti“. Kazatel na ně pokládá důraz a zároveň v intonaci pozvolna klesá – slova tak znějí pevně a závažně, ale nikoli zatěžkaně.

Mons. Halík potom zopakoval, že strach se stává součástí zábavního průmyslu, a s ironickým nadhledem i pobavenou šťavnatostí jmenoval oblíbené postavy hororového žánru – „nebožtíky“ a „různá ta zombie“.

V příběhu o utišení bouře na moři se podle kazatele Ježíš „představuje jako muž, který je absolutně svobodný od strachu, který prostě v době, kdy se otřásá ta lodička, tak spí.“ S velkým až dramatickým důrazem bylo řečeno slovo „absolutně“; „spí“ v závěru věty vyvolalo jemným vyslovením jakoby shora dojem poklidu a samozřejmé bezstarostnosti.

„To, že člověk na několik hodin pustí ten svůj život z ruky, prostě si lehne, vypadne z toho každodenního...“ Se silnějšími důrazy zazněla slova „pustí“, „lehne“ a „vypadne“; poslední dvě jmenovaná velmi plasticky, s konkrétní představou vítané úlevy, kterou odpočinek přináší.

„A dobře spát mohou lidé, kteří nejsou jaksi sužováni strachem, úzkostí, starostmi a tak dále.“ Slova „strachem, úzkostí, starostmi“ byla řečena v nižší poloze hlasu a vědomě ledabyle, bez nasazení, což mohlo evokovat stále se vracející „začarovaný“ kruh obav a úzkostných myšlenek, nad nimiž člověk přestal mít vládu.

„I ve chvílích, kdy se vzdouvají ty vlny, a učedníci jsou tím rozhořčení: ‚Pane, to je ti jedno, že tady hyneme?‘“ Se skutečně masivními důrazy zazněla slova „rozhořčení“ a především „jedno“ a „hyneme“ – poslední dvě s obrovskou intenzitou a výrazem naprostého pobouření.

„A Ježíš je prostě nad tím. A když ho konečně vzbudí, tak tedy by the way utiší tu bouři, ale to na tom není to nejdůležitější. Na tom je nejdůležitější to, co jim říká: ‚Proč se bojíte? Copak nemáte víru?‘“ Kazatel zde použil anglický výraz, který interpretoval s jemným, ale rafinovaným úsměvem – podobně jako obě řečnické otázky.

Kazatel pak sdělil hluboké a prosté vyznání: „Důvěra v to, že i když věci vypadají hrozivě, i když se vymykají z mé ruky, tak z té Boží ruky, z té se opravdu nevymknou.“ S větším důrazem bylo řečeno „hrozivě“ a až s ohlušující silou „z mé (ruky)“, stejně jako vrchol sdělení – „opravdu nevymknou“. Posлуhač nemohl být naléhavostí a vášní takového projevu, autenticitou takového vyznání, z něhož sálala důvěra, nezaujat, ba nestržen.

„Víra je tady proto, aby i v těch chvílích Božího mlčení nám dávala sílu, abychom nepropadli zmatku a strachu.“ Slovo „sílu“ je – v intonaci, zabarvení hlasu a v celkovém postoji – zvoláním, intenzivním výkřikem, výtryskem naděje. Svědectvím o neochvějné důvěře, že občasné Boží mlčení není důvodem k obavám.

2.2.3.3. Vědomí kontextu

Z obsahu kazatelovy promluvy, z akcentů, jež v ní jsou, ze souvislostí, do nichž komentovaný úryvek evangelia klade, i z jazyka, jenž volí, je patrné jeho **vzdělání** – vedle teologie také ve filozofii, sociologii a psychologii. Patrný je i jeho **rozhled a znalost** současné společenské situace (alespoň ve vzdělanější či městské populaci). Vědomí těchto kontextů umožňuje Tomáši Halíkovi setkávat se velmi blízce se zkušeností posluchačů (a to jak s jejich osobní zkušeností, tak i s tím, jak možná vnímají atmosféru ve svém okolí, mezi lidmi, kteří nejsou součástí církve). **Tato rezonance je vlastně tím „stavěním mostů“ mezi biblickým a posluchačským světem, jak o tom Mons. Halík mluví, s tím, že ten posluchačský může být kazatelovými impulzy i dále rozšiřován či prohlubován.**

Nedokážu zcela posoudit, zda kněz konkrétní charakter auditoria (tj. vzdělané lidi) spíše předpokládá a na základě tohoto předpokladu s ním počítá a snaží se jej oslovit. Nebo zda vychází ze skutečné, byť třeba částečné znalosti posluchačů. Při rozhovoru, který jsme spolu o kazatelství vedli, Tomáš Halík zdůraznil, že během akademického roku vede v kostele Nejsvětějšího Salvátora večerní setkání s úvodem do křesťanství, hojně navštěvované právě účastníky bohoslužeb

i jejich hledajícími přáteli, a také v této své farnosti zpovídá. Lze tedy snad říci, že alespoň částečně přítomné zná. Vzhledem k tomu má tedy jeho homilie zmíněný všeobecnější „záběr“ i univerzálnější dopad. I tím se řadí v českém kontextu mezi kázání výjimečná.

2.3. P. Mgr. Romuald Štěpán Rob, OP

2.3.1. „Atmosféra úžasu – to je chvíle, kdy jsem s kázáním spokojený...“

Tento kněz a dominikán, považovaný mnohými za charismatického kazatele, se narodil v roce 1974. Po maturitě na střední škole vstoupil do Řádu bratří kazatelů – k dominikánům. Teologii studoval na CMTF Univerzity Palackého v Olomouci, na kněze byl vysvěcen roku 1998. Po krátkém novokněžském působení v Plzni vykonával duchovní službu v Olomouci. Po opětovném návratu do Plzně v roli administrátora farnosti byl po několika měsících zvolen převorem pražského kláštera a převzal zde i zodpovědnost za péči o farnost – jako její administrátor. V současnosti je ekonomem dominikánského kláštera ve Znojmě a vikářem ve farnosti Nalezení sv. Kříže, kterou znojemští dominikáni spravují.

Romuald Štěpán Rob vedle své pastorační činnosti také přednáší, vede duchovní obnovy (zejména ve farnosti) a dlouhodobě také spolupracuje s Českou televizí, především na pořadech Svědci a světci či Sváteční slovo. Účinkuje i v nejrůznějších projektech filmového a televizního režiséra Jiřího Stracha.

Jeho vystupování charakterizuje velká emocionální investice, energičnost a smysl pro patos. Kněz disponuje silným, hlouběji položeným hlasem s příjemně znějícím zabarvením.

Co se týče přípravy na kazatelství, prošel v noviciátu u dominikánů školením přednesu u pedagožky Vondrovicové, jejíž důslednost zprvu považoval za nadbytečnou a ocenil ji teprve po letech, kdy se vyrovnával s četbou biblických textů i vlastní homiletickou praxí.

Na otázku, co je podle něj cílem kázání, odpověděl Romuald Rob, že „Bůh i člověk. O Bohu se mluví a člověka je třeba oslovit. Učebnicově by se samozřejmě řeklo, že cílem je spása duší. Aby člověk slovo Boží slyšel a tak spasen byl.“

Navazuji otázkou, **jak se dá dosáhnout toho, aby člověk opravdu slyšel.** Kazatel konstatuje, že je tomu tak, že člověk „bud' chce slyšet, a nebo je přinucen slyšet. To, že chce slyšet, je samozřejmě varianta lepší. Ale to že je přinucen, může někdy mít i hlubší plody. Když člověk chce slyšet, znamená to, že i sám hledá. Když je přinucen - nutí ho okolnosti, ve kterých žije, otázky, které neustále buší na jeho život.“

A čeho chce kázáním dosáhnout Romuald Štěpán Rob osobně? „Je to, jako když člověk vaří - chce, aby to těm, pro které vaří, chutnalo, a sám je tím, že jim chutná, potěšen a obohacen. Při kázání je mi motivací štěstí těch lidí. Zpětně je z toho kazatel nadšen a šťasten, když je rozzáří. Myslím, že i Pán Bůh je z toho potom šťastný.“

Dále se ptám, **zda se proměňoval jeho postoj ke kázání za dobu, co je knězem.** P. Rob přitakává a dodává: „Hlavně skrze příběhy lidí, se kterými se setkávám. Mění se to i tím, jak člověk žije a co ho modeluje. Ze začátku to hodně šustí skripty, člověk chce předat to, co si pět let hustil do palice; ale postupně se to konfrontuje s realitou lidských životů – i toho vlastního. A ta se samozřejmě mění.“

V čem podle tebe spočívá věrohodnost kázání? „V tom, že člověk dává to, co prozkouší sám na sobě. Protrpí, prožije. A sám na sobě zažije tu sílu Slova. Na tom hlavně by měl stát Řád kazatelů – s mottem *contemplata aliis tradere* - to, co promedituješ a prožiješ, jsi pak schopen předávat ostatním. Na začátku si člověk myslí, že je tady nějaké penzum katechismových vědomostí, které je třeba předat, ale to kazatele jednak vzdaluje a někdy i povyšuje nad posluchače; kázání může být autentické, když se kazatel sám z toho tématu nevyklučuje.“

Na základě toho, co bylo řečeno, se v rozhovoru dostáváme **ke způsobu projevu a jeho roli pro sdělnost kázání.** Zmiňuji, jako příklad z vlastní zkušenosti, že jsem vyslechla nejedno kázání, kdy bylo zřejmé, že kazatel to, o čem mluví, chápe (a nevyklučuji, že tím třeba i žije, že to je jeho téma); ale to, jakým způsobem to říkal, bylo nesdělné, nepřiměřené, neodpovídalo to obsahu promluvy. (A tedy případnou skutečnost, že tímto tématem kazatel žije, že se dotýká i jeho osobně, si posluchač musel domýšlet, ba musel od jeho projevu odhlížet a „filtrovat“ mnohdy cenné,

ovšem projevem upozaděné myšlenky). Romuald Rob na to reaguje: „Ano, nesmí se zapomenout na přirozené dispozice, na určité umění rétoriky. A na to, že člověk musí znát tu situaci – lidskou i společenskou, rozumět tomu, být ‚in‘, jak se dneska říká. Absorbovat informace, se kterými běžný člověk žije, vědět, jaké jsou jeho radosti, starosti... A samozřejmě je potřeba připomenout, že to není jenom na posluchačích a na kazateli; to slovo, když vyletí z kazatelových úst a než doletí k uším posluchačů... je tady ještě prostor pro zásah Toho třetího, a to je opravdu nevyzpytatelné tajemství, které může velmi ovlivňovat důsledky kázání. A ukazuje to taky, že to slovo je živé...“

Další otázku jsem směřovala **k přípravě nedělního kázání**. „Je to různé; záleží, kolik mám času, kolik času tomu chci a můžu věnovat. A kolik času tomu nevěnuju, protože na to kašlu. Co je výchozí a od čeho se člověk odráží, jsou biblické texty. K nim existuje komentář, ať už exegeze nebo filologická i historicko-kritická analýza, a dál duchovní výklady v pojetí různých autorů, církevních otců atd. To všechno je bohatství, ze kterého se dá nějakým způsobem těžit, aby se přiblížilo pochopení toho slova lidem. A pak samozřejmě se to musí dát do vztahu k dnešku – co to dnes říká o Božích věcech, pro člověka, pro vztahy.“

Na kolik se držíš toho, co sis připravil? „Prvních pět let jsem si slovo od slova připravoval každé kázání. Třikrát, čtyřikrát jsem si ho přečetl a pak jsem se to snažil při bohoslužbě přečíst – ale tak, aby to nebylo poznat. Po čase se od tohohle člověk odpíchne a kázání se stává živějším. A je pak i šance pro interakci, živější vztahování se k posluchačům.“

Říkáš „živější vztahování se k posluchačům“ – nazval bys tedy kázání dialogem?

„Zcela určitě. Pokud je člověk ve farnosti nebo v nějakém stálejším společenství, dostává zpětnou vazbu – ať už spontánně, že za ním lidi přijdou a řeknou, no tak, prosím tě, cos to tam žvanil za blbosti, nebo hele, tohle bylo pěkný. Ale potom taky člověk dostává zpětnou vazbu skrze zpovědi a duchovní rozhovory – kde slyší, jak konkrétně to, co říká, působí a ovlivňuje životy lidí. Zjišťuje, zda jsou vedeni k jádru toho křesťanského příběhu, aby do něj vstoupili, aby vstřebali jeho význam a aby se snažili jej ve svém životě mít.“

Stává se Ti také, že i přímo během kázání vnímáš, že jsi v dialogu? A že je k Tobě vysílaná zpětná vazba? „Lidi se třeba zasmějou nebo se zamyslí. Tyhle

nonverbální projevy samozřejmě – jako i v běžném rozhovoru – vnímám. A ovlivňuje mě to v tom, co říkám. Záleží na tom, nakolik je kazatel i posluchač citlivý. A nakolik s těmito neverbálními projevy dokáže kněz pracovat, nakolik je dokáže vnímat a reagovat na ně.“

A Ty s tím dokážeš pracovat? „Ono to člověka jakoby provokuje. A někdy to může provokovat až moc – to se pak z kázání stává one-man show. Je potřeba uhlídat, aby to především - kromě občasných ‚špeků‘ a legrácek – vedlo k těm silným tématům.“

Z čeho Ty sám usuzuješ, že kázání bylo dobré? „Člověk samozřejmě pozná, že plká. Otázkou je, jestli je to zaviněné nebo ne. Když se kázání povede – i když to je velká otázka, co to je to ‚povede‘ – myslím, že to má efekt kontemplace. Kazatel by se měl snažit ukázat lidem něco opravdu hezkého; a je to stejné, jako když ukážeš něco hezkého v literatuře, v přírodě, v umění, ve vztahu – ten, komu je to ukazováno, oněmí, užasne. Ta atmosféra úžasu, když se docílí, že to člověka táhne dobrým směrem, to je chvíle, kdy jsem s kázáním spokojený. Kazatel ale nesmí zapomenout, že je jenom tím poslem, který nemá ukazovat na sebe. Někdy je člověk v pokušení si říct, mám mít kázání, tak čím se tam ukážu, čím ty lidi ohromím. Nesmí se zapomenout, že to má být k Boží slávě.“ K tomu Romuald Štěpán Rob ještě dodává: „Někdy zažívám i záblesky, kdy přijde pomoc z druhé strany, ve chvílích bezradnosti, kdy se člověk opravdu dostane do tísně - začíná sloužit mši a neví, co bude říkat (protože si třeba špatně naplánoval čas nebo šla během dne jedna povinnost za druhou). S železnou pravidelností přichází v takových situacích pomoc seshora. A někdy taky ne a člověk se v tom prostě vymáchá.“

Dále se P. Roba ptám, **zda někdy slyšel nahrávku svého kázání a jak ji hodnotil.** Odpověděl stručně, že se mu to líbilo. Pak pokračoval: „Samozřejmě, že si člověk říká, že tady to šlo ještě jinak říct; že tady to bylo moc poplatné situaci, ve které jsem byl, tady jsem hledal slova, tady jsem dával nějaký vycpávky, tadyto je pěkná blbost...“ Pak doplňuje zkušenost s nahrávkami svých promluv pro média: „Ta kázání, co vyšla na mp3 nebo to, co bylo v televizi – oni to vždycky hodně

vylepší a dobrousí, dotáhnou to za mě. Co se točí naživo, je ale vždycky hodně postižené nedokonalostí.“

Zaměřili jsme se pak na téma **zkušenosti s kázáním na mikrofon i bez něj**. „Mikrofon je, pokud s ním člověk opravdu umí pracovat, velkou pomocí. Bez mikrofonu se ale zase zapojí celý člověk - musí se do toho opravdu vložit, rozeznít se celý – aby byl slyšet. To u mikrofonu není nutné. Otázka je, co je lepší. Co se týče hlasu, s mikrofonem se člověk samozřejmě míň namáhá.“ Kněz k tomu ještě dodává, že za přítomnosti menšího počtu lidí může být kázání „důvěrnější, otevřenější, komornější“.

Potom jsem se ptala na případná **rizika či obavy, která P. Rob pocítuje v souvislosti s kázáním**. „Nejhorší – a časté - riziko je, že kovářova kobyla chodí bosa. A jsou momenty, kdy mě napadá – já přece vůbec nejsem kompetentní k tomu, abych těm lidem něco říkal, abych se vůbec k něčemu vyjadřoval. Dělán přece takový věci, který by mi měly zakázat vstup na kazatelnu. Ale na tu kazatelnu je třeba jít. Prostě proto, že mám mši a nikdo ji za mě neodslouží. Tohleto v sobě překonat – to, že je člověk vnitřně zahanbený a stydí se, nejradši by byl v poslední lavici a tam klečel a byl zticha, ale musí stát vepředu a všem lidem říkat, jak to tedy je. A to je strašně těžký.“

Navazuji otázkou, vycházející z myšlenky, kterou Romuald Rob vyslovil - **je kázání o tom, „jak to tedy je“?** „Určitě. Kázání má lidem dávat jistoty a zároveň prostor pro osobní hledání. Jistotu, ne lidskou, ale tu ze strany Boží. To, že se Bůh stal člověkem a je tady pro každého. To jsou vlastně dogmata. Je to jistota, o kterou je potřeba se opřít. Bůh za nás zemřel, to tak je, a o to je potřeba se opřít. Bůh je skutečně přítomný v eucharistii, to tak je a o to je potřeba se opřít. To dává jistotu. Je zde odpuštění hříchů – to tak je a o to je potřeba se opřít. To je jistota víry.“

V závěru se kněz vyjádřil ještě k problematice **manipulace při kázání**. „Vždycky jsem byl, i v téhle souvislosti, hyperkritický vůči různým kazatelům. Ale to se zmírní, když člověk sám na kazatelnu vlez. Nejhorší samozřejmě je, když je posluchač manipulován a neví o tom. Nebo to vidí jako dobré – to je potom tragédie. Myslím si, že situaci kázání je potřeba využít pozitivním směrem. Lidí nadchnout a získat.“

2.3.2. „To, co rodí církev, je eucharistie“

Homilie P. Romualda Štěpána Roba OP

Tato promluva³⁷ zazněla 5. dubna - na Zelený čtvrtek - roku 2007, v dominikánském kostele sv. Jiljí v Praze, kde v té době P. Rob působil jako správce farnosti. Naslouchalo jí asi 80 lidí. Kazatel tuto homilii, která trvala necelých 9 minut, pronesl od ambonu v presbytáři. Tematicky v ní vycházel především ze zaměření tohoto významného dne, jednoho z nejdůležitějších v církevním roce vůbec, kdy je připomínána Kristova poslední večeře s učedníky a ustanovení eucharistie. Při této bohoslužbě se četlo z Janova evangelia 13, 1 - 15.

Kazatel začal homilii oslovením „milí bratři a sestry“ a po pauze dodal: „Jsme zde shromážděni jako farní i jako dominikánská rodina.“ Věta byla řečena hlubším, klidně znějícím hlasem v rozvázném tempu, s odmlkou po slově „shromážděni“, jíž si mluvčí vytvořil prostor k uvedení jednoho z klíčových témat své promluvy – rodinnému vztahu, a to i v jeho metonymickém významu - slovy „jako farní i jako dominikánská rodina“. Pak podotkl, že sice v Praze „se to tak různě přelévá a úplně se nedodrhuje, že každý chodí do kostela podle toho, kde bydlí“, protože lidé využívají možnosti volit mezi mnoha spiritualitami, jež v hlavním městě v rámci katolické církve působí. Po této upřesňující vsuvce řečené shrnul – s pauzou před slovem „rodina“ a s důrazem na něm, vytvořeným mírným vyklenutím: „Jsme zde zkrátka shromážděni jako rodina.“ Navázal konstatováním, které mělo apelativní nebo až imperativní charakter: „A každá rodina má růst.“ Mírně stoupavá intonace slova „růst“ i jeho dodržená (či poněkud prodloužená) délka posílily naléhavou sdělnost tohoto výrazu i celé věty. K tomu R. Rob dodal: „Prohlubovat se, být si vědoma sebe samé.“ Sloveso „prohlubovat se“ bylo řečeno plasticky, s intonačně vyšším začátkem a postupným klesáním hlasu. Druhá část – „být si vědoma sebe samé“ - zněla pevně a byla ukončena výraznějším přídechem, s intonačním poklesem. Svá konstatování či výzvy v souvislosti s rodinou zrekapituloval kazatel stručně: „Prostě existovat.“ Důrazně zaznělo slovo „prostě“, které mluvčí oddělil od vrcholu sdělení této věty – „existovat“, řečeného mírně do tečky a s emocionálním zabarvením, s distingvovaným patosem.

---

³⁷ Její nahrávka je k dispozici na přiloženém cd.

Po delší odmlce kněz pokračoval, opět v pomalém tempu, jako by si precizně hlídal dozvuk každého slova (ta od sebe mikropauzami odděloval – zřejmě ve snaze posílit význam svého sdělení): „My jsme byli svědky toho, jak obě rodiny byly v ohrožení.“ Rychleji a s většími návaznostmi, zvláště v první části věty, předchozí konstatování upřesnil: „Bylo to zvláště v druhé půlce 90. let, ale důsledky toho jsou zde stále ještě cítit... že jsou.“ V závěru věty kazatel opět zpomalil a vrátil se k důraznosti svého projevu (výrazněji zazněla především spojení „důsledky toho“ a „stále ještě“, přičemž druhé z nich oddělil mluvčí mikropauzami). Slovo „cítit“ bylo řečeno jemně, s nasazením velmi zlehka. Často se opakující tvary slovesa „být“ lze považovat za důsledek poloimprovizované mluvené řeči; vzhledem k odlišnému rozčlenění i přízvukování jednotlivých vět však tato skutečnost nemusela posluchačům vadit (ani si jí nemuseli všimnout). Důsledkem poloimprovizované řeči bylo i nadbytečné použití závěrečného „že jsou“, jehož zbytnost si kazatel uvědomil už při jeho proslovení; toto vědomí, které se projevilo v níže položeném tónu řeči, se pokusil překrýt důrazností a jistotou projevu.

Dále pokračoval: „Ta dominikánská rodina byla v ohrožení odchody mnoha bratří, kteří se zpronevěřili svým slibům, řeholním, kněžským.“ Věta byla řečena s logickými důrazy, z nichž nejsilnější zazněl na slovech „v ohrožení“ a ve spojení „mnoha bratří“. Celkově toto sdělení působilo spíše věcně, jako konstatování (respektive si dovoluji odhadnout, že kazatel zamýšlel, aby věcně a jako konstatování znělo). Přesto už ve volbě nikoli neutrálního slovesa „zpronevěřili“ a ve výrazu, s nímž P. Rob druhou část věty („kteří se zpronevěřili svým slibům, řeholním, kněžským“) pronesl, byl v jeho projevu patrný, byť velmi lehce, nenápadně (a možná dokonce bezděky?) nesouhlasný, snad i poněkud soudící a odsuzující přídech vůči jednání bratří, jež se dle kazatele podíleli na zmíněném ohrožení dominikánské rodiny. Své prohlášení dále rozšířil: „Ta farní byla ohrožena pohoršeními, která z toho plynula.“ To po odmlce upřesnil: „Ledabylou službou.“ Kazatel z formálního hlediska volil tón, blízký konstatující věcnosti, ovšem opět slovní zásoba, jíž použil, a důraznost (tvořená hlavně delšími odmlkami), s níž mluvil, vypovídala o jeho nemalé zainteresovanosti na tomto tématu. To mohlo na posluchače působit tak, že se kněz vyjadřuje z pozice toho, kdo důsledky „zpronevěření se“ zmiňovaných bratří nese na svých bedrech – jako člen

dominikánského řádu i jako správce farnosti u sv. Jiljí (v níž tuto homilii pronáší). „Lidé zde přestali nacházet domov,“ dodal způsobem, kterým jako by se vžíval do pocitů a postojů těchto lidí a chápavě se stavěl na jejich stranu. Pak konstatoval, s jemnými důrazy na slovech „hledali“ a „hledáme“ a s klesavou intonací i energetickým úbytkem na konci věty: „A tak jsme hledali a hledáme řešení.“ Následně sdělil, že je rád za aktivitu jednoho ze společenství dominikánských terciářů, kteří se dlouhodobě modlí „právě na tento úmysl – aby obě rodiny žily.“ V nižší poloze hlasu, s klesavou intonací (výrazně na konci první části, tj. u spojení „v pořádku“) a s nádechem starostlivého otcovského tónu dodal: „Aby bylo vše v pořádku, aby se rostlo.“

Po pauze pokračoval plynule řečeným (a dle interpunkčních znamének členěným) sdělením v odlišné, vyšší, zvukové poloze a také v rychlejším tempu: „A hledají se dál různé recepty, a jistě nejenom zde, hledají se různé know-how.“ Za zmínku stojí odmlka po slově „různé“, jíž kazatel podnítl pozornost posluchačů na následující výraz – „know-how“, řečený s klesavou intonací. (Podotýkám, že zde měl být použit tvar adjektiva „různá“). Pak dodal několik obdobných pojmů včetně expresivního výrazu „pastorační fígle“. Ten, podobně jako výše uvedené „know-how“, sdělil sebejistě, důrazně („fígle“ s mírně naddimenzovanou dlouhou slabikou) a s potěšením z toho, jak znějí. A možná i z toho, že vybočují z předpokládaného homiletického stylu, a jsou tím do jisté míry provokativní. Pokračoval anaforicky uspořádaným konstatováním, že „to všechno je dobré, to všechno je potřebné.“ Zde se objevila vyšší hlasová intenzita a také v obou těchto větách velmi podobné členění a důrazy – v síle i intonaci, což mohlo vyvolat dojem určitého melodického zvlnění. Dále kazatel dodal s podobnou intenzitou a ve vyšší poloze hlasu, s větným členěním, respektujícím interpunkci a vytvářejícím na těchto místech krátké pauzy: „Ale jsme často svědky toho, že to trvá jenom chvíli. Dokud je nadšení. Dokud jsou síly.“ Na sebe navazující věty (opět s anaforickou figurou) „Dokud je nadšení. Dokud jsou síly“ koncipoval mluvčí intonačně takto: první z nich byla zakončena výrazným klesnutím hlasem; druhá pokračovala v této nízké poloze hlasu a klesala ještě hlouběji. Hlas v této velmi nízké poloze nezněl volně; specificky zde byla také vyslovena souhláska „l“ (zněla změkčeně, což je občasným rysem dikce P. Roba). Ve zmíněných třech za sebou řazených větách („Ale jsme často svědky toho, že to trvá jenom chvíli. Dokud je nadšení. Dokud jsou síly.“) se objevuje rým.

Z kazatelova projevu ale jasně nevyplývá, zda jde o jeho záměrné, vědomé použití (mluvčí rým dostatečně „neprodává“), nebo o náhodně vzniklou souhru slabik.

Po krátké pauze kněz pokračuje, s drobným přerušením po slově „jsme“ (a s variací na začátek předchozí věty „Ale jsme často svědky toho...“): „A pak jsme mnohdy svědky rezignace...“ Následně své sdělení chce upřesnit a hledá pro to vhodná slova, čímž dochází ke zpomalení tempa: „...toho, že prostě nejenomže nevíme, jak dál, ale že právě už není energie.“ Kazatelův projev, který mohl dosud místy působit poněkud deklarativně (zároveň připraveně a tím i jednosměrně, s nedostatečným kontaktem mluvčího se sebou), zde získává autenticitu právě vznikající řeči, věrohodnost úsilí nalézt vhodné výrazy pro své sdělení. To se projevilo i intonačně - mj. v kolísavosti polohy hlasu - nebo také setrváním na některých slovech (např. „právě“) a vyčkáváním, co přijde na mysl dále, co se podaří zformulovat.

Podotkněme dále, že během celé promluvy kněz hojně používá 1. osobu plurálu, nejinak i zde: „A tak se stále ptáme, co nebo kdo znovuzrodí dominikánskou rodinu zde v Praze i tu farní u svatého Jiljí.“ Tuto větu začal kazatel stavět velmi energicky, se stoupavou intonací a s gradací u slov „co nebo kdo“ (zvláště na slově „kdo“ markantně zvýšil intenzitu). Po slově „znovuzrodí“ následovala pauza a mluvčí pokračoval v nižší poloze hlasu, s přerušováním plynulého toku řeči (krátké odmlky byly patrné zvláště po slovech „dominikánskou“ a „rodinu“). Touto změnou - hlasovým „ztemněním“ a tím i zintimněním a zároveň zpomalením tempa kazatel svůj projev ozvláštnil a mohl tak posílit pozornost naslouchajících. (Z obsahového hlediska bych ještě položila otázku, zda kazatel ke zmíněnému plurálu „a tak se stále ptáme“ dospěl na základě znalosti názorů auditoria a nebo zda se takto táže spíše sám a tento svůj postoj, dojem rozširuje i na posluchače). Pak P. Rob razantně, naléhavě a rychle pokračoval: „Tato rodina má růst co do kvality, co do hloubky, co do kvantity.“ S velkými důrazy bylo řečeno slovo „růst“ a pak všechna tři příslovečná určení; výrazy „co do kvality“ a „co do hloubky“ zazněly s identickým intonačním zdvihem na konci a závěrečné „co do kvantity“ řekl mluvčí rázně až úderně do tečky. Ihned k tomu připojil, s důrazem a s odsazením slova „Bůh“: „Bůh chce mít svůj dům plný.“ Kazatel postupně klesal hlasem až do hluboce položeného a příjemně znějícího, něžně řečeného závěrečného

slova „plný“. Toto sdělení mělo velmi emotivní nádech, vášnivě a snad až eroticky znějící – stejně jako jeho pokračování, řečené s podobnou jemností: „Tak jako každý otec.“ Zde se objevila, domnívám se, sice citlivě sdělená, ale přesto velmi silná, nekompromisní naléhavost.

Po delší pauze, v níž předchozí vášnivá slova doznívala, Romuald Štěpán Rob pokračoval: „V každé normální lidské rodině... jsou přítomny jistě mnohé těžkosti, mnohé problémy, ale je to právě láska muže a ženy, co drží rodinu pohromadě.“ Souvětí bylo nejvýrazněji rozčleněno dvěma odmlkami – dlouhou po slově „rodině“ a kratší po spojení „mnohé problémy“. Se silnými důrazy zazněla slova „normální“ („V každé normální lidské rodině...“) a „láska“ („...je to právě láska muže a ženy...“) – to bylo řečeno navíc ve vyšší poloze hlasu. Kazatelův projev v této pasáži mohl působit poněkud výkladově, pedagogicky. Okamžitě, možná v náhlé asociaci, na proslovenou myšlenku navázal: „Je krásné vidět, jak třeba mnozí manželé, po mnoha letech, vlastně pořád spolu ještě chodí, pořád je to mezi nimi živé. Jsou tak trochu snoubenci po celý život.“ Zde byl patrný kazatelův obdiv k těm, kdo mají takový vztah (a skrze jeho projev se objevil i náznak výzvy, aby o něj usilovali také posluchači).

Pak se Romuald Rob vrátil k předchozímu sdělení o lásce muže a ženy, jež „drží rodinu pohromadě“, které zopakoval a dále doplnil: „...jeden na druhého stále myslí, milují se, a to dává život. To dává vznik rodině.“ Výraz „milují se“ řekl kazatel s pevností a zároveň něhou i nádechem smyslnosti; pozorný posluchač mohl možná také postřehnout na jedné straně tak trochu překonávaný ostych z použití tohoto slova na kazatelně, ale i potěšení z toho říci je právě v této situaci. Vnímatelný byl i dotek konstatování, že manželům je toto (v konkrétním, fyzickém smyslu) dopřáno, zatímco kazatel -kněz - se toho vzdal. Po delší odmlce navázal P. Rob středně silným, vyšším hlasem: „Stejně tak je tomu s námi.“ A pokračoval s mohutnými důrazy na slovech „rodí“ a „církev“: „To, co rodí církev, je eucharistie.“ (Výrazem „rodí“ navázal na slovo „milují se“ z předchozí části). Svě sdělení, za pomoci anafory, dále rozšířil: „To, co rodí církev, je ono manželství mezi Kristem a církví.“ O základním výrazu této věty lze říci, že se kazatel s jejími jednotlivými formulacemi, zvláště slovy „rodí“, „církev“ a „ono manželství“, mazlil; vychutnával si jejich zvuk i obsah. Větu pronesl silným a znělým hlasem, s rétorickým

sebevědomím. (Podotkněme, že zvláště ve slově „manželství“ došlo k posunutí výslovnosti hlásky „í“, která zněla tvrdě a zvukově se blížila až „ú“). Pak kazatel zopakoval, s velmi podobnou, ba identickou (což bylo jistě jeho záměrem) intonací i celkovým výrazem větu o milování a dávání života, kterou řekl před několika okamžiky v souvislosti se vztahem muže a ženy: „Že oni na sebe stále myslí, milují se a tak dávají život.“ Obsahová návaznost na předchozí sdělení o manželství i zmíněný identický výraz, s nímž je obojí řečeno, vypovídá o snaze P. Romualda Roba o strukturování promluvy. Uskutečňuje je variováním paralely mezi běžnou rodinou a rodinou církve.

Po delší odmlce pokračoval kazatel energicky a s řečnickou důrazností: „Někde se píše, v posledním koncilu, že ve chvíli, kdy se slaví liturgie, ve chvíli, kdy se slaví eucharistie, to se Kristus spojuje se svou nevěstou – církví.“ Střední část tohoto myšlenkového celku („ve chvíli, kdy se slaví liturgie, ve chvíli, kdy se slaví eucharistie“) byla řečena intonačně ve vyšší poloze, se stejným důrazem na spojení „ve chvíli“ při obojím opakování. (Jde opět o použití anafory). Výrazně a s velkou intenzitou zaznělo slovo Kristus. Zmiňme, že formulačně se v této větě jeví jako podivný obrat „v posledním koncilu“. Přesnější by asi bylo „v dokumentech posledního koncilu“. Kazatel toto spojení sdělil sebejistě, a tak si mnozí posluchači jeho nezvyklosti či nepřesnosti ani nemuseli všimnout. Dodejme ještě, že jde o poloimprovizovanou mluvenou řeč, k níž tyto jevy patří.

Kněz pokračoval se silným zdůrazněním zájmena „nás“: „A tak je to eucharistie, která nás může znovu zrodit, která nás může jaksi znovu porodit.“ Dvě za sebou následující téměř identické věty („která nás může znovu zrodit, která nás může jaksi znovu porodit“) pronesl kazatel se sebejistotou. Z jeho projevu nebylo zcela patrné, zda toto opakování stejné myšlenky stejnými slovy považuje za řečnický nikoliv nejohravnější a jako zkušený rétor to jistotou svého projevu zahlazuje, vyvažuje. A nebo zda toto sdělení opakuje záměrně, ve snaze myšlenku zdůraznit.

Následně s odkazem na zdroj, z něhož čerpal, citoval P. Rob slova papeže Benedikta XVI. Četl je dynamicky, po smyslu a se silnými důrazy na slova „vždy“, „znovuobjevením“ a „eucharistickou“: „Každá velká reforma byla vždy nějakým způsobem spojena se znovuobjevením víry v Pánovu eucharistickou přítomnost

mezi Jeho lidem.“ Potom dodal - dovedl, výrazně a energicky: „A my víme, že to, co změnilo lidi v evangeliu, častokrát, byla právě Ježíšova přítomnost.“ Slovo „častokrát“, pronesené jako přípodotek, zaznělo oproti razantnímu a možná trochu rozhorlenému zbytku věty jednak věcněji a také vřeleji a obyčejněji. Jako by kněz na okamžik vystoupil ze svého standardního sebejistého projevu a dal prostor i méně rétoricky sebevědomému, méně „kazatelskému“ tónu.

Po pauze dodal pointu této části, která byla vlastně vyústěním i zarámováním toho, co řekl v úvodu: „A tak je to právě eucharistie, která nás zrodí, která dá život. Nejenom té dominikánské rodině, ale i té farní. Co do kvality i co do kvantity.“ K začátku své promluvy se zde vrátil tématem i volbou výrazů (vedle „kvality“ a „kvantity“ zmínil v první části homilie navíc ještě „hloubku“). Ihned navázal: „Čím více si toho budeme vědomi, čím více budeme vidět tuto oběť... eucharistie... protože pokaždé, když se slaví eucharistie, to se znovu zpřítomňuje oběť kříže.“ Co se týče tématu, kněz zde opět připomněl významný bod katolické věrouky, bezprostředně spjatý se svátkem tohoto dne, Zeleným čtvrtkem. Ze syntaktického hlediska tu došlo ke změně započaté větné konstrukce. Slovo „eucharistie“ (a také předcházející spojení „tuto oběť“), propojující obě části věty, se stalo mluvčímu bodem, na němž nepatrně zpomalil a zvažoval formulaci navazující myšlenky. Ke konci tohoto slova ji již našel, výraz „eucharistie“ tedy pak už nenechal doznít, zkrátil i jeho poslední slabiku a s nasazením pokračoval druhou částí věty („... protože pokaždé, když se slaví eucharistie, to se znovu zpřítomňuje oběť kříže“).

Po krátké odmlce, s použitím epanastrofy, pokračoval, intenzivně a výrazně: „Oběť kříže a každá mše svatá jsou dvě identické skutečnosti.“ Naléhavě, až prosebně, s lidskostí a touhou pomoci posluchačům k přijetí tohoto sdělení, dodal: „Pokaždé, když budeme stále víc vidět, že to je Kristus, který se nám daruje, v lásce, pokaždé to znovuzrodí církve.“ Výraz „v lásce“ kazatel oddělil a řekl je hlubším hlasem a důrazně, jako důležitou poznámku.

Věcně a bez vyhrocenosti P. Rob pokračoval: „Všechny aktivity, všechny pastorační...všechna pastorační kouzla musí právě vycházet z tohoto tajemství.“ (Oprava, zpřesnění formulace, běžně patřící do poloimprovizované mluvené řeči, vyznělo velmi přirozeně). Následovalo několik epanastroficky řetězených vět,

řečených v nižší hlasové poloze i intenzitě. Sdělení díky tomu působilo intimněji: „Toto tajemství se musí stát srdcem každé rodiny. Každé rodiny církve. Toto tajemství se musí stát ložnicí každé rodiny církve, ve které nacházíme lásku a život.“ Odvážná metafora ložnice byla řečena poměrně věcně a civilně, s nepřesíleným důrazem. Kazatel pak vyjádřil své přání: „Kéž tedy je to eucharistie, která nám dává sílu.“ Slovo „sílu“ řekl se zpomalením, poklidně, velmi niterně, hlubším, příjemně znělým hlasem. Jeho výraz evokoval pokornou a hlubokou důvěru v Boha, který tuto sílu může dát. Dále Romuald Rob pokračoval s postupnou gradací, projevující se mírným zrychlením tempa a především zvyšováním hlasové intenzity: „Kéž je to eucharistie, kterou stále více objevujeme. Kéž je to eucharistie, ke které stále více dokážeme zvát různým způsobem slovem.“ Kazatel pak citoval apoštolského nuncia, který téhož dne dopoledne, jak P. Rob sdělil, řekl: „Tato země potřebuje Krista.“ Nejsilnější důraz byl položen na sloveso „potřebuje“, řečené se stoupavě-klesavou intonací; celkově zněla věta velmi naléhavě. Kněz, na závěr své homilie, konstatoval a zároveň apeloval: „A my ho máme dát. Jako Jeho církev, jako Jeho nevěsta.“ Výzva, obsažená v těchto slovech, byla vyjádřena bez okázalosti a vyhroceného patosu, a přesto apelativně a silně. Následná část promluvy v délce zhruba 15 vteřin je vzhledem k porušenosti nahrávky bohužel nesrozumitelná. Poté zaznívá z tohoto záznamu poslední myšlenka homilie P. Romualda Štěpána Roba, řečená v nižší hlasové intenzitě i poloze: „On je zde a zůstane s námi stále.“ Po první části – „On je zde“ – následovala pauza, v níž toto konstatování doznívalo. Věta jako celek působila nepřesíleně a neokázale; byla svou věcností a pokojností bez významnějšího emocionálního zápalu přesvědčivým a důvěryhodným sdělením.

2.3.3. Emotivně a intenzivně

Shrnutí

Na následujících stranách shrnuji téma homilie P. Romualda Štěpána Roba OP a rekapituluji nejpodstatnější jevy, které charakterizují jeho projev. Krátce se také zamýšlím, na základě různých aspektů této promluvy, nad kazatelovým postojem k posluchačům v situaci homilie.

2.3.3.1. Téma

Po oslovení přítomných „milí bratři a sestry“ kazatel sdělil: „Jsme zde shromážděni jako farní i jako dominikánská rodina.“ Vyslovil také své přesvědčení o tom, že „každá rodina má růst.“ Pak zamířil konkrétně k situaci farnosti a její správy (tj. k bratrům dominikánům): „My jsme byli svědky toho, jak obě rodiny byly v ohrožení.“ A dodal, že důsledky toho jsou stále patrné. Dále poznamenal, že nejen zde se hledají - ve snaze obnovovat život farnosti - různé „pastorační figle“, různá „know-how“. K tomu však doplnil, že „jsme často svědky toho, že to trvá jenom chvíli.“ Jakmile dojde nadšení a síly, jsme naopak „mnohdy svědky rezignace“ i bezradnosti. Dále kazatel navázal konstatováním, že tedy „se stále ptáme, co nebo kdo znovuzrodí dominikánskou rodinu zde v Praze i tu farní u svatého Jiljí.“ Pak prohlásil, že „tato rodina má růst co do kvality, co do hloubky, co do kvantity“, protože podle kazatele „Bůh chce mít svůj dům plný“.

P. Rob se pak dostává ke „každé normální lidské rodině“, s níž dává farní rodinu do souvislosti. V té jsou, jak říká, „přítomny jistě mnohé těžkosti, mnohé problémy, ale je to právě láska muže a ženy, co drží rodinu pohromadě.“ Sděluje dále, že „jeden na druhého stále myslí, milují se, a to dává život. To dává vznik rodině.“ O farním společenství prohlašuje: „Stejně tak je tomu s námi.“ A dodává: „To, co rodí církev, je eucharistie. [...] ono manželství mezi Kristem a církví.“ Pak kazatel opakuje větu o milování a dávání života, kterou řekl před několika okamžiky v souvislosti se vztahem muže a ženy: „Že oni na sebe stále myslí, milují se a tak dávají život.“

Poté, co citoval krátký úryvek z dokumentů II. vatikánského koncilu o eucharistii, v níž se píše o Kristově spojení s Jeho nevěstou – církví, dodal: „A tak je to eucharistie, která nás může znovu zrodit, která nás může jaksí znovu porodit.“ Následně přečetl ještě slova papeže Benedikta XVI.: „Každá velká reforma byla vždy nějakým způsobem spojena se znovuzrozením víry v Pánovu eucharistickou přítomnost mezi Jeho lidem.“ K tomu doplnil: „A my víme, že to, co změnilo lidi v evangeliu, častokrát, byla právě Ježíšova přítomnost.“

Po pauze kazatel vyslovil pointu této části homilie, ale i jejího celku, která byla odpovědí na jeho otázku v úvodu, týkající se obnovy farnosti: „A tak je to právě

eucharistie, která nás zrodí, která dá život. Nejenom té dominikánské rodině, ale i té farní.“ Zdůraznil pak, že „pokaždé, když budeme stále víc vidět, že to je Kristus, který se nám daruje, v lásce, pokaždé to znovuzrodí církev.“ A dále dodává: „Všechny aktivity, [...] všechna pastorační kouzla musí právě vycházet z tohoto tajemství. [...] Toto tajemství se musí stát ložnicí každé rodiny církve, ve které nacházíme lásku a život.“ Posluchače pak vyzývá, aby sílu pro svůj život i pro hlásání evangelia čerpali z eucharistie.

Kazatel dále citoval slova apoštolského nuncia o tom, že „tato země potřebuje Krista.“ A na závěr své homilie apeloval: „A my ho máme dát. Jako Jeho církev, jako Jeho nevěsta.“ Věřící pak ještě ujistil: „On je zde a zůstane s námi stále.“

2.3.3.2. Řeč a projev

Mluvní projev P. Romualda Štěpána Roba, realizovaný **zvučným, hlouběji položeným hlasem**, celkově vyvolává dojem **kultivovanosti**. Je silně **emocionálně zbarven** a je také určován kazatelovou **rétorskou sebejistotou**. Díky **klidnému tempu a častým pauzám**, s jejichž pomocí si kazatel pravděpodobně hlídá dozvuk, je jeho projev dobře vnímatelný. Hojně používá také **mikropauzy**, i mezi jednotlivými slovy ve větě, která od sebe bývají mnohdy oddělována. Řeč sice nepůsobí jako celek „sekaně“, ale občas – na základě přerušování plynulého toku mluvy - budí dojem jisté staccatovosti. K tomu zřejmě dochází na základě již zmíněných dlouhých pauz mezi i poměrně krátkými myšlenkovými celky a také relativně častých mikropauz. Je také možné, že na tomto dojmu přerušovanosti Robova projevu se podílí ne zcela dostatečné dodržování délek dlouhých slabik. (Když pak kazatel délku ve slově dodrží, vyzní to jako markantní zdůraznění, např. „růst“ – ve větě „A každá rodina má růst“).

Projev je celkově velmi intenzivní. V homilii nacházíme ale také momenty ztišování, zintimnění. Ty jsou spojeny s hlubší polohou hlasu; při větší intenzitě mluví kazatel většinou výše položeným hlasem.

Kazatel hovoří s tendencí **k patosu** a již připomínané **výrazné, někdy vyhrocené emocionalitě**. Jako stylistický prostředek k tomu slouží například **krátké, i eliptické věty**, které svou sevřeností působí velmi důrazně. Například: „Prostě existovat.“

Slovo „prostě“ mluvčí oddělil od vrcholu sdělení této věty – „existovat“, řečeného mírně do tečky a s přídechem, který posílil jeho emocionální zabarvení. Nebo: „Bůh chce mít svůj dům plný.“ Toto klidně a jemně řečené sdělení mělo velmi **emotivní nádech, vášnivě až eroticky znějící** – stejně jako jeho pokračování: „Tak jako každý otec.“

Někdy se zdá, jako by se kazatel **s řečí mazlil**, což se projevuje ve výrazu, občas v intonaci a intenzitě. Příkladem může být věta: „To, co rodí církve, je ono manželství mezi Kristem a církví.“ Zvláště u slov „rodí“, „církve“ a „ono manželství“ si kazatel vychutnával jejich zvuk i metaforický obsah. Větu pronesl silným a znělým hlasem, **s rétorickým sebevědomím**.

V kazatelově řeči se místy objevuje zvláštní (možná bezděčná) **imperativnost či deklarativnost**. Například ve větě: „A každá rodina má růst.“ Ta se na první pohled jeví jako konstatování všeobecně přijímané pravdy. Ovšem emocionální naléhavost v projevu kazatele je zde natolik silná, že není jen apelem, ale má až imperativní charakter. Podobně je tomu v této pasáži: „Bůh chce mít svůj dům plný. Tak jako každý otec.“ I tady se objevuje nepřímý imperativ, vytvořený citlivě sdělenou, spíše nenápadnou, ale přesto silnou, nekompromisní naléhavostí.

Nalezneme ovšem i momenty, kdy kazatel mluví **věcně a civilněji** a je přitom velmi sdělný. Například: „Všechny aktivity, všechny pastorační... všechna pastorační kouzla musí právě vycházet z tohoto tajemství.“ Dalším rozměrem jeho projevu je až **prosebná naléhavost, spojená s touhou pomoci posluchačům k přijetí konkrétní výzvy**. Na rozdíl od výše popsané deklarativní či imperativní naléhavosti je této vlastní určitá **pokora či lidskost**: „Pokaždé, když budeme stále víc vidět, že to je Kristus, který se nám daruje, v lásce, pokaždé to znovuzrodí církve.“ Podobně i v této větě: „Kéž tedy je to eucharistie, která nám dává sílu.“ Slovo „sílu“ řekl kněz se zpomalením, poklidně a hlubším, příjemně znělým hlasem. Jeho výraz evokoval **pokornou a hlubokou důvěru** v Boha, který tuto sílu může dát.

Bez vnější efektnosti, a přesto silně, znělo kazatelovo konstatování: „On je zde a zůstane s námi stále.“ **Toto sdělení působilo neokázale; bylo pro svou věcnost a pokojnost bez vyhroceného emocionálního zápalu přesvědčivé a důvěryhodné.**

Za zmínku stojí také **spojení razance a rozhorlenosti s věcností a obyčejností**. K tomu došlo například v souvětí: „A my víme, že to, co změnilo lidi v evangeliu, častokrát, byla právě Ježíšova přítomnost.“ Ve slově „častokrát“ **jako by kazatel vystoupil ze svého standardního sebejistého (a zde navíc i razantního) projevu a dal prostor i méně rétoricky sebevědomému, méně „kazatelskému“ tónu**.

Na třech místech homilie se objevily **citace**, dvě volnější, říkané spatra, třetí z nich - slova papeže Benedikta XVI. – kazatel přečetl. A to **po smyslu a energicky**.

P. Rob občas volí **expresivní výrazy** nebo i slova, která nepatří do slovníku, typického pro homilii (např. „pastorační fígle“, „know-how“). Sděluje je **sebejistě, důrazně a s potěšením z toho, jak znějí**. A možná i z toho, že vybočují z předpokládaného homiletického stylu, a jsou tím do jisté míry **provokativní**. Jiný typ expresivity nacházíme ve slovech „ohrožována“, „pohoršení“ apod., kterou kněz posiluje emocionalitou projevu.

V souvětí, citovaném níže, získal kazatelův projev **autenticitu právě vznikající řeči**: „A pak jsme mnohdy svědky rezignace...“ Následně chtěl mluvčí své sdělení upřesnit a hledal pro to vhodná slova, čímž došlo ke zpomalení tempa: „...toho, že prostě nejenomže nevíme, jak dál, ale že právě už není energie.“ Projev, který mohl působit v předchozích částech někdy poněkud připraveně a tím i jednosměrně (bez dostatečného kontaktu mluvčího se sebou a s přítomnou situací), se zde proměnil. Úsilí nalézt vhodné výrazy podnítilo kazatelovu koncentraci a posílilo věrohodnost jeho řeči.

Jev, popsaný v odstavci výše, souvisí se skutečností, že jde o **poloimprovizovanou mluvenou řeč**. Jejím důsledkem je v této homilii také např. velká frekvence tvarů slovesa být nebo **vyšinutí z větné vazby**.

P. Romuald Štěpán Rob hojně ze slovesných tvarů používá **1. osobu plurálu** (např.: „A tak se stále ptáme, co nebo kdo znovuzrodí dominikánskou rodinu zde v Praze i tu farní u svatého Jiljí.“).

Z řečnických či stylistických prvků se v této homilii setkáme nejčastěji s **několika formami „opakovacích“ figur, zvláště anaforou, epanastrofou a refrémem**. Ten bývá někdy mírně parafrázovaný. Objevují se i **metafory** – např. eucharistie jako „ložnice, kde dostáváme lásku a život“.

Celkově je promluva **precizně strukturovaná** – kazatel má snahu vybudovat a po celou homilii udržet úzkou souvislost mezi „normální“ lidskou rodinou a rodinou církve. K tomu využívá zvláště zmíněné refrény. **Úvod a závěr homilie tvoří rámec.** Otázka, položená kazatelem v úvodní části, zní: „A tak se stále ptáme – co nebo kdo znovuzrodí dominikánskou rodinu v Praze, i tu farní u sv. Jiljí?“ V závěrečné pasáži kněz odpovídá: „A tak je to právě eucharistie, která nás zrodí, která dá život. Nejenom té dominikánské rodině, ale i té farní.“

Co se týče **dechových a fonačních funkcí**, podle hlasové pedagožky doc. Libuše Válkové dochází při mluvě kazatele k neprůchodnosti dechu do hlavových rezonančních prostor, čímž je existující hlasová disponovanost omezena. Důsledkem toho je výslovnost obrácena spíše dovnitř. To způsobuje **posun artikulace**, zvláště u vokálu „i“, respektive „í“. Je tvrdší a jakoby širší, zvukově se podobá „y“ či jemněji řečenému „ú“ (např. „manželství“). A dále hláska „l“ je na několika místech výrazně změkčena (např. „rostlo“). Občas na některých slovech slyšíme **přídechy**, které posilují celkové emocionální zabarvení.

Níže cituji některé další pasáže z homilie P. Romualda Štěpána Roba a popisuji, jak byly prosloveny. Tyto charakteristiky některých aspektů kazatelova projevu pro přehlednost podtrhuji.

„A každá rodina má růst.“ Mírně stoupavá intonace slova „růst“ i jeho dodržená délka posílily naléhavou sdělnost tohoto výrazu i celé věty. K tomu R. Rob dodal: „Prohlubovat se, být si vědoma sebe samé.“ Sloveso „prohlubovat se“ bylo řečeno plasticky, s intonačně vyšším začátkem a postupným klesáním hlasu. Druhá část – „být si vědoma sebe samé“ - zněla pevně a byla ukončena výraznějším přídechem, s intonačním poklesem.

Kněz pokračoval v pomalém tempu, jako by si precizně hlídal dozvuk každého slova (ta od sebe odděloval mikropauzami – zřejmě ve snaze posílit význam svého sdělení): „My jsme byli svědky toho, jak obě rodiny byly v ohrožení.“

P. Rob hovořil o lásce muže a ženy, jež „drží rodinu pohromadě“, a své sdělení dále doplnil: „...jeden na druhého stále myslí, milují se, a to dává život. To dává vznik rodině.“ Výraz „milují se“ řekl kazatel s pevností a zároveň něhou i nádechem smyslnosti; pozorný posluchač mohl možná také postřehnout na jedné straně tak trochu překonávaný ostych z použití tohoto slova na kazatelně, ale i potěšení z toho

řici je právě v této situaci. Vnímavý byl i dotek konstatování, že manželům je toto (ve fyzickém smyslu) dopřáno, zatímco kazatel – katolický kněz - se toho vzdal.

„Pokaždé, když budeme stále víc vidět, že to je Kristus, který se nám daruje, v lásce, pokaždé to znovuzrodí církev.“ Výraz „v lásce“ kazatel oddělil a řekl je hlubším hlasem a důrazně, jako důležitou poznámku. Zněla věcně a přitom velmi působivě.

Pak vyjádřil své přání: „Kéž tedy je to Eucharistie, která nám dává sílu.“ Slovo „sílu“ řekl se zpomalením, poklidně, velmi niterně, hlubším, příjemně znělým hlasem. Jeho výraz evokoval pokornou a hlubokou důvěru v Boha, který tuto sílu může dát.

2.3.3.3. Vědomí kontextu

Z informací, jež kazatel podává na začátku své promluvy (tj. farní i dominikánská rodina, na základě odchodů „mnoha bratří“ z kněžské služby, byla v ohrožení a přestala být domovem), nabývá posluchač dojmu, že adresáty poselství této homilie jsou a mají být farníci, přicházející do tohoto kostela. Nejspíše ti, kdo jsou pamětníky situace, kdy farnost i řeholní společenství prožívaly krizi (srv. „My jsme byli svědky toho, jak obě rodiny byly v ohrožení.“). Zároveň ale předtím kněz podotkl, že v Praze je někdy obtížné mluvit o farnosti - zhruba v tom smyslu, že do kostelů v centru města přicházejí lidé z různých míst (dodejme, že ne vždy se tedy na bohoslužbách shromáždí obdobné společenství věřících). Kazatel ale v této homilii přesto chtěl oslovit skupinu (byť ne stoprocentně stálou) příchozích do kostela sv. Jiljí, o nichž věděl nebo se domníval, že prožili zmiňovanou krizi farní i dominikánské rodiny. A to, že právě k těmto lidem hovoří, považoval za předpokládaný kontext své homilie. Sdílel to slovy: „Jsme zde zkrátka shromáždění jako rodina.“ S tímto kontextem se tedy rozhodl počítat. Prožitou krizi, jíž byli farníci i kazatel svědky či účastníky, chtěl v homilii, jak jsme zaznamenali, dát do souvislosti s uzdravující Kristovou přítomností v eucharistii, jež je na Zelený čtvrtek připomínána. Pro ty z posluchačů, kdo místní kontext neznali, byly informace o přestálé krizi farnosti novou skutečností, která se jich až tolik nemusela týkat. Je pak otázkou, nakolik si sdělení homilie chtěli a dokázali přetransformovat do univerzálnější roviny celkové situace církve (tedy i problémů a ohrožení farnosti, v níž jsou oni doma) či krize obecně.

Kazatelův **postoj k auditoriu nebo i k tématu** vyčteme například z těchto pasáží promluvy. O farní rodině zaznělo: „Ta farní byla ohrožena pohoršeními, která z toho plynula. Ledabylou službou.“ Kazatel z formálního hlediska volil tón, blízký konstatující věcnosti, ovšem slovní zásoba, jíž použil, a důraznost (tvořená hlavně delšími odmlkami), s níž mluvil, vypovídala o jeho zainteresovanosti na tomto tématu. To mohlo na posluchače působit i tak, že se kazatel vyjadřuje z pozice toho, kdo důsledky „zpronevěření se“ zmiňovaných bratří nese na svých bedrech. „Lidé zde přestali nacházet domov,“ dodal pak způsobem, kterým jako by se vžíval do pocitů a postojů těchto lidí (zároveň i posluchačů homilie?) a chápavě se stavěl na jejich stranu. Osobní zangažovanost i to, že kněz v této pasáži vychází ze svého prožitku či zkušenosti, zde byla patrná.

Kazatel také při homilii sdělil, že je rád za aktivitu jednoho ze společenství dominikánských terciářů, kteří se dlouhodobě modlí „právě na tento úmysl – aby obě rodiny žily.“ Zaznělo zde konkrétní sdělení o lidech možná v kostele přítomných, respektive těch, kdo jsou součástí společenství, scházejícího se v tomto chrámě.

Za projev vztahu k auditoriu považuji také nádech mužně starostlivého otcovského tónu, s nímž byly řečeny některé věty nebo výrazy (např. „Aby bylo vše v pořádku, aby se rostlo“).

Některé věty či pasáže této homilie, jak o tom byla řeč, mohou působit deklarativně nebo až mentorsky. Tento dojem ale zastiňuje emocionální zapojení kazatele, které posluchačům, jak vím, většinou bývá sympatické.

2.4. Mons. Doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D.

2.4.1. „Kázání je hrozně nebezpečná věc...“

Tento kněz pražské arcidiecéze, kanovník vyšehradské kapituly a zakladatel a bývalý ředitel pražského Pastoračního střediska působí jako pedagog na KTF UK, kde je od roku 2003 vedoucím Katedry pastoračních oborů. Kromě zkušenosti pedagogické disponuje také výraznou zkušeností pastorační, a to i minoritních skupin v rámci katolické církve. Věnuje se zároveň dlouhodobě publikační i přednáškové činnosti. Ve všech těchto oblastech uplatňuje své analytické myšlení, kritické uvažování, otevřenost a věcnost.

Narodil se roku 1944 v Praze. V 60. letech absolvoval Strojní fakultu ČVUT a v roce 1970 nastoupil do bohosloveckého semináře v Litoměřicích. Na kněze byl vysvěcen roku 1974 a působil pak v duchovní správě v Plzni a na Toužimsku. Po Listopadu 1989 se stal referentem pro pastorační práci na Arcibiskupství pražském, kde také založil a v letech 1991 – 2004 vedl zmíněné Pastorační středisko a současně byl i rektorem kostela sv. Vojtěcha v Praze 6. Roku 1991 zároveň spoluzaložil Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, jejímž členem dosud je. V letech 1996 – 2002 vyučoval pastorační práci v sociální práci na Pedagogické fakultě v Hradci Králové a od roku 1997 pravidelně přednáší v kurzech Národního centra ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně. Na Cyrilometodějské teologické fakultě UP v Olomouci studoval v letech 1998 – 2002 v doktorském programu. Od roku 2002 je odborným asistentem, respektive docentem na Katolické teologické fakultě UK v Praze. Vyučuje zde mimo jiné předmětu homiletika. Z jeho praktických postřehů ke kazatelství cituji v první části této práce.

Z rozsáhlé publikační činnosti v českých i zahraničních sbornících a časopisech jmenujme alespoň články v Teologických listech, v revue Verbum či v Onkologické péči. Mezi vyhledávané monografie, které Aleš Opatrný napsal, patří vedle několika děl biblických zamyšlení „Stůl slova“ také kniha „Cesty pastorační v pluralitní společnosti“, publikace „Co dělá lidský život křesťanským“ nebo „Pastorační

v postmoderní společnosti“. Aleš Opatrný se také intenzivně věnuje vedení duchovních cvičení.

Na svou přípravu ke kazatelskému poslání v litoměřickém kněžském semináři (kde byl mimochodem spolužákem Jiřího Paďoura) **vzpomíná:** „Teoretickou homiletiku jsme neměli, jen cvičná kázání - tzv. „tišřétka“ (Tischrädeln), což je hezky česky řečeno. Šlo asi o pětiminutový proslov před večeří v jídelně, což samozřejmě znamenalo pro některé dost velkou psychickou zátěž. Protože říkat to spoluseminaristům znamenalo vystavit se velkému nebezpečí, že cokoli člověk řekne, bude užito proti němu. A když se náhodou přebreptne, tím spíš.³⁸ V 5. ročníku jsme potom měli vyjednáno, že jsme při májových pobožnostech kázali v děkanském kostele v Litoměřicích. To bylo už kázání naostro. Na nic dalšího si nevzpomínám, je to už 35 let... Ale rozhodně žádnou teorii homiletiky jsme neměli, jen jsme dostali k dispozici Vrablecova slovenská skripta.“

Na otázku, co je cílem kázání, Aleš Opatrný odpovídá: „Klasická nauka říká – aby poučilo, povzbudilo, nadchlo. Od reformy II. vatikánského koncilu je homilie chápána jako součást bohoslužby. To znamená, že má člověka disponovat nejenom k řádnému křesťanskému životu, ale i ke smysluplnému pokračování v té bohoslužbě. V rámci mše svaté má tedy homilie funkci zejména disponující k modlitbě a oživující víru. Když někdo udělá z homilie naučnou přednášku, tak to není dobré.“

A jak se těchto cílů dá dosáhnout? „První věc je, že homilie zjevuje, ať chceme nebo ne, vnitřní svět kazatele. Ten je buď něčeho plný, nebo prázdný. Když je prázdný, bývá to nahrazeno nějakou výpůjčkou, ale přece jen tam pak schází kus autenticity. Druhá věc je příprava. Jak píše jeden německý autor, homilii je třeba vysedět. Aby to k něčemu bylo, je potřeba ne v sobotu večer, ale už v pondělí si přečíst text, na který budu v neděli kázat, a přečíst si k tomu komentář. Potom

---

³⁸ Je pozoruhodné srovnat dojmy Aleše Opatrného a Jiřího Paďoura z přípravy na kazatelství – to, co si z této přípravy vybavují a na co kladou důraz. Zatímco herec Paďour hovoří o zkvalitňování řečového vystupování a vysoce hodnotí možnost svůj zkušební kazatelský text „reprízovat“ několikrát a tím se veřejnému vystupování učit, jeho jinak založený i nadaný spolužák Opatrný zdůrazňuje spíše psychickou náročnost vystoupení před spolužáky; několikrát vystupování s připraveným textem kázání nezmiňuje.

v sobě ten text, kterému jsem porozuměl na základě komentáře, nějaký čas nosit. A pak udělat tu důležitou operaci, že se pokusím si nějak uvědomovat svět posluchačů – samozřejmě, že ne všech, vždycky si musím vybrat nějakou cílovou skupinu – a svět biblického textu, a ptám se po spojnici. Neboli co mně ten text tak, jak jsem ho pochopil, nebo část z něho, co mně říká pro skutečnost, ve které žiju. Nač mi evangelium odpovídá, k čemu mě vede, k čemu mě nabádá. A tohle je pak potřeba upravit do jedné základní myšlenky – protože homilie je v podstatě jedna myšlenka s úvodem a závěrem. Já se to snažím při výuce vykládat tak, že – zvláště při všednodenních krátkých homiliích – mám mít představu, s čím ten člověk odejde, co si odnese. Ono to nikdy není pro každého, protože každý přichází s jinou vnitřní otázkou, ale v zásadě by každý měl mít možnost odnést si tu základní – hlavní myšlenku. Důležité také je, že homilii si musí kněz „omodlit“ a vymodlit. Musí vycházet nejenom z jeho nápadu nebo přesvědčení, ale z kontaktu s Bohem.“

Pak se Aleše Opatrného ptám, co se děje dál s tím, co si promyslel a „promodil“, a také, nakolik se toho drží přímo v situaci homilie. „Já jsem uvěřil a pochopil, že si mám kázání, hlavně v prvních letech kněžství, psát. Pak jsem dospěl k tomu, že udělám velmi dobře, když si ho v sobotu napíšu – i kdybych ho měl psát pozdě večer. Protože při psaní přicházím na nedomyšlené a nedotažené myšlenky, kdežto když si to přeříkám v hlavě, může se mi stát, že si toho nevšímnu. Ale mít s sebou ten papír mě při homilii znervózňovalo, takže jsem měl zásadu – v sobotu napsat a v neděli nechat doma. Držel jsem se pak toho připraveného více nebo méně, ale potřeboval jsem si to na ten papír zformulovat. Takhle to taky lidi učím. Někdo zase potřebuje mít napsané body. Já si je dělávám pro přednášku, ale pro kázání ne. Po letech kněžské služby už to pak bývá jinak, což je někdy nebezpečné. Člověk má totiž řadu témat uloženou v hlavě, jak píše Čapek v jednom sloupku, jsou to takové šuplíčky, a když je člověk potřebuje, tak je vytáhne. Jenomže pak si někdy nevšimnete, že vytahujete pořád ten samý šuplík a prodáváte ho jako nový.“

Dá se podle vás kázání/homilie z určitého úhlu pohledu považovat za dialog? „Zase záleží na tom, kdo jaký jsme. Jsou kněží, kteří si kázání pečlivě připraví, a asi moc nesmějí auditorium vnímat, protože je to znervózňuje nebo rozptyluje. V zásadě jsme někteří, kterým veřejný projev nevadí. Já jsem ten šťastný, kterému

to nevadí. Jestli je to pět lidí nebo na charismatické konferenci čtyři tisíce, nijak to na mě nepůsobí. Jsou ale lidé, pro které je veřejný projev trýzeň, trápení. Mají strach z vnímání posluchačstva. Já lidi, které mám před sebou, potřebuju vnímat; a vnímám, jestli i oni mě vnímají nebo ne. Jsem z toho celý špatný, když mám dojem, že tam kontakt není. Mluví se mi hrozně špatně, když mi připadá, že to nefunguje. V Plzni, když jsem tam byl v 70. letech, jsem míval v neděli bohoslužbu na třech místech. A byl neuvěřitelný rozdíl, jak v podstatě totéž tam člověk mohl nebo nemohl říct. U františkánů jsem někdy při té homilii přišel na to, co jsem předtím ani nevěděl, a v jiném kostele jsem s bídou přeříkal to, co jsem věděl.“

Navazuji otázkou, zda by se dalo konkrétně popsat, v čem to spočívá – to, co v té přítomnosti lidí vnímáte, to, že jdou s vámi, nebo že jsou jinde. „Popsat to nedovedu. Ale tuhle jsem to zase někde zažil – bylo to na pouti rodin na Svaté Hoře. Při té homilii bylo v kostele ticho, vizuálně ti lidé poslouchali, ale měl jsem dojem naprostého nekontaktu. Nevím proč.“

A proměnila se na základě tohoto pocitu vaše promluva? „Člověk se od toho musí odladit, protože je tu nebezpečí buďto, že člověk přejde do agrese – to by se mohlo stát mně, a nebo že se začne opakovat. Když kněz to, co už řekl, opakuje a opakuje, bývá v pocitu nekontaktu.“

Slovní zpětnou vazbu od posluchačů kázání jste před časem označil za nesmírně ošidnou. Tu pocitovou, o níž byla řeč, považujete za spolehlivější? „Je to pocit, že jsem s těmi lidmi srozuměný, že vnímají. Ale i v tom se můžu mýlit. U slovní zpětné vazby, tam je potřeba diferencovat, kdo a co mi říká. Když mi někdo řekne ‚jé, pane faráři, to bylo hezký kázání‘, tak mu odpovím ‚to jsem rád, že vás to potěšilo‘, a jsem rád, že ho to potěšilo, ale ještě to nemusí nic znamenat. Když se ale třeba mluví o konkrétním tématu a já znám cílovou skupinu, a někdo z těch lidí, pro které to je, na to reaguje souhlasně, tak si řeknu ‚aha, on z toho asi opravdu vnímal to, co potřeboval, tak to je prima‘. Ale neznamená to, že si pak sám můžu dát jedničku, protože to takhle vím od jedněch, ale nevím to od těch druhých. Člověk si může samozřejmě taky vybrat někoho, koho z přítomných zná; a na koho se sice nedívá upřeně, ale přece jen se na něho během kázání podívá víckrát a sleduje, jak reaguje. To může být takovým

vodítkem, ale je to i trošku nebezpečné, protože ten jeden může být v daném společenství atypický. Může být mně blízký, ale nemusí reprezentovat tu skupinu.“

Dá se tedy říci, že z reakce či „vysílání“ konkrétního člověka nebo skupiny usuzujete, že kázání bylo dobré? „Člověk se musí dívat na tři věci. Jestli se poctivě připravil. Jestli v zásadě řekl to, co říct chtěl, protože někdy se nám to prostě nepovede. Někdy se stane, že víte, co chcete říct, ale nemůžete se do toho trefit. Tedy ptám se, jestli jsem to řekl přiměřeně, srozumitelně. No a výsledky se člověk doví – všechny na věčnosti; a tady na zemi tak po pěti letech. A to jenom některé. Podstatné je, jestli to lidem přispělo k životu z víry, nebo ne.“

V čem spočívá vaše spolupráce s Bohem – při přípravě kázání a pak přímo v akci? „Člověk si musí dát pozor na to, aby se nepředváděl, aby si nevyřizoval nějakým způsobem své věci s těmi lidmi a aby v zásadě zůstal v prostoru bohoslužby. A potom si myslím, že je velice důležité, jestli to, co říkám, vnímám i jako slovo pro sebe samotného. Teď nemám na mysli literární formu, někdy naopak přílišná první osoba množného čísla může být až hloupá, protože když někdo řekne ‚my se všichni modlíme nepozorně‘, tak mám vždycky chuť zařvat ‚hele, mluv o sobě!‘ Prostě jde o to, jestli ten obsah, který říkám, беру jako platný i sám pro sebe. Protože pak to znamená, že si to slovo našlo ve mně své místo. Vždyť to taky má být a je pro mě. Nejenom pro ně.“

Říkal jste, že posluchače vnímat potřebujete. Dopřejete si také čas na to poslouchat během kázání sám sebe? „Minimálně na začátku, zvláště v neznámém prostředí, by měl kazatel sám sebe soustředěněji vnímat – dozvuk, srozumitelnost atd. Když se pak člověk zabere do tématu, může přestat tohle vnímat. To, jak mluvím, to, že třeba mluvím rychle, i když mě už ty myšlenky našťestí tak rychle nejdou... Samozřejmě by měl člověk vnímat, jestli např. polyká slova apod. – a nebo se na to někoho zeptat. Já tvrdím, i když už jsem to dlouho neudělal, že by se měl člověk občas nahrát. Kvůli technice mluvy, aby slyšel, jak to zní a jestli se to dá poslouchat. Jestli se mu dá rozumět.“

Je něco, co považujete u kazatelství za riziko? „Různým kazatelům hrozí různá nebezpečí. Vůbec kázání je hrozně nebezpečná věc. Protože ve slušných krajích

vám do toho nikdo nemůže skočit. A nikdo nemůže jen tak vstát a zařvat: ‚mlč, prosim tě, kdo to má poslouchat?!‘ A to znamená, že kazatel má na dobu, která není přesně omezena, propůjčenou tribunu, kde není v tu chvíli nikým usměrňovaný a kontrolovaný. To je svůdné a nebezpečné. Další svůdná věc je, že kazatel se tam může ‚vykecávat‘ ze svých strachů a nevolí. Tvrdím, že se dá z kázání poznat situace kněze, který si nemá s kým o svých starostech povídat. V té promluvě si řeší něco, co, kdybychom tady seděli spolu a povídali, bude na místě. Ale na kazatelně to na místě není. A dalším nebezpečím je nehorázné plácání, když není člověk připravený. Nemám co říct, a tak budu mluvit tak dlouho, až nějaká myšlenka přijde.“

A co problematika manipulace, související se zneužíváním svého charismatu, kouzla své osobnosti? „Já jsem si tohle uvědomil před pár lety na charismatické konferenci, když jsem tam představoval nějaké knížky. Byl to takový kratší vstup mimo bohoslužbu. Uvědomil jsem si tam, že mě baví ty lidi bavit a že si vlastně s tím shromážděním hraju. A že to jde. To jsem se tehdy zastyděl. Došlo mi, že to je opravdu svůdné. S lidmi se dá manipulovat a to člověk nemusí být hned Hitler. Někdy se toho člověk dopustí, aniž by si to uvědomil. Ale měl by o tom vědět, měl by si to přiznat.“

Při výuce homiletiky vycházíte především ze své pětatřicetileté zkušenosti, a nebo je to záležitost i vašich diskusí, debat se studenty? „Vycházím taky z odborné literatury. Ale celkově, popravdě řečeno, si nedělám ambice, že můžu ty lidi za jeden semestr při dvou hodinách týdně naučit kazatelskému umění. Snažím se je učit, jak pracovat s textem, jak si připravit homilii, a upozorňuju je na některá možná úskalí. A pak pracujeme s texty, které napíšíou sami studenti. Takže zjistím, že kopírují své faráře nebo vzory, a co mám dělat?“

A co děláte? „Když se mi to nezdá dobré, říkám – takhle ne. Dneska už ale vím, že to moje říkání má jenom omezený efekt. Protože, jak už jsem zmínil, ten člověk dává všanc svůj vnitřní svět, který já nemůžu tou výtkou změnit, a bude se možná dost dlouho držet svých vzorů, a to se nedá nic dělat. Já jsem si takovým obdobím taky prošel...“

2.4.2. „Vykoupení má úžasnou moc“

Homilie Mons. Aleše Opatrného

Tuto homilii³⁹ pronesl kazatel na poutní slavnosti Nanebevzetí Panny Marie 15. 8. 2012 ve staroboleslavském chrámu. Trvala 8 minut a naslouchalo jí přes dvě stě přítomných. Kněz ve své promluvě vycházel vedle teologie tohoto svátku také výrazněji z prvního liturgického čtení – pasáže ze Zjevení sv. Jana (Zj 11, 19a; 12, 1, 3, 6a.10ab).

Aleš Opatrný po příchodu k ambonu krátce pohlédl do auditoria a pak, stále s pohledem na přítomné, je oslovil „Bratři a sestry“. Na to ihned navázal otázkou: „Co se vlastně stalo...“ Po nepatrné pauze pokračoval v její formulaci: „...když, jak věříme, byla Panna Maria na konci svého života s duší i tělem, čili jako plný člověk, jednota duše a těla, přijata do nebe?“ S dynamicky silnějším a intonačně vyšším důrazem zaznělo slovo „plný“ ve spojení „čili jako plný člověk“, které konkretizovalo poněkud teologicky znějící výraz „s duší i tělem“ i následnou „jednotu duše a těla“. Pro shrnutí této poměrně dlouhé otázky i pro její zdůraznění, posílení jejího významu kazatel pevně a s věcně znějícím výrazem opakoval: „Co se vlastně stalo?“ Po pauze, v níž tato řečnická otázka doznívala, kazatel pokračoval: „Stalo se něco, co při pohledu na tuto událost na první pohled nevidíme a co je naprosto zásadní.“ Opakování slova „pohled“ („při pohledu“ – „na první pohled“) je zřejmě nezáměrné, došlo k němu vzhledem k situaci poloimprovizované řeči.

Tuto pasáž, ale v podstatě celou homilii pronášel Mons. Opatrný v dobře sledovatelném, rozvážném a poměrně stálém tempu, které díky rytmickým, intonačním a občas i tempovým změnám vsuvek, přípodotků či otázek nevyznívalo monotónně. Kazatel mluvil hlouběji položeným, sytým a znělým hlasem. Působil pevně, věcně a samozřejmě.

Kněz pokračoval sdělením, že tuto „zásadní“ věc (tedy Mariino nanebevzetí – přijetí s duší i tělem do nebe) si můžeme uvědomit, „když si připomeneme začátek Starého zákona.“ S větším důrazem je řečeno slovo „začátek“ a výraz „zákona“ má

---

³⁹ Promluva Mons. Aleše Opatrného je ke zhlédnutí na <http://youtu.be/2HpaW09ds1A>.

stoupavě-klesavou intonační tendenci, s tím, že slabika „ko“ je vyklenuta a při „na“ hlas výrazně intonačně klesá. (Částečně zde, ale i na dalších místech promluvy je u některých slov poslední slabika dynamicky upozaděna; tj. intonační klesnutí hlasem doprovází i energetický pokles, viz také např. „příkop, zábranu, se kterými si člověk neporadí“). Jak bude patrné i později, patří tento řečový vzorec k typickým znakům mluvy Aleše Opatrného.

Beze spěchu, se soustředěním a bez obavy dopřát si pauzu pro nalezení vhodného slova i pro jeho doznění kazatel dodává: „To, co hřích prvních lidí zkazil, bylo Ježíšovým výkupným činem opravdu opraveno.“ Výraznější pauzu slyšíme za slovy „zkazil“, a „činem“, méně výraznou pak před slovem „Ježíšovým“. Věta zní věcně a zároveň velmi důrazně, je pronášena tak, že by si ji posluchač mohl lehce zapamatovat. Za zmínku stojí i to, že kazatel celkově nebuduje důrazy příliš za pomoci dynamiky, ta zde nemá větší výkyvy, využívá spíše mírné intonační změny a rytmus své řeči skládá z malých rozdílů mezi přízvučněji a méně přízvučně řečenými celky. I to dodává kazatelově dikci na rozvážnosti a závažnosti, která ale zůstává věcná a nezatěžkaná. Větší důrazy na slovech „opravdu“ a „opraveno“ vzbuzují otázku po jejich záměrném použití pro jejich zvukovou podobnost a aliterační kvalitu. Předchozí větu (a zvláště slovesný tvar „opraveno“) rozvíjí kněz ještě upřesňujícími synonymy: „Napraveno, proměněno.“

Připomíná pak, že člověk „přeci nebyl stvořen k tomu, aby nějak špatně dopadl ve své smrti.“ Kazatel tady zvolil nářeční výraz „přeci“, běžný pro svůj slovník. Rozvítý přísudek „špatně dopadl“ řekl pevně a sytě, důrazně a jakoby bytelně. A také s mírným intonačním poklesem. Vznikla tak – pro posluchačskou interpretaci – pozoruhodná možnost chápat souvětí „[člověk] přeci nebyl stvořen k tomu, aby nějak špatně dopadl“ díky klesající melodii a důraznosti jako uzavřené sdělení, které nese nadějeplné a velmi univerzální poselství. Mons. Opatrný pak dodal ještě „ve své smrti“. Tím poselství konkretizoval směrem k věčnosti a tedy i směrem k svátku Nanebevzetí. Potom pokračoval: „Byl stvořen k tomu, aby žil s Bohem...“ Zde intonačně zaznamenáváme polokadenci, na kterou kazatel navazuje rychleji sděleným dodatkem „...byť si to neumíme nijak technicky přesně představit.“ Slovo „technicky“ kněz okamžik hledal; poněkud formálně znějící první část věty („Byl stvořen k tomu, aby žil s Bohem“) se tímto hledáním vhodného výrazu proměnila

a nabyla ve své druhé části na autenticitě a živosti. „Byl stvořen k tomu, aby jeho život, který vychází z Boží ruky, v Bohu také skončil.“ Kazatel tak pokračoval shrnující výpovědí, která byla vygradovaná i díky částečně anaforickému třívětnému celku – „přeci nebyl stvořen k tomu...“ – „byl stvořen k tomu, aby žil...“ – „byl stvořen k tomu, aby jeho život...“

Jako k opozitu Božího záměru se pak Mons. Opatrný dostává k tématu hříchu: „Hřích nás od Boha oddělil. Hřích postavil zeď, kterou člověk takřkajíc ze své schopnosti přelézt nemůže.“ Kazatel mluví věcně, mezi větami ponechává pauzu, aby jeho slova dozněla. Skutečnost lidského oddělení od Boha vinou hříchu dále pojmenovává, opět metaforicky, jako „příkop“ či „zábranu“, s nimiž si člověk „neporadí“. I zde je klesnutí hlasem na konci vět provázeno drobným energetickým poklesem. Na své sdělení, po pauze, v níž slovo „neporadí“ doznívá, navazuje: „Pán Ježíš přichází jako ten, kdo si právě s tímto poradí.“ Strukturální (i významová) důmyslnost dvojice „[člověk si] neporadí“ - „[Pán Ježíš si] poradí“ není v řečovém projevu kazatele dostatečně využita; rozdílnost těchto dvou stavů (poradit si či neporadit si s odděleností od Boha) a z toho vyplývající velikost Ježíšovy moci zůstává sdělena pouze věcně – sice srozumitelně a sledovatelně, ale bez naléhavosti a plasticity. Jejich stopu můžeme ale slyšet na slově „právě“ („kdo si právě s tímto poradí“), které je řečeno důrazně (s intonačním vyklenutím) i s výrazem touhy poukázat na nezastupitelnost Ježíšovy role ve věci spásy. Mons. Opatrný pokračuje znělým hlasem a s většími důrazy: „Kdo to, co člověka od Boha odděluje, přemostí.“ Slovo „přemostí“, doznívající díky pauze v chrámovém prostoru, je řečeno jemně a přesto důrazně, jakoby v něm lehce zarezonovala důvěra, něha i vděčnost. Také další větou rozvíjí kazatel podmět, společný i dvěma předchozím sdělením, jímž je „Pán Ježíš“ – jako ten: „Kdo nás může přivést zpátky tam, kam patříme, tedy k nebeskému Otci.“

Právě řečené dává kazatel do souvislosti se slaveným svátkem: „A na Mariině Nanebevzetí tohle vidíme a tohle slavíme.“ Se silnějším důrazem a s doprovodem gesta ruky zaznělo „tohle“ ve spojení „tohle vidíme“; následující „tohle slavíme“ bylo řečeno méně intenzivně a s klesající intonací. Kazatel dodává, co v Nanebevzetí „vidíme“ a „slavíme“: „To, že vykoupení má tak úžasnou moc, že člověka přivede zpátky tam, kam patří, tam, kam by se s vlastní silou nikdy nedoškrábal,

to znamená k plnému bytí v Bohu.“ Aleš Opatrný to vyjadřuje za pomoci některých už řečených formulací, jen mírně modifikovaných („že člověka přivede zpátky tam, kam patří“). Pro sdělení o neschopnosti člověka samostatně překonat bariéru mezi ním a Bohem nachází expresivní výraz „nedoškrábal“ („tam, kam by se [člověk] s vlastní silou nikdy nedoškrábal“), který říká věcně. Toto souvětí je shrnutím již dříve řečeného, doplněné o ústřední pojem „vykoupení“, které je, domnívám se, hlavním tématem této promluvy.

„A to, co tedy na vykoupené Marii vidíme, to máme jako naději sami pro sebe.“ S velkým (a velmi logickým) důrazem zaznělo spojení „na vykoupené Marii“, zvláště přívlastek „vykoupené“. I tím dal kazatel tuto větu do souvislosti s tou předchozí a poukázal na výraz „vykoupení“ tam použitý – na skutečnost, jež je nejpodstatnějším bodem dějin spásy a centrálním pojmem této homilie.

Aleš Opatrný svým dalším sdělením reaguje na předpokládanou připomínku, že přece katolická nauka hovoří o tom, že na rozdíl od dalších lidí byla Maria bez hříchu: „Ano,“ zazní plným, silným hlasem; kazatel pak ovšem dodává, že i ona ale „patří k lidskému rodu a ten lidský rod je Bohu vzdálen.“ Kněz spočinul déle na slovesu „je“, čímž posílil jeho důležitost; zdůraznil i slovo „Bohu“ ve spojení „Bohu vzdálen“; a výraz „vzdálen“, zvláště jeho dlouhá slabika, byl řečen zněle, tj. i s menším energetickým poklesem, než bývá na konci vět u kazatele zvykem. Mons. Opatrný pak dodává, že každý, kdo Krista přijal, „ne jenom slovy, ale celou existencí, je na podobné cestě, jako je cesta Mariina.“ Upřesňující podotknutí „ne jenom slovy, ale celou svou existencí“ je řečeno, zvláště ve své první části, důrazně a naléhavě, i jako důležité upozornění či varování (ve smyslu, že přijmout Krista jen slovy nestačí). Kazatel pak zmiňuje, že sice ta podobnost s Mariinou cestou se nebude týkat toho, že bychom v okamžiku smrti byli vzati s tělem i duší do nebe jako ona, ale půjde o „vyústění našeho života v Bohu“ a o „obnovu našeho lidství“ (tedy sjednocení duše a těla) „při skonání světa“. Aleš Opatrný mluví ve stálém, klidném, dobře vnímatelném tempu; u svých slov, zvláště na konci vět, ale i u jejich významových vrcholů, si hlídá dozvuk.

Pak pokračuje dále o vykoupení: „To je tak úžasná věc, že se člověku může v denních starostech ztratit a vytratit.“ Výraz „tak úžasná věc“ byl řečen s mírným

intonačním vyklenutím a poměrně důrazně; zněl přesvědčivě. Před slovem „ztratit“ došlo k pauze, v níž zřejmě kazatel hledal vhodné vyjádření – okamžik čekal na to pravé slovo; touto pauzou zároveň upoutal pozornost k závěru věty, tj. „ztratit a vytratit“. K tomu Aleš Opatrný, na začátku s drobným úsměvem, inspirativně konstatuje: „Ale aspoň někdy, a to je skvělé požehnání svátků a svátečních dní, si ty velké věci můžeme uvědomit naplno.“ Pak po pauze pokračuje důrazně řečeným a od zbytku věty odděleným: „Jenže“. Navazuje mírně výše položeným hlasem, na začátku s výrazem skepse a zároveň s nadsázkou: „Je to všechno hezké, ale my se pohybujeme ve světě, který se potácí mezi pravdou a lží, mezi laskavostí a krutostí, mezi spravedlností a hříchem.“ Tento věcně sdělovaný výčet protipólů je ukončen výrazným klesnutím hlasem, s působivým témbrem, což dodává výpovědi na závažnosti. Kazatel pak doplňuje, rovněž věcně a zvukově v hlubších tónech: „A jsme do toho namočení všichni a jsme tím ohrožováni všichni.“ „A“, uvozující obě věty, i „všichni“, obě věty ukončující, posiluje svým opakováním význam, důležitost tohoto sdělení, které má však, vzhledem ke střídmosti a úsporné věcnosti kazatelova projevu, spíše konstatující než apelativní charakter.

Kněz pokračuje, s větší pauzou za uvozovacím „a“, přičemž hledá v lekcionáři pasáž ze Zjevení sv. Jana, o níž hovoří: „A teď máme před sebou ten úžasný obraz, který jsme slyšeli při prvním čtení: ten úžasný obraz, to veliké znamení ženy oděné sluncem.“ Pevně k tomu dodává stručné: „Od starých dob obraz Panny Marie.“ Vizi z Janovy Apokalypsy shrnuje a doplňuje k ní další podstatný fakt: „Ale ta žena oděná sluncem, ta žena, která je Boží a v Bohu, je tady také představena jako žena, která vlastně bojuje s drakem.“ Vzápětí cituje z Písma (z lekcionáře, který je na ambonu a z něž se před homilií četlo), v rychlejším tempu: „Ten drak se postavil před ženu, která měla rodit, aby pohltil její dítě.“ Toto čtení je sice po smyslu, ale zvláště ve druhé části věty nevyznívá zúčastněně, není zde – v projevu – dostatečně patrné kazatelovo zaujetí. „To se nestane,“ dodává pak kazatel pevně a přesvědčivě, oproti četbě velmi živě a autenticky, „ale ten zápas tu je.“

Myšlenku zápasu pak dává do souvislosti s každodenním životem věřících: „A to je to, co zase jako křesťané potřebujeme ve své víře udržet.“ Důrazy na spojení „to je to“ a „udržet“ posilují intenzitu i naléhavost tohoto sdělení. Naléhavost, která však stále zůstává velmi věcná. Kazatel připomíná dva směry pohledu, což naznačuje

i gestem ruky (výše a níže – asi v úrovni ramen a hrudníku): „Totiž ten pohled na ženu oděnou sluncem a na boj s drakem.“ Oba tyto rozdílné obrazy odděluje větší pauzou, takže má posluchač příležitost si je zpřítomnit. Jádro těchto obrazů Mons. Opatrný přibližuje: „Ten báječný výsledek, který díky Kristovu vykoupení zde je a je nezrušitelný, a to naše osobní bojování se zlem.“ Obě části sdělení jsou opět odděleny výraznější pauzou. S větším důrazem říká kazatel slovo „báječný“ (celé spojení „báječný výsledek“ tak vyznívá intenzivně); pasáž „a to naše osobní bojování se zlem“, řečené konstatujícím způsobem, má zároveň nádech plného vědomí a přijetí každodenní situace tohoto boje.

Kněz pak znovu cituje z lekcionáře, z knihy Zjevení sv. Jana – v přiměřeném tempu, které je dobře sledovatelné: „Ten úryvek končí slovy: ‚Od nynějška patří vítězství, moc a královská vláda našemu Bohu a panování Jeho Pomazanému.‘“ Citace je přečtena logicky, s důrazy především na slova „vítězství“, „moc“, „královská vláda“ a „Bohu“, které větu přirozeně člení. K tomu kazatel dodává: „A to je věta, kterou člověk potřebuje mít nad vším, co o světě ví, nad všemi hrůzami, které se ve světě dějou, nad každým kolektivním i osobním pocitem ohrožení, nad vším strachem, který nás může přepadat.“ Toto rozvité souvětí sděluje Aleš Opatrný klidně, konkrétně a s pozorností vůči jeho jednotlivým částem. Přestože jde formálně o oznamovací větu, dostává díky kazatelovu projevu, v němž se spojuje pevnost, přijetí reality i postoj naděje, charakter důležité výzvy i vyznání důvěry v Boží moc. Na jejím konci kněz výrazně klesá hlasem (v takové míře je to v jeho mluvě méně obvyklé) a uzavírá tak přesvědčivě významný myšlenkový celek, jehož pointě dává tímto způsobem vyznít. Při detailním poslechu a rozboru zde zůstává otázkou snad jen volba koncovky – jsou u slovesa „dějou“, která svou neformálností vybočují ze stylovosti této věty.

Citaci z Janova Zjevení o Božím vítězství, moci a královské vládě pak kazatel ještě jednou přečte – s logickými důrazy a v dobře sledovatelném tempu. Pak pokračuje: „Jenom když člověk ví o tomto Božím vítězství, může si troufnout bojovat se zlem, byť vždycky nevyhraje, může si troufnout pohybovat se v tomto světě, i když v něm vidí tolik nebezpečného a tolik zlého, může si troufnout mít naději, ne lacinou naději, že vono to nějak dobře dopadne, ale úžasnou naději, že vítězství, moc a královská vláda, která našemu Bohu patří, mi také bude dána, že jí také mohu být účasten,

že vyústění mého života, ale také života mnoha, mnoha, mnoha, mnoha jiných je možné v Bohu.“ Toto skutečně rozsáhlé souvětí, jehož součástí je i parafráze z citovaného Zjevení, pronášel kazatel opět v dobře sledovatelném tempu. Na konci jeho jednotlivých celků – vět – zazněla většinou polokadence; silnější důrazy jsou označeny podtržením. Tyto myšlenky Aleše Opatrného, zvláště začátek souvětí a také pasáž „může si troufnout mít naději, ne lacinou naději, že vono to nějak dobře dopadne, ale úžasnou naději...“, jsou sděleny s věcnou, neteatrální přesvědčivostí; znějí jako svědectví o kazatelově zralé důvěře. Svědectví, jež vychází z realistického pohledu na život a svět, prohlubovaného a osvětlovaného vírou.

Za pozornost stojí samo o sobě i vyjádření „že vono to nějak dobře dopadne“ – kazatel zde ve výrazu, realizovaném sytým hlasem s velkou přesvědčivostí, naznačil naivní, lacině optimistickou, tak trochu hospodskou bodrost, která je v kontrastu s křesťanskou nadějí.

Aleš Opatrný dává svá slova do souvislosti s mariánským svátkem: „Panna Maria je znamením naděje.“ Věta je řečena klidně, s velkým důrazem na slově „naděje“. Pak kazatel velmi autenticky zapochybuje o volbě tohoto pojmu a z okamžitého impulzu (tedy i ve svižnějším tempu) dodává: „Ale ono to slovo naděje nemusí být tak úplně ono, protože když máme v něco naději, tak to člověk často může vnímat tak, že to buď bude, nebo nebude, ale snad to bude.“ V neformálním, odlehčeném stylu, v němž zazněla zvláště poslední část věty („že to buď bude, nebo nebude, ale snad to bude“), doplněná většími gesty oběma rukama, pokračuje i dále a rozšiřuje tento styl sdělení o žoviální (a též časově aktuální) glosu, kterou doprovází pobaveným výrazem tváře: „Několik nadějí na zlato už se splnilo a některé ne, na olympiádě, že.“ Pak se, po pauze v níž odlehčený vstup dozněl, opět vrací k teologickému tématu a věcnému (výkladovému) stylu: „Tady bychom spíš mluvili o slovu jistota, kterou člověk nesmí pojmout levně.“ Pokračuje intenzivním upřesňováním právě řečeného: „Je to jistota Božího vítězství, které je nesporné.“ S velkým důrazem a s přesvědčením jsou řečena slova „jistota“ a zvláště „nesporné“. Po pauze kazatel dodává, jemněji a s evokací postoje důvěry: „A je naděje, že nám to Boží vítězství, takříkajíc, nevypadne z ruky nebo si ho nenecháme ukrást nebo se nepropadneme do strachu, beznaděje, pocitu ohrožení...“ Jednotlivé varianty toho, co by se v nás mohlo stát s Božím vítězstvím, jsou řečeny jako výčet, tedy s neklesající intonací;

rychlejší tempem sděluje kazatel část „do strachu, beznaděje, pocitu ohrožení“. Říká to jakoby s „kolovrátkovou“ intonací - zřejmě aby naznačil hrozbu naší zacyklenosti v takových postojích. Tento výčet pak shrnuje: „...do toho všeho, co člověka vlastně ochromuje...“ Po pauze k tomu dodává: „...a neumožňuje mu to jít nejenom věrně za Pánem, ale za Pánem jako ten, kdo tuto obrovskou naději přijal.“

Hlouběji položeným hlasem, klidně a s prvky jemně nabádavého tónu pokračuje: „Protože popravdě řečeno, v tomto světě, jsme-li pořádnými křesťany, pak nejsme snad supervzořňáky, ale jsme zobrazením naděje.“ Expresivně laděné slovo „supervzořňák“ působí sympaticky a hraje zde roli i jistého odlehčení závažného celku promluvy. Myšlenku o tom být tímto „zobrazením naděje“, jež další větu epanastroficky uvozuje, pak rozvíjí: „Zobrazením naděje v Boží vítězství, které v nás už působí.“ Dále, se stejným začátkem věty, který zde má funkci gradace, pokračuje: „Zobrazením naděje v možný konečný cíl cesty, kterým je Bůh...“ S neklesající intonací bylo řečeno slovo „Bůh“, k němuž kazatel po mikropauze dodal „ke kterému směřujeme.“ (Dvojité použití zájmena „který“ ve funkci spojky nebylo zřejmě záměrné; ale fakt, že při druhém vyslovení je mluvčí poněkud upozadil, zabránilo vzniku posluchačského dojmu, že se nadbytečně opakuje totéž slovo. Dodejme zároveň, že k jevům tohoto typu běžně při mluvené řeči dochází).

Mons. Opatrný po kratičké pauze navazuje na zmiňované zobrazení naděje i na sdělení o konečném cíli cesty, „kterým je Bůh, ke kterému směřujeme“, takto: „V tom je obraz Marie Nanebevzaté pro nás úžasnou posilou, něčím, co se nás do hloubi srdce týká...“ Mluví pomalu, soustředěně, hlouběji položeným a až meditativně znějícím hlasem. S velkým důrazem i vyklenutím hlasu, posilujícím závažnost sdělení i jeho apelativnost, byl řečen výraz „do hloubi srdce“. Větu i celou homilii pak uzavřel kněz slovy: „...a co nezávisí na našich schopnostech, protože je to z Boží moci a z Božího daru.“ Tím se vrátil k hlavnímu tématu své promluvy – k vykoupení. Ukončení věty nenaznačil kazatel podstatnějším klesnutím hlasem, ale zmírněním intenzity – ztišením hlasu. Závěr homilie vyzněl tedy díky jeho projevu velmi pokorně – přispělo k tomu i to, že se kněz nedíval přímo na přítomné, ale měl pohled nepatrně sklopený.

2.4.3. Rozvážně a věcně

Shrnutí

Rozbor homilie Mons. Aleše Opatrného, pronesené o slavnosti Nanebevzetí Panny Marie, jsem nazvala „Vykoupení má úžasnou moc“. To považuji za jádro sdělení této promluvy. Tím, v jakých souvislostech kazatel své téma rozvíjí, jaké motivy otevírá, ale především tím, jak působí jeho řečový projev, se pokouším shrnout níže.

2.4.3.1. Téma

Kazatel zahájil svou promluvu oslovením přítomných a otázkou: „Co se vlastně stalo, když, jak věříme, byla Panna Maria na konci svého života s duší i tělem, čili jako plný člověk, jednota duše a těla, přijata do nebe?“ Na tuto otázku v průběhu homilie odpovídá Mons. Opatrný poukazem na Kristovu vykupitelskou moc. Vybízí k nadějnějšímu spolehnutí se na tuto moc, ale zazní i varování před tím, aby nám Boží vítězství „nevypadlo z ruky“.

Zdůrazňuje, že „to, co hřích prvních lidí zkazil, bylo Ježíšovým výkupným činem opravdu opraveno.“ A připomíná, že člověk „přeci nebyl stvořen k tomu, aby nějak špatně dopadl ve své smrti. Byl stvořen k tomu, aby jeho život, který vychází z Boží ruky, v Bohu také skončil.“

Kněz pak hovoří o překážkách a zdech, které lidský hřích postavil mezi člověka a Boha. S těmito překážkami si ovšem člověk sám podle kazatele „neporadí.“ Ale, jak Mons. Opatrný pokračuje, „Pán Ježíš přichází jako ten, kdo si právě s tímto poradí. Kdo to, co člověka od Boha odděluje, přemostí. Kdo nás může přivést zpátky tam, kam patříme, tedy k nebeskému Otci.“ To dává do souvislosti se slaveným svátkem a odpovídá také na svou úvodní otázku: „A na Mariině Nanebevzetí tohle vidíme a tohle slavíme. To, že vykoupení má tak úžasnou moc, že člověka přivede zpátky tam, kam patří, tam, kam by se s vlastní silou nikdy nedoškrábal, to znamená k plnému bytí v Bohu.“ A dodává: „A to, co tedy na vykoupené Marii vidíme, to máme jako naději sami pro sebe.“ Protože každý,

kdo Krista přijal, „ne jenom slovy, ale celou existencí, je na podobné cestě, jako je cesta Mariina.“

Pak pokračuje dále o vykoupení: „To je tak úžasná věc, že se člověku může v denních starostech ztratit a vytratit. Ale aspoň někdy, a to je skvělé požehnání svátků a svátečních dní, si ty velké věci můžeme uvědomit naplno.“ Zdůrazňuje ovšem, že se „pohybujeme ve světě, který se potácí mezi pravdou a lží, mezi laskavostí a krutostí, mezi spravedlností a hříchem. A jsme do toho namočení všichni a jsme tím ohrožováni všichni.“ Vrací se pak k Janovu Zjevení a připomíná, že Maria, „ta žena oděná sluncem, ta žena, která je Boží a v Bohu, je tady také představena jako žena, která vlastně bojuje s drakem.“ Vzápětí z Janova textu cituje: „Ten drak se postavil před ženu, která měla родit, aby pohltit její dítě.“ A dodává: „To se nestane, ale ten zápas tu je.“ Fakt tohoto zápasu dává kazatel do souvislosti s každodenním životem věřících a s nutností unést jeho dialektičnost: „A to je to, co zase jako křesťané potřebujeme ve své víře udržet. Totiž ten pohled na ženu oděnou sluncem a na boj s drakem. Ten báječný výsledek, který díky Kristovu vykoupení zde je a je nezrušitelný, a to naše osobní bojování se zlem.“

Kněz pak znovu cituje z biblického Zjevení sv. Jana o vítězství, moci a královské vládě, která od nynějška patří našemu Bohu a panování Jeho Pomazanému. K tomu dodává: „A to je věta, kterou člověk potřebuje mít nad vším, co o světě ví, nad všemi hrůzami, které se ve světě dějou, nad každým kolektivním i osobním pocitem ohrožení, nad vším strachem, který nás může přepadat.“ Po opětovné četbě zmíněné věty z Apokalypsy pokračuje: „Jenom když člověk ví o tomto Božím vítězství, může si troufnout bojovat se zlem, byť vždycky nevyhraje, může si troufnout pohybovat se v tomto světě, i když v něm vidí tolik nebezpečného a tolik zlého, může si troufnout mít naději, ne lacinou naději, že vono to nějak dobře dopadne, ale úžasnou naději, že vítězství, moc a královská vláda, která našemu Bohu patří, mi také bude dána, že jí také mohu být účasten, že vyústění mého života, ale také života mnoha, mnoha, mnoha, mnoha jiných, je možné v Bohu.“

Aleš Opatrný dává řečené ještě konkrétněji do souvislosti s mariánským svátkem: „Panna Maria je znamením naděje.“ Upřesňuje pak, že spíše než o naději jde o jistotu, kterou ale „člověk nesmí pojmout levně.“ Zdůrazňuje – a operuje přitom

s oběma pojmy – nadějí i jistotou: „Je to jistota Božího vítězství, které je nesporné. A je naděje, že nám to Boží vítězství, takříkajíc, nevypadne z ruky nebo si ho nenecháme ukrást nebo se nepropadneme do strachu, beznaděje, pocitu ohrožení, do toho všeho, co člověka vlastně ochromuje a neumožňuje mu to jít nejenom věrně za Pánem, ale za Pánem jako ten, kdo tuto obrovskou naději přijal.“

Připomíná, že „v tomto světě“ máme být „zobrazením naděje v Boží vítězství, které v nás už působí. Zobrazením naděje v možný konečný cíl cesty, kterým je Bůh, ke kterému směřujeme.“ A homilii uzavírá: „V tom je obraz Marie Nanebevzaté pro nás úžasnou posilou, něčím, co se nás do hloubi srdce týká a co nezávisí na našich schopnostech, protože je to z Boží moci a z Božího daru.“

2.4.3.2. Řeč a projev

Mons. Aleš Opatrný pronášel celou homilii **v dobře sledovatelném rozvážném tempu**, které pro intonační či temporytmické změny občasných vsuvek, přípodotků či otázek nevyznívalo monotónně. Kazatelův hlas byl hlouběji položený, sytý a znělý. Působil pevně, věčně a samozřejmě.

Co se týče **tělového projevu a gest**, i v tomto ohledu vzbuzoval Mons. Opatrný dojem neuspěchanosti a pevnosti. Svou promluvu zahájil pohledem na přítomné, o nějž se snažil po většinu homilie. Variantou k němu byl pohled směrem níže před sebe, přibližně na horní část desky ambonu. Kazatel uměřeně gestikuloval, zvláště pravou rukou. Výraznější gesto se objevilo několikrát, například u věty „Totiž ten pohled na ženu oděnou sluncem a na boj s drakem.“ Kazatel zde připomněl dva směry pohledu, což naznačil právě i gestem ruky - výše a níže – asi v úrovni ramen a hrudníku. Většími gesty oběma rukama doplnil neformálně a záměrně vágně znějící větu „že to buď bude, nebo nebude, ale snad to bude.“

Mezi **řečnické či stylistické figury**, které kazatel během této homilie použil, patří **metafora** (např. hřích jako „zed“, „příkop“ či „zábrana“ mezi člověkem a Bohem); **epanastrofa** (např. „...ale jsme zobrazením naděje. Zobrazením naděje v Boží vítězství...“), občasná **gradace** s využitím **anafory** (např. „Zobrazením naděje v Boží vítězství, které v nás už působí. Zobrazením naděje v možný konečný cíl

cesty, kterým je Bůh...“). V úvodu promluvy se objevuje **řečnická otázka** („Co se vlastně stalo, když, jak věříme, byla Panna Maria na konci svého života s duší i tělem, čili jako plný člověk, jednota duše a těla, přijata do nebe?Co se vlastně stalo?“). Několikrát se setkáme i s **parafrází** veršů ze Zjevení sv. Jana, jež kazatel citoval. Ta slouží ve střední části homilie i jako **refrén**. Kazatel hovoří, jak už bylo řečeno, **v klidnějším, pravidelném temporytmu, s pauzami, v nichž nechává myšlenkové celky doznít. Mluví bez výplňových slov a hezitačních zvuků. Kontaktovacích výrazů** nacházíme v promluvě minimum – lze mezi ně zařadit oslovení „bratři a sestry“ na začátku promluvy a částici „že“, kterou Aleš Opatrný použil v odlehčenějším momentu („Několik nadějí na zlato už se splnilo a některé ne, na olympiádě, že“).

V celkově věcném, racionálním způsobu vyjadřování se objevují tu a tam **expresivní výrazy**. Pro sdělení o neschopnosti člověka samostatně překonat bariéru mezi ním a Bohem nachází kazatel výraz „nedoškrábal“ („tam, kam by se [člověk] s vlastní silou nikdy nedoškrábal“). Dalším příkladem může být slovo z obecné češtiny „vono“, kterým kněz naznačil bodrou ledabylost („že vono to nějak dobře dopadne“). Nacházíme zde nářeční výraz „přeci“ a také neformální novotvar „supervzorňák“.

Některá slova, použitá v této homilii, mají **výraznější teologický charakter**, např. „s duší i tělem vzata do nebe“, „jednota duše a těla“, „plné bytí v Bohu“. Nepřímo tím kazatel potvrzuje, že za cílovou skupinu své promluvy považuje věřící, tedy lidi znalé této slovní zásoby.

Při formulování rozdílu mezi nadějí a jistotou vložil Mons. Opatrný do své promluvy **odlehčující prvek** – a sice aktuální glosu, kterou doprovodil úsměvem: „Několik nadějí na zlato už se splnilo a některé ne, na olympiádě, že.“

Specifikem této homilie jsou místy **velmi stručné - i eliptické – věty**, které kazatelovu promluvu strukturují a rytmizují, např. „Od starých dob obraz Panny Marie.“ V jiných částech zase nacházíme **rozsáhlá souvětí**, i dosti komplikovaná: „To, že vykoupení má tak úžasnou moc, že člověka přivede zpátky tam, kam patří, tam, kam by se s vlastní silou nikdy nedoškrábal, to znamená k plnému bytí v Bohu.“ Dalším příkladem může být: „A to je věta, kterou člověk potřebuje mít nad

vším, co o světě ví, nad všemi hrůzami, které se ve světě dějou, nad každým kolektivním i osobním pocitem ohrožení, nad vším strachem, který nás může přepadat.“ Rozsáhlé je i toto souvětí: „Jenom když člověk ví o tomto Božím vítězství, může si troufnout bojovat se zlem, byť vždycky nevyhraje, může si troufnout pohybovat se v tomto světě, i když v něm vidí tolik nebezpečného a tolik zlého, může si troufnout mít naději, ne lacinou naději, že vono to nějak dobře dopadne, ale úžasnou naději, že vítězství, moc a královská vláda, která našemu Bohu patří, mi také bude dána, že jí také mohu být účasten, že vyústění mého života, ale také života mnoha, mnoha, mnoha, mnoha jiných je možné v Bohu.“ **To, že mohou takto mohutná souvětí být posluchačům srozumitelná, umožňuje skutečnost, že je kazatel logicky člení a také neuspěchané tempo jeho řeči.**

Aleš Opatrný často řečené **shrnuje** a v téže větě k tomu dodává další detail či rozšiřující informaci. Například: „Ale ta žena oděná sluncem, ta žena, která je Boží a v Bohu, je tady také představena jako žena, která vlastně bojuje s drakem.“ Nebo: „To, že vykoupení má tak úžasnou moc, že člověka přivede zpátky tam, kam patří, tam, kam by se s vlastní silou nikdy nedoškrábal, to znamená k plnému bytí v Bohu.“

Co se týče slovesných tvarů, kazatel nejčastěji používá buďto **1. osobu plurálu** (např. „...my se pohybujeme ve světě, který se potácí mezi pravdou a lží, mezi laskavostí a krutostí, mezi spravedlností a hříchem. A jsme do toho namočení všichni a jsme tím ohrožováni všichni.“) nebo **3. osobu singuláru s neutrálním označením „člověk“** – ve funkci všeobecného podmětu či předmětu („A to je věta, kterou člověk potřebuje mít nad vším, co o světě ví...“; „To je tak úžasná věc, že se člověku může v denních starostech ztratit a vytratit.“; „To, že vykoupení má tak úžasnou moc, že člověka přivede zpátky tam, kam patří, tam, kam by se s vlastní silou nikdy nedoškrábal...“).

K uvedené **sytylosti a příjemné znělosti** Opatrného hlasu, který je hlouběji položen, dodejme, že kazatelův řečový projev jako celek vyvolává **dojem rozvážnosti**, jak už bylo zmíněno, a až jakési **klidné síly, jistoty**.

Co se týče **intonace a intenzity**, u některých slov, často u těch, která jsou na konci vět, dochází k upozadění poslední slabiky nejen melodickým klesnutím hlasem, které mj. nebývá vždy dostatečné, ale doprovází je i energetický pokles. Na základě toho může v případech markantnějšího energetického oslabení vznikat i dojem nedořečenosti či předčasného ukončení větného celku. Kromě těchto nefunkčních poklesů působí **intenzita** projevu Mons. Opatrného dosti vyváženě, stabilně a odpovídá logice sdělení. Občas se vyskytne pasivní **výslovnost** hlásek „m“, „v“ nebo „l“ (např. u slov „máme“, „Pomazanému“, „člověk“).

Projev z hlediska **temporytmu**, jak už jsme naznačili, je převážně klidný, pravidelný, dobře sledovatelný, lze říci výkladový. Kazatel si pečlivě hlídá **dozvuk**, slova nechává, zvláště na konci vět, dostatečně doznít. Temporytmus, včetně těchto pauz, zůstává bez větších výkyvů po celou dobu promluvy; posluchačsky jsou tedy jako určité osvěžení vítány drobné přípodotky, otázky nebo i odlehčující komentář, kde se temporytmus mění. Velmi cenným momentem je, jak pro temporytmickou změnu, tak především pro živost sdělení, například věta „To, co hřích prvních lidí zkazil, bylo Ježíšovým výkupným činem opravdu opraveno.“ Kazatel ji sdělil s hlubokou koncentrací a bez obavy dopřát si pauzu pro nalezení vhodných slov. Stabilní tempo i rytmus se na základě tohoto hledání výrazně proměnily a kazatelovo tvůrčí soustředění dodalo větě nádech hluboké autenticity.

V následující části cituji některé pasáže z homilie Mons. Aleše Opatrného a popisuji, jak byly prosloveny. Tyto charakteristiky pro přehlednost podtrhuji.

V úvodu kazatel položil otázku: „Co se vlastně stalo, když, jak věříme, byla Panna Maria na konci svého života s duší i tělem, čili jako plný člověk, jednota duše a těla, přijata do nebe?“ S dynamicky silnějším a intonačně vyšším důrazem zaznělo slovo „plný“ ve spojení „čili jako plný člověk“. Pro shrnutí této poměrně dlouhé otázky a pro její zdůraznění kazatel pevně a s věcně znějícím výrazem opakoval: „Co se vlastně stalo?“

V další části své promluvy kazatel pomalu a soustředěně sdělil: „To, co hřích prvních lidí zkazil, bylo Ježíšovým výkupným činem opravdu opraveno.“ Výraznější

pauza se vyskytla za slovy „zkazil“, a „činem“, méně výrazná pak před slovem „Ježíšovým“. Věta zněla věcně a zároveň velmi důrazně, byla pronášena tak, že by si ji posluchač mohl lehce zapamatovat. Za zmínku stojí i to, že kazatel zde nebudoval důrazy příliš za pomoci dynamiky, ta zde neměla větší výkyvy, využíval spíše mírné intonační změny a rytmus své řeči skládal z malých rozdílů mezi přízvučněji a méně přízvučně řečenými celky.

Skutečnost lidského oddělení od Boha vinou hříchu Mons. Opatrný ve své homilii metaforicky pojmenoval jako „příkop“ či „zábranu“, s nimiž si člověk „neporadí“. Pak pokračoval: „Pán Ježíš přichází jako ten, kdo si právě s tímto poradí.“ Strukturální (i významová) důmyslnost dvojice „[člověk si]neporadí“ - „[Pán Ježíš si] poradí“ ovšem nebyla v řečovém projevu kazatele dostatečně využita; rozdílnost těchto dvou stavů (poradit si či neporadit si s odděleností od Boha) a z toho vyplývající velikost Ježíšovy moci zůstala tedy sdělena sice srozumitelně a sledovatelně, ale bez naléhavosti a plasticity. Stopu naléhavosti můžeme ale slyšet na slově „právě“ („kdo si právě s tímto poradí“), které bylo řečeno důrazně (za pomoci intonačního vyklenutí) i s touhou poukázat na nezastupitelnost Ježíšovy role v překlenutí oddělenosti lidí od Boha.

Kazatel pokračoval znělým hlasem a s většími důrazy: „Kdo to, co člověka od Boha odděluje, přemostí.“ Slovo „přemostí“, doznívající díky pauze v chrámovém prostoru, bylo řečeno jemně a přesto důrazně, jakoby v něm lehce zarezonovala důvěra, něha i vděčnost.

Aleš Opatrný hovořil dále o vykoupení: „To je tak úžasná věc, že se člověku může v denních starostech ztratit a vytratit.“ Výraz „tak úžasná věc“ byl řečen poměrně důrazně, živě a s konkrétní představou; před slovem „ztratit“ došlo k pauze, v níž zřejmě kazatel hledal vhodné vyjádření – okamžik čekal na to pravé slovo; touto pauzou zároveň upoutal pozornost k závěru věty, tj. „ztratit a vytratit“. K tomu, na začátku s drobným úsměvem, dodal: „Ale aspoň někdy, a to je skvělé požehnání svátků a svátečních dní, si ty velké věci můžeme uvědomit naplno.“ Navázal pak mírně výše položeným hlasem, na začátku s náznakem skepse a s nadsázkou: „Je to všechno hezké, ale my se pohybujeme ve světě, který se potácí mezi pravdou a lží, mezi laskavostí a krutostí, mezi spravedlností a hříchem.“ Tento věcně

sdělovaný výčet kontrastů ukončil kazatel výrazným klesnutím hlasem (výraznějším, než je u jeho projevu běžné), což dodalo výpovědi na závažnosti.

Mons. Opatrný několikrát během homilie citoval z Písma (ze Zjevení sv. Jana), například: „Ten drak se postavil před ženu, která měla rodit, aby pohltil její dítě.“ Tuto větu přečetl dosti rychle; byla sice základně logicky rozčleněna, ale zvláště v druhé části nevyzněla zúčastněně, z projevu nebylo patrné kazatelovo zaujetí. „To se nestane, ale ten zápas tu je,“ dodal pak kazatel pevně a přesvědčivě, oproti četbě velmi živě, důvěryhodně, autenticky.⁴⁰

„A to je to, co zase jako křesťané potřebujeme ve své víře udržet.“ Důrazy na spojení „to je to“ a „udržet“ posílily intenzitu a naléhavost tohoto sdělení. Tato naléhavost zůstala věcná a ve výrazu střídá. V následující větě „Totiž ten pohled na ženu oděnou sluncem a na boj s drakem“ oddělil kazatel oba tyto rozdílné obrazy větší pauzou, takže měl posluchač příležitost si je zpřítomnit.

Poté, co Mons. Opatrný citoval z Písma úryvek o Božím vítězství, moci a královské vládě, dodal: „A to je věta, kterou člověk potřebuje mít nad vším, co o světě ví, nad všemi hrůzami, které se ve světě dějou, nad každým kolektivním i osobním pocitem ohrožení, nad vším strachem, který nás může přepadat.“ Toto rozvíte souvětí sdělil klidně, s plnou koncentrací a s pozorností vůči jeho jednotlivým částem. Přestože jde formálně o oznamovací větu, díky kazatelově projevu dostala charakter důležité výzvy, stejně jako charakter vyznání důvěry v Boží moc. Na jejím konci kněz výrazně klesl hlasem (v takové míře to není v jeho mluvě obvyklé) a uzavřel tak – s pevností a přesvědčivostí – významný myšlenkový celek, jehož pointě dal tímto způsobem vyznít.

Pak citaci ze Zjevení zopakoval a navázal na ni: „Jenom když člověk ví o tomto Božím vítězství, může si troufnout bojovat se zlem, byť vždycky nevyhraje, může si troufnout pohybovat se v tomto světě, i když v něm vidí tolik nebezpečného a tolik zlého, může si troufnout mít naději, ne lacinou naději, že vono to nějak dobře

---

⁴⁰ Popsaný rozdíl mezi četbou a mluvou, nejsme-li v četbě dále školeni, je běžným jevem. Tedy fakt, že při mluvené řeči, kdy hovoříme „za sebe“ a vyslovujeme obsahy, které nám přicházejí na mysl, přinášíme posluchačům své sdělení mnohem plastičtěji, konkrétněji i živěji než při četbě.

dopadne, ale úžasnou naději, že vítězství, moc a královská vláda, která našemu Bohu patří, mi také bude dána, že jí také mohu být účasten, že vyústění mého života, ale také života mnoha, mnoha, mnoha, mnoha jiných je možné v Bohu.“ Toto rozsáhlé souvětí, jehož součástí je i parafráze citace z Písma, pronášel kazatel v dobře sledovatelném tempu. Zvláště začátek souvětí a také pasáž „může si troufnout mít naději, ne lacinou naději, že vono to nějak dobře dopadne, ale úžasnou naději...“, sdělil s věcnou, neteatrální přesvědčivostí. Zněly jako svědectví o kazatelově důvěře, o jeho realistickém pohledu na život a svět, osvětlovaném vírou. Za pozornost stojí i vyjádření „že vono to nějak dobře dopadne“ – kazatel zde ve výrazu, realizovaném sytým hlasem, s plnou přesvědčivostí, naznačil naivní, lacině optimistickou, tak trochu hospodskou bodrost. Což bylo vítaným výrazovým zpestřením.

Mons. Opatrný pak dal předchozí myšlenky do souvislosti s mariánským svátkem: „Panna Maria je znamením naděje.“ Větu řekl klidně, s velkým důrazem na slově „naděje“. Pak ale velmi autenticky zapochyboval o volbě tohoto pojmu a pravděpodobně z okamžitého impulzu (tedy i ve svižnějším tempu, respektive návaznosti) dodal: „Ale ono to slovo naděje nemusí být tak úplně ono, protože když máme v něco naději, tak to člověk často může vnímat tak, že to buď bude, nebo nebude, ale snad to bude.“ Po odlehčeném vstupu s aktuální glosou o „nadějích na zlato na olympiádě“ a po následné pauze se opět vrátil k teologickému tématu a věcně-výkladovému stylu: „Tady bychom spíš mluvili o slovu jistota, kterou člověk nesmí pojmut levně. Je to jistota Božího vítězství, které je nesporné.“ S velkým důrazem a s přesvědčením byla řečena slova „jistota“ a zvláště „nesporné“. Po pauze kazatel dodal, věcně, jemněji a s postojem důvěry: „A je naděje, že nám to Boží vítězství, takříkajíc, nevypadne z ruky nebo si ho nenecháme ukrást nebo se nepropadneme do strachu, beznaděje, pocitu ohrožení...“ V rychlejším tempu sdělil kazatel část „do strachu, beznaděje, pocitu ohrožení“. Řekl to jakoby s „kolovrátkovou“ intonací – zřejmě, aby naznačil hrozbu naší zacyklenosti v takových postojích. Tento výčet pak shrnul: „...do toho všeho, co člověka vlastně ochromuje a neumožňuje mu to jít nejenom věrně za Pánem, ale za Pánem jako ten, kdo tuto obrovskou naději přijal.“

Hlouběji položeným hlasem, klidně a s prvky jemně nabádavého tónu pokračoval: „Protože popravdě řečeno, v tomto světě, jsme-li pořádnými křesťany, pak nejsme

snad supervzorňáky, ale jsme zobrazením naděje. Zobrazením naděje v možný konečný cíl cesty, kterým je Bůh...“

V závěru homilie Mons. Opatrný sdělil pomalu, soustředěně, hlouběji položeným a až meditativně znějícím hlasem: „V tom je obraz Marie Nanebevzaté pro nás úžasnou posilou, něčím, co se nás do hloubi srdce týká...“ S velkým důrazem i vyklenutím hlasu, posilujícím závažnost sdělení i jeho apelativnost, byl řečen výraz „do hloubi srdce“. Větu i celou homilii pak uzavřel kněz slovy: „...a co nezávisí na našich schopnostech, protože je to z Boží moci a z Božího daru.“ Ukončení věty nenaznačil kazatel podstatnějším klesnutím hlasem, ale zmírněním intenzity – ztišením hlasu. Závěr homilie vyzněl tedy díky tomu skromně a pokorně. K tomuto dojmu přispělo i to, že se kněz nedíval přímo na přítomné, ale měl pohled nepatrně sklopený.

2.4.3.3. Vědomí kontextu

Mons. Opatrný doplňuje svou promluvu stručnými vysvětleními, která se týkají hlavního tématu (např. nanebevzetí, vykoupení, naděje). Tím vychází vstříc i posluchačům, kteří těmto pojmům nerozumějí nebo si nejsou úplně jisti jejich přesným významem. Na druhou stranu kněz několikrát během homilie použije výrazy, které mají teologický (či teologicko-filozofický) charakter (např. plné bytí v Bohu), a lze se tedy domnívat, že u posluchačů předpokládá alespoň základní obeznámenost s touto oblastí. Tomu, že kazatel při této homilii s lidmi mimo církev vlastně nepočítá (nebo ví, že tam nejsou), nasvědčuje i tato její pasáž: „Jenom když člověk ví o tomto Božím vítězství, může si troufnout bojovat se zlem, [...] může si troufnout pohybovat se v tomto světě, i když v něm vidí tolik nebezpečného a tolik zlého...“ Domnívám se totiž, že kdyby tam nevěřící byli přítomni, mohla by uvedená slova vyznít vůči nim možná necitlivě. A nebo je spíše na místě chápat toto sdělení právě jako výzvu pro nevěřící, které by mohlo inspirovat fakty o tom, na co by si, jako věřící, mohli troufnout? To ale zároveň může být velkou výzvou i pro věřící, v nichž může vyvolat otázku – vím opravdu o tomto Božím vítězství a věřím mu natolik, že si troufám bojovat se zlem?

Kazatel na jednom místě homilie svým sdělením reaguje na předpokládanou připomínku, že přece katolická nauka hovoří o tom, že na rozdíl od dalších lidí byla Maria bez hříchu: „Ano,“ zazní plným, silným hlasem; kazatel pak ovšem dodává, že i ona ale „patří k lidskému rodu a ten lidský rod je Bohu vzdálen.“

Co se týče postoje k posluchačům v souvislosti s apelativním oslovením, asi nejvýraznější výzvou, stejně jako působivým vyznáním důvěry v Boží moc je v této homilii kazatelovo prohlášení: „A to je věta [o Božím vítězství, moci a královské vládě], kterou člověk potřebuje mít nad vším, co o světě ví, nad všemi hrůzami, které se ve světě dějou, nad každým kolektivním i osobním pocitem ohrožení, nad vším strachem, který nás může přepadat.“ Tato z formálního hlediska oznamovací věta se stává důležitým a až podmanivým pozváním k důvěře a naději.

2.5. P. Mgr. et Mgr. Petr Augustin Beneš CSsR

2.5.1. „Bojím se velkých slov, za kterými nemůžu stát“

Člen redemptoristického řádu, kazatel, oblíbený zpovědník, exercitátor a vyhledávaný duchovní vůdce P. Petr Beneš se narodil v Praze roku 1965. Vystudoval nejprve bohemistiku a pedagogiku na FF UK. Působil pak přes dvanáct let na různých typech škol, mj. na Vyšší odborné škole pedagogické ve Svatém Janu pod Skalou.

Na jeho cestě ke křesťanství ho během vysokoškolského studia provázela zvláště filozofie a literatura; ovlivnili jej také pražští dominikáni, s nimiž začal, též publikačně, spolupracovat ve farnosti v Praze na Zlíchově. Následně vstoupil do Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele - k redemptoristům. Teologická studia i duchovní formaci absolvoval v Bratislavě. Krátce jako jáhen a pak po vysvěcení na kněze v roce 2006 působil na Svaté Hoře, kde se intenzivně věnoval duchovnímu doprovázení a službě zpovědníka, vedl přípravy ke svátostem a hojně navštěvované exercicie, také pro pedagogy. Roku 2007 odešel do Vídně, kde se – kromě studia němčiny - věnoval jako duchovní českému společenství při kostele Maria Am Gestade a německé farnosti na předměstí Vídně. Od roku 2012 působí ve farnosti Nejsvětějšího Srdce Páně na pražských Vinohradech.

Na FF UK píše zároveň disertační práci, týkající se vlivu rakouského spisovatele Adalberta Stiftera na vývoj středoevropského románu. Literaturou se nezabývá jen vědecky či jako nadstandardně poučený čtenář, ale také sám píše. Vedle rozsáhlé publikační činnosti především o kulturně či literárně–spirituálních tématech se věnuje i vlastní tvorbě.

P. Petr Beneš je pohotovým, přesvědčivým a nepodbízivým řečníkem. Věcným a zároveň citlivým, s neotřelou slovní zásobou, k níž ho jistě inspiruje zmíněný zájem o literaturu, ale i další druhy umění. Jeho jazyk je vytříbený a kultivovaný, ale nikoli formální. Ve svých kázáních P. Beneš pozitivně a s otevřeností pohlíží na rozporuplnost životních situací, vztahů i vnímání sebe sama. V některých svých

postojích se blíží, domnívám se, filozofickému, ale i lidskému nasměrování prof. Ivana Vyskočila. Má blízko k jeho odvaze naslouchat, k zalíbení v hledání nekonvenčních souvislostí a k nezaběhnutému pohledu na skutečnost. Je mu vlastní realističnost, svobodomyšlnost i úcta k ženskému principu, obsaženému v katolictví.

„Otevřenost vůči umění mi pomáhá chápat život v napětí celku – zůstat vystavený celistvosti, totalitě života. Protože opravdové umění život neomezuje, nezkrsluje a nebojí se otevřít ho celý. Pomáhá mi také v tom, že se netýká jen rozumu, ale i citů, paměti – tak jako kázání. To by také mělo ovlivňovat celý můj postoj k životu,“ říká P. Petr Beneš.

Přípravu na kazatelství na bratislavské teologické fakultě zhodnotil při rozhovoru, který jsme spolu vedli, takto: „Byla mizerná a naprosto k ničemu, podle mého názoru. Homiletiku jsme měli, myslím, jeden rok, jednu nebo dvě hodiny týdně. Byla to zvláštní směs divných technických cvičení, jak uvolnit jazyk, jak správně dýchat, ale úplně bez jakékoli souvislosti s obsahem. A pak hlavně praxe, kdy jsme si měli připravovat kázání, která jsme znuděně navzájem poslouchali a pak jsme se je snažili hodnotit, ale strašně schematicky. Mně na tom hlavně vadily ty laboratorní podmínky. Myslím, že by spíš bylo důležité mluvit o filozofii homiletiky, filozofii řeči, tvorby, slova. Samozřejmě, že praktické věci jsou důležité, ale nejde to takhle uměle... Já nejsem schopen kázat před třídou, jakoby jenom cvičně. Připadá mi, že je spíš potřeba budoucího kazatele motivovat, poskytnout mu materiály k úvaze, trochu ho nakopnout...“

Na otázku, co je podle něj cílem kázání, odpověděl: „Určitě ne podat nějakou katechismovou poučku, nauku. Myslím, že cílem kázání, v nedělní mši svaté, by mělo být spíš otevřít člověku cestu k evangeliu skrze jeho život. Víc asi kázání dělat nemůže. Poskytnout mu možnost zamyslet se nad tím textem jinak, otevřít se mu a pak si ho v životě nějak dotvořit. Nepodávat vyčerpávající návod na to, jak rozumět Písmu, nebo nějakou morální ‚nalejvárnou‘, jak příští týden žít, ale spíš se ho snažit motivovat, aby o svém životě přemýšlel na základě Božího slova.“

A jak se dá takového cíle dosáhnout? „Těžko... V podstatě nevím. Pominu to, co je důležité, tedy být na to duchovně připraven, modlit se za to. Také rozjímat Boží slovo a znát ho v celé šířce. To jsou věci, které pokládám za samozřejmé a které, popravdě řečeno, posluchače moc zajímat nemusí. Určitě ale není ospravedlněním, že se kazatel hodně modlí, a proto by k němu, k jeho projevu, měli být lidi tolerantní. Je to podobné jako s učitelstvím, kde jsem taky velmi skeptický, buď ten člověk má, nebo nemá charisma do jisté míry. Je to závislé na osobnostních danostech, možná víc těch osobnostních než řečových. Když člověk není otevřený, když nemá schopnost i emotivně trošku oslovit, ne přehnaně, a přitom přirozeně, je to těžké. Ta nejširší možná příprava je stát nohama na zemi a vnímat, o čem lidé přemýšlejí, čím žijí. To, že čtu noviny, že občas koukám na televizi, že si s lidmi povídám, to, že taky dělám něco jiného, než jenom čtu teologické knížky, je podle mě životně nutné, aby člověk mohl oslovit.“ Přímo k situaci kázání P. Beneš dodává: „Potom si myslím, že je velký problém umět se nějak uvolnit a opravdu podat jedinečnou homilii, ne nějakou cyklostylovanou, něco, co si připravím bez ohledu na situaci, atmosféru. A pak sem patří ty úplně obecné věci jako být s lidmi rád. Když mi lidi v podstatě vadí, těžko je můžu oslovit.“

Petr Beneš dále upřesňuje, v čem podle něj spočívá věrohodnost kázání: „Je nevěrohodné, pokud za ním nemůžu stát osobně. Nemůže být jenom předáváním nějakého pravdivého obsahu, musí to být moje předávání tohoto obsahu – musím v tom být angažovaný, ale zase ne tak, abych přečnival. To je nesmírně těžká půda. Myslím, že by kázání mělo být svým tématem ve spojení s tím, čím žiju a čím žijí lidi kolem mě; včetně slovní zásoby a způsobu vyjadřování by to mělo odpovídat tomu, jaký jsem. Samozřejmě je potřeba mluvit výrazně, má to jinou hodnotu, apelativní, ale neměl by být větší rozdíl mezi tím, jak vystupuji normálně a jak mluvím na kazatelně. Je zoufalé, když se při kázání nasadí úřední styl, vznosný a vzletný, přehnaně zřetelný a důrazný. Jsem až přecitlivělý na takovou tu úředničinu – v tónu hlasu, ve způsobu přednesu, kdy z toho trčí, že kázání je něčím výsostným, zvláštním.“

Ke svému pohledu na věrohodnost a autenticitu kazatelství ještě dodává: „Dávám si opravdu velký pozor na věci, za kterými můžu stát, a hrozně se bojím, čím dál víc, velkých slov, za kterými stát nemůžu. Což je trošku problém, protože manévrovací prostor se mi tím zužuje; aby to bylo upřímné a přitom abych lidem

dával objektivní věci, nikoliv sebe. Protože nemůžu všechno to, co říkám, filtrovat přes svůj úzký život. Je to vědomí zodpovědnosti, ale zároveň i svobody, kdy si říkám, že ti lidé tam nejsou kvůli mně ani kvůli mým pádům, zradám a chybám... V tom se naučit balancovat, že já nejsem totožný s tím, co říkám, ale zároveň to musí jít ze mě... To mě vede občas do úzkých. V tomhle smyslu se cítím mnohem svobodněji v učitelství. O poezii národního obrození můžu mluvit zaujatě, nadšeně nebo jakkoliv, ale nikdy to nebude z hlediska existence tak závažné, jako když tam někde v pozadí je Bůh, věčnost, smysl života... To je asi největší bolest kazatelství - ta zodpovědnost, že náboženství je o podstatných věcech. A tam můžu člověka nasměrovat velice špatně. Samozřejmě, patří do toho spolehnout se na Ducha svatého, spolehnout se na Boha, ale nevyvazuje mě to z té bolesti osobního hledání. Kdybych měl někdy zmlknout jako kazatel, bylo by to z tohoto důvodu.“

Další otázka zněla – jakou roli hraje při kázání (v procesu jeho přípravy i ve vlastním projevu) tvořivost. „Obrovskou. Myslím si, že podstatou kázání je, že skrze svůj život, myšlení, zájmy, skrze to, jaký jsem, skrze dary, které mám, přetransformuji – pokud možno věrně – texty, které jsou mi k dispozici, učení církve, které mám říkat. Kazatel nemá být jenom potrubím, kterým ty věčné pravdy jdou, ale musí je prezentovat svým způsobem - s tím, že si uhlídá exhibici. To je základ, myslím, každé tvorby: zpracovat to, co mám – své zážitky, zkušenosti, smyslové vjemy – skrze sebe, ale zároveň je sebou nezastínit. To je podle mě tvořivost.“

Jak se připravujete na nedělní kázání? „Já moc neumím krátkodobou přípravu – na půl hodiny si sednout a udělat si podrobnou osnovu. Text si většinou přečtu pár dní dopředu, na procházkách o něm přemýšlím, často se ho snažím spojit s tím dalším, co čtu, co jsem slyšel, viděl – ať už je to jakákoli umělecká disciplína nebo život – a hledám spojnice. Zkouším uvažovat o tom, co jsem říkal minulou neděli, potom si udělám dvakrát, třikrát různou podobu osnovy, která mě napadne, a pak ji odložím, nikdy ji nakonec nepoužiju, ale bez ní by to nešlo; pro sebe si musím v poznámkách vytvořit návaznost toho, co bych chtěl říct. Příprava je spíš dlouhodobá; když dlouho nic nečtu, nemám čas něco vidět nebo pořádně s lidmi mluvit, tak potom vysychá i kázání. Nedělám bezprostřední přípravu - trochu spoléhám na to, že jsem jako učitel mluvil skoro patnáct let.“

Dále se P. Beneše ptám, zda považuje kázání za dialog. „To je složitá otázka. Určitě je to dialog primárně mezi textem a mnou, potažmo samozřejmě mezi Bohem a mnou. Člověk je pokoušen brát text útržkovitě, vybrat jen to, co se hodí, co mě osloví, ale to není dialog. Dialog znamená zkoušet textu naslouchat i víckrát, objevit v něm souvislosti, které v sobě má a co mi tím říká, ne, co bych já tomu textu vnutil. Co se týče dialogu s posluchači, to je velký problém. Mám samozřejmě radost, když do kostela přijde někdo, koho znám osobně, a vím, že to, co říkám, se týká i jeho života. Takovýhle nepřímý dialog znám. Vnímám také tu vnější stránku dialogu – atmosféru. Aby lidem bylo dobře, aby se třeba i pobavili, ne nějak cirkusácky... To, že lidi něco zaujalo, to se dá v kostele poznat taky podle hluku, podle míry soustředění. Co se týče přímého dialogu, jakoby odpovídání na tušené otázky lidí, to nedělám. Myslím, že kázání není odpověď na otázky konkrétních lidí; spíš má otázky vzbudit a povzbudit lidi, aby o tom pak vedli dialog – s Božím slovem, s lidmi kolem sebe.“

Stalo se někdy, že jste byl sám překvapený, k čemu jste během své promluvy dospěl, jaké téma se vám otevřelo? „Přiznám se, že úplně ne. Přece jenom je to i vystoupení, které musím nějak režírovat – nemůžu být úplně spontánní a ani nejsem. Je to pro mě trošku herecký výkon, v dobrém slova smyslu. Pokud tohle překvapení nastane, bývá to tak, že mě napadnou souvislosti, návaznosti, které jsem si předtím neuvědomil a které jsou úplně jiné, než jsem na začátku čekal. Málokdy jsou to nové věci, protože o tom dost přemýšlím, spíš přeskupení věcí, asociace. To, jak ze sebe motivy vycházejí, jak k sobě patří, se často tvoří až na místě. Nebo když vidím v kostele člověka, o kterém vím, že se potýká s nějakou složitou situací, snažím se zmírnit některé akcenty – ne, abych zakrýval nebo zamlčoval pravdu, ale abych zbytečně něco nezdůrazňoval a tím nezraňoval. Nebo k tomu doplním opačný pól. Postoj ‚padni, komu padni‘ mi nepřipadá objektivní a správný.“

Ptám se také, zda si kazatel všímá svého projevu, zda má při kázání čas se vnímat. Zda si dopřeje okamžiky zastavení - vnitřního dostižení se a prostoru pro spontánní reakci. „Občas tam jsou, ale spíš tak komicky – přistihnu se, že jsem řekl věc, která mě samotného překvapila. Nebo že jsem použil slovo, které je úplně

nešikovně, nebo zapomenu, jak pokračovat dál. To přiznám i veřejně. Dost často se mi stane, že něco vyslovím a pak se zarazím – většinou to bývá, když se vyjádřím moc drsně.“

Na otázku, s jakou zpětnou vazbou se ke svým kázáním setkává, Petr Beneš odpověděl: „Bývá dosti jednostranná, lidé přicházejí s chválou, ale takovou obecnou; s díky, což člověka samozřejmě povzbudí... Je to dáno i situací – po mši je zmatek, lidi odcházejí, takže že by se přímo rozebíralo, o čem jsem mluvil, to ne. Spíš je to takové povzbuzení, potvrzení. Hlavní zpětnou vazbou je pro mě pocit lidí - že jim tam bylo dobře. Což je možná jakoby málo, ale možná, že to stačí. S lidmi, kteří jsou mi blíží a o kterých vím, že mají teologické zájmy, se někdy setkáváme - ale nerozebíráme přímo kázání. Já v nich stejně vždycky mluvím o tom, čím žiju v duchovním životě, co mě zajímá, v čem tápu, tak většinou otevřeme to. Není to přímá zpětná vazba – vy jste řekl tohle a co jste tím myslel... Protože je to něco, o čem přemýšlím vlastně stále, tím pádem i v kázání. I technická zpětná vazba je důležitá – jestli bylo rozumět, jestli je slyšet.“

Jak už jsme zmínili, **P. Beneš má hluboký vztah k umění, které je pro něj „bránou k životu, uchopením života celého.“** To dále vysvětluje: „Když čtu dobrou knížku, není pro mě jenom zásobárnou pojmů nebo zpráv o světě, ale proměňuje můj vztah ke světu. Skutečné umění je i pravým opakem ideologie. Je živé a tím mi brání schematizovat, škatulkovat, pomáhá mi přistupovat k životu komplexněji. Totéž se děje v evangeliu, při kázání, v duchovním životě. A zároveň – umění musí nějakým způsobem být hezké – úplně primitivně řečeno. To neznamena uhlazenost nebo zobrazování jenom krásných stránek života. Krása má své místo i v kázání, v liturgii. Když to řeknu zjednodušeně, mělo by to být pěkné i na pohled. V tom smyslu, že není jedno, jaké svíčky k tomu hoří na oltáři, jaká se k tomu hraje hudba, co má kněz na sobě. To, že by to mělo být i hezké, že by to měl být i zážitek, je důležité. Navíc nezapomeňme, ve vztahu k poezii, že křesťanství je náboženství vtěleného Slova, evangelium je slovo a že tedy umění slova nám o biblickém slově může říct hodně. Umění by ale nemělo být ilustrací evangelia – to by pak byla neúcta k umění i k evangeliu. Když Pán Ježíš mluví o pastýři a ovečkách, tak k tomu namaluju pastýře a ovečky – to bych řekl, že je absolutní nepochopení toho, o čem tam jde.“

2.5.2. „To největší je nám darováno“

Homilie P. Petra Augustina Beneše CSsR

Tato homilie⁴¹ byla pronesena při slavnosti Nanebevzetí Panny Marie 15. 8. 2012 v kostele Nejsvětějšího Srdce Páně na pražských Vinohradech. Trvala 8 minut a naslouchalo jí kolem 180 přítomných. Tematicky vycházela především z tohoto mariánského svátku, respektive z osobnosti Panny Marie a s ní souvisejícího evangelia, čteného o této slavnosti, a sice Lk 1, 39 – 56.

Kazatel začal svou promluvu oslovením „milí přátelé“. Pak připomněl, že jak antifona před evangeliem (kterou přítomní společně zpívali), tak evangelium „mluví o radosti. A opravdu tento svátek byl – a doufejme, že i je – svátkem velké radosti.“ S větším, ale s přirozeně a nenásilně znějícím důrazem řekl slovo „byl“, které od následující části věty oddělil drobnou pauzou. „Doufejme, že i je“ zaznělo v rychlejším tempu a jako přípodotek. Petr Beneš pokračoval, téměř epanastroficky, upřesněním a rozšířením tohoto sdělení: „Byl svátkem velké radosti zvláště na mnoha poutních místech na venkově, v mnoha vesnických kostelích. Svátek lidí, kteří moc dobře věděli, jak těžký je život, jak tvrdá je práce. Kteří nějakým způsobem instinktivně se utíkali k té, u níž doufali ochranu, u níž doufali přímluvu.“ Výraz „utíkali se“ zřejmě poukazuje na jednu z nejznámějších a nejoblíbenějších mariánských modliteb a vychází z ní – „Pod ochranu tvou se utíkáme, Svatá Boží Rodičko...“

Tento úvodní celek je pronesen v přiměřeném, dobře vnímatelném tempu; intonačně vyvolává dojem volně za sebou řazených sdělení, neukončovaných klesnutím hlasem. Větší pauza byla mezi dvěma přívlastkovými větami – „u níž doufali ochranu, u níž doufali přímluvu.“ Vznikla zřejmě kazatelovou úvahou nad specifikací toho, več lidé doufali; porušením pravidelného rytmu mluvy také tato pauza posílila pozornost posluchačů.

---

⁴¹ Její nahrávka je k dispozici na přiloženém cd.

Jednotlivé myšlenky jsou v této části sdělovány po smyslu, s logickými a co do intenzity spíše jemnými, nepřesílenými důrazy. Řečový projev zde působí přirozeně a blíží se co do komunikativnosti a prosté sdělnosti běžné mluvě. I v některých dalších pasážích zvláště v první části promluvy P. Petr Beneš na konci vět klesá hlasem poměrně málo. Charakteristické jsou zde pro jeho řečový projev souřadně řazené výčty i kratší věty, spojované v delší souvětí.

Kazatel pokračuje osobní zkušeností, kterou sděluje věcně a s pokorou: „Přiznám se, že když dnes ve zpovědnici poslouchám, jak těžký život je třeba důchodců v dnešní době, instinktivně mě také napadne jako první věc mariánská modlitba.“ „Utíkat se k Marii,“ dodává vzápětí. Opět je zde použito slovo „utíkat se“, které nese velkou expresivitu, intenzitu prožitku jediné a poslední naděje, jež zbývá. Kněz i na tomto místě zachovává věcnost; v jeho projevu je čitelná i neokázalá zúčastněnost, upřímný zájem o druhé a solidárnost.

Ihned anticipuje případné pochybnosti posluchačů o vhodnosti či potřebnosti mariánské modlitby a reaguje na ně se zvýšenou hlasovou intenzitou: „To neznamena, že bychom zmenšovali velikost Ježíše Krista.“ Svá slova nechává doznít a po delší pauze, téměř anaforicky, dodává - s nižší hlasovou intenzitou, ale s velkou přesvědčivostí: „To znamená jednoduše, že chceme jít ke Kristu tou nejjistější cestou, pod ochranou té, která je mu zcela otevřena.“ Stavbu věty i volbu slovníku zde můžeme označit bezmála za poetickou. I to je charakteristickým rysem Benešova řečového projevu.

„Mariánská úcta je – vlastně měla by být – úctou obrovské pokory...“ Spojení „obrovské pokory“ je řečeno plasticky, intenzivně, s konkrétní představou a i s naléhavostí. Kazatel větu dokončuje: „...protože uznává, že my sami neustále stíníme.“ P. Petr Beneš zde prezentuje známý, ale často opomíjený nebo nedostatečně chápaný postoj katolické spirituality. Činí tak jednoduchým a zároveň originálním způsobem, za pomoci stylistické zkratky.

Své sdělení pak dovysvětluje: „A chceme-li opravdu plně žít s Kristem a mít Krista na prvním místě, tak je Maria tou nejjistější cestou k tomuto... protože ona namísto stínů dává světlo.“

Způsobem projevu, skrze nějž dává těmto myšlenkám zaznít, vzbuzuje Petr Beneš velkou důvěru a vytváří atmosféru nevnučující se vstřícnosti. Je to zřejmě sebevědomou pokorou, která z něj vyzařuje, a asi i klidnějším tempem, neuspěchaností projevu, kdy je patrné, že si dopřává čas na to, aby se poslouchal. Tento čas je díky tomu poskytnut i posluchačům, takže jakkoli se kazatel někdy vyhýbá očnímu kontaktu s přítomnými (nebo chvílemi dokonce úplně zavře oči), zůstává s nimi v kontaktu jiným způsobem. Do velké míry, domnívám se, právě tímto svým soustředěním, svým „zůstáváním při věci“.

Kazatel pokračuje: „...a zpřístupňuje Kristu všechno to, čeho my se bojíme, co si chráníme, před čím utíkáme.“ První dvě věty tohoto výčtu jsou řečeny s mírně stoupavou intonací na posledním slově („bojíme“, „chráníme“), a mohou tak evokovat zacyklenost postoje, zacyklenost v onom zmíněném „stínění“, východiskem z něhož je podle kněze právě Maria, která „namísto stínů dává světlo“. Na tomto místě (zvláště u vět „čeho my se bojíme, co si chráníme“) kazatel výrazně gestikuluje rukou; pohyb směřuje mírně dopředu, několikrát se opakuje a působí poměrně trhavým dojmem. Během tohoto gestického projevu má P. Beneš zavřené oči.

Pak kazatel dodává: „Mariánská úcta, správně chápaná, je tou nejjistější úctou Ježíše Krista a Boha samotného.“ Podotknutím „správně chápaná“ reaguje P. Beneš na tendence některých (proudů) věřících v minulosti i současnosti k pokřivenému chápání této úcty – asi především ke zbožšťování Panny Marie. Tato myšlenka o nejjistější úctě obsahově i formálně navazuje na předchozí větu o nejjistější cestě (ke Kristu) - s tím, že výraz „cesta“ (ve větě „cestou“) je zde vystřídán pojmem „úcta“ („úctou“). Tedy slovem jiného významu, ale velmi podobně znějícím. Použití těchto parafrázovaných výrazů s obdobným zněním můžeme také částečně považovat za kazatelovu práci s refrénem, který pomáhá řečový projev strukturovat. Tímto sdělením kněz připomíná roli Marie v katolické spiritualitě, důležitost jejího podpůrného, vyladujícího přínosu pro pravdivý a smysluplný život věřících. Kněz tato svá slova říká věcně, velmi pevně a se samozřejmou, ale neokázalou přesvědčivostí, která zřejmě pramení z jeho osobní zkušenosti s mariánskou úctou. Za slovním spojením „nejjistější úctou“ následovala výraznější

pauza, v níž slovo „úctou“ doznívalo. Na stejném tónu pak kazatel dodal „Ježíše Krista a Boha samotného“; své sdělení ukončil patrnějším klesnutím hlasem.

S větší intenzitou kněz pokračoval: „Není třeba o tom příliš teologicky spekulovat, to prostě lidé cítili tisíceletí.“ Slova „cítili“ a „tisíceletí“ řekl s masivnějším důrazem, se samozřejmostí a velmi přesvědčivě. A také, domnívám se, s velkou důvěrou v lidskou schopnost cítění, intuice, duchovního vnímání, tedy v mimoracionální oblast. Tato důvěra, toto neupřednostňování racionality do jisté míry charakterizuje přístup P. Petra Beneše k duchovnímu životu, který se projevuje nejen v jeho kazatelství, ale i v jeho roli zpovědníka a duchovního vůdce.

Ve stejném duchu zní následující: „A můžeme se – mnozí intelektuálové se mohou vysmívat úctě prostého lidu, zbožnosti prostého lidu, ale ono srdce si zdravě řekne, po čem touží.“ Opakovaný výraz „prostého lidu“, jakkoli vypadá jako ze slovníku zcela jiných dob, nezní kupodivu v kazatelově podání nepatříčně a nepůsobí ani jako zastaralá fráze. S větším důrazem, nevybočujícím ale z intonační ani silové plynulosti věty, bylo řečeno slovo „srdce“. Závěr sdělení „po čem touží“ zazněl hlubším hlasem s klesající intonací a mohl vzbudit něžný, zintimňující dojem. I zde se projevila zmíněná kazatelova důvěra v mimoracionální percepci – „srdce si zdravě řekne“. K začátku této věty ještě podotknu, že kněz ve slově „můžeme se“ zřejmě chtěl do své výpovědi zahrnout včetně sebe všechny přítomné; v té chvíli si ale asi uvědomil, že část jeho posluchačů nemusí mezi intelektuály patřit. Spojením „mnozí intelektuálové“ a také slovesem „mohou“ se tedy vyhnul zevšeobecnění.

„A není nic směšného na tom, že člověk, který ví, jak moc ho život zatížil, potřebuje chvilky dětinské důvěry, potřebuje chvilky radosti. A to Maria dává.“ Zde je patrný Benešův realistický, přijímající postoj vůči lidské situaci, bez jakéhokoli idealismu. V pasáži „jak moc ho život zatížil“ kazatel silně zdůraznil výraz „moc“; po slovním spojení „dětinské důvěry“ následovala pauza, kterou kněz po chvíli přerušil doplněním „potřebuje chvilky radosti“. V následující větě „A to Maria dává“ položil velký důraz na slovo „to“, které od zbytku věty oddělil. Sdělení neukončil klesnutím hlasem, naopak ihned ve velmi rychlém až překotném tempu a s velkou hlasovou intenzitou pokračoval (možná i v náhlé asociaci k právě řečenému): „Proto také

vyhlášení dnešního – v 50. letech minulého století vyhlášeného svátku – bylo jen završením té více než tisícileté, téměř dvoutisícileté tradice modlitby, úcty, prožívání. Bylo vlastně završením toho, o čem křesťanský lid věděl.“ Kazatel v tomto myšlenkovém celku bere v potaz kritický názor, v určitých, zvláště v mimocírkevních kruzích rozšířený, upozorňující na pozdní vyhlášení dogmatu o Nanebevzetí Panny Marie (jak kněz zmínil, až v 50. letech 20. století), který se kritikům stává argumentem pro pochybnost o tomto článku katolické nauky. Petr Beneš tedy předjímá možný příklon k tomuto názoru i mezi svými posluchači a stručně a jednoduše vysvětluje stanovisko církve, s nímž se ztotožňuje. Tedy to, že vyhlášení dogmatu a zavedení svátku „bylo jen završením té více než tisícileté, téměř dvoutisícileté tradice modlitby, úcty, prožívání.“ Slova „modlitby“, „úcty“, „prožívání“ pronáší odděleně a v pomalejším tempu, takže každé z nich zazní samostatně. Jsou také řečena velmi pevně, ale ne tvrdě. K opakování výrazů se stejným slovním základem („vyhlášení“, „vyhlášeného“) došlo ve snaze upřesnit sdělení v původně jinak započaté větě. Jde o jev běžný v mluveném poloimprovizovaném projevu. Pak kazatel dodal: „Bylo vlastně završením toho, o čem křesťanský lid věděl.“ Opět zde použil výraz „lid“, řečený prostě a bez patosu, a znovu tak dal najevo svou důvěru v lidi, nejširěji v běžné, obyčejné lidi, kteří se modlí, kteří žijí z modlitby.

„Samozřejmě, že dnešní svátek se jmenuje Nanebevzetí, někdy si to pleteme s Nanebevstoupením. Ale to slovo ‚vzetí‘ je tu velmi důležité, protože je to svátek obdarování. Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno.“ Co se týče větných důrazů, posílána jsou slova „Nanebevzetí“ a „vzetí“ a pak spojení „ne my sami“ a také „to největší“ a „darováno“, což odpovídá logice sdělení. Znovu v souvislosti s touto pasáží připomenu, že řečový projev P. Petra Beneše není agresivní, tvrdý nebo urputný; nesetkáváme se v něm s „předúrazováním“. Působí celkově přirozeně a vstřícně. Zároveň je velmi čitelné jeho zaujetí pro téma, které se ale nevyznačuje úsilím posluchače přesvědčit svou argumentací či nekompromisní silou svého projevu za každou cenu. Jde o přesvědčivost sebevědomou, samozřejmou, ale ne samolibou. Klidně řečené souvětí „Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno“ je věrohodným, pokorným a pevným vyznáním důvěry v Boží lásku.

Kazatel dynamicky pokračuje: „A naším úkolem, mnohdy velmi, velmi, velmi, velmi těžkým úkolem je dar přijmout.“ Vícekrát opakované slovo „velmi“ je řečeno rychle a pokaždé důrazně a intenzivně. Výmluvně tak P. Beneš rozvíjí a posiluje spojení „těžký úkol“ a nenechává tak nikoho na pochybách o tom, jak nebývale obtížný tento úkol je. I zde, domnívám se, reflektuje významnou zkušenost svou i mnohých lidí nejen z duchovního života.

I dále kazatel vychází ze znalosti běžného i duchovního života a dodává opět v rychlejším tempu, intenzivně a v prostřední části věty i s mírně zvýšeným hlasem: „A víte sami, jak je to pro nás těžké, jak radši nabízíme své úspěchy, jak nabízíme své síly, své schopnosti, jak rádi dokazujeme, že jsme dobří – i v pozitivním slova smyslu.“ Za zmínku stojí silnější důraz na slově „své“ ve spojení „své schopnosti“, čímž kněz konkrétně a plasticky evokuje postoj lpění na tom „svém“ a neochotu k otevřenosti na to Boží. Po příslovci „jak“ ve větě „jak rádi dokazujeme“ následuje pauza, vyplněná hezitačním zvukem, což je skutečnost pro řečový projev Petra Beneše spíše netypická. Zde také plně využívá zvukovou kvalitu hlásky „r“ a kvantitu „á“ ve spojení „rádi dokazujeme“, které ještě protahuje; přesvědčivě tak vyjadřuje zalíbení a zabydlení se v tomto postoji.

Pokračuje v mírně klidnějším tempu a hlubším hlasem (jako ukončení myšlenkového celku této pasáže své homilie): „A jak těžké je nám někdy přijmout, že to největší máme dostat.“ Věta je logicky členěna, silnější, ale nepřesílené důrazy slyšíme na slovech „těžké“, „přijmout“, „největší“ a „dostat“. Za spojením „že to největší“ následuje výraznější pauza, připravující prostor pro vrchol i pointu sdělení – „máme dostat“. Upozorním také na specifický slovosled první části věty i na použití vazby „je nám těžké...“, odkazující na Benešův literární zájem a s ním související originální jazykový styl, jehož součástí někdy bývají i archaické prvky. (Současnější by bylo „je pro nás těžké“). Za zmínku stojí v této větě i práce se slovy „přijmout“ – „dostat“, která mohou být obecně chápána jako synonyma („...jak těžké je nám někdy přijmout, že to největší máme dostat“). Klid, až jakousi soustředěnou pokojnost, s níž je tato věta řečena, doplňuje – ve spojení s již zmíněným pomalejším tempem – výraz pokorného doznání, pravdivého přiznání si, jak se věci

mají. S tím koresponduje i použitý plurál („nám“), jímž kněz do tohoto doznávajícího konstatování zahrnuje i sebe.

Toto sdělení kazatel dále zpřesňuje a graduje: „Jak těžké je někdy svěřit se, otevřít ruce a říci: Já přijímám dar.“ I tuto větu charakterizuje prostá, neokázalá pokora, ve svém závěru „já přijímám dar“ až plachá. Projev P. Petra Beneše působí v této části homilie – jakkoli je hlasově intenzivní a plný - velmi osobně, intimně.

Pak dodává: „To byla milost Mariina. [...] Maria zpívá dneska v chvalozpěvu chvalozpěv na to, že byla obdarována.“ Asi nezáměrně dvakrát opakované slovo „chvalozpěv“ (podruhé razantně zdůrazněné), k čemuž došlo v rychlejším tempu, v situaci poloimprovizované řeči, odkazuje k četbě evangelia o tomto svátku – Mariinu chvalozpěvu Velebí má duše Pána (Lk 1, 46 - 55). Kazatel zde dává do kontrastu neochotu přijímat s Mariiným díkůvzdáním za to, že přijmout mohla. A doplňuje, jak Boží dary přijala: „A vůbec se tam nevymlouvá, neomlouvá, nezdráhá se, ale zpívá sebevědomě ten chvalozpěv.“ To říká s většími důrazy, razantně a až s rozhořčením vůči postoji falešné pokory, s nímž věřící někdy bojují. Velmi explozivně, silně a s intonačním vyklenutím zaznělo slovo „sebevědomě“ („ale zpívá sebevědomě ten chvalozpěv“), na něž kazatel navázal: „Ne proto, že ona je pyšná, ale protože je si vědoma sebe ve světle Božím.“ I zde je zdůrazněno spojení „vědoma sebe“ a k němu připojeno pevně řečené „ve světle Božím.“

„Nanebevzetí znamená, že jsme obdarováni, že to největší dostaneme.“ Slovo „obdarování“ je prosloveno s mírně stoupavou intonací a zdá se, že s pozorností možná i na okamžik oslabenou. Naopak druhá část věty je řečena velice pevně a nejen svým obsahem, ale i zvukovou stránkou se stává stručným a výstižným shrnutím, završením dosud sdělených myšlenek.

Kněz to pak ještě dovysvětlí: „A tedy že ta největší pozice, postoj křesťana není postoj tvůrce, organizátora, ale postoj toho, kdo je obdarován.“ Upozorňuje zde na podstatný rozměr křesťanské spirituality a jeho paradoxnost – nejde tu prioritně o lidský výkon, ale o ochotu otevřít se Božím darům. Výrazy „tvůrce“ a „organizátora“ jsou řečeny dynamicky, hlasitě a se silnějším důrazem, tuto pasáž

také kazatel doprovází většími gesty rukou. Druhá část věty – „ale postoj toho, kdo je obdarován“ – zní jemněji a pokorněji, čitelné je tu i kazatelovo vědomí vděčnosti. „Lehké to není. To není vůbec ulehčením duchovního života,“ dodává pak. A výraz jeho řeči opět dává tušit, že kazatel sám je ochoten si přiznat, že zápas i v této oblasti je pro něj aktuální. Čímž může pomoci k obdobné (vnitřní) upřímnosti i svým posluchačům.

Po delší odmlce kazatel pokračuje konkrétní informací o „obsahu téhleté úcty“ a sděluje, že „ten konkrétní, doslovný obsah vychází nikoli z Písma, ale z apokryfů, které se snažily nějak jakoby domyslet, protože člověk je zvědavý, že, jak to asi mohlo být dál.“ Trefný a neformální přípodotek „protože člověk je zvědavý, že“ sdělený tempově i intonačně zcela v logice věci (tedy jako podotknutí) má i funkci jemného odlehčení promluvy. A opět vychází z realistického pohledu na lidské uvažování. Petr Beneš pak upřesňuje, že apokryfy církev „nepřijala jako posvátné spisy“. A ihned důrazně dodává: „Ale neznámá to, že v nich není pravda.“ I zde projevuje kazatel svou otevřenost a smysl pro mnohostrannost i celistvost věcí.

Své sdělení upřesňuje: „Je v nich legendární pravda, která nějakým způsobem logicky dovršuje to, co je obsaženo v Písmu.“ Po delší pauze shrnuje, o čem apokryfy v souvislosti se svátkem Nanebevzetí Panny Marie hovoří. Podotýká s obrácením se k posluchačům, že tyto příběhy asi znají a že také „máme spoustu obrazů Nanebevzetí“. Pak ve stručnosti převypráví apokryfní příběh – když se blížil čas Mariiny smrti, byli apoštolové tajemně z různých koutů světa svoláni, aby byli přítomni této události; Mariina duše byla v okamžiku smrti samotným Kristem přenesena do nebe a na místě, kde zemřela, se objevily růže, vůně, květy. Na to kazatel navázal: „Ano, může nám to připadat legendární, pohádkové,“ kdy anticipuje možný odmítavý nebo pochybovačný, ironický postoj některých posluchačů (nebo si i vybavuje svůj vlastní - dřívější?), a pokračuje: „Ale je to jenom obrazným jazykem dotvořené Písmo.“ Spojení „obrazným jazykem“ je více, ale stále přiměřeně (nepřesíleně) zdůrazněno. Zde je patrný cit P. Beneše pro svět symbolů, obrazů a respekt vůči němu.

„Písmo přece tvrdí a ví, že Maria stála blízko Krista, že byla jeho matkou a doprovázela ho, ve vší tichosti a lásce.“ Působivé je spojení sloves „tvrdí a ví“ –

kněz dodává s důrazem, razancí a postojem důvěry „ví“, čímž říká, že to Písmo tvrdí oprávněně.

Kazatel pokračuje mystickými slovy, poetickým stylem, sdělovaným ovšem velmi konkrétně: „Ze svého života víme, že vztah je silnější než cokoli jiného. Jestliže miluju, jsem tím druhým člověkem prostoupen. A jestliže miluju tak jako čistá panna, jako Maria, musím být úplně prostoupen láskou Boží.“ Silně zdůrazněná jsou slova „vztah“, „miluju“, jemněji pak „jako čistá panna“, „jako Maria“. V této pasáži se pojí vnitřní zaujetí až vášnivost sdělení s jeho věcnou konkrétností. To je, myslím, pro projev P. Petra Beneše typické – jeho řečové a osobnostní nasazení, aktivní sdělnost ani poetická volba stylu mu nebrání zůstat věčný. Kazatel se svým projevem i tématy, která otevírá, často dotýká emocí, ale nečiní tak za pomoci přehnané dramatičnosti, patosu nebo manipulace. Jeho slova jsou o to věrohodnější.

Ke své úvaze i právě vyřčenému vyznání kněz originálně – a provokativně – dodává: „Nanebevzetí není žádný zázrak, promiňte mi to, žádný spektakl. Nanebevzetí je logický důsledek plné lásky. Otevřené, obrovské, přijímající a darující lásky.“ Poslední dvě věty této části – oproti důraznosti té první - znějí klidně a něžně. A také přesvědčeně a přesvědčivě.

V samém závěru pak kazatel, jemně a nenásilně, klidným a hlouběji položeným hlasem shrnuje hlavní výzvy své homilie: „Nechme se obdarovat,“ říká a pokračuje naléhavě: „Uvěřme tomu, že víc nám dává Bůh, než my můžeme dát svými výkony.“ Silnější důrazy na slova „uvěřme“, „víc“ a „Bůh“ odpovídají konkrétnosti i apelativnosti Benešova sdělení. „Nebojme se dětinské úcty k Panně Marii, nebojme se v úzkostech a strachu opravdu jít k ní. Není to žádná oklika, je to přímá cesta,“ připomíná jemně a zároveň pevně myšlenku, kterou vyřkl v první části homilie - že správně chápaná mariánská úcta je tou nejjistější úctou Boha.

Následuje věcně sdělený apel, v rámci něhož je vyslovena další významná teologická skutečnost: „A potom, abychom mohli být vzati do nebe, protože nás čeká stejný osud jako Marii - nebudeme menší, pokud dojdeme oslavení, stůjme nejprve rovnýma nohama na zemi, realisticky, a všímejme si světa kolem nás.“ V přípodotku „nebudeme menší, pokud dojdeme oslavení“ připomíná kazatel katolické učení o zmrtvýchvstání a o oslaveném těle, které je s tímto svátkem

spjato, ne vždy si to ale všichni věřící takto dávají do souvislosti. V tomto myšlenkovém celku zní – kromě významného příslibu (nebudeme menší než Maria) – i velký duchovní (a životní) paradox, opět s citováním protipólů nebe - země: „abychom mohli být vzati do nebe, [...] stůjme nejprve [...] nohama na zemi.“ (V této složitě rozvitě větě je pro mě otázkou potřebnost a vhodnost adjektiva „rovnýma“ ve spojení „stůjme nejprve rovnýma nohama na zemi“; k této nepřesnosti mohlo dojít vzhledem k relativně rychlému tempu řeči v této části).

P. Petr Beneš dále pracuje s výrazem „nebe“, aktuálním nejen o svátku Nanebevzetí: „Nebe začíná tam, kde my ho otvíráme druhým. A tady máme pořád co dělat, tady má co dělat církev v angažování v sociálních otázkách, tady má co dělat každý z nás.“ Naléhavě a důrazně – a opět přiměřeně, bez přehnané emoce – zní především části „tam, kde my ho otvíráme druhým“ a „tady má co dělat každý z nás.“

Svou myšlenku o otevírání nebe druhým lidem kazatel ještě zpřesňuje a adresně, směrem k přítomným, variuje: „Nebe začíná tam, kde se na zemi otvíráme druhým.“ Znovu tu za povšimnutí stojí spojení protipólů nebe – země, které lze (i věty jako celek, v nichž je toto spojení vyřčeno) v této části považovat za refrén, strukturující závěr homilie. Jde tu o výzvu k náročnému postoji - k otevřenosti. A mezi řádky tady, myslím, zaznívá, že této otevřenosti vůči lidem předchází otevření se Bohu. Na to pak kněz navazuje poslední větou své promluvy: „Maria je obrovské otevření - dveře, skrze které přichází Boží láska. Amen.“ S většími důrazy je řečena především první část – „Maria je obrovské otevření“ a ještě slovo „dveře“. Pak kazatel snižuje intenzitu své řeči, ztišuje ji a jeho projev nabývá charakteru až jakéhosi intimního (ale nepodbízivého) sdělení. Závěrečné „amen“ je řečeno s výrazným přídechem.

2.5.3. S neokázalou zúčastněností

Shrnutí

Rozbor homilie P. Petra Augustina Beneše jsem pojmenovala, citujíc kazatelova slova, „To největší nám bude darováno“. To, domnívám se, vyjadřuje nejpodstatnější sdělení této promluvy. Jeho dalším aspektem, mj. kazatelovu projev, jazyku či práci s kontextem se budeme souhrnně věnovat na následujících stranách v částech Téma, Řeč a projev, Vědomí kontextu a v závěrečném souhrnu. Tato hlediska se prolínají a navzájem doplňují, takže se o některých z nich dozvídáme i v jinak zaměřených podkapitolách.

2.5.3.1. Téma

P. Petr Beneš, poté co oslovil přítomné „milí přátelé“, konstatuje, že tato mariánská slavnost – Nanebevzetí – byla a snad i je svátkem velké radosti. Podotýká, že zvláště na venkově, v mnoha vesnických kostelích, tam, kde lidé byli konfrontováni s tvrdostí práce, tíživostí života. Pak se dostává k otázce mariánské úcty, která, je-li správně chápána, se podle kazatele stává úctou Ježíše Krista a samotného Boha, protože „...[Maria] zpřístupňuje Kristu všechno to, čeho my se bojíme, co si chráníme, před čím utíkáme.“

Kazatel dále upřesňuje, že „dnešní svátek se jmenuje Nanebevzetí, někdy si to pleteme s Nanebevstoupením. Ale to slovo ‚vzetí‘ je tu velmi důležité, protože je to svátek obdarování. Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno.“ Pokračuje slovy: „A naším úkolem, mnohdy velmi, velmi, velmi těžkým úkolem je dar přijmout.“

Na příkladu Panny Marie ukazuje kazatel přijímající postoj: „Maria zpívá dneska [...] chvalozpěv na to, že byla obdarována. A vůbec se tam nevymlouvá, neomlouvá, nezdráhá se, ale zpívá sebevědomě ten chvalozpěv. Ne proto, že [...] je pyšná, ale protože je si vědoma sebe ve světle Božím.“ Pak P. Beneš parafrázuje jednu z předchozích myšlenek a dodává: „Nanebevzetí znamená, že jsme obdarováni, že to největší dostaneme. A tedy že ta největší pozice, postoj křesťana není postoj tvůrce, organizátora, ale postoj toho, kdo je obdarován.“ Pak podotkne: „Lehké to není. To není vůbec ulehčením duchovního života.“

Po delší odmlce kazatel pokračoval informací o „obsahu téhleté úcty“ a sdělil, že „ten konkrétní, doslovný obsah vychází nikoli z Písma, ale z apokryfů, které se snažily nějak jakoby domyslet, protože člověk je zvědavý, že, jak to asi mohlo být dál.“ Petr Beneš pak upřesnil, že apokryfy církve „nepřijala jako posvátné spisy. Ale neznamená to, že v nich není pravda. Je v nich legendární pravda, která nějakým způsobem logicky dovršuje to, co je obsaženo v Písmu.“ Po pauze shrnul, o čem apokryfy v souvislosti se svátkem Nanebevzetí Panny Marie hovoří. A navázal slovy: „Ano, může nám to připadat legendární, pohádkové, ale je to jenom obrazným jazykem dotvořené Písmo.“

V závěru kazatel připomněl s naléhavostí hlavní výzvy, obsažené ve své homilii: „Nechme se obdarovat. Uvěřme tomu, že víc nám dává Bůh, než my můžeme dát svými výkony. Nebojme se dětinské úcty k Panně Marii, nebojme se v úzkostech a strachu opravdu jít k ní. Není to žádná oklika, je to přímá cesta.“ A pokračoval dalším, věcně sděleným apelem, propojeným s událostí Nanebevzetí: „A potom, abychom mohli být vzati do nebe, protože nás čeká stejný osud jako Marii - nebudeme menší, pokud dojdeme oslavení, stůjme nejprve rovnýma nohama na zemi, realisticky, a všímejme si světa kolem nás.“ Naléhavě a důrazně zní i následující konstatování: „Nebe začíná tam, kde my ho otvíráme druhým. A tady máme pořád co dělat...“ K tomu pak, v parafrázi, Petr Beneš dodává: „Nebe začíná tam, kde se na zemi otvíráme druhým.“ Svou promluvu ukončuje slovy: „Maria je obrovské otevření - dveře, skrze které přichází Boží láska. Amen.“

2.5.3.2. Řeč a projev

Jazyk této homilie není komplikovaný, blíží se běžné řeči, bez odborných nebo intelektuálně „zatížených“ pojmů. Volbu slovníku, někdy i větnou stavbu, však můžeme označit svým způsobem za poetickou. Působí vkusně a – nikoli v rozporu se zmíněnou poetičností – i realisticky a věcně. Zřejmě i proto, že se Petr Beneš (občas) inspiruje venkovským světem, jeho zemitým – realistickým viděním, a s ním souvisejícím archaickým lexikem (např. výrazy lid, utíkat se). To ale v jeho podání nezní zastarale či jinak nepatřičně. Dalším zdrojem inspirace je kazateli svět umění a také vlastní imaginace, patrná nejen ve výrazivu, ale i v motivech, jimiž téma homilie rozvíjí.

Ukázkou kazatelova **realistického pohledu na každodennost i obyčejného, ale přitom velmi stylového slovníku, věcného, v němž zároveň cítíme dotek atmosféry dávných dob**, je tato pasáž. P. Beneš v ní mluví o tom, že Nanebevzetí je „svátek lidí, kteří moc dobře věděli, jak těžký je život, jak tvrdá je práce. Kteří nějakým způsobem instinktivně se utíkali k té, u níž doufali ochranu, u níž doufali přímluvu.“ Výraz „utíkali se“ odkazuje na jednu z nejznámějších a nejoblíbenějších mariánských modliteb – „Pod ochranu tvou se utíkáme, Svatá Boží Rodičko...“

Dalším příkladem mohou být tato souvětí: „A můžeme se – mnozí intelektuálové se mohou vysmívat úctě prostého lidu, zbožnosti prostého lidu, ale ono srdce si zdravě řekne, po čem touží.“ Již zmíněný, na první pohled archaicky či příliš formálně působící výraz „lid“, zde opakovaný ve spojení „prostého lidu“, nezní v Benešově podání nepatříčně ani zastarale. Vyjadřuje kazatelovu úctu k běžným lidem a k jejich prožívání duchovního života. Podobně i v následující části: „Proto také vyhlášení dnešního [...] svátku bylo jen završením té více než tisícileté, téměř dvoutisícileté tradice modlitby, úcty, prožívání. Bylo vlastně završením toho, o čem křesťanský lid věděl.“ Podotkněme ještě, že výraz „lid“ řekl kněz prostě a bez patosu.

Kazatel se vyjadřuje jednoduchým a zároveň originálním způsobem, za pomoci **stylistické zkratky**: „Mariánská úcta je – vlastně měla by být – úctou obrovské pokory, protože uznává, že my sami neustále stíníme.“

Variace předchozí myšlenky a jejího rozšíření o další sdělení si můžeme všimnout v této pasáži: „A chceme-li opravdu plně žít s Kristem a mít Krista na prvním místě, tak je Maria tou nejjistější cestou k tomuto... protože ona namísto stínů dává světlo.“ Pak P. Beneš dodává: „Mariánská úcta, správně chápaná, je tou nejjistější úctou Ježíše Krista a Boha samotného.“ Tato věta obsahově i formálně navazuje na předchozí myšlenku o nejjistější cestě ke Kristu - s tím, že výraz „cesta“ (ve větě „cestou“) je zde vystřídán pojmem „úcta“ („úctou“). Tedy slovem jiného významu, ale velmi podobně znějícím. Tento jev bychom mohli považovat i za kazatelovu práci s jakýmsi parafrázovaným **refrémem**, který pomáhá řečový projev strukturovat.

S rozvíjením předchozí myšlenky podobnými slovy, tedy s jakýmsi volným parafrázováním či variováním, se setkáváme také zde: „Nebe začíná tam, kde my

ho otvíráme druhým. A tady máme pořád co dělat, tady má co dělat církev v angažování v sociálních otázkách, tady má co dělat každý z nás. Nebe začíná tam, kde se na zemi otvíráme druhým.“ Za povšimnutí tu stojí i **spojení protipólů** nebe – země (ve větě „na zemi“), které lze v této části považovat za **refrén**, strukturující závěr homilie.

V souvislosti s obsahem svátku Mariina nanebevzetí anticipuje P. Beneš možnou pochybnost posluchačů – činí tak **s použitím 1. osoby plurálu**, respektive zájmena my (nám): „Ano, může nám to připadat legendární, pohádkové, ale je to jenom obrazným jazykem dotvořené Písmo.“ Zde je patrný, v obsahu, ale i ve volbě slovníku, kazatelův **cit pro svět obrazů, symbolů, pro mimoracionální vidění. A přesvědčení o důležitosti takového pohledu.**

Až **mystickými slovy, sdělovanými ovšem velmi konkrétně**, se Petr Beneš vyjadřuje zde: „Ze svého života víme, že vztah je silnější než cokoli jiného. Jestliže miluju, jsem tím druhým člověkem prostoupen. A jestliže miluju tak jako čistá panna, jako Maria, musím být úplně prostoupen láskou Boží.“ Za pozornost zde stojí také **kombinace 1. osoby plurálu a singuláru**. Zvláště singulár ve druhé a třetí větě tohoto celku, mj. proslovený velmi dynamicky a sugestivně, posiluje konkrétnost výpovědi kazatele, jeho osobní zaangažovanost. Díky tomu působí toto sdělení velmi naléhavě.

Kazatel nehýří **metaforickými obraty**, ale tu a tam je použije, např. v závěru promluvy: „Maria je obrovské otevření - dveře, skrze které přichází Boží láska.“

Co se týče **hezitačních pauz či výplňových slov**, nevyskytují se téměř vůbec. Mezi **kontaktovací výrazy** můžeme zařadit oslovení na začátku homilie - „milí přátelé“ – nebo i částici „ano“ ve větě „Ano, může nám to připadat legendární, pohádkové...“ Kontaktnost posiluje i skutečnost, že kazatel poměrně často používá 1. osobu plurálu, a to jak v oznamovacím, tak rozkazovacím způsobu. (Dbá ovšem zároveň na to, aby tyto výroky nezevšeobecňoval - viz například větu, kdy se P. Beneš opravil, doladil svou formulaci: „A můžeme se – mnozí intelektuálové se mohou vysmívat úctě prostého lidu...“)

Dále se zaměříme detailněji na kazatelův projev. Tedy na **výraz** v jednotlivých pasážích této promluvy **a na jeho proměny**. Zmíníme také **intenzitu, intonaci, dynamiku řeči i temporytmus**. A to většinou s konkrétní ukázkou, dokládající daný jev; jeho popis pro přehlednost vyznačuji podtržením.

Celkově je **z projevu P. Beneše patrné, že je zvyklý mluvit na veřejnosti a že se v takové situaci cítí jistě. Je také zřejmé, že je tématem, o němž hovoří, velmi zaujat a toto své zaujetí i obsahovou stránku věci chce s přítomnými sdílet**. Mluví **plynule, převážně v rychlejším tempu, ale dobře sledovatelném**. Přirozeně pracuje s občasnými **krátkými pauzami**, v nichž nechává doznít konce vět či delších celků. **Větší pauza** se vyskytuje během promluvy jen několikrát, kdy odděluje buď ucelené části homilie nebo kdy je prostorem kazatelova hledání vhodného výrazu. Vzhledem ke zmíněnému svižnějšímu tempu řeči jsou tyto pauzy vítané.

Co se týče **intonace**, zvláště úvodní část promluvy zvukově vyvolává dojem volně za sebou řazených sdělení, z nichž jen některá jsou ukončena výraznějším klesnutím hlasem. To se zhruba od poloviny homilie mění a závěrů vět s markantněji klesavou intonací přibývá. I tak ale není intonační interval velký. **Větné i slovní důrazy** používá kazatel logicky, po smyslu. **Komplexně buduje výraznost svého řečového projevu právě spíše na práci s dynamikou, intenzitou než s intonační variabilitou**.

Dodejme ještě, že v první části promluvy (zvláště v úvodu) jsou důrazy co do intenzity jemnější, nepřesílené. Silnější se objevují výjimečně, o to výrazněji ale pak působí. **Řečový projev se zdá velmi přirozený a blíží se co do svého charakteru a komunikativnosti běžné mluvě. Jinými slovy, je dalek stylizace či vyumělkovanosti**.

Níže tedy přinášíme konkrétní příklady, ilustrující způsob projevu P. Petra Beneše. Kazatel sdělil svou osobní zkušenost věcně a s pokorou: „Přiznám se, že když dnes ve zpovědnici poslouchám, jak těžký život je třeba důchodců v dnešní době, instinktivně mě také napadne jako první věc mariánská modlitba. Utíkat se k Marii.“ Použil zde slovo „utíkat se“, odkazující ke známé mariánské modlitbě, které nese

velkou expresivitu, intenzitu prožitku jediné a poslední naděje. Kněz i na tomto místě zachovává svou věcnost; v jeho projevu je čitelná i neokázalá zúčastněnost, upřímný zájem o druhé a solidárnost.

„[Maria] zpřístupňuje Kristu všechno to, čeho my se bojíme, co si chráníme, před čím utíkáme.“ První dvě věty tohoto výčtu („čeho my se bojíme, co si chráníme“) jsou řečeny s mírně stoupavou intonací na posledním slově („bojíme“, „chráníme“), a mohou tak evokovat zacyklenost našeho postoje.

„A můžeme se – mnozí intelektuálové se mohou vysmívat úctě prostého lidu, zbožnosti prostého lidu, ale ono srdce si zdravě řekne, po čem touží.“ S větším důrazem, nevybočujícím ale z intonační ani silové plynulosti věty, bylo řečeno slovo „srdce“. Závěr sdělení „po čem touží“ zazněl hlubším hlasem s klesající intonací a mohl vzbudit něžný, zintimňující dojem.

„A chceme-li opravdu plně žít s Kristem a mít Krista na prvním místě, tak je Maria tou nejjistější cestou k tomuto... protože ona namísto stínů dává světlo.“ Způsobem projevu, skrze nějž dává těmto myšlenkám zaznít, vzbuzuje Petr Beneš velkou důvěru a vytváří atmosféru nevnučující se vstřícnosti. Je to zřejmě sebevědomou pokorou, která z něj vyzařuje. A asi i klidnějším tempem této věty, neuspěchaností projevu, kdy je patrné, že si dopřává čas na to, aby se poslouchal. Tento čas je díky tomu poskytnut i posluchačům, takže jakkoli se kazatel někdy vyhýbá očnímu kontaktu s přítomnými (nebo chvílemi dokonce úplně zavře oči), zůstává s nimi ve spojení jiným způsobem.

„A není nic směšného na tom, že člověk, který ví, jak moc ho život zatížil, potřebuje chvílky dětinské důvěry, potřebuje chvílky radosti. A to Maria dává.“ V pasáži „jak moc ho život zatížil“ kazatel silně zdůraznil výraz „moc“; po slovním spojení „dětinské důvěry“ následovala pauza, kterou kněz po chvíli přerušil doplněním věty „potřebuje chvílky radosti“. Ta vyzněla jemně a něžně; evokovala pochopení pro ty, které „život zatížil“, a soucit, sounáležitost s nimi.

„Samozřejmě, že dnešní svátek se jmenuje Nanebevzetí, někdy si to pleteme s Nanebevstoupením. Ale to slovo ‚vzetí‘ je tu velmi důležité, protože je to svátek obdarování. Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno.“ Co se týče větných důrazů, posílena jsou

slova „Nanebevzetí“ a „vzetí“ a pak spojení „ne my sami“ a také „to největší“ a „darováno“, což odpovídá logice sdělení. V souvislosti s touto pasáží připomenu, že řečový projev P. Petra Beneše není agresivní ani urputný; nenajdeme v něm přesílení ani „předůrazování“. Působí celkově přirozeně a vstřícně. Zároveň je z kazatelových slov čitelné jeho již zmíněné zaujetí pro téma, které se ale nevyznačuje úsilím za každou cenu posluchače přesvědčit. Klidně řečené souvětí „Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno.“ je věrohodným, pokorným a pevným vyznáním velké důvěry v Boží lásku.

„A naším úkolem, mnohdy velmi, velmi, velmi, velmi těžkým úkolem je dar přijmout.“ Opakovaný výraz „velmi“ je řečen rychle a pokaždé důrazně, s velkou intenzitou. Výmluvně tak kazatel spojení „těžký úkol“ rozvíjí a posiluje.

Kazatel pokračuje v rychlejším tempu, intenzivně a v prostřední části věty i s mírně zvýšeným hlasem: „A víte sami, jak je to pro nás těžké, jak radši nabízíme své úspěchy, jak nabízíme své síly, své schopnosti, jak rádi dokazujeme, že jsme dobří – i v pozitivním slova smyslu.“ Za zmínku zde jistě stojí silnější důraz na slově „své“ ve spojení „své schopnosti“, čímž kněz konkrétně a plasticky evokuje postoj lpění na tom „svém“ a neochotu k otevřenosti na to Boží. Po příslovci „jak“ ve větě „jak rádi dokazujeme“ následuje pauza, vyplněná hezitačním zvukem, což je skutečnost pro řečový projev Petra Beneše netypická. Zde také kazatel plně využívá zvukovou kvalitu hlásky „r“ a kvantitu vokálu „á“ ve spojení „rádi dokazujeme“. Přesvědčivě tak vyjadřuje zalíbení a zabydlení se ve zmíněném postoji podávání výkonů.

„Jak těžké je někdy svěřit se, otevřít ruce a říci: Já přijímám dar.“ Tuto větu charakterizuje prostá, neokázalá pokora, ve svém závěru „já přijímám dar“ až plachá. Projev P. Petra Beneše zde působí, jakkoli je hlasově intenzivní a plný, velmi osobně, intimně.

„To byla milost Mariina. [...] Maria zpívá dneska [...] chvalozpěv na to, že byla obdarována. A vůbec se tam nevymlouvá, neomlouvá, nezdráhá se, ale zpívá sebevědomě ten chvalozpěv.“ To říká s většími důrazy, razantně a až s rozhořčením vůči postoji falešné pokory („nevymlouvá, neomlouvá, nezdráhá se, ale zpívá sebevědomě“). Velmi explozivně, silně a s intonačním vyklenutím zazní slovo „sebevědomě“ („ale zpívá sebevědomě ten chvalozpěv“), na něž

kazatel naváže: „Ne proto, že ona je pyšná, ale protože je si vědoma sebe ve světle Božím.“ I zde je zdůrazněno spojení „vědoma sebe“ a k němu připojeno soustředěně řečené „ve světle Božím.“

„A tedy že ta největší pozice, postoj křesťana není postoj tvůrce, organizátora, ale postoj toho, kdo je obdarován.“ Výrazy „tvůrce“ a „organizátora“ jsou řečeny dynamicky, hlasitě a se silnějším důrazem, tuto pasáž také kazatel doprovází většími gesty rukou; druhá část věty – „ale postoj toho, kdo je obdarován“ – zní po smyslu jemněji a pokorněji, čitelné je tu i kazatelovo vědomí vděčnosti.

„Lehké to není. To není vůbec ulehčením duchovního života.“ Výraz kazatelovy řeči zde dává tušit, že je schopen si přiznat, že zápas v této oblasti je i pro něj aktuální. Čímž může k vnitřní upřímnosti pomoci i svým posluchačům.

„Písmo přece tvrdí a ví, že Maria stála blízko Krista, že byla jeho matkou a doprovázela ho, ve vší tichosti a lásce.“ Působivé je spojení sloves „tvrdí a ví“ – „ví“ kněz dodává s důrazem, razancí i důvěrou v oprávněnost tohoto tvrzení.

„Ze svého života víme, že vztah je silnější než cokoli jiného. Jestliže miluju, jsem tím druhým člověkem prostoupen. A jestliže miluju tak jako čistá panna, jako Maria, musím být úplně prostoupen láskou Boží.“ Silně zdůrazněná jsou slova „vztah“, „miluju“, jemněji pak „jako čistá panna“, „jako Maria“. V této pasáži se pojí vnitřní zaujetí až vášnivost sdělení s jeho věcnou konkrétností. To je pro Benešův projev typické – jeho řečové a osobnostní nasazení ani poetické výrazy mu nebrání zůstat věcný.

Shrnutí hlavních výzev, obsažených v homilii, zní jemně a nenásilně, ale zároveň naléhavě. Kazatel je sděluje klidným a hlouběji položeným hlasem: „Nechme se obdarovat. Uvěřme tomu, že víc nám dává Bůh, než my můžeme dát svými výkony.“ Silnější důrazy na slova „uvěřme“, „víc“ a „Bůh“ posilují konkrétnost i apelativnost sdělení P. Petra Beneše.

„Maria je obrovské otevření - dveře, skrze které přichází Boží láska. Amen.“ Důrazněji je v této poslední větě promluvy řečena především první část – „Maria je obrovské otevření“ a ještě slovo „dveře“. Pak kazatel snižuje intenzitu své řeči, ztišuje ji a jeho projev nabývá charakteru až jakéhosi intimního sdělení. Závěrečné „amen“ je řečeno s výraznějším přídechem.

Co se týče **nakládání s hlasem**, projev P. Petra Beneše působí co do hlasové intenzity silně. Při mluvě dochází ovšem, jak podotýká hlasová pedagožka doc. Libuše Válková, k opření hlasu převážně v krku, tedy bez dostatečné brániční opory a bez opory v hlavových rezonancích. To ztěžuje možnost rytmické a intonační modulace. (Jak jsme naznačili výše, kazatel využívá ve svém projevu především variace intenzity, respektive dynamiky, méně už melodie). Tento stav ovlivňuje také artikulaci – způsobuje ostřejší sykavky. U výslovnosti některých výrazů se objevuje i pasivnější „l“.

K **celkovému osobnostnímu a tělovému projevu** podotkněme, že Petr Beneš má temperamentní, sebevědomě a pevně působící vystupování, které většinou vyvolává příjemný nebo dokonce uklidňující dojem. V některých chvílích se zdá, že pohybem, v rámci svého vyrovnaně vzpřímeného postoje u ambonu, spíše šetří – zůstává zakotven bez patrnějších gest. V jiných okamžicích ale překvapí velmi výraznou, razantní gestikulací, převážně jednou rukou (jde o rychlý, rytmický pohyb směrem mírně dopředu). Pozoruhodné je, že k tomuto pohybu dochází nejčastěji se zavřenými očima. To kazatel v rozhovoru, který jsem s ním vedla, vysvětlil potřebou koncentrace, k níž mu zavření očí pomáhá.

2.5.3.3. Vědomí kontextu

Na několika místech homilie kazatel připomíná **venkovský kontext a prosté lidi** a se sympatií mluví **o instinktivním, emocionálním či intuitivním vnímání - oproti přístupu s převahou intelektu**. Např.: „Byl svátkem velké radosti zvláště na mnoha poutních místech na venkově, v mnoha vesnických kostelích. Svátek lidí, kteří moc dobře věděli, jak těžký je život, jak tvrdá je práce. Kteří nějakým způsobem instinktivně se utíkali k té, u níž doufali ochranu, u níž doufali přímluvu.“ Dalším příkladem může být: „Není třeba o tom příliš teologicky spekulovat, to prostě lidé cítili tisíciletí.“ Větu kazatel sdělil s velkou důvěrou v lidskou schopnost citění a duchovního vnímání, tedy v mimoracionální oblast. Toto neupřednostňování racionality, myslím, charakterizuje přístup P. Petra Beneše nejen v této homilii. Ve stejném duchu zní následující: „A můžeme se – mnozí intelektuálové se mohou vysmívat úctě prostého lidu, zbožnosti prostého lidu, ale ono srdce si zdravě řekne, po čem touží.“ Tento respekt k „mimoracionalitě“ (respektive odmítání postojů, jež kromě racia nepřipouštějí jiné hledisko) možná souvisí s kazatelovou úctou k umění

i s jeho literární znalostí (včetně zájmu o katolické autory; ti byli mimochodem nejednou spjati s venkovem a jeho motiv, opět zmiňovaný s úctou, se také v Benešově promluvě objevuje – viz výše sdělení o „poutních místech na venkově“ či „vesnických kostelích“).

V této homilii, pronesené na slavnosti Nanebevzetí Panny Marie, prezentuje P. Beneš **některé známé, ale často opomíjené nebo nedostatečně chápané postoje katolické spirituality**. Činí tak **jednoduchým a zároveň originálním způsobem, za pomoci stylistické zkratky**. „Mariánská úcta je – vlastně měla by být – úctou obrovské pokory... protože uznává, že my sami neustále stíníme.“ Podotkněme, že připomínání teologických skutečností, i známých, a jejich zařazování do souvislosti s uvažováním, znalostmi a duchovním životem posluchačů je důležitou rolí kázání.

Následujícím sdělením kněz upozorňuje na Mariinu podpůrnou a vyladující úlohu v životě věřících: „Mariánská úcta, správně chápaná, je tou nejjistější úctou Ježíše Krista a Boha samotného.“ Podotknutím „správně chápaná“ reaguje kazatel na tendence některých (proudů) věřících k pokřivenému chápání této úcty – asi především ke zbožšťování Panny Marie. I to je kontext, s nímž P. Beneš počítá.

V souvislosti s tímto svátkem také kazatel **anticipuje možnou pochybnost** posluchačů (nebo těch, s jejichž názory jsou posluchači ve svém životě konfrontováni) o jeho obsahu. V tomto myšlenkovém celku předjímá názor, upozorňující na pozdní vyhlášení dogmatu o Nanebevzetí Panny Marie (v 50. letech 20. století), jež kritikům slouží jako argument pro zpochybňování tohoto článku katolické nauky. Kněz stručně, jednoduše vysvětluje stanovisko církve, s nímž se ztotožňuje. „Proto také vyhlášení dnešního – v 50. letech minulého století vyhlášeného - svátku bylo jen završením té více než tisícileté, téměř dvoutisícileté tradice modlitby, úcty, prožívání. Bylo vlastně završením toho, o čem křesťanský lid věděl.“

S otázkou kontextu souvisí také kazatelův postoj k auditoriu. A je jím i částečně vyjádřen. Jak jsme naznačili už v předchozích pasážích, tento vztah P. Beneše k posluchačům se v mnoha ohledech jeví jako **respektující**. Na různých

místech projevuje kněz **sympatii ke znevýhodněným a vyjadřuje s nimi solidaritnost**. Níže uvádím opět konkrétní příklady, jimiž tuto skutečnost (někdy v souvislosti s tématem homilie nebo dalšími okolnostmi) dokumentuji. Popisy těchto skutečností vyznačuji podtržením.

Kazatel sděluje věcně a s pokorou svou osobní zkušenost: „Přiznám se, že když dnes ve zpovědnici poslouchám, jak těžký život je třeba důchodců v dnešní době, instinktivně mě také napadne jako první věc mariánská modlitba. Utíkat se k Marii.“
Kněz ve svém projevu kombinuje zúčastněnost, zájem o druhé a solidaritnost. Přitom ale zachovává věcnost, takže jeho sdělení působí neokázale.

P. Beneš, když mluví o mariánské modlitbě, anticipuje případné pochybnosti posluchačů o její vhodnosti či potřebnosti a reaguje na ně razantně, se zvýšenou hlasovou intenzitou: „To neznamena, že bychom zmenšovali velikost Ježíše Krista.“ Svá slova nechává doznít a po delší pauze, s nižší intenzitou a jakoby ve snaze posluchače ujistit a upokojit, s přesvědčivostí dodává: „To znamena jednoduše, že chceme jít ke Kristu tou nejjistější cestou, pod ochranou té, která je mu zcela otevřena.“

V tomto sdělení je patrný Benešův realistický, přijímající postoj k lidské situaci, bez idealismu. „A není nic směšného na tom, že člověk, který ví, jak moc ho život zatížil, potřebuje chvílky dětinské důvěry, potřebuje chvílky radosti. A to Maria dáva.“

„Proto také vyhlášení dnešního – v 50. letech minulého století vyhlášeného svátku – bylo jen završením té více než tisícileté, téměř dvoutisícileté tradice modlitby, úcty, prožívání. Bylo vlastně završením toho, o čem křesťanský lid věděl.“ Použitím výrazu „lid“, řečeného bez patosu, vyjádřil kazatel v uvedeném kontextu svou důvěru v běžné lidi, kteří žijí z víry, z modlitby.

„Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno.“ Skutečnost, že postoj P. Petra Beneše k posluchačům je respektující, dokladuje i na tomto místě jeho neagresivní projev, který působí vstřícně. Čitelné je i jeho zaujetí pro téma, které se ale nevyznačuje snahou násilně posluchače přesvědčit. Souvětí „Ne my sami dosáhneme toho, po čem nejvíc

toužíme, ale nemusíme mít strach – to největší je nám darováno“ vyznívá jako věrohodné, přesvědčivé a pevné vyznání víry v Boží milosrdenství.

„A naším úkolem, mnohdy velmi, velmi, velmi, velmi těžkým úkolem je dar přijmout.“ Zde kazatel jednoduše a trefně reflektuje, domnívám se, zkušenost svou i mnohých lidí nejen z duchovního života. V tom pokračuje i dále: „A víte sami, jak je to pro nás těžké, jak radši nabízíme své úspěchy, jak nabízíme své síly, své schopnosti, jak rádi dokazujeme, že jsme dobří...“

Kazatel v souvislosti se svátkem Nanebevzetí sděluje, že „ten konkrétní, doslovný obsah vychází nikoli z Písma, ale z apokryfů, které se snažily nějak jakoby domyslet, protože člověk je zvědavý, že, jak to asi mohlo být dál.“ Přípodotek o tom, že „člověk je zvědavý, že“ opět vychází z realistického pohledu na lidské uvažování a má i roli určitého odlehčení. Petr Beneš pak upřesňuje, že apokryfy církev „nepřijala jako posvátné spisy“. A důrazně dodává: „Ale neznamena to, že v nich není pravda.“ Tím projevuje mj. svou otevřenost a smysl pro rozporuplnost, mnohostrannost i celistvost věcí.

Na apokryfní příběh o Mariině nanebevzetí navazuje slovy: „Ano, může nám to připadat legendární, pohádkové...“ Předjímá tak odmítavý, pochybovačný či ironický postoj některých posluchačů; možná na základě vlastní – dřívější zkušenosti? (Ve větě totiž použil plurál – „nám“. To ale může být i jen řečnickou figurou, již se s pochybujícími posluchači solidarizuje). Pak P. Beneš pokračuje: „Ale je to jenom obrazným jazykem dotvořené Písmo.“ Jednoduše, pádně a stručně tak poukázal na svět umění, symbolů, intuice či tvořivosti, který mu je blízký a považuje jej za důležitý inspirační zdroj svého kazatelství.

„A potom, abychom mohli být vzati do nebe, protože nás čeká stejný osud jako Marii - nebudeme menší, pokud dojdeme oslavení, stůjme nejprve rovnýma nohama na zemi, realisticky, a všímejme si světa kolem nás.“ Zde zaznívá výzva k postoji k sobě i k druhým bez již zmíněných idealismů. A také zdánlivý paradox: „abychom mohli být vzati do nebe, [...] stůjme nejprve [...] nohama na zemi.“

Vzápětí kazatel přechází k praktickým souvislostem, ke konkrétnímu dosahu na každodenní život: „Nebe začíná tam, kde my ho otvíráme druhým. A tady máme

pořád co dělat, tady má co dělat církve v angažování v sociálních otázkách, tady má co dělat každý z nás.“

Svou myšlenku o otevírání nebe druhým lidem dále kazatel adresně, směrem k přítomným, variuje: „Nebe začíná tam, kde se na zemi otvíráme druhým.“ Mezi řádky zde, myslím, zaznívá, že této otevřenosti vůči lidem předchází otevření se Bohu.

2.6. Mons. Jiří Paďour OFMCap.

2.6.1. „Aby se v církvi divadlo nehrálo...“

Mons. Jiří Paďour OFMCap. je osobností vzdělanou a zkušenou v práci se slovem a v oblasti veřejného vystupování, v nichž se mu jako jedinému z českých a moravských biskupů současnosti a vůbec z mnoha kněží v naší zemi dostalo kvalitní a profesionální přípravy. Jeho projev, jak o tom ještě bude řeč, se vyznačuje konkrétní sdělností, pevností i sebejistou a adekvátní expresivitou.

Jiří Paďour se narodil roku 1943. Po maturitě v roce 1960, kdy mu nebylo z politických důvodů umožněno dále se vysokoškolsky vzdělávat, se vyučil mechanikem. Poté, v letech 1962 – 67, studoval herectví na DAMU a zároveň působil v Divadle Na zábradlí. V následujícím roce absolvoval režijní a dramaturgickou stáž v mezinárodním institutu ve francouzském Nancy. V letech 1969 – 70 byl asistentem režie v Divadle za branou u Otomara Krejčí.

Rozhodl se pak pro studium bohosloví, které v Litoměřicích absolvoval roku 1975. Tehdy byl také vysvěcen na kněze. Dva roky, než mu byl odebrán tzv. státní souhlas k výkonu kněžského povolání, působil jako kaplan v Mariánských Lázních. Následujících devět let vykonával nejrůznější podřadná zaměstnání (např. pracoval jako uklízeč). V roce 1978 se stal neoficiálním sekretářem kardinála Františka Tomáška; ale už příštího roku byl po jasném odmítnutí spolupráce s StB z kardinálova sekretariátu propuštěn. Roku 1978 vstoupil tajně do Řádu menších bratří – kapucínů, kde o pět let později složil věčné sliby. Provinciálem tohoto řádu se stal po Listopadu 1989 hned dvakrát, v roce 1991 a 1994. Roku 1997 přijal biskupské svěcení a začal působit jako světící biskup pražský. V roce 2001 byl jmenován biskupem – koadjutorem českobudějovické diecéze, jejíž vedení převzal v následujícím roce. Zároveň mu byla v rámci České biskupské konference svěřena péče o mládež a zasvěcený život. Biskupské heslo Mons. Jiřího Paďoura zní: „Dominus Deus magnus est.“ – Pán Bůh je veliký.

O svém vztahu k duchovnímu životu a k umění a o jejich propojení píše ve svém textu *Metanoia a katarsis*: „Na divadlo a na umění jsem nezanevřel ani jím

nepohrdám. Ale ani ho nekriticky neprožívám. Jsem mu [...] dokonce vděčen za objevení Krista, který mne ze sotva započaté dráhy herce a režiséra vedl cestou, na níž jsem posléze přijal svátost kněžství, složil věčné sliby v řádu menších bratří – kapucínů, a že mne – ve své nevyzpytatelné a nezměrné milosti – pověřil dokonce službou biskupskou“ (Paďour, 1998).

Na situaci kolem studií na DAMU i svého angažmá v Divadle na Zábradlí, které tehdy slavilo úspěchy doma i v zahraničí s Jarryho Králem Ubu a s dramaturgií Kafkova Procesu, vzpomíná Jiří Paďour takto: „...ocitnul jsem se v náruči éry tak zvaného absurdního divadla, vymezeného Beckettem, Ionescem a u nás Havlem. Odmítl jsem několik filmových a televizních rolí ve stylu socialistického realismu. A tehdy jsem se dotkl osudově toho, co se stalo nejvážnějším momentem mého života: Proč to vše? [...] O co vůbec běží na divadle, v umění, v životě? O co jde ve filmech, v románech, v básních, v hudbě, v malířství, v architektuře?! A fyzicky – celou bytostí jsem byl ponořen do palby otázek, které na mne pršely s velkou naléhavostí, jako by šlo o život a o sám smysl existence. Zašklebila se na mne děsivá marnost snobství, viděl jsem patologii ješitnosti a duchovní alchymie. Karel Čapek ve svém Foltýnovi mně to potvrdil posledním výrokem, který mi zněl jako jeho závěť – kdy nad nedokončeným dílem umírá a zanechává v příběhu umělce výstražnou konstataci: „...a pak existuje ještě umění ďábelské...“ (Tamtéž).

V souvislosti s prací na Weissově hře Přelíčení, pojednávající o holocaustu, navštívil J. Paďour Osvětim: „Tehdy jsem denně četl Nový zákon. Učil jsem se v evangeliích a u svatého Pavla – co je člověk – a kdo je vlastně Bůh. Prvně jsem si velmi dramaticky uvědomil, že hranice mezi dobrem a zlem nevede mezi Němci a oběťmi – ale ó hrůzo hrůz – je v nás! Je v mém srdci! Čeho je člověk schopen! Čemu je člověk vydán na pospas?! Kde je dovolání? Kde je ochrana? [...] Jako mladý herec jsem se ocitnul na děsivé scéně lidského jednání – ve svém srdci“ (Tamtéž).

Ponořit se do Krista

Na otázku, co je smyslem či cílem kázání, Mons. Jiří Paďour při našem rozhovoru o homiletice odpověděl: „Smyslem kázání je předat – předávat víru. Předávat, protože jde o celoživotní sérii na obou stranách – na straně kněze i toho, kdo mu naslouchá. Je to předávání obsahu víry živým slovem a osobním svědectvím kazatele, podepřeným autoritou, která vyvěrá z jeho svěcení. Má jít o osobní svědectví, ale ne o subjektivitu, která brání tomu slyšet Boží slovo v jeho celistvosti.“ K osobě, osobnosti kazatele Mons. Paďour dodává: „Když se někdo cítí být povolán ke kněžské službě a když je k tomu formací připraven, svěcením z rukou biskupa je pak potvrzeno, že církev shledává jeho vnitřní povolání autentickým. Na základě toho je pak pověřen, poslán sloužit jako kněz a kazatel. A od té doby má skutečně naplňovat to, co říká sv. Pavel – ‚nežiji už já, ale žije ve mně Kristus.‘ Má být plný tohoto obsahu, má se ponořit, zhroutit do toho obsahu Kristova.“

Věřohodnost kázání dokumentuje biskup půvabnými příklady: „Svatý František byl jáhen, nebyl ani kněz, ale když kázal, svatopisec o tom říká: ‚Když vyslovil jméno Ježíš, tak se olízl, jak sladké mu bylo to jméno na rtech.‘ A to nebyl žádný komediant, opičák nebo nějaký teatrální exhibicionista; byl úplně ponořený do Krista, miloval tu představu o něm a vyjadřoval ji. A když říkal, že Kristus je Beránek Boží, tak u toho zabečel ‚Be-eránek Boží‘. To je přece divadelně nádherné. Stanislavskij by měl radost, jak se to dá prožít...“

Jiří Paďour pak dodává v souvislosti se zaměřením homilie: „František má také geniální výzvu k bratřím na věky věků - že každé kázání má být o životě věčném, o věčném zavržení, o hříchu nebo o ctnosti. Běží tedy o to, že Pán Ježíš vstal z mrtvých, to je jádro naší víry a má se v kázání objevit. Jestliže to tam explicitně není, má to tendovat k tomuto horizontu, k perspektivě věčného života. To tam má být přečitelné. Také jako varování před tím, aby člověk nešel druhou cestou, kde to může ztratit. Takže je to vabank – buď, a nebo. Jde o to podpořit tu cestu dobrou, čili rozvoj ctností – víry, naděje, lásky, poctivosti, čestnosti atd. (protože ctnost je vnitřní síla – latinsky virtus, řecky dynamis). Pokud se totiž ctnost chápe jako slušné chování, jako slušňáctví, tak to je slabé. Ale virtus, to je síla. Když máte třeba

odpustit, na to musíte být silná. A když máte vydržet pronásledování, tak musíte být statečná. Musíte být odvážná k tomu riskovat třeba i ztrátu zaměstnání, k tomu uvrhnout do problémů třeba i vlastní rodinu. Ne bezohledně, ale právě proto, že běží o to podstatné.“

Neblábolit, co nás napadne

K tématu věrohodnosti se biskup ještě vrací: „Věrohodný – to je hodný víry. Ty to říkáš a já ti věřím. Když se to musí nějak zvlášť akcentovat, zvnějšku tlačit, to důvěryhodnosti spíš ubírá. Takže velké pravdy říká v dnešní době třeba papež [míněn dnes již emeritní římský biskup Benedikt XVI., pozn. I. H. P.] skoro bez emocí. Což si myslím, že není ideální. Ale je na něm vidět, že o tom hluboce přemýšlí a dokáže vystihnout adekvátně smysl věci. I já jako biskup, sám jako kazatel, si říkám – jak on to dokázal zformulovat! Vždyť já něco takového taky chci říct, ale takové formulace se mi nedostává. A navíc to říká tak, že jemu – teologovi – já jako prostý člověk rozumím.“ Ke své kazatelské zkušenosti pak J. Paďour dodává: „Ale i já, za tu dobu, co jsem knězem, už cítím, čemu lidé rozumějí. Je to pak, když kážu, ještě jiný, hlubší ponor do evangelia než ten myšlenkový - to, že to v logice, bez přetížení, bez chaosu, s propracovanou stavbou sdělím.“

A jak tedy vypadá bezprostřední příprava Mons. Jiřího Paďoura na kázání?

„Zprv si přečtu ty biblické texty. Jsou tři – já důsledně říkám čtyři, počítám do toho i žalm. Jsou to tedy čtyři biblická čtení, to je základní půdorys. Jsou vybírána tak, že přinášejí společně závažné téma. Myšlenka je v těch textech zřejmá – soustředím se na ni a znovu si čtu evangelium a uvažuji, co k ní směřuje z těch dalších čtení. Pak si vezmu Bibli s výkladem, s poznámkami. Sám si připamatuju kontext, abych mohl zodpovědně tu událost chronologicky zařadit atd. Někdy si беру i mapu, abych si to topograficky připomněl – kde je Jeruzalém a Betlém vím, ale třeba Chorazim a podobně si občas potřebuju osvěžit. Nebo potom máme breviář, denní modlitbu církve, tam je nejen biblické čtení, ale i komentáře k jeho obsahu. Je to tak skvěle postavené, že vždycky znovu žasnu. Říkám si u některé pasáže – to je tak dobře řečené, jako by to někdo napsal včera – a podívám se, ono je to od sv. Jana Zlatoústého. No jo, bodejť by nebyl zlatoústý, když je to samé zlato, tak perfektně vyjádřené. Samozřejmě, je to překlad, ale dobrý překlad, ten

obsah z toho přímo září. Je to životaschopné, životodárné, já bych to lépe neřekl; a z toho pak vzniká, že člověk při kázání cituje. Kolikrát řeknu – ,a tak, jak řekl svatý Jeroným, neznalost Písma je neznalost Krista.‘ To je taky bomba, ne? Kázání není vycucané z prstu, mělo by vycházet z hluboké znalosti tradice, z hluboké znalosti biblistiky. Církev dává knězi tzv. kanonickou misi právě až po poměrně dlouhé přípravě, aby někdo po prvním přečtení neblábolil, co ho napadne.“

Je dobré být normální

Pak se biskup dostává k dalším konkrétním krokům přípravy homilie:

„Většinou si napíšu základní body, podle kterých pak mluvím. Jak mi kdysi říkával náš hodný pan farář – vy tam toho napovídáte, moudrýho a všelijakýho, ale je toho tolik, že se to potom nedá strávit. Takže nejlepší jsou tři body maximálně. Vždyť ti lidé přijdou zas příští týden...“

Ale když mám mít homilii třeba v televizi nebo rozhlase, napíšu si celý text. I proto, že je nutné se vejít poměrně přesně do určitého času, většinou do osmi minut. Napíšu si to, na chvíli to odložím a pak se k tomu vracím – přepracovávám formulace, upřesňuju rozsah apod. A pak to, jde-li o kázání pro média, skutečně přečtu. **Klidně a normálně. Mám osobní zkušenost s tím, že je opravdu dobré být normální. A ta normálnost spočívá v tom, že člověk není příliš expresivní, ale ani monotónní.** To říkám kněžím a říkám to i tzv. lektorům (těm, kdo čtou biblické texty v kostele) – že máme číst po smyslu. **Lidi mají dnes rádi stručnost – sevřenost vět tedy může být imponující, je-li to čeština v určité dynamice, ale ne vyumělkovanosti. Když mě napadne nějaká úchvatná věta, tak jí přece nenechám tím čtením spadnout!“**

Dále se Mons. Paďour dotkl síly slova: „Když Kristus říkal Matoušovi: ‚Pojď za mnou.‘ – určitě už tím tónem, způsobem, jakým to řekl, vzbudil nesmírnou důvěru. To je to, co se v psaném textu – v literatuře nedá zachytit. Ten tón, to oslovení - to je to mluvní sdílení. Člověka se má kázání dotknout, má ho zasáhnout. A umění je udělat to adekvátně. Přivést ten nástroj – hlas, řeč – k přesné dovednosti nebo dokonce k virtuozitě, k bravuře.“

Na otázku, zda je kázání dialogem, biskup odpověděl: „Je to spíš virtuální dialog. Je tam možné použít samozřejmě řečnické otázky (co byste řekli tomu..., že souhlasíte s tím..., že je to tak, vidíte?). Ale bylo by mimo kategorii tohoto žánru, stylu, kdyby někdo skutečně začal odpovídat. To se mi stalo dvakrát, ale byl to ze strany těch lidí úlet. Měl jsem dva spolubratry, kteří s tím jeden čas experimentovali, že kázání bude skutečným dialogem. Hledali, jak porušit jednosměrnost, chtěli aktivně zapojit přítomné, ale kázání na to není vhodným prostorem. Kázání je specifický styl sdílení, má specifickou poetiku. Jde ale velmi o to vnímat atmosféru a vhodně, adekvátně na ni reagovat – jak říká Kristus: ‚Radujte se s radujícími a plačte s plačícími.‘ Důležité také je uvědomovat si v různých situacích jinakost adresáta. Žánr kázání je vážný nebo spíš závažný, ale přitom radostný – týká se radostné zvěsti. **Má to být pravdivé, pokorné** (protože my jsme ve službě té zvěsti – nemáme tedy skrz to panovat nebo lidi nějak utírat) **a zároveň pevné a poutavé.** Nesmí to být takzvaně zajímavé pro zajímavost, ale musí to upoutat a být i názorné.“

Principem mého kázání je, aby se dalo sledovat

Svou otázku jsem ještě upřesnila: **A co dialog ne v tom smyslu, že by vám posluchači odpovídali slovně, ale svou vnímavostí.** Dialog v jakémsi napojení, v tom, že si všímáte lidí, kteří kázání naslouchají, a vycházíte z nich. „Ano, všímám si, zda mě sledují. Dívám se na ně a mluvím přímo k nim. Nikdy se neobracím jen na jednoho, ale zároveň se ani nevyhýbám jednotlivému kontaktu. **Je to publikum, ke kterému mám úctu, protože jsou to lidi. A já mám vůči nim povinnost – sdělovat jim pravdu evangelia a sdělovat ji s láskou.** Já tedy musím v hlavě i v srdci dávat pozor na to, aby to pravda skutečně byla. Ale kdyby to byla jenom pravda, tak je to filozofie, oznamování nějaké skutečnosti. Ale láska, to je ta skutečnost vztahová; to je navždycky velké tajemství lidského srdce. I u kázání by mělo platit to lidové ‚co na srdci, to na jazyku‘. **Protože když člověk není přesvědčený o tom, co říká, když mu to netryská ze srdce, je to poznat.** Myslím tedy, že kázání je jednostranným podáním, které ale bere v potaz posluchače a obsah toho sdělení. V některých kázáních bohužel člověk slyší výrazové prostředky čtvrté kategorie, skoro jako v seriálech.“

V souvislosti se svým herectvím a vztahem k divadlu pak dodává: „Je pro mě velmi důležitá i ta herecká zkušenost. **Když se mě papež Jan Pavel II. ptal, na co mi je to divadlo, odpověděl jsem mu, že na to, aby se v biskupské konferenci (a vůbec v církvi) divadlo nehrálo.** A on se velice smál, protože znal machy těch různých profesionálů. Hrát divadlo se má na scéně, ale ne v životě nebo dokonce v kostele. To je potom tragédie. V divadle mi šlo vždycky o to sdělovat niternou pravdu o postavě nebo o situaci. O to jde v dobrém divadle. **Když mluvím, nesmí ve mně být touha se zavděčit.** Já samozřejmě vím, že mám dobrou dikci. Ale proč? Protože jsem to cvičil.“

Dodávám k tomu: Ale nejen to. Vy s přehledem pracujete právě s tím kontaktem, s tím, že necháte věci doznít, že si dopřejete pauzu... „**To je tím, že principem mého kázání je, aby se dalo sledovat.** Jak jsem říkal, většinou mluvím podle bodů, takže někdy si mi to podaří zformulovat hůř, někdy líp. Když se mi to podaří líp, jsem rád, když ne, tak vím, že to není žádná katastrofa. Příště jim to řeknu já nebo někdo jiný třeba přesněji. Ten život z víry není jen v Paďouroví. To je důležité si uvědomit. Protože to člověka i osvobodí – nemá pak nějaký křečovitý mindrák, aby se teď ukázal jako nejlepší... Díky tomu nemám trému před papežem, nemám trému před televizí. Ale nejsem ani nějak přehnaně sebejistý – může se stát jakýkoli trapas bohužel. A i se několikrát stal.“

Naučit se poslouchat sám sebe

Pak jsme se v našem rozhovoru dostali k přípravě na kazatelství v bohosloveckém semináři v Litoměřicích, kde Jiří Paďour studoval v letech 1970 - 75: „Tehdy tam byl rektorem Mons. Josef Poul, který nás vedl k tzv. ‚řečem u stolu‘. Nejdřív šlo o krátké, asi pětiminutové příspěvky – jakási mluvní vystoupení - o literatuře. Pak následovala i biblická témata a ve vyšších ročnících už přímo kázání – svatopostní, mariánská nebo k jiným příležitostem. Seminarista to tedy jednou přednesl v semináři, pak v kapli mladším studentům a pak ještě v děkanském kostele – na veřejnosti. To se mi zdálo jako velice moudré uvedení do kazatelství. Samozřejmě pak se to dál vyvíjí, je to celoživotní proces, jinak člověk mluví v mládí, jinak v pozdějším věku, jinak v různých životních situacích. Když jsem byl farářem, kázal jsem někdy i dvakrát denně – ale nemohl jsem nikdy

opakovat kázání stejně. Připadal bych si jako kolovrátek. To slovo Boží je tak bohaté, že v tentýž den při různých kázáních jsem vždycky položil důraz na jiné z těch biblických čtení.“

Dále jsem se českobudějovického biskupa ptala, co by – v souvislosti s mluvním projevem - doporučil svým spolubratřím v kazatelské službě. K této otázce mě vedla skutečnost, že při studiu homiletiky na KTF UK, jak mi sdělil její vyučující Mons. Aleš Opatrný (jehož homilii v této práci také analyzuji), se projevu oproti obsahovým záležitostem věnuje jen nepatrná pozornost. Jiří Paďour odpověděl svou osobní zkušeností: „Já jsem prožil v té oblasti projevu mnoho hořkosti sám se sebou. Byl jsem obsazen do hlavní role a mými sekundanty byli Marvan a Šejbalová. A Milena Dvorská. Když byla v Národním divadle čtená zkouška, byli tam i mí spolužáci, kteří tam hráli menší role. Já jsem byl velký trémista, přehrával jsem se, koktal jsem. Můj spolužák, když jsme šli ze zkoušky, mi povídá: ‚Čoveče, ty jsi byl trapnej! Dělej s tím něco!‘ Já jsem se až divil, že mi režisér neřekl: ‚Helejte, zůstaňte radši doma.‘ Přišel jsem domů a řekl jsem si, že s tím opravdu musím něco udělat. Vzal jsem knížku a pět minut jsem z ní nahlas četl. Nebavilo mě to, ale druhý den jsem si ji zase vzal a četl, a takhle jsem to vydržel asi čtrnáct dní. A ono to povolilo, ten psychický stres, který jsem ze čtení měl. Pak jsem se v tom ročníku AMU stal nejlepším spíčkem. Dokonce mě potom oslovil i P. Zvěřina – ještě než jsem vstoupil do semináře, abych udělal lekci čtení a mluvení pro budoucí kazatele. A když jsem pak v semináři sám studoval, učil jsem své spolužáky, i ty v ročnících nade mnou. Měl jsem na to pět lekcí – vždycky jsem je zahájil tím, že jsem řekl, že se to naučit nedá a rozhodně ne za pět lekcí, ale že si můžeme říct několik pravidel a pak to zkusit. **A že je potřeba nahlas si číst – nejlépe před někým vnímavým, kdo bude schopen vám říct, kde to není po smyslu. A vy se hlavně musíte naučit sami sebe poslouchat.** To, jak se slyšíme ‚vevnitř‘, je úplně jiné, než jak nás slyší ostatní – to je důležité si uvědomit.“

Snažit se sdělit pravdu

A bezmála jako své vyznání kněze, kazatele a zároveň umělce dodává: „Míval jsem obrovské zábrany jakkoli se stylizovat, chtěl jsem být naprosto pravdivý – protože jsem ve službách p/Pravdy. Pokud chci něco jiného než takhle sloužit, tak to jsem

mohl zůstat u divadla a dělat kariéru. Pochopil jsem ale, že ta Ježíšova pravda je úžasná – neříkám tady Havla ani Shakespeara, říkám Boží slovo – a to je, pane, autor! To je autorita... Tedy snažím se jít nejen po logice sdělení, ale i pravdivosti výrazu. Jde o to snažit se sdělit pravdu, ne se dělat zajímavým.“

2.6.2. „Vnímat tajemství a zůstat na jeho prahu“

Homilie Mons. Jiřího Paďoura OFMCap.

Českobudějovický biskup proslovil tuto homilii⁴² při slavnosti Nanebevzetí Panny Marie na Celostátním setkání mládeže ve Žďáru nad Sázavou v srpnu 2012. Mše svatá byla sloužena pod širým nebem na pódiu ve žďárském sportovním areálu; účastnilo se jí kolem 4 000 převážně mladých lidí. Homilie, před níž se četlo evangelium k této slavnosti (Lk 1, 39 – 56), trvala asi 21 minut. Šlo o promluvu ve velmi náročné situaci, dané především rozsáhlostí prostoru, která stěžuje koncentrovanější směřování řečeného k přítomným. Ti jsou totiž rozptýleni desítky metrů po délce i šířce areálu. Roli v tomto ohledu hraje také skutečnost, že pódium je i od těch, kdo jsou v prvních řadách, dosti vzdáleno a je rovněž oproti posluchačským místům vyvýšeno. Promluva pod širým nebem k tak velkému množství přítomných klade zároveň velké nároky na kvalitu ozvučení. Obtížně si zde ale kazatel, byť i s dobře technicky zvládnutou amplifikací (tj. takovou, která umožňuje všem přítomným slyšet), může dostatečně „hlídat“ dozvuk nebo dokonce doufat v konkrétně vyjádřené souznění či odezvu od posluchačů, přesněji ji vnímat a soustředit se na ni. Mluvčí slyší zpětně svá slova z ozvučných „beden“, umístěných poměrně vysoko nad přítomnými, tj. nemá možnost vnímat, jak se svým hlasově – řečovým projevem dotýká přímo posluchačů. (Je pravda, že obdobně je tomu i v amplifikovaných kostelích – ozvučná zařízení, z nichž se kazatel slyší, bývají i zde nad posluchači. Ale chrámový prostor je nesrovnatelně koncentrovanější a přítomní jsou pohodlněji na dohled). Situaci této bohoslužby

---

⁴² Její nahrávka je k dispozici na přiloženém cd.

neulehčovalo ani velmi teplé až horké slunečné počasí. Dalším specifikem byl i fakt, že bohoslužbu natáčela a v přímém přenosu vysílala televize.

Kazatel zahájil svou promluvu pohlédnutím na přítomné a pozdravem „Chvála Kristu“, proneseným klidně, věčně a s postojem respektu a přátelství. Pak si nasadil brýle a první část své promluvy začal – po smyslu a v dobře vnímatelném tempu – číst. Posluchače oslovil „drazí mladí přátelé“ a pokračoval sdělením, že bývá zvykem organizovat toto setkání mládeže vždy kolem slavnosti Nanebevzetí Panny Marie. Dodal pak – pomocí velmi krátkých vět, řečených s příslušnými důrazy a s mírným zpomalením: „Dnes je ten den. Tady ve Žďáru. Je to náš start do letošního setkání.“ Dále pokračoval paralelou – dal do souvislosti hudební skladby, z nichž mnohé začínají „šokujícím vstupem několika akordů“ s Mariinou modlitbou z evangelia, které se před homilií četlo, tedy s modlitbou Magnificat – Velebí má duše Pána. Kazatel – hovoře o hudbě (zde je patrné, jako i jinde v homilii, že Mons. Paďour vyšel z uměleckého světa a že je, též svou otevřeností vůči němu, jeho součástí) odhlíží od připraveného textu a s adresným pohledem na přítomné říká: „Pamatujte na Beethovena.“ A pevným hlasem, jež doprovází gesto otevřené dlaně vpravo ve výši obličeje, zazpívá známé první takty ze skladatelovy Osudové. Mnozí posluchači reagují sympatizujícím úsměvem. Po krátké, přesně vycítené pauze, utrousil kazatel směrem k přítomným poznámku (znějící ovšem jako výzva): „Ale co z toho udělal!“ Po mikropauze se opět sklonil ke svému textu a pokračoval, s častým pohledem na posluchače, charakterizací dojmů, jež může mistrovská hudba vyvolat. Mluvil o tom, že tyto skladby „ponořují posluchače do hlubiny duše a uchvacují ho v extrémních výškách, ve fortissimu a opět v jemnosti, v jednoduchosti, v pianissimu.“ Biskup čte tyto věty logicky, v přiměřeném tempu a snaží se být – pohledy na přítomné – s nimi v kontaktu. Pak, s důrazem a vědomím, že následující věta je pointou této části promluvy i vyústěním toho, co bylo zatím řečeno, sděluje: „Něco takového jsme slyšeli v dnešním Magnificat.“

Cituje pak, po smyslu, s jistotou a s konkrétním pohledem na posluchače, první dva verše tohoto chvalo zpěvu: „Velebí má duše Pána/ a můj duch plesá v Bohu, mém Spasiteli.“ Po krátké pauze se zaujetím zdůrazňuje: „Je to vzepjatý pocit Mariiny vděčnosti a údivu.“ S pohledem, jímž jako by si chtěl ověřit porozumění a soustředěnou pozornost ze strany přítomných, dodává – po pauze, pomalu

a s intenzivním, ale nepřetíženým důrazem: „Údivu a vděčnosti.“ U každého z těchto dvou slov nechává posluchačům čas skutečně je zaslechnout, porozumět jim, něco konkrétního si pod nimi představit.

Pak kazatel pokračuje další citací z evangelia této slavnosti – (přiznaně) čte o setkání Marie s Alžbětou, kde z Alžbětých úst zazní část další známé modlitby, se silnějšími důrazy na slově požehnaná/ý: „Požehnaná ty mezi ženami a požehnaný plod života tvého.“ Biskup dodává, že podobně před několika dny Marii oslovil anděl a ona „počala z Ducha svatého“. Dále pokračuje výrazným, logicky členěným čtením: „Její souhlas s Božím přáním způsobil největší zázrak ve vesmíru.“ Kazatel si je vědom velkoleposti slova „vesmír“ (jež také plně s tímto vědomím říká), které zde používá ve snaze ukázat velikost Božího vstupu na zem. Po pauze, v níž slovo „vesmíru“ doznívá, dodává – s odmlkami mezi jednotlivými větami: „Došlo k početí nového života. Ke vtělení. Ke ztotožnění Boha s lidskou existencí.“ Kněz zde pracuje – jak stylisticky, tak řečnický – s gradací u výrazů „k početí“, „ke vtělení“, „ke ztotožnění Boha s lidskou existencí“. Věty jsou také (včetně své délky i pořadí) velmi dobře rytmicky vystavěny.

S výše připomínaným Mariiným chvalozpěvem („Velebí má duše Pána“) dává kněz do souvislosti Kristova slova, zaznamenaná v evangeliu: „Pán Ježíš se v jedné chvíli vyjadřuje podobně: ‚Velebím tě, Otče nebe a země, že když jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče, tak se ti zalíbilo.‘“ Pak kazatel navazuje kompozicí novozákonních citací, vyjadřujících Kristova zaslíbení lidem. Jde o vybrané pasáže z evangelia, která Mons. Paďour čte – po smyslu, s logickým členěním a v přiměřeném tempu. Od textu místy odhlíží a přítomně kontaktuje pohledem: „A nikdo nezná Syna než Otec a nikdo nezná Otce než Syn a ten, komu by to chtěl Syn zjevit.“ Ke konci této věty dochází k markantnějšímu zpomalení, jímž kazatel buduje důraz na této myšlence. Pak výrazně odhlíží od textu a s přesvědčením a věrohodností dodává: „A On to chce zjevit.“ Poté pokračuje v četbě: „Podotýká Kristus Pán ještě jednu velmi důležitou věc: ‚Nikdo ke mně nemůže přijít, nepřitáhne-li ho Otec.‘“ Slovo „nepřitáhne-li“ vyznívá důrazně, není ale přesílené; kněz dosahuje tohoto důrazu opět zpomalením a jemným intonačním vyklenutím. „Kdo zachovává mé slovo, toho budu milovat. I Otec ho bude milovat. Přijdeme k němu a příbytek si u něho učiníme.“ Kazatel zde volí jazykově starší, snad i poetičtější verzi novozákonního textu, projevující se mj.

specifickým slovosledem (např. „příbytek si u něho učiníme“; „i ve mne věřte“) nebo archaičtější slovní zásobou (např. dále „nermuť se vaše srdce“, dnes běžněji „vaše srdce ať se nechvěje úzkostí“).

V četbě pak kněz pokračuje: „Nermuť se vaše srdce. Věříte v Boha, i ve mne věřte.“ Jeho projev působí velmi důvěryhodně; jakoby zde kazatel autenticky reprezentoval Krista, láskyplně zvoucího k víře a dodávajícího útěchu a naději. „V domě mého Otce je příbytků mnoho. Kdyby nebylo, byl bych vám to řekl. Jdu, abych vám připravil místo. A odejdu-li a připravím vám místo, přijdu opět a vezmu vás k sobě, abyste i vy byli, kde jsem já.“ S intenzivním důrazem je v této evangelijní citaci řečeno slovo „mnoho“ (ve spojení „příbytků mnoho“); je zde patrný i postoj důvěry a snaha tuto důvěru sdílet s posluchači a inspirovat k ní. Kazatel tak, domnívám se, vyjadřuje a zpřítomňuje reálnost naděje na život s Bohem ve věčnosti, která je nabízena skutečně mnohým.

Pak podotýká: „To je síla.“ Toto neformální konstatování sdělil kazatel s uznáním, ba úžasem (přirozeně, adekvátně znějícím) a pokračoval, prokládaje svá slova osobním, neoficiálním postojem: „Vy, jakkoli jste zkušený ve víře, ve svém mládí, a v životě církve, tak určitě už jste rozpoznali jednu nesmírně důležitou věc, kterou třikrát podtrhuju, jsem šťasten, že to můžu říct a potvrdit celým svým kněžským, křesťanským životem.“ Slovo „nesmírně“ bylo řečeno s intenzivním důrazem, který posílilo i zpomalení tempa na tomto slově. „Kristus – řeknu strašnou věc – Kristus nikdy nelže.“ Vsuvku „řeknu strašnou věc“ řekl kazatel s lehkostí, bez okázalosti a přitom se zcela přesnou sdělností; vrchol tohoto myšlenkového celku „Kristus nikdy nelže“ zazněl pevně, přesvědčivě a věrohodně, byl řečen o trochu hlubším hlasem a se silnější intenzitou, což toto sdělení oddělilo od vsuvky a dodalo mu i atmosféru vyznání či svědectví. Kazatel pak připodotkl: „Abych to řekl negativně.“ Neformálně ve stylu i způsobu sdělení, s plynulostí hovorové řeči a ve velmi osobním tónu pokračoval: „To cejtíte, že je až děsný, když to takhle řeknu.“ Spojení „až děsný“ znělo civilně, nepřepjatě, a přitom nesmírně sdělně, autenticky. S rozvážností a jistotou kazatel dodal: „My naopak pozitivně víme, že Kristus, co řek, je pravda.“ Věta byla řečena neokázale, věcně a přirozeně; kazatel dopřál posluchačům mezi jejími jednotlivými částmi pauzy, které koncentrovaly pozornost a připravovaly na důležitost závěru věty - „je pravda“. Ten (a s ním celá věta)

vyzněla jako svědectví o hlubokém, zralém a mnohokrát prozkoušeném přesvědčení.

„Některé ty pravdy můžeme konstatovat ve svém životě tím, že uvěříme Jeho slovu a zjistíme, že to tak je.“ Kazatelův projev zde nabyl na intenzitě, tempu i razantní přesvědčivosti. Část „že to tak je“ nebyla ukončena klesnutím hlasem, ale zněla jako rázný a temperamentní výkřik, vyjadřující prožitou (a možná i těžce nabývanou – a proto nezpochybnitelnou) zkušenost. Mons. Paďour pokračoval v temporytmu poloimprovizované řeči: „Nebo se zadíváme na nějakou situaci a zjistíme – no o tom On přece mluví v evangeliu.“ Svě sdělení dále podepřel evokací myšlenky bývalého papeže: „Svatý otec Jan Pavel II. říká, že Kristus jako Slovo Boží, jako Syn Otce vyslovil všechno, Bůh vyslovil všechno v Ježíši Kristu...“ Zvláště důrazně, dynamicky a s vášnivou přesvědčivostí byla řečena pasáž „všechno, Bůh vyslovil všechno“. S celkově vysokou intenzitou projevu, s dramatičností, která se stupňuje a je strhující, biskup pokračuje: „...a to nejen, že Kristus artikuluje to, co říká evangelium, ale všechno na Něm něco vypovídá.“ Důrazně vyřčené slovo „artikuluje“ doplnil kazatel i velkým, temperamentním gestem ruky, naznačujícím vyslovující ústa. Myšlenkový vrchol věty „všechno na Něm něco vypovídá“ je řečen s pevností a až s (neagresivním) imperativem, kterým jako by kazatel vyzýval k tomu opravdu si tuto skutečnost co nejvíce, co nejplněji uvědomit.

Hlasitě a energicky, se sdělností a silou, která dosahovala strhujícího náboje, pokračoval: „Na Něm vypovídá i Jeho mlčení.“ Méně intenzivně, tišším hlasem a spíše jako jakousi poznámku pod čarou dodal v okamžité návaznosti: „Před Pilátem třeba.“ Pak, v náhlé asociaci (soudím tak dle intonace, která evokovala briskní nápad), dodal: „V modlitbě.“ S větší intenzitou – a opět s výrazem okamžitého nápadu (tentokrát v gradaci vůči předchozím dvěma příkladům) pokračoval: „Jeho utrpení.“ Pak řečené shrnul: „To všechno k nám mluví.“ Slovo „mluví“ znělo skoro jako výkřik, jako naléhavé sdělení o tom, že a čím vším k nám Bůh promlouvá. A jako výzva, abychom si všímali, že tomu tak je, a naslouchali tomu.

Dále kazatel pokračoval - se silným důrazem na slovo „jedinečné“ - charakteristikou Krista (činil tak v podobě poetického rozšíření formulace z Janova evangelia „Slovo

se stalo tělem“): „To je jedinečné, proznívající a nesmírně obsažné Slovo, které se stalo tělem.“ Dodal pak, s postupně proměňovaným stylem i způsobem řeči (od neutrálně, běžně znějícího k velmi neformálnímu a osobně laděnému a opět k věcnému): „A když nám tedy říká, že existuje nebe, tak prosím vás, nefantazírujte, to vás osvobodím od toho. My si to prostě nedovedeme představit.“ Zde i na jiných místech své promluvy volí biskup kontaktovací výrazy (zde „tak prosím vás“), s jejichž použitím se na posluchače obrací.

Ihned pak navazuje – po konstatujícím komentáři „jak jsem zjistil, jak to vnímám a jak tomu také učím“ – hlubokou, zásadní myšlenkou: „Křesťanství je také velká škola toho vnímat tajemství a zůstat na prahu tajemství.“ Se zvlášť silnými důrazy (v celkově vyšší intenzitě projevu) jsou řečena spojení „vnímat tajemství“ a „zůstat na prahu“, která znějí jako burcující výzva. V těchto dvou za sebou následujících větách se opakuje sloveso „vnímat“ – nejde zde, myslím, o zamýšlené opakování, spíše o důsledek mluvené, poloimprovizované řeči. Kazatel, bez ukončení myšlenkového celku klesnutím hlasem, okamžitě pokračuje: „A nesnažit se proniknout vlastní hlavou tam, kam ještě nám není dopřáno proniknout.“ Větším důrazem na slovo „ještě“ kněz výmluvně naznačuje, že jednou nám bude dáno, dopřáno do tohoto tajemství proniknout. „To není až do nebe, prosím vás, velmi prakticky, to je taky do vztahů.“ Věcně a se silnějším důrazem je řečeno „až do nebe“; kazatel briskně – a velmi organicky – pokračuje osobně adresným tónem: „...prosím vás, velmi prakticky, to je taky do vztahů.“

„Pronikat, drancovat někoho, jak to v televizi dělají v různých rovinách, emoce, diskrétnosti a indiskrétnosti, to je špatná, falešná cesta.“ V kazatelově projevu převažuje věcnost, kombinovaná se starostlivostí, se snahou varovat a pojmenovat úskalí současnosti; biskup ale neupadá do nabádavého ani mentorského tónu. Pokračuje pak výzvou k vzájemné trpělivosti ve vztazích a dodává, s evokací svých předchozích slov: „... a zůstaňte v úctě stát na prahu osobnosti toho druhého.“ Se silnějšími důrazy, přirozeně integrovanými do celku věty, zazněla zvláště slova „v úctě“ a „na prahu“. Kazatel navázal: „A když tedy Kristus říká: ‚...abyste vy byli, kde jsem já,‘“ a pokračoval po pauze, v níž vzniklo napětí – očekávání dalšího sdělení, „no tak my hodně vynecháváme celý ten proces. Třeba kříž – ve stručnosti.“ Za zmínku zde stojí použití výrazu „no tak“, typického pro běžně

mluvenou řeč; vybočuje zde z celkově vyššího stylu, kterým se kázání obecně (i toto konkrétně, ve svém úhrnu) vyznačuje. Jak už bylo naznačeno, patří toto propojování „vyššího“ a zcela neformálního stylu k osobitému přístupu Mons. Jiřího Paďoura, což jeho promluvu dynamizuje a posiluje její obyčejný, lidský rozměr.

Dále ve své homilii biskup připomíná myšlenku významného světce a mystika sv. Jana od Kříže, kterou výrazně, s nasazením a dramatičností cituje: „Když chceš přijít tam, kde to neznáš,“ po několikavteřinové pauze, v níž kazatel hledí na přítomné a již vytváří či posiluje soustředění na druhou část citace, pokračuje – klidněji a s nižší intenzitou, ale stále s nasazením, „musíš projít tudy, kudy to neznáš.“ Myšlenku Jiří Paďour nechává doznít, opět s pohledem na přítomné, a posléze v rychlejším tempu dodá: „To není hříčka slov.“ A po další, přesně vycítěné pauze doplní ještě pointu: „To je prostě pravda.“ Kazatel ji sdělil neokázale, s intenzitou spíše přípodotku, ale s výrazem naprostého přesvědčení o tom, co říká.

Pak pokračoval připomenutím evangelijní citace, která, jak kazatel zmínil, zazněla předchozího dne během zahájení tohoto celostátního setkání mládeže: „Já jsem cesta, pravda a život. Nikdo nepřichází k Otci, leda skrze mě.“ Na to biskup, s naléhavostí ve svém projevu, navázal: „Kristus Pán je nezastupitelný; to není totalita lidské moci, světské ideologie, to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“ Slovo „nezastupitelný“ je zdůrazněno nejen zesílením intenzity, ale i decentním slabikováním. Stylisticky i řečnický velmi přesvědčivá je i druhá část věty, vystavěná jako antiteze: „...to není totalita lidské moci, světské ideologie, to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“ Výrazně a s touhou sdělit toto poznání a posluchače k němu přivést je řečen zvláště myšlenkový vrchol: „...to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“ (S logickými důrazy především na slovech „lásky Tvůrce a Vykupitele“). Velmi dynamicky své sdělení kazatel ještě podpořil exklamací: „Ten se chová jinak!“ A dále, v poměrně rychlém tempu zvláště na začátku věty, pokračoval: „,Ne tak budiž mezi vámi,‘ říká apoštolům na určitou situaci Kristus Pán, a tak u Něho je to všechno jinačí.“ Emotivně zbarvené slovo „jinačí“ je řečeno s drobným zpomalením a s velmi konkrétní představou obsahu tohoto „jinačího“ - jako něčeho krásného a dobrého, a to nevýslovně; něčeho, co přesahuje naše chápání.

Pak biskup připomněl myšlenku sv. Augustina, v níž tento světec vychází z prožitku „na vlastním životě, na vlastním těle“: „Lepší po cestě klopýtat než mimo cestu utíkat.“ Po slově „klopýtat“, které zaznělo důrazně, následuje delší, opět přesně vycítená pauza, která posiluje zájem posluchačů o pokračování sdělení. Výrazně řečené „mimo cestu utíkat“ doprovodil kazatel velkým gestem pravou paží, směřujícím do strany, kterým svá slova podpořil a vyjádřil je tak i vizuálně. „Pač to utíkáte možná do propasti,“ dodal vzápětí. Hovorový výraz „pač“ bývá občas v mluveném projevu J. Paďoura zastoupen; i tím je posílena „neoficióznost“ jeho vystoupení.

Kazatel pokračoval svižným tempem a s velkým zaujetím: „Co oko nevidělo a ucho neslyšelo,‘ říká ten zkušený Pavel, ani lidskou mysl nenapadlo, to Bůh připravil těm, kdo ho milují.“ Jde o velmi živě a s nasazením interpretovanou novozákonní citaci rozšířenou o uvozovací větu „říká ten zkušený Pavel“. Byla sdělena adresně k posluchačům včetně pohledu na ně, což posílilo její kontaktnost a již zmíněnou živost.

„Co jim připravil?“ ptá se v okamžité návaznosti kazatel, ve vyšší poloze hlasu, a odpovídá: „Sám sebe.“ Ihned pokračuje, stále ve vyšší poloze hlasu (zde i se stoupavou intonací), v rychlejším tempu a s velkou naléhavostí: „Nebe, to je Bůh.“ A dodává: „V Nejsvětější Trojici, ve vztazích, které si nedovedeme vůbec představit...; které nějak kategoricky označuje dogmatika, abychom vymezili alespoň ty lidské, své pohledy.“ Za zmínku stojí pauza po výrazu „ve vztazích“, který biskup sdělil plasticky a vyvolal představu něčeho neuchopitelného, neuchopitelně krásného; to krátce doznívalo a kazatel to následně pojmenoval slovy „[to] si nedovedeme vůbec představit“. Pak pohlédl do připraveného textu a s logickými důrazy přečetl: „Nám však zjevil Bůh toto svým Duchem,‘ říká svatý Pavel. ‚Bůh totiž prohlédá všechno, i hlubiny božství. Duchovní řečí duchovní věci podáváme.‘ A tak je taky dobré si osvojit tu duchovní řeč, naslouchání Duchu Svatému.“ Kazatel zde prokládá částečně čtený text (biblické citace) se svým mluvním – poloimprovizovaným komentářem, při němž pohledem kontaktuje posluchače.

V tom pokračuje i dále - citací z (novozákonního) Pavlova listu Efezanům: „Stůjte tedy připraveni, jsouce opásáni na bedrech pravdou, oblečeni v poznání spravedlnosti, na nohou obuti pohotovostí pro službu evangeliu pokoje. K tomu všemu přiberte přilbici spásy a meč Ducha.“ Jednotlivé části tohoto výčtu jsou od sebe odděleny různě dlouhou, naplněnou pauzou a jsou čteny s velkým zaujetím, intenzivně a s konkrétní sdělností. Pak biskup – civilně a v intencích běžné, hovorové řeči – přiznává, že tato pasáž se mu velmi líbí a rád ji na různých shromážděních připomíná. S přesvědčivým zájmem dodává, že „svatý Pavel byl ohromný ve své zkušenosti a ve své schopnosti věci formulovat“. Se silnějšími důrazy a s přitažlivou plasticitou zaznívají slova „ohromný“ a „formulovat“. Kazatel pak svým výrazným projevem a až s hmatatelnou představou zpřítomňuje to, že sv. Pavel „padá před Bohem na kolena a prosí... za ty Efezany [adresáty Pavlova listu] – za nás, aby jim Bůh dal Ducha moudrosti a zjevení.“ Zvláště závěr věty – „Ducha moudrosti a zjevení“ - říká Jiří Paďour s jakousi něžnou naléhavostí, s touhou - citlivě projevovou - po tom, abychom se působení tohoto Ducha a jeho darům otevírali. Pak s jistotou, pevnou důvěrou a přesvědčivostí, která ale zůstává v úctě před svobodným rozhodnutím posluchačů, (a s důrazem na slovo „dá“, které je řečeno s rovnou až mírně stoupavou intonací) podotýká: „My, když požádáme, tak on nám dá.“

V citaci po krátké pauze pokračuje: „...kéž [Pán] osvíti oči vašeho srdce, abyste poznali, k jaké naději vás povolal, jaká bohatá sláva jeho dědictví je pro nás, kteří věříme, a jak nesmírná a veliká je jeho moc, jež se na nás všech věřících zjeví. Na nás všech věřících.“ Co do intenzity, důrazu i intonace jsou nejvíce posílena slova „nesmírná“ a „moc“. Spojení „na nás všech věřících“ říká poprvé kazatel věcně, s logickými důrazy, s vědomím důležitosti těchto slov, ale nijak zvlášť výrazně. Po kratičké pauze, v níž hleděl na posluchače, toto spojení zopakoval – pomaleji, důrazněji, s velkou výrazovou intenzitou, která se ale tentokrát neprojevila v zesílení hlasu, spíše ve změně tempa a rytmu. Toto zopakování působilo velmi apelativně.

Po několika komentujících větách, uzavírajících řečené, biskup otevírá další téma: „Církev přijala několik zásadních zjevení Panny Marie.“ Polemizuje pak s některými, i z řad kněží, kteří tvrdí, že to „není součástí trezoru víry“. K tomu dodává: „Jestliže

se to stalo a je to potvrzené – v Lourdech, ve Fatimě, na La Salettě, tak je to nesmírně důležité pro tu psychologii víry...“ Z věcně laděného začátku věty přechází kazatel k razantnějšímu, apelativnímu výrazu, který – zvláště při důrazně řečeném „nesmírně důležité“ – doprovází větším gestem pravé ruky (částečně rozevřená dlaň, vertikálně, otevřená směrem k posluchačům). Dále, s věcností, ale i jistou naléhavostí (posílenou důrazu a intonačním vyklenutím zvláště u slov „dopustí“, „režíruje“ a „vstříc“) pokračuje: „...když to Pán Bůh dopustí, režíruje, tak nám tím taky chce něco říci a vyjít nám vstříc.“

Pak míří k souvislosti s právě slaveným svátkem Nanebevzetí Panny Marie: „A my můžeme historicky zaznamenat, že ta Panna Maria, která byla vzata do nebe, najednou přichází. Z nebe.“ S velkou intenzitou a vědomím důležitosti řekl kazatel slovo „historicky“ (jednoduše a stručně tak vyjádřil významný postřeh o mariánském vstupování do konkrétních lidských dějin). Závěr věty – „najednou přichází“ – zazněl velmi dramaticky a vlastně zpřítomnil zázrak mariánského zjevení; J. Paďour tato slova doprovodil velkým gestem pravou paží směrem nahoru, k níž se připojilo celé tělo; jeho oči tento propojený pohyb sledovaly. Osamostatněný větný člen „z nebe“, uzavírající sdělení a zdůrazňující jeho vyznění, byl řečen působivě – s ohromením a uchvácením. Biskup pak ve zkratce a v neformálním, sympaticky autentickém stylu evokoval konkrétní mariánské zjevení v Lourdech: „Ta Bernadetta (dívka, již se Panna Maria v Lourdech zjevila, pozn. I. H P.) s ní mluví. A tu Bernadettu zkoušeli policajti i teologové.“ Pak obecně o těch, jimž se zjevení na výše jmenovaných místech dostalo (Lourdy, Fatima, La Saletta), kazatel podotýká, opět ve zkratce: „Ty děti si prožily své, jak víte.“ Kontaktně laděným výrazem „jak víte“, ale i celkovým obsahem těchto vět biskup naznačuje, že u posluchačů předpokládá obeznámenost s těmito nejvýznamnějšími mariánskými zjeveními. Pak vybízí přítomné (i sebe – hovoří v 1. osobě plurálu), s intenzitou a nemalým apelem (výrazným, ale nepřesíleným), aby nezapomínali „na tyto Boží dary“.

Mons. Paďour ve své promluvě dále pokračuje několika citacemi z listů sv. Pavla. Je patrné, že je velmi zaujat krásou, hloubkou a obsažností jeho slov (jak řekl už výše, „svatý Pavel byl ohromný ve své zkušenosti a ve své schopnosti věci formulovat“). Propojuje je svými komentáři - poukázáním na zvlášť významné myšlenky či pozoruhodné detaily a jejich zdůrazněním. „Proto skláním svá kolena

před Otcem našeho Pána Ježíše Krista, od něhož mají své bytí všechny druhy tvorů na nebi i na zemi,“ přečetl sdělně a výrazně biskup. Na to ihned, v civilní poloze, blížící se až konverzačnímu, neformálnímu, ale stále velmi angažovanému ladění, navázal: „Já si dovoluji říct ještě – za chvíli budeme říkat v Credo ‚Věřím v Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země‘ – víte, co říkáte?“ Tato otázka zněla adresně a naléhavě. Jiří Paďour pokračoval podobně neformálně a zároveň pevně znějící odpovědí na ni: „No nevíte. Já taky ne.“ Pak razantně, exklamativně dodal: „My nemáme potuchu, co je to stvoření!“ Slovo „potuchu“ řekl kazatel nesmírně výrazně, se silným důrazem a stoupavou intonací; znělo jako vášnivý výkřik, suverénně přesvědčivý. Pak biskup aktuálně glosoval situaci, v níž kázání probíhalo (horké počasí, sluneční svit), a navázal krátkou úvahou o miliardách sluncí ve vesmíru i celkově o jeho neproniknutelnosti, neviditelnosti mnohého z toho, co se v něm nachází. Potom dodal: „A pak jsou ještě jiné věci druhu ne-viditelného.“ Jak je graficky naznačeno, kazatel výrazně oddělil záporku od základu slova a sdělil je se zpomalením, čímž posílil jeho důraz. Pak se opět vrátil k citaci ze sv. Pavla: „A tak ať vám podle svého bohatství ve své velebnosti dá...“, kterou přerušil komentářem, předjímajícím další část citace, řečeným s radostným zájmem: „...to je krásný obrát“. Ihned se vrací k Pavlovým slovům: „milost vnitřně zesílit“ a okamžitě pokračuje sdělením: „My potřebujeme vnitřně zesílit, abychom to uchopili...pochopili.“ První část věty je řečena s vášnivým apelem ve vysoké hlasové intenzitě. Po slovech „abychom to“ následovala na zlomek vteřiny pauza, v níž si kazatel zřejmě upřesňoval, jaké vyjádření zvolit dál; s radostí, v hlase slyšitelnou, a s důrazem, toto potěšení z nalezeného slova evokující (a potvrzující), pak velmi plasticky řekl: „...uchopili“. To doprovodil gestem sevření dlaně jakožto fyzického uchopení, v němž několik okamžiků setrval a z něhož také vyšel pro upřesňující, variující slovo „pochopili“. Tato pasáž byla ukázkou autentického zrodu vyjádření, toho soustředěně si počkat na nalezení vhodného/přesného slova. Tím, že zde vznikla (jakkoli drobná) pauza, naplněná hledáním, získali i posluchači možnost – svou pozorností – se tohoto procesu účastnit.

Kazatel se pak vrátil k listu sv. Pavla, z něhož mj. citoval: „...[abyste] poznali Kristovu lásku, převyšující veškeré poznání, aby vás úplně prostoupila plnost Boží.“ S velkým důrazem zaznělo slovo „prostoupila“, na něž – na toto „prostoupení“ – navázal biskup pevně, konkrétně a plasticky řečeným sdělením: „To je nanebe-

vstoupení. Nanebe-vzetí. A v nebi očekávání každého z nás.“ Pomlčky graficky naznačují, jak kazatel slovo – zdůrazněním jeho první části a drobnou pauzou – rozdělil. Výrazy „nanebevstoupení“, „nanebevzetí“ a „v nebi očekávání“ zněla s důrazy a s gradací. V další citaci z Pavlova listu biskup připomněl skutečnost, že jsme povoláni pro nebe a že je potřeba žít „hodni tohoto povolání“. Pak s pevností, důvěrou i zvláštní jemností pokračoval: „Věříme, že Panna Maria už je tam.“ Navázal tak na téma nanebevzetí, zmíněné před několika okamžiky, které je předmětem slavnosti tohoto dne. Velmi soustředěně, jemně a v rozvázném tempu dodal: „Ale taky – don Bosco, svatý František, Matka Tereza, Jan Pavel II.“ Pozoruhodný je výběr těchto světců – domnívám se, že don Bosco je zde zmíněn pravděpodobně pro svůj vřelý vztah k mladým lidem, jimž se celoživotně věnoval (připomeňme, že tato homilie je pronášena na Celostátním setkání mládeže), sv. František byl asi pro tuto promluvu zvolen - vedle své obecně velké popularity nejen mezi mladými – i proto, že založil řád, do něhož kazatel patří. Matka Tereza a Jan Pavel II. jsou našimi současníky, a přitom už se v minulých letech, krátce po své smrti, dočkali prohlášení za blahoslavené. Jsou tedy – jako osobnosti, které jsme vídali v médiích a i, v případě Jana Pavla, živě (např. při jeho cestách do České republiky), téměř hmatatelným svědectvím o povolání pro nebe a cestě do něj, jak o tom byla řeč.

Biskup pokračuje četbou Pavlova listu: „[Kristus] totiž, ač božské přirozenosti, (...) sám sebe zmařil – se nebál přijít o nebe a přinést to nebe sem.“ Citaci sdělil věcně, s poměrně intenzivním výrazem a větším důrazem na slově „božské“. Dramaticky a s vášní, která zde byla velmi přesvědčivá a až strhující, svým komentářem „se nebál přijít o nebe a přinést to nebe sem“ kazatel promluvil v sevřené a dynamické zkratce o Kristově rozhodnutí stát se člověkem a dát tak světu spásu. Se silnými důrazy a vysokou hlasovou intenzitou zazněla slova „nebál“, „přijít“, „o nebe“. V závěrečné části věty „přinést to nebe sem“ navázal logickým a s předchozím sdělením korespondujícím důrazem na spojení „to nebe“. Doprovodil je gestem pravé ruky – ze zvednutí, do něhož se dostal už při slovech „nebál se přijít o nebe“ a v němž v pasáži „přinést to nebe“ setrval, přešel při slově „sem“ (ve spojení „přinést to nebe sem“), řečeném s výrazným klesnutím hlasu, vedeným, dynamickým pohybem směrem dolů. Toto gesto plasticky a přesvědčivě slova doplnilo.

Po pauze, v níž dramaticky řečené sdělení o přinesení nebe „sem“ doznávalo, k němu Jiří Paďour dodal citaci Kristových slov z evangelia (mluvil spatra, s pohledem na posluchače): „Kde jsou dva nebo tři v mém jménu, já jsem uprostřed nich.“ Druhou část této věty řekl velmi klidně a se samozřejmou důvěrou v toto Ježíšovo zaslíbení. V návaznosti na ně konstatoval – s jakousi věcnou, konstatující radostí: „Věčnost začíná dnes.“ Pokračoval pak další citací ze sv. Pavla, proloženou vlastním komentářem: „Byl jsem uchvácen Ježíšem Kristem.‘ Když byla Panna Maria uchváčena Ježíšem Kristem, nedivím se, že to je žena oděná sluncem.“ Slovo „uchvácen“, „uchváčena“ bylo v obou případech řečeno se smyslem pro jeho zvukomalebnost. Podruhé je kazatel doplnil velkým, dynamickým gestem pravou paží směrem nahoru. Pasáž o ženě, oděné sluncem (připomeňme, že jde o evokaci biblického textu Zjevení sv. Jana, které zaznělo při této bohoslužbě jako první liturgické čtení), sdělil kazatel pevně a sebevědomě a přitom citlivě, bez patosu.

Navázal zdánlivou odbočkou – konstatováním, že jsme „dospěli (...) k jakémusi pochopení jaderné energie“. A pokračoval kontaktně laděným a směrem k posluchačům výrazně adresným: „Tak prosím vás, jádro – duše, rozum, vůle, svoboda – to je obrovská energie, která je vložena do naší existence...“ Výčet jednotlivých aspektů – „duše, rozum, vůle, svoboda“ – sděloval Mons. Paďour v rozvážném tempu a s pozorností vůči každému ze slov. Mezi nimi byly krátké pauzy, jimiž mluvčí podněcoval koncentraci posluchačů a, troufám si tvrdit, i svou vlastní. Výraz „obrovská energie“ řekl biskup razantně až výbušně, nabízí se říci s obrovskou energií, jakkoli hlasovou intenzitu zde zásadně nezvýšil. Větu pak dokončil: „...a kdykoli se [tato energie] uvolní, řádným způsobem, tak je to obrovské...osvícení celého světa.“ Slovo „uvolní“ je řečeno velice plasticky, barevně a kokrétně. Pozornost posluchačů je touto sdělností velmi podpořena, zasažena. Tento výraz doprovodil kazatel i podobně vypovídajícím gestem ruky, která mířila mírně nahoru a jejíž prsty se při slově „uvolní“ rozevřely. Pozoruhodná byla také drobná pauza po důrazně řečeném slově „obrovské“ (ve spojení „obrovské osvícení celého světa“) – jako by zde kazatel opět na okamžik hledal vhodné vyjádření; nalezené slovo „osvícení“ znělo díky tomu, že bylo tady a teď objeveno, velmi svěže. Svou úvahu uvedl J. Paďour do souvislosti s hlavní osobností právě slaveného svátku: „Tak, jak to Panna Maria dělá svým požehnáním.“ Pak se vrátil,

v závěru této pasáže, k citované metafoře z Janova Zjevení: „Nedivím se tedy tomu obrazu, který je vlastně supermoderní – žena oděná sluncem.“ Za zmínku stojí volba výrazu „supermoderní“, jímž se kazatel do jisté míry přiblížil slovní zásobě svých mladých posluchačů na žďárském stadionu. Spojení „žena oděná sluncem“ řekl pomalu, jemně a s respektujícím, pevným obdivem. Zvláště slovo „žena“ zde bylo proneseno s hlubokou úctou a uznalým přitakáním. A k tomuto již dříve citovanému spojení dodal biskup poeticky znějící charakteristiku Panny Marie: „Plná tiché, ale působivé energie.“

Pak Mons. Paďour výrazně přečetl krátký úryvek z Pavlových listů o nebeské vlasti, o čekání na Krista a o jeho moci. Proložil jej adresně a energicky sděleným komentářem: „Tady máte biblické argumenty pro svou víru.“

Ihned potom s pevností navázal: „Ještě malá poznámka.“ Následovala poměrně dlouhá pauza, v níž se kazatel díval na přítomné a po určitou chvíli měl ve tváři intenzivní výraz poctivého zvažování, jak následující téma otevřít, respektive touhu po tom, aby se mu zdařilo účinně na toto téma promluvit. Působil přirozeně a pauza, která takto vznikla, byla tímto jeho zvažováním naplněná. Jiří Paďour pak řekl, velmi věcně a konstatujícím tónem, že „každý z nás vznikl ze dvou buněk.“ Po spojení „každý z nás“ byla delší pauza, během níž „doznívalo“ kazatelovo gesto rukou směrem k přítomným (jakési obkroužení auditoria), uzavírající se na jeho hrudi. Pauza následovala i po skončení věty; biskup při ní soustředěně pohlížel na posluchače. „Nedivte se, že církev stojí na strážní početí života,“ navázal pak kazatel a po pauze dodal, „a chce, abychom přijímali život zodpovědně, s úctou, s láskou.“ Věta byla řečena v rozvážném tempu, spíše věcně a s respektem k přítomným. Její závěrečná slova „zodpovědně, s úctou, s láskou“ sdělil J. Paďour velmi naléhavě, impulzivně, apelativně, s důrazem na každé ze slov, z nichž u prvních dvou se objevila výrazně stoupavá intonace. Klidně, zcela civilně a v osobním tónu pokračoval: „Když to udělali vaši rodiče, tak víte, že to bylo nebo je požehnané.“ Bez patosu a s nevtíravým postojem, v němž byla patrná vděčnost, dodal: „Já mám své rodiče rád...čím dál víc, i když už jsou na věčnosti.“ Po delší pauze se znovu, věcně a zároveň osobně, obrátil na posluchače: „A vy z drtivé většiny budete rodiče.“ Opět po odmlce, kdy tato slova o životním povolání doznívala, biskup pokračoval s jemností a – v tom nejlepší smyslu – v otcovském tónu: „Dbejte na to, aby početí života bylo...v lásce, zodpovědnosti...a aby to byla Boží vůle.“ Výrazy

„v lásce, zodpovědnosti“ i závěr věty „a aby to byla Boží vůle“ řekl kazatel s plným vědomím jejich významu, s touhou, aby posluchači tyto postoje sdíleli, a zároveň s respektem k nim – k jejich svobodě. „A vy tím naplňujete Otčenáš – buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi.“ Citace z uvedené modlitby zněla nezatěžkaně a nefrázovitě, jako hluboká a přitom zcela věcně a přirozeně řečená prosba i vyznání důvěry (tj. ve smyslu, že to, aby se děla Boží vůle, je tím nejlepším, co může být).

Téma početí a rodičovství dal pak kazatel, v duchu slaveného svátku, do souvislosti s Kristovým vtělením a evokoval s tím spojený Mariin chvalozpěv (Magnificat), z něhož citoval také na začátku své promluvy. (A který byl čten v evangeliu bezprostředně před homilií). Jiří Paďour tak svou promluvu zarámoval. „Už asi rozumíme tomu, když říká Panna Maria: ‚Veliké věci mi učinil ten, který je mocný. A jeho milosrdenství sahá od pokolení do pokolení pro ty, kdo se ho bojí. Blahoslavít mě budou všechna pokolení.‘“ Náhle velmi intenzivně a až exklamativně dodal: „Ano, i naše pokolení je pokolení těch, kdo hledají tvou tvář, Hospodine.“ Kazatel se tak vrátil k verši ze známého žalmu, kterým přítomné i sebe zahrnul do tohoto starozákonního obrácení se k Bohu. Učinil tak s konkrétním pohledem na přítomné: „To opakuji rád s vámi, s mladými – my jsme pokolení těch, kdo hledají tvou tvář, Hospodine.“ Dodal pak, v návaznosti na citovaný mariánský chvalozpěv: „A blahoslavíme Pannu Marii. V evangeliích, na zemi, na nebi, v Lourdech, ve Fatimě, ve Žďáru.“ Každé ze spojení tohoto výčtu bylo řečeno sdělně, po smyslu, s jasnou představou a adresně k posluchačům – nejvíce samozřejmě závěrečné „ve Žďáru“, které zaznělo s výrazným intonačním poklesem. V této eliptické větě se také – v podobě jakéhosi refrénu – kazatel vrátil, ve zkratce, k mariánským zjevením, tj. vstupování Panny Marie do našich konkrétních dějin, jak o tom předtím hovořil (o Lourdech a Fatimě). Připomenutím místa setkání – Žďáru – se vrátil také na začátek své promluvy, kde zdůraznil právě místo (Žďár) i čas (den slavnosti Nanebevzetí Panny Marie) Celostátního setkání mládeže 2012. Zmiňme ještě existenciální i poetickou sílu tohoto výčtu, kde jsou kombinovány obecné pojmy nebe a země, mající hlubokou biblickou i celkově duchovní souvztažnost, s konkrétními místy mariánských zjevení a nakonec se současným prostorem, kde se právě teď mladí lidé shromáždili.

Se silnou emocí, vroucím výrazem i dojetím, patrným v hlase, pak biskup zvolá: „Ave Maria.“ Klidným a pevným hlasem svou promluvu vzápětí uzavře slovy: „Pokoj vám.“

2.6.3. Sdělně a muzikálně

Shrnutí

Homilii, kterou jsem nazvala „Vnímat tajemství a zůstat na jeho prahu“, proslavil Mons. Jiří Paďour při mši svaté v rámci Celostátního setkání mládeže 2012 ve Žďáru nad Sázavou. Byla sloužena pod širým nebem na pódiu v místním sportovním areálu a účastnilo se jí kolem 4 000 převážně mladých lidí. Tento kontext, jak o tom ještě bude řeč, kazatel ve své promluvě zohlednil. Homilie tematicky vycházela ze slavnosti Nanebevzetí Panny Marie.

Typické pro ni bylo střídání krátkých, logicky čtených citací z Bible a kazatelových komentářů, přípodotků či upozornění na podstatné momenty těchto citací. To mluvčí prokládal delšími vstupy, v nichž citované myšlenky či asociace k nim rozvíjel a dával do souvislosti s různými aspekty hlavního tématu promluvy. Činil tak ve svém projevu dynamicky, výrazně, energicky, s citem pro temporytmus a krásu slova a s důvěrou v možnost pauzy. Sdělnost i muzikalita řeči Mons. Jiřího Paďoura, jak zdůrazníme níže, umožňovala posluchačům její soustředěné vnímání.

2.6.3.1. Téma

Kazatel pozdravil přítomné slovy „Chvála Kristu“ a oslovil je „drazí mladí přátelé“. Pokračoval sdělením, že bývá zvykem organizovat toto setkání mládeže vždy kolem slavnosti Nanebevzetí Panny Marie. Dodal pak: „Dnes je ten den. Tady ve Žďáru. Je to náš start do letošního setkání.“

Dále pokračoval paralelou – dal do souvislosti hudební skladby, z nichž mnohé začínají „šokujícím vstupem několika akordů“ s Mariinou modlitbou z evangelia, které se před homilií četlo, tedy s modlitbou Magnificat. První dva verše tohoto

chvalozpěvu ocitoval: „Velebí má duše Pána/ a můj duch plesá v Bohu, mém Spasiteli.“ A zdůraznil: „Je to vzepjatý pocit Mariiny vděčnosti a údivu.“

Pak kazatel pokračuje další citací z evangelia této slavnosti – o setkání Marie s Alžbětou, kde z Alžbětiných úst zazní: „Požehnaná ty mezi ženami a požehnaný plod života tvého.“ Biskup dodává, že podobně před několika dny Marii oslovil anděl a ona „počala z Ducha svatého. Její souhlas s Božím přáním způsobil největší zázrak ve vesmíru.“ Pak doplnil, že tím došlo „ke ztotožnění Boha s lidskou existencí.“ S výše připomínaným Mariiným chvalozpěvem dal biskup do souvislosti Kristova slova, zaznamenaná v evangeliu: „Pán Ježíš se v jedné chvíli vyjadřuje podobně: ‚Velebím tě, Otče nebe a země, že když jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče, tak se ti zalíbilo.‘“ Poté kazatel navázal kompozicí novozákonních citací, vyjadřujících Kristova zaslíbení lidem. Mimo jiné sdělil: „A nikdo nezná Syna než Otec a nikdo nezná Otce než Syn a ten, komu by to chtěl Syn zjevit.“ A s přesvědčením a věrohodností dodal: „A On to chce zjevit.“

Mons. Paďour pokračoval sdělením, že Kristus „je jedinečné prozívající a nesmírně obsažné Slovo, které se stalo tělem.“ A dodal, s postupně proměňovaným stylem i způsobem řeči: „A když nám tedy říká, že existuje nebe, tak prosím vás, nefantazírujte, to vás osvobodím od toho. My si to prostě nedovedeme představit.“ Pak konstatoval: „Křesťanství je také velká škola toho vnímat tajemství a zůstávat na prahu tajemství.“ A to nejen ve spirituální oblasti, ale i v mezilidských vztazích.

Pak pokračoval připomenutím evangelijní citace, která, jak kazatel zmínil, zazněla předchozího dne během zahájení tohoto celostátního setkání mládeže: „Já jsem cesta, pravda a život. Nikdo nepřichází k Otci, leda skrze mě.“ Na to biskup navázal: „Kristus Pán je nezastupitelný; to není totalita lidské moci, světské ideologie, to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“ Velmi dynamicky své sdělení ještě podpořil exklamací: „Ten se chová jinak!“ Pak biskup, v souvislosti s citovanou „cestou, pravdou a životem“, připomněl myšlenku sv. Augustina: „Lepší po cestě klopýtat než mimo cestu utíkat. Pač to utíkáte možná do propasti,“ dodal vzápětí.

Kazatel následně citoval z Pavlova novozákonního listu, což doplnil svým komentářem: „Co oko nevidělo a ucho neslyšelo, říká ten zkušený Pavel, ani lidskou mysl nenapadlo, to Bůh připravil těm, kdo ho milují.“

S přesvědčivým zájmem biskup podotkl, že „svatý Pavel byl ohromný ve své zkušenosti a ve své schopnosti věci formulovat“. Pak až s hmatatelnou představou zpřítomnil to, že sv. Pavel „padá před Bohem na kolena a prosí... za ty Efezany [adresáty Pavlova listu] – za nás, aby jim ‚Bůh dal Ducha moudrosti a zjevení. [...] kéž [Pán] osvítí oči vašeho srdce, abyste poznali, k jaké naději vás povolal, [...] a jak nesmírná a veliká je jeho moc, jež se na nás všech věřících zjeví.“

Po okomentování předchozích pasáží otevírá biskup další téma: „Církev přijala několik zásadních zjevení Panny Marie.“ Zmiňuje události z Lourd, Fatimy a La Saletty a sděluje: „...když to Pán Bůh dopustí, režíruje, tak nám tím taky chce něco říci a vyjít nám vstříc.“ Pak mívá k souvislosti s právě slaveným svátkem Nanebevzetí Panny Marie: „A my můžeme historicky zaznamenat, že ta Panna Maria, která byla vzata do nebe, najednou přichází. Z nebe.“ Biskup pak ve zkratce a v neformálním, sympaticky autentickém stylu evokuje konkrétní mariánská zjevení; potom obecně o těch, jimž se zjevení na výše jmenovaných místech dostalo, kazatel podotýká, opět ve zkratce: „Ty děti si prožily své, jak víte.“ Pak vybízí přítomné (i sebe – hovoří v 1. osobě plurálu), aby nezapomínali „na tyto Boží dary“.

Kazatel pokračuje citacemi několika výroků sv. Pavla, které sdělně a energicky komentuje. Hovoří pak o milosti „vnitřně zesílit, abyste“, jak píše zmíněný apoštol, „poznali Kristovu lásku, převyšující veškeré poznání, aby vás úplně prostoupila plnost Boží.“ K tomu biskup dodal: „To je nanebevstoupení. Nanebevzetí. A v nebi očekávání každého z nás.“

Na citaci z Pavlova listu - „Byl jsem uchvácen Ježíšem Kristem“ – pak navázal: „Když byla Panna Maria uchválena Ježíšem Kristem, nedivím se, že to je žena oděná sluncem.“ Výraz „žena oděná sluncem“ je evokací biblického textu Zjevení sv. Jana, které zaznělo při této bohoslužbě jako první liturgické čtení. Kazatel pokračoval zdánlivou odbočkou – sdělením o tom, že jsme „dospěli (...) k jakémusi pochopení jaderné energie“. A oslovil přítomné: „Tak prosím vás, jádro – duše,

rozum, vůle, svoboda – to je obrovská energie, která je vložena do naší existence. A kdykoli se uvolní, řádným způsobem, tak je to obrovské...osvícení celého světa. Tak, jak to Panna Maria dělá svým požehnáním. Nedivím se tedy tomu obrazu, který je vlastně supermoderní – žena oděná sluncem. Plná tiché, ale působivé energie.“

Potom biskup věcně a citlivě otevřel ve stručnosti otázku zodpovědnosti a úcty k životu. V krátkosti vzpomněl s vděčností na své rodiče a pak mladé posluchače oslovil: „A vy z drtivé většiny budete rodiče. Dbejte na to, aby početí života bylo v lásce, zodpovědnosti a aby to byla Boží vůle.“

Toto téma dal pak kazatel, v duchu slaveného svátku, do souvislosti s Kristovým vtělením a připomněl s tím spojený Mariin chvalozpěv: „Už asi rozumíme tomu, když říká Panna Maria: ‚Veliké věci mi učinil ten, který je mocný. A jeho milosrdenství sahá od pokolení do pokolení pro ty, kdo se ho bojí. Blahoslavít mě budou všechna pokolení.‘“ Náhle velmi intenzivně a až exklamativně dodal: „Ano, i naše pokolení je pokolení těch, kdo hledají tvou tvář, Hospodine.“ V návaznosti na citovaný mariánský chvalozpěv doplnil: „A blahoslavíme Pannu Marii. V evangeliích, na zemi, na nebi, v Lourdech, ve Fatimě, ve Žďáru.“ Uvedenou citací biblického Magnificat, zmínkou o místech mariánských zjevení i připomenutím Žďáru jako prostoru setkání mládeže, na němž kazatel hovoří, evokoval tyto dříve řečené motivy a svou promluvu tak jimi orámoval.

S vroucím výrazem pak biskup zvolal: „Ave Maria.“ A svou homilii vzápětí uzavřel slovy: „Pokoj vám.“

Mons. Jiří Paďour se v této promluvě, která je svým způsobem kompozicí biblických citací, zvláště z Pavlových listů, a kazatelových komentářů, asociací a dodatků k tématům, které tyto citace přinášejí, snaží, jak to i sám podotkl, nabízet mj. biblické argumenty pro víru přítomných posluchačů.

2.6.3.2. Řeč a projev

Pro homilii biskupa Paďoura je typická **kontaktnost**, spojená s **ověřováním si pozornosti a porozumění posluchačů**. Příkladem může být následující pasáž: Kazatel citoval, po smyslu, s jistotou a s konkrétním pohledem na posluchače, první dva verše mariánského chvalozpěvu - Magnificat: „Velebí má duše Pána/ a můj duch plesá v Bohu, mém Spasiteli.“ Po krátké pauze se zaujetím zdůraznil: „Je to vzepjatý pocit Mariiny vděčnosti a údivu.“ S pohledem, jímž jako by si chtěl ověřit porozumění a soustředěnou pozornost ze strany přítomných, dodal – po pauze, pomalu a s intenzivním, ale nepřetíženým důrazem: „Údivu a vděčnosti.“ U každého z těchto dvou slov nechal posluchačům čas skutečně je zaslechnout, porozumět jim, něco konkrétního si pod nimi představit.

Jak bylo řečeno, součástí Paďourovy homilie jsou **čtené pasáže**, jež kazatel doplňuje či komentuje. **Čte po smyslu, s logickým členěním a v přiměřeném tempu**. Od textu místy odhlíží a přítomné **kontaktuje pohledem**: „A nikdo nezná Syna než Otec a nikdo nezná Otce než Syn a ten, komu by to chtěl Syn zjevit.“ Ke konci této věty dochází k markantnějšímu zpomalení, jímž kazatel buduje důraz na této myšlence. Pak výrazně odhlíží od textu a s přesvědčením a věrohodností dodává: „A On to chce zjevit.“

Kněz **čte** také následující věty: „Nermuť se vaše srdce. Věříte v Boha, i ve mne věřte.“ Jeho projev působí věrohodně; jakoby zde kazatel reprezentoval Krista, láskyplně zvoucího k víře a dodávajícího útěchu a naději. „V domě mého Otce je příbytků mnoho. Kdyby nebylo, byl bych vám to řekl. Jdu, abych vám připravil místo. A odejdu-li a připravím vám místo, přijdu opět a vezmu vás k sobě, abyste i vy byli, kde jsem já.“ S intenzivním důrazem bylo v této evangelijní citaci řečeno slovo „mnoho“ (ve spojení „příbytků mnoho“); byl zde patrný i postoj důvěry a snaha tuto důvěru sdílet s posluchači a inspirovat k ní. Kazatel tak, domnívám se, vyjádřil a zpřítomnil reálnost naděje na život s Bohem ve věčnosti. Pak neformálně a s uznáním, ba úžasem podotkl: „To je síla.“

Šíři výrazu, jeho proměny i práci s pauzou dokládají například následující úryvky (pro přehlednost označuji popisy výrazu podtržením): „My naopak pozitivně víme,

že Kristus, co řek, je pravda.“ Věta je řečena neokázale, věcně a přirozeně; kazatel dopřává posluchačům mezi jejími jednotlivými částmi pauzy, které koncentrují jejich pozornost a připravují je na důležitost závěru věty - „je pravda“. Ten (a s ním celá věta) vyznívá jako svědectví o hlubokém, zralém a mnohokrát prozkoušeném přesvědčení. „Některé ty pravdy můžeme konstatovat ve svém životě tím, že uvěříme Jeho slovu a zjistíme, že to tak je.“ Kazatelův projev zde nabývá na intenzitě, tempu i razantní přesvědčivosti. Část „že to tak je“ nebyla ukončena klesnutím hlasem, ale zněla jako rázný a temperamentní výkřik, vyjadřující prožitou a (a možná i těžce nabývanou – a proto nezpochybnitelnou) zkušenost. Mons. Paďour pokračoval v temporytmu poloimprovizované řeči: „Svatý otec Jan Pavel II. říká, že Kristus jako Slovo Boží, jako Syn Otce vyslovil všechno, Bůh vyslovil všechno v Ježíši Kristu...“ Zvláště důrazně, dynamicky a s vášnivou přesvědčivostí je řečena pasáž „všechno, Bůh vyslovil všechno“. S celkově vysokou intenzitou projevu, s dramatičností, která se stupňuje a je strhující, biskup pokračuje: „...a to nejen, že Kristus artikuluje to, co říká evangelium, ale všechno na Něm něco vypovídá.“ Myšlenkový vrchol věty „všechno na Něm něco vypovídá“ je sdělen s pevností a až s imperativem, kterým jako by kazatel vyzýval k tomu opravdu si tuto skutečnost co nejvíce, co nejlépe uvědomit. Hlasitě a energicky, v síle, která má strhující náboj, pokračoval: „Na Něm vypovídá i Jeho mlčení.“ Méně intenzivně, tišším hlasem a spíše jako jakousi poznámku pod čarou dodal v okamžité návaznosti: „Před Pilátem třeba.“ Pak, v náhlé asociaci (soudím tak dle intonace, která evokovala brisňák), připojil: „V modlitbě.“ S větší intenzitou – a opět s výrazem okamžitého nápadu (tentokrát v gradaci vůči předchozím dvěma příkladům) pokračoval: „Jeho utrpení.“ Pak řečené shrnul: „To všechno k nám mluví.“ Slovo „mluví“ kazatel skoro vykřikl, znělo skutečně exklamativně, jako velice naléhavé sdělení. A jako intenzivní výzva, abychom si všimli Božího oslovení a naslouchali mu.

S naléhavostí pokračoval: „Kristus Pán je nezastupitelný; to není totalita lidské moci, světské ideologie, to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“ Slovo „nezastupitelný“ bylo zdůrazněno nejen zvětšením intenzity, ale i decentním slabikováním. Výrazně, přesvědčivě, s touhou sdělit toto poznání a posluchače k němu přivést byl řečen zvláště myšlenkový vrchol: „...to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“ (Se silnějšími důrazy především na slovech „lásky Tvůrce

a Vykupitele“). Velmi dynamicky kazatel své sdělení ještě podpořil exklamací: „Ten se chová jinak!“

Exklamaci nacházíme i na dalších místech promluvy. Velmi intenzivně a až jako zvolání zaznělo: „Ano, i naše pokolení je pokolení těch, kdo hledají tvou tvář, Hospodine!“

Se silnou emocí, vroucím výrazem i dojetím biskup v závěru své homilie zvolal: „Ave Maria.“ A na tento vzrušený výraz navázal vzápětí klidně a pevně, s hlouběji položeným hlasem, čímž promluvu uzavřel: „Pokoj vám.“

„My nemáme potuchu, co je to stvoření!“ Slovo „potuchu“ řekl kazatel nesmírně výrazně, se silným důrazem a stoupavou intonací; znělo jako vášnivé zvolání, suverénně přesvědčivé.

Dramatičnost, apelativnost a naléhavost nacházíme mj. v těchto pasážích homilie: „Církev přijala několik zásadních zjevení Panny Marie. [...] Jestliže se to stalo a je to potvrzené – v Lourdech, ve Fatimě, na La Salettě, tak je to nesmírně důležité pro tu psychologii víry...“ Z věcně laděného začátku věty přechází kazatel k razantnějšímu, apelativnímu výrazu. Dále, s věcností, ale i jistou naléhavostí (posílenou důrazem a intonačním vyklenutím zvláště u slov „dopustí“, „režíruje“ a „vstříc“) pokračuje: „...když to Pán Bůh dopustí, režíruje, tak nám tím taky chce něco říci a vyjít nám vstříc. A my můžeme historicky zaznamenat, že ta Panna Maria, která byla vzata do nebe, najednou přichází. Z nebe.“ S velkou intenzitou a vědomím důležitosti řekl kazatel slovo „historicky“ (a jednoduše tak vyjádřil postřeh o mariánském vstupování do konkrétních lidských dějin). Závěr věty – „najednou přichází“ – zazněl velmi dramaticky a zároveň plasticky zpřítomnil zázrak mariánského zjevení. Osamostatněný větný člen „z nebe“, uzavírající sdělení, byl řečen s ohromením a uchvácením.

Jako **ukázkou spojení četby biblických citací s kazatelovým komentářem** můžeme například uvést: „Co oko nevidělo a ucho neslyšelo,“ říká ten zkušený Pavel, „ani lidskou mysl nenapadlo, to Bůh připravil těm, kdo ho milují.“ Jde o živě a s nasazením interpretovanou novozákonní citaci rozšířenou o uvozovací větu „říká ten zkušený Pavel“, řečenou adresně k posluchačům včetně pohledu na ně. To

posiluje kontaktnost a zaujatou sdělnost tohoto souvětí. „Co jim připravil?“ ptá se v rychlé návaznosti kazatel, ve vyšší poloze hlasu, a odpovídá: „Sám sebe.“ Ihned pokračuje, stále ve vyšší hlasové poloze (zde i se stoupavou intonací), v rychlejším tempu a s velkou naléhavostí: „Nebe, to je Bůh.“ A dodává: „V Nejsvětější Trojici, ve vztazích, které si nedovedeme vůbec představit...; které nějak kategoricky označuje dogmatika, abychom vymezili alespoň ty lidské, své pohledy.“ Za zmínku stojí pauza po výrazu „ve vztazích“, který kazatel sdělil velmi plasticky a vyvolal představu něčeho neuchopitelného, neuchopitelně krásného; to krátce doznívalo a biskup to následně „pojmenoval“ slovy „[to] si nedovedeme vůbec představit“.

Dalším příkladem **spojení četby se zaujatým, živým komentářem** je citace z Pavlova listu Efezanům, kterou biskup přesvědčivě sděluje: „Stůjte tedy připraveni, jsouce opásáni na bedrech pravdou, oblečeni v poznání spravedlnosti, na nohou obuti pohotovostí pro službu evangeliu pokoje. K tomu všemu přiberte přilbici spásy a meč Ducha.“ Pak mluvčí – civilně a v intencích běžné, hovorové řeči – přiznal, že tato pasáž se mu velmi líbí a rád ji na různých shromážděních připomíná. Se zájmem a nadšením dodal, že „svatý Pavel byl ohromný ve své zkušenosti a ve své schopnosti věci formulovat“.

Podobný jev dokumentuje tato pasáž, doplněná kazatelovým komentářem: „[Kristus] totiž, ač božské přirozenosti, [...] sám sebe zmařil – se nebál přijít o nebe a přinést to nebe sem.“ Citaci sdělil Mons. Paďour věcně, s poměrně intenzivním výrazem a větším důrazem na slově „božské“. Dramaticky a s vášní, která zde byla strhující, svým komentářem „se nebál přijít o nebe a přinést to nebe sem“ kazatel promluvil v sevřené a přitom dynamické zkratce o Kristově rozhodnutí stát se člověkem a přinést tak na svět spásu.

Pozoruhodný je i komentář řečený s radostným zájmem, se zaujetím pro krásu slova: „A tak ať vám podle svého bohatství ve své velebnosti dá...“ - to je krásný obrat...“

Dodejme ještě, že **Mons. Paďour čte se samozřejmostí po smyslu, s logickými důrazy a se srozumitelným členěním větných celků.**

Vedle exklamativních, razantních nebo jinak silně expresivních momentů, které v sobě ale nemají úsilí „dolovat“ z přítomných emoce, mluví kazatel prostě, často i neformálně, velmi adresně a neoficiálně. Např. toto souvětí, řečené s plynulostí hovorové řeči a ve velice osobním tónu: „To cejtíte, že je až děsný, když to takhle řeknu.“ Na jiném místě ve zkratce, sympaticky autentickým způsobem a velmi hovorově evokuje konkrétní mariánská zjevení v Lourdech: „Ta Bernadetta s ní mluví. A tu Bernadettu zkoušeli policajti i teologové.“

S konkrétností a dialogičností projevu souvisí i to, že kazatel neupadá do mentorského tónu: „To není až do nebe, prosím vás, velmi prakticky, to je taky do vztahů. Pronikat, drancovat někoho, jak to v televizi dělají v různých rovinách, emoce, diskrétnosti a indiskrétnosti, to je špatná, falešná cesta.“ Je zde kombinována věcnost, starostlivost i snaha varovat před jedním z úskalí současné společnosti, ale bez nabádavosti či zmíněného mentorování.

Věcnost obsahu, stylu i projevu střídá v této homilii poeticky až vznešeně, ale nikoli přepjatě znějící jazyk a také již zmíněný styl neformální a velmi osobní, kterým kazatel tuto věcnost a poetičnost prokládá. Např.: „To je jedinečné proznívající a nesmírně obsažné Slovo, které se stalo tělem. A když nám tedy říká, že existuje nebe, tak prosím vás, nefantazírujte, to vás osvobodím od toho. My si to prostě nedovedeme představit.“ **Mluvčí tak dosahuje kontaktnosti svých slov a spolu se sdělností, konkrétností projevu se mu daří působit apelativně a na některých místech být skutečně strhující.**

Celkově je Mons. Paďourovi vedle bohatého výrazového rejstříku vlastní schopnost získat si pozornost a „živit“ ji soustředěnou sdělností svého projevu. V tomto ohledu biskup sebevědomě a samozřejmě využívá mj. umění pauzy. Práce s ní, umožňující doznívání řečeného, posiluje sledovatelnost sdělení i jeho názornost (viz např. „Lepší po cestě klopýtat“ – PAUZA – „než mimo cestu utíkat.“). Jde o pauzy naplněné soustředěním a pozorností, které podporují koncentrovanost auditoria. S těmito pauzami jsou často spojené i delší časově přesně cítené pohledy na posluchače.

Zdůrazněme ještě, že kazatelův **projev působí velmi plasticky**: „Byl jsem uchvácen Ježíšem Kristem.“ Když byla Panna Maria uchváčena Ježíšem Kristem, nedivím se, že to je žena oděná sluncem.“ Slovo „uchvácen“, „uchváčena“ řekl Jiří Paďour v obou případech se smyslem pro jeho zvukomalebnost a s barevným, plastickým vystižením jeho obsahu. Výraz „žena oděná sluncem“ sdělil pevně, sebevědomě a přitom citlivě, bez patosu.

Kazatel na jiném místě homilie až **s hmatatelnou představou** zpřítomnil to, že sv. Pavel „padá před Bohem na kolena a prosí... za ty Efezany [adresáty Pavlova listu] – za nás, aby jim Bůh dal Ducha moudrosti a zjevení.“ Zvláště závěr věty – „Ducha moudrosti a zjevení“ - řekl Mons. Paďour s jakousi něžnou naléhavostí, s touhou - citlivě projevenou - po tom, aby se posluchači působení tohoto Ducha a jeho darům otevírali. Pak s jistotou, pevnou důvěrou a přesvědčivostí, která ale zůstala v úctě před svobodným rozhodnutím posluchačů, podotkl: „My, když požádáme, tak on nám dá.“

Na začátku homilie dal kazatel do souvislosti hudební skladby, z nichž mnohé začínají „šokujícím vstupem několika akordů“ s Mariinou modlitbou Magnificat – Velebí má duše Pána. Kazatel – hovoře o hudbě - odhlédl od připraveného textu a s adresným pohledem na přítomné řekl: „Pamatujte na Beethovena.“ A pevným hlasem, jejíž doprovázelo gesto otevřené dlaně, zazpíval známé první takty ze skladatelovy Osudové.

Jak už bylo řečeno, smysl pro krásu slova a dramatičnost, výraznost i naléhavost, spojené s neformálními komentáři či přípodotky, jsou pro projev Jiřího Paďoura typické. Bývají co do intenzity i výrazu přesně vycítěné, nepřesílené. To koresponduje s biskupovým vyjádřením, zaznamenaném v jeho portrétu v této práci, že adekvátní expresivita a normálnost projevu je jeho vědomým cílem.

Temporytmus této homilie je proměnlivý; nalezneme zde velmi klidné pasáže i naopak rychlé a dramaticky sdělované části. Významná je také již zmíněná práce s různě dlouhými pauzami. Úryvek níže dokumentuje nakládání s proměnlivostí temporytmu: Ve své homilii biskup připomíná myšlenku

významného světce a mystika sv. Jana od Kříže, kterou výrazně, s nasazením a dramatičností cituje: „Když chceš přijít tam, kde to neznáš,“ po několikavteřinové pauze, v níž kazatel hledí na přítomné a již vytváří či posiluje soustředění na druhou část citace, kněz pokračuje – klidněji a s nižší intenzitou, ale stále s nasazením (a ve vodivém napětí), „musíš projít tudy, kudy to neznáš.“ Myšlenku nechává doznít, opět s pohledem na přítomné, a posléze v rychlejším tempu dodá: „To není hříčka slov.“ A po další, přesně vycítěné pauze doplní ještě pointu: „To je prostě pravda.“ Kazatel ji sdělil neokázale, s intenzitou spíše přípodotku, ale s výrazem naprostého přesvědčení o tom, co říká.

K problematice soustředění a ochoty či schopnosti počkat si na nalezení nejvhodnějšího vyjádření připomeňme tuto pasáž: „My potřebujeme vnitřně zesílit, abychom to uchopili...pochopili.“ První část věty byla řečena s vášnivým apelem ve vysoké hlasové intenzitě. Po slovech „abychom to“ následovala na zlomek vteřiny pauza, v níž si kazatel zřejmě upřesňoval, jaké vyjádření zvolit dál; s radostí, v hlase slyšitelnou, a s důrazem, toto potěšení z nalezeného slova potvrzující, pak s velmi konkrétní představou řekl: „...uchopili“. To doprovodil gestem sevření dlaně jakožto fyzického uchopení, v němž několik okamžiků setrval a z něhož také vyšel pro upřesňující, variující slovo „pochopili“. Tato pasáž byla ukázkou autentického zrodu vyjádření, soustředěného „vyčkání si“ na nalezení přesného slova. Tím, že zde vznikla pauza, naplněná hledáním, získali i posluchači možnost – svou pozorností – se tohoto procesu účastnit.

Mezi **řečnické a stylistické figury**, jež Jiří Paďour používá, patří **gradace** - například: „Došlo k početí nového života. Ke vtělení. Ke ztotožnění Boha s lidskou existencí.“ Věty jsou také (včetně své délky i pořadí) velmi dobře rytmicky vystavěny. Objevuje se rovněž **paralela** (např. na začátku homilie – dramaticky pojaté srovnání hudebních skladeb a Mariina chvalozpěvu), **antiteze - teze** („To není totalita světské ideologie, to je totalita lásky Tvůrce a Vykupitele.“) a mnohé další figury (nejčastěji **metafory**), jež jsou součástí úryvků, které kazatel v homilii cituje.

Co se týče **slovníku**, biskup volí pro novozákonní citace **archaičtější verzi biblického překladu**, která se projevuje specifickým slovosledem, lexikem

i použitím slovesných tvarů. Důvodem může být větší „muzikálnost“ či poetičnost tohoto překladu. V homilii nacházíme také **expresivní či neformální výrazy**, např. „jinačí“ („Ne tak budiž mezi vámi,“ říká apoštolům na určitou situaci Kristus Pán, a tak u Něho je to všechno jinačí.“), „fantazírovat“, „pač“ apod. Významným aspektem je již **zmíněné kombinování neutrálních, neformálních a poetických výrazů**.

Mezi prvky, jimiž je vyjadřován vztah kazatele k posluchačům, respektive jeho kontaktnost, patří v této homilii **kontaktovací výrazy** „prosím vás“, „jak víte“, příp. „nedivte se“, objevuje se i „no tak“. Ke kontaktnosti Paďourovy řeči přispívá obecně u sloves i **2. osoba plurálu**, kterou mluví (vedle **1. osoby plurálu, ale i singuláru**) často používá; tyto slovesné tvary říká sdělně, takže se stávají zdrojem adresné a živé komunikace. Do této kategorie náleží také jako významný kontaktovací prvek **časté a konkrétní pohledy na přítomné**. Jakkoli se to při promluvě ke čtyřtisícovému davu zdá těžko uvěřitelné, působí tyto pohledy adresně.

Svůj mluvený projev doprovází Mons. Paďour **gesty**. Například v těchto pasážích: „...a to nejen, že Kristus artikuluje to, co říká evangelium, ale všechno na Něm něco vypovídá.“ Důrazně vyřčené slovo „artikuluje“ doplnil kazatel velkým, temperamentním gestem ruky, naznačující vyslovující ústa. Na jiném místě kazatel řekl: „Jestliže se to stalo a je to potvrzené – v Lourdech, ve Fatimě, na La Salettě, tak je to nesmírně důležité pro tu psychologii víry...“ Z věcně laděného začátku věty přešel kazatel k razantnějšímu výrazu, který – zvláště při důrazně řečeném „nesmírně důležité“ – doprovodil větším gestem pravé ruky (částečně rozevřená dlaň, vertikálně, otevřená směrem k posluchačům). Dalším příkladem je: „A my můžeme historicky zaznamenat, že ta Panna Maria, která byla vzata do nebe, najednou přichází. Z nebe.“ Závěr věty – „najednou přichází“ – doprovodil kazatel velkým gestem pravou paží směrem nahoru, k níž se připojilo celé tělo; jeho oči tento propojený pohyb sledovaly. **Celkově si můžeme na gestikulaci Jiřího Paďoura povšimnout právě této propojenosti mluvního a tělového, respektive gestického projevu. Jde o výraz kvalitního tělového citění, který je velmi oslovující a sdělný.**

K tomuto tématu ještě dodejme, že kazatelova statná postava a jeho pevný – vzpřímený a vyrovnaný - tělový postoj vzbuzují dojem zakotvenosti a jistoty.

Kazatel svou celkovou vizáží včetně pevných a konkrétních gest (v nichž je, jak bylo řečeno, zapojené celé tělo; nejde tedy o izolované pohyby jen rukou, ale spíše o aktivitu celých paží, vycházející z ramenou či zad, jakkoli těžištěm výsledného gesta jsou např. prsty či ruka) působí velmi „zakořeněně“, sebejistě.

K projevu Mons. Jiřího Paďoura podotýká hlasová pedagožka doc. Libuše Válková, že je v něm – při řeči – spojena hrudní a hlavová rezonance, což hlasu dodává na znělosti. Mluvčí podle ní kvalitně pracuje s dechovou ekonomikou i s pauzou. Jeho gesta a hlasový projev jsou v harmonii, což posiluje sdělnost a vnitřní pravdivost kazatelovy řeči. Místy jeho hlas ovšem působí unaveně.

2.6.3.3. Vědomí kontextu

Obecně lze říci, že kazatel vytvořil svou homilii s ohledem na přítomné posluchače. Tedy především na mladé lidi, účastníky Celostátního setkání mládeže ve Žďáru nad Sázavou (skutečnost tohoto setkání biskup zmínil na začátku promluvy a k místu jeho konání – Žďáru – se během ní vrátil několikrát). I ze způsobu oslovování a kontaktování auditoria bylo patrné, že kazatel svou promluvu adresuje zvláště mladým.

Dokladem toho je například tento motiv, který kazatel v homilii propojil s osobností Panny Marie a jejím mateřstvím. Věcně a zároveň osobně se obrátil na posluchače: „A vy z drtivé většiny budete rodiče.“ Po odmlce, kdy tato slova o životním povolání doznívala, biskup pokračoval s jemností a – v tom nejlepším smyslu – v otcovském tónu: „Dbejte na to, aby početí života bylo... v lásce, zodpovědnosti... a aby to byla Boží vůle.“

Ukázkou práce s kontextem ve smyslu předpokladu určité úrovně tematické obeznámenosti u auditoria je tato pasáž. Biskup hovoří o mariánských zjeveních (Lourdy, Fatima, La Saletta) a pak obecně o těch, jimž se zjevení na těchto místech dostalo, podotýká: „Ty děti si prožily své, jak víte.“ Kontaktně laděným výrazem „jak

víte“ i celkovým obsahem této věty dává kazatel najevo, že u posluchačů předpokládá znalost těchto mariánských zjevení.

Otázku kontextu můžeme otevřít i u následujících vět: „To je nanebevstoupení. Nanebevzetí. A v nebi očekávání každého z nás. Věříme, že Panna Maria už je tam. Ale taky – don Bosco, svatý František, Matka Tereza, Jan Pavel II.“ Pozoruhodný je výběr těchto světců, který pracuje s několika rovinami souvislostí. Domnívám se, že don Bosco je zde zmíněn pro svůj vřelý vztah k mladým lidem a celoživotní službu, věnovanou jim. (Jak bylo řečeno, tato homilie je pronášena na Celostátním setkání mládeže). Sv. František byl asi pro tuto promluvu zvolen - vedle své velké popularity nejen mezi mladými – i proto, že založil řád, jehož členem kazatel je. Matka Tereza a Jan Pavel II. jsou našimi současníky a zároveň byli v minulých letech, krátce po své smrti, prohlášeni církví za blahoslavené. Jsou tedy – jako osobnosti, které jsme vídali v médiích (s možností, zvláště v případě Jana Pavla, setkat se s nimi i živě, tváří v tvář), „hmatatelným“, v naší době uskutečňovaným svědectvím o povolání pro nebe a cestě do něj, jak o tom kazatel hovořil.

Kontextem, který v této homilii hraje nemalou roli, je také biskupovo **umělecké vzdělání a zkušenost**. Ty se projevují již mnohokrát zmíněnou variabilitou a plasticitou projevu, ale také motivy či podtématy, z nichž kazatel svou promluvu skládá. Příkladem může být uvedení Mariina chvalozpěvu z evangelia do souvislosti s hudebními skladbami, z nichž mnohé začínají „šokujícím vstupem několika akordů“. Z toho, jak kazatel o hudbě i Mariině modlitbě mluví, je zřejmé, že vyšel z uměleckého světa a že je jeho součástí. **Cit pro slovo** biskup projevuje lexikem, které volí, i tím, jak slova sděluje. S volbou slovníku souvisí i výběr biblického překladu pro citace, s nimiž kazatel v homilii pracuje. Explicitně to dá najevo, když citovanou formulaci přerušil svým komentářem: „To je krásný obrat!“

Závěr

V této práci s názvem Směřování k naplněnému sdělení – Sdělnost a věrohodnost v mluvním a osobnostním projevu současných českých kazatelů - jsem si kladla otázky, jež jsou parafrázemi titulu disertace. Tedy, zda je projev kněží při homilii věrohodný a oslovující. Zda je živým a co možná nejkomplexnějším, celostným sdělením – sdělením naplněným. Tyto aspekty řečového a celkově osobnostního projevu jsem nahlížela v analýzách promluv šesti kazatelů – P. Tomasze Waścińského CSsR, Mons. Tomáše Halíka, P. Romualda Štěpána Roba OP, Mons. Aleše Opatrného, P. Petra Beneše CSsR a Mons. Jiřího Paďoura OFMCap. Reflexe jejich homilií jsem pak shrnula v podkapitolách Téma, Řeč a projev a Vědomí kontextu. Zde v závěru přináším stručný popis celkového dojmu, který kazatel svým projevem vyvolává a souhrn jednotlivých rozměrů tohoto projevu. Všímám si zároveň, čím mluvčí sdělnosti a věrohodnosti svého projevu a míry jejich kvality dosahuje. Snažím se také na některých místech pojmenovat, zda se homilie díky kazatelovu projevu stává jednáním skrze řeč, nebo zda zůstává jen mluvenou záležitostí.

Dodám ještě, že analýzám homilií v této práci předcházejí portréty kazatelů, informující o jejich osobnostech i o tom, jak o kazatelství uvažují. V první, teoretické části disertace se předtím zaměřuji na formulaci východisek pro pohled na kazatelský projev, a sice především na psychosomatiku a její pojetí veřejného vystupování.

Hlavní téma výrazně strukturované promluvy **P. Tomasze Waścińského CSsR** lze shrnout kazatelovým konstatováním: „Svátosti jsou jen prostředkem k tomu, abychom se do nebe dostali.“ Kněz zde uvažuje o záměnách cíle s prostředky k jeho dosažení a zmiňuje i pokušení mít všechno hned a bez námahy. Upozorňuje na ně při své promluvě v rámci lidových misí – duchovní obnově farnosti, kde může být proměna přijímání svátostí ve zvyk, v rutinu rezonujícím tématem. A zároveň touto tematizací potvrzuje výhradní zaměření svých promluv „dovnitř“ církve, tedy na praktickou obnovu každodenního života z víry obyčejných věřících. Což je cílem zmíněných lidových misí. Kazatel vychází z předpokladu, že k tomuto typu posluchačů hovoří.

Dodejme ještě, že se nejedná přímo o homilii, která vždy navazuje na biblické čtení příslušného dne nebo jiný liturgický text, ale o misijní promluvu. Kněz ji zasadil na stejné místo bohoslužby, jaké zaujímá homilie, ale tematicky se vydal mimo liturgické texty.

Předtím, než shrnu hlavní aspekty Waścińského projevu, podotknu, že si uvědomuji, že nepatřím k prioritní cílové skupině, jíž kazatel zamýšlí oslovit. To, že jeho promluvou tak úplně oslovena být nemám, mě možná vede ke kritičtějšímu postoji vůči tomuto kazatelskému přístupu. Snažím se jej však samozřejmě objektivovat.

Nejprve zdůrazněme, že záměrem P. Tomasze Waścińského je bezpochyby svou promluvou oslovovat a burcovat. Spojením neformálních a familiérních prvků, v situaci kázání neobvyklých, usilovnou snahou kontaktovat přítomné, smyslem pro patos i zkratku se mu to daří. Zároveň ale jeho projev může působit místy i tak, že počítá s posluchači spíše méně duchovně zralými nebo vnímavými. (Nebo s posluchači netečnými). Což do jisté míry a v některých částech promluvy může vyřazovat z šance být osloveni ty, kdo takoví nejsou.

Kazatel vstupuje během promluvy v přímý dialog s auditoriem. Činí tak velmi energicky a sebejistě. Tato energie a emocionální investice jsou natolik silné, že mohou někdy posluchače až zarazit nebo – prostě řečeno – „převálcovat“. P. Waściński jedná, jako by předpokládal, že posluchač jím oslovený bude – zcela bez přípravy – schopen s ním s podobným nasazením vejít v rozhovor. Situace kazatele a posluchače kázání jsou však natolik odlišné, že se mnohý z přítomných, který dostane slovo či je vyzván k odpovědi, jen obtížně brání rozpakům, jakkoli ho P. Tomasz svým extrovertním povzbuzováním nakonec k verbální reakci přesvědčí.⁴³ Mnoho z jeho postojů zřejmě vychází ze zkušenosti moravského

---

⁴³ K tomuto tématu kněz při našem rozhovoru řekl: „...v katolické církvi jsme zvyklí být více posluchači. Já se snažím ‚dialogovat‘ i v kostele, sice spousta bratří – homiletů by řekla, že se to nesmí; i v liturgických předpisech je, že slovo Boží má kázat kněz nebo jáhen. Ale zkusit vytáhnout z těch lidí něco – probudit je tím a zároveň se dozvědět, co si myslí! I když je pravda, že když dám někomu před ústa mikrofon, může dostat infarkt... Někdy se snažím téma předeslat, aby se na to lidé mohli připravit. Člověk pak většinou vyčte z jejich pohledů a chování, jestli do toho půjdou, nebo ne.“

katolicismu, v jehož atmosféře působí (a předtím polského, v němž vyrostl), který je považován – ve srovnání s českým – za výrazně emocionálnější a také v jistém ohledu vřelejší, extrovertnější. Takto zaměřeným věřícím může přímé kontaktování ze strany kazatele i jeho emotivní a energický přístup velmi vyhovovat. I podíl tzv. zvykových křesťanů je na Moravě oproti Čechám vyšší – z Waścińského promluvy je patrné, že i – a snad především – k nim se ve svých burcujičích proslovec obrací. Vysoká intenzita projevu a obdivuhodná výrazová škála, jichž je schopen, souvisí jistě i s jeho zmíněným smyslem pro patos, který je polské kultuře, z níž kazatel vzešel, vlastní.

Připomeňme, že Tomasz Waściński je jediný z kazatelů, jimiž se v této práci zabývám, který neoslovuje účastníky bohoslužby ve svém rodném jazyce. Česky mluví s poměrně bohatou slovní zásobou; kombinuje spisovný jazyk s neformálním až obecným a nevyhýbá se ani silně expresivnímu lexiku. Občas se setkáme s problematičtější výslovností některých hlásek a slovní či větnou intonací a důrazy, inspirovanými polštinou. Jeho projev je ale i tak sebevědomý a je také založený na velké důvěře ve slovo a v komunikaci, doprovázené snahou, potřebou a chutí zaujmout. A zburcovat. Kněz tedy usiluje o to být velmi apelativní.

Významný je Waścińského velice kvalitní hlasový projev – zdravý, dobře položený a příjemně znějící hlubší hlas, který se uplatňuje v muzikálně komponované, nemonotónní řeči. Hrudní i hlavová dechově-hlasotvorná opora, kterou kněz disponuje, umožňuje výrazovou šíři i uvolněnou práci se znělostí hlasu. Tj. jeho řečový projev působí volně, „neseškrčeně“, a zároveň pevně; kazatel dosahuje v mluvě velkého intonačního rozpětí, jehož pro variabilně expresivní momenty využívá. Můžeme-li podotknout, jak jsme to zmínili i v kapitole Psychosomatika, v části o výchově k hlasu, že hlas sám o sobě je nositelem sdělení, je Waścińského hlasový projev vyjádřením velmi pozoruhodným, přitažlivým, „mohoucím“, svobodným a sympatickým.

Kazatel, jak už bylo řečeno, je komunikativní a expresivní; intenzivně vyhledává kontakt s přítomnými. Tato jeho snaha, stejně jako zápal, nasazení i schopnost diferencovaného výrazu, je mimořádná. Nedochozí ale vždy, přestože jde o pokusy o zcela konkrétní, přímý dialog, ke skutečnému napojení se na posluchače,

k postupnému vyladování, které by bylo oboustranně vyvážené. Jak je patrné z rozhovoru s P. Waścińskim, bývá někdy na tuto skutečnost upozorňován. V jeho rozhodování, jak promluvu zacílit, však převažuje záměr oslovit lidi prosté. Je přesvědčen, že se v auditoriu nacházejí a že tento způsob oslovení je pro ně vhodný.

Některé pasáže kazatelovy promluvy jsou velice působivé – ve výrazu nepřesílené, jakoby klidné a niterně věrohodné, které mohou posluchače (i ty, kdo se nenacházejí v ohnisku Waścińského řečnického „zájmu“) hluboce zasáhnout. (Například: „To Kristus musí být pro nás prvním i posledním argumentem, abychom se nezbláznili“). Motivací ke snaze o přímý dialog, podle mého názoru problematické, je bezesporu kazatelova upřímná touha posluchače povzbudit (či probudit) a být jim pomocí na jejich duchovní cestě. To mi připadá z jeho projevu patrné. A je to na něm sympatické. Stejně, jako je sympatické Waścińského celkové vyzařování – temperamentně mužné a pevné, někdy starostlivě otcovské, jindy až provokativně chlapské.

Mons. Tomáš Halík hovoří jako kazatel naléhavě a sděluje hluboké myšlenky v originálních souvislostech, jimž účastník bohoslužby většinou se zaujetím naslouchá. Pracuje, jak bylo řečeno, se širším, nejen církevním kontextem a povzbuzuje tak posluchače (i nepřímo) k aktivnímu životu „ve světě“ a ke spoluzodpovědnosti za něj.

Tato homilie Mons. Halíka, nazvaná „Kde chybí bázeň, roste strach a úzkost“, je silně existenciálně zaměřena. Připomeňme např. zmínku o úzkosti jako civilizační chorobě naší doby nebo výklad o strachu, jenž zahlučuje materialisticky smýšlejícího člověka, který nemá na existenční otázky žádnou odpověď a upadá tak do strachu ze smrti a z nicoty. Opačným postojem je údiv z posvátného, bázeň Boží. Kazatel nebanalizuje strach, který je podle něj důležitým signálem, ale vyzývá, aby se nestal kormidlem našeho života. Hovoří pak o plameni, který může Hospodin rozdmýchat svým Duchem, aby vyšlehl nad popelem našich starostí, obav a zmatků. Zdůrazňuje zároveň, že je mnoho věcí, kterých se můžeme obávat; některé strachy a úzkosti jsou nereálné, ale některé „velmi reálné“. Následuje pevně řečený,

důrazný, hluboce apelativní a zároveň i v projevu rafinovaný závěr promluvy, zakončený otázkou – refrénem: „Ale přesto – copak nemáme víru?“ Jde o působivé, impozantní, zakončení homilie.

Právě působivost a také důraznost, apelativnost a rafinovanost charakterizují promluvu a kazatelův projev i jako celek. Typická je pro něj i naléhavost a vášeň, která na posluchače může působit velmi sugestivně.

V promluvě Tomáše Halíka nechybí pestrá slovní zásoba, filozofické ani biblické citáty a neobvykle formulované myšlenky včetně občasných bonmotů. Na několika místech homilie kazatel hledá vhodná slova či patřičnou návaznost. Tyto situace jsou většinou silným prožitkem soustředění, tvůrčí koncentrace na přítomný okamžik, který může oslovit i posluchače.

Pozoruhodné je také kazatelovo potěšení z dramatičnosti či libozvučnosti, zvukomalebnosti nebo přesnosti zvolených slov, což je patrné z jeho výrazu.

Halíkův projev není v žádném případě monotónní, kněz proměnlivě pracuje jak s dynamikou, tak temporytmem.

Pro mluvní výraz a hlasovou práci kazatele je charakteristická naddimenzovaná funkce choan a nasálu, ale i kvalitní - ekonomické - nakládání s dechem, vedoucí k solidní hlasotvornosti.

Projev Tomáše Halíka se vyznačuje sebejistotou a suverenitou. Ta vychází pravděpodobně i z toho, že si je kazatel vědom kouzla a působivosti své osobnosti, počítá s nimi a také na ně do jisté míry spoléhá. Nemalou úlohu v tom hraje i atmosféra, která kolem tohoto kněze vzniká. Nejde totiž jen o jeho aktuální přítomnost při homilii či na bohoslužbě, ale o fakt, že většina posluchačů jej zná také z různých dalších zdrojů, z jeho knih, z médií, z univerzitního světa. Přichází tedy obvykle s určitou obeznameností, s poměrně významným předporozuměním. I to hraje pro ochotu nechat se promluvou oslovit nezanedbatelnou roli.

Mons. Halík působí dojmem přemýšlivého a originálně uvažujícího vzdělance, otevřeného k tomu vidět vzájemné inspirace mezi světy víry a ateismu. A zároveň

dojmem člověka, který vedle hluboké znalosti duchovní dimenze také tento rozměr ve svém životě realizuje. I tím je jeho homilie oslovující. Podobně jako svými přesahy k sociologii, filozofii a psychologii, jimiž se kazatel zabýval či zabývá.

Tomáš Halík je také člověkem s nepřehlédnutelnou vizáží, která doprovází kouzlo jeho osobnosti. To se projevuje mj. v pohledu jeho tmavých očí zpod hustého černého obočí, v úpravě vousů, ve zmíněném specifickém hlasovém projevu s převahou nasálního znění. A samozřejmě v šíři výrazu a intenzity, s níž dokáže ve své řeči pracovat. A, možná překvapivě, se tato osobitost, toto kouzlo projevuje i v jeho mírně nachýleném postoji.

Jak už bylo řečeno, pro vystupování T. Halíka je typická celkově velká intenzita, nasazení a energičnost, které jsou, v závislosti na logice sdělení, proměnlivé. Nechybí vášeň, dramaticnost nebo až patos. Zaujetí tématem i vlastním projevem je u kazatele nemalé a tento zájem se může přenášet i na posluchače. Ti jeho projev většinou považují za velice působivý. Některé pasáže promluvy skutečně zasahují svou hlubokou autenticitou i angažovaností a jsou mimořádně podmanivé a strhující.

Homilie Tomáše Halíka, jakkoli se skládá z několika žánrových prvků a je sdělována za pomoci množství výrazových prostředků, tvoří kompaktní celek. Jsem přesvědčena, že velmi neotřelý a oslovující.

P. Romuald Štěpán Rob OP dává ve své homilii do úzkého vztahu běžnou – „normální“ - rodinu a rodinu církve (farnosti, řeholního společenství). Hovoří o tom, že to, „co drží rodinu pohromadě“, je „láska muže a ženy“; pro církvev je to Kristova přítomnost, zvláště v eucharistii. To vyjadřuje také metaforicky: „Eucharistie je ložnicí, ve které nacházíme lásku a život“. A v závěru pak vyzývá, abychom stále více eucharistii objevovali, čerpali z ní sílu a také ji – Krista v ní přítomného - „dávali dál“.

Projev P. Roba působí kultivovaně a emotivně; je také energický. Kněz mluví zvučným hlasem s rétorickým sebevědomím. Výrazná emocionalita, spojená

s naléhavostí, směřuje místy k patosu, možná až s prvky sentimentu. V promluvě najdeme ale i jemnější a věcné momenty, v nichž jako by kazatel vystoupil ze svého sebejistého standardu a dal prostor i méně řečnický suverénnímu, méně „kazatelskému“ tónu. Takové pasáže pak zní vřeleji, lidštěji. Například v závěru homilie: „Kéž tedy je to eucharistie, která nám dává sílu.“ Tuto větu, v rámci promluvy jednu z nejpůsobivějších, sdělil P. Romuald Rob poklidně, niterně, hlubším, příjemně znělým hlasem. Jeho výraz evokoval pokornou a hlubokou důvěru v Boha, který tuto sílu může dát.

Některé věty této homilie mohou působit deklarativně či imperativně. Tento dojem ale částečně vyvažuje jednak emocionální zapojení kazatele a také jeho zaangažovanost na tématu, respektive skutečnost, že se jej sdělovaná témata silně dotýkají. A že svým projevem také – i když vlastně mezi řádky – naznačuje, že si s nimi tak úplně neví rady. To – pro svou upřímnou lidskost a pravdivost – může vzbuzovat sympatie posluchačů.

Pozoruhodným rozměrem projevu tohoto kněze je zalíbení ve vyjádřeních, která volí, směřující někdy až k „mazlení“ se slovy.

Výrazná je u P. Romualda Roba touha zasáhnout a přesvědčit. Rétorskou sebejistotu, která je tomuto knězi vlastní, střídá na několika místech homilie hledání vhodného vyjádření. V těchto chvílích se promění jednak temporytmus, ale i celkový výraz – kazatel se při nalézání patřičného slova koncentruje na přítomný okamžik tohoto hledání. Jeho projev tím ztrácí na řečnické efektnosti, ale velmi získává na věrohodnosti a obyčejné, lidské přesvědčivosti. To lze považovat i za odlehčující a v každém případě velmi autentický rozměr promluvy.

Promluvu, vztahující se k svátku Nanebevzetí Panny Marie, začíná **Mons. Aleš Opatrný** otázkou, co vlastně je předmětem této slavnosti. Na ni v první části homilie odpovídá a svou odpověď pak dále rozvíjí. Posluchače vybízí k naději v Kristovu vykupitelskou moc. A dodává, že v této naději je nám posilou právě Panna Maria, jejíž nanebevzetí si připomínáme.

Pro kazatele je charakteristický spíše racionální, věcný přístup a poklidnost, rozvážnost a závažnost projevu. Ta ale zůstává nezatěžkaná; výjimečně se objeví jemně nabádavý tón. V homilii převažuje konstatující sdělování, posilované zmíněnou rozvážností. Nalezneme zde i působivé apelativní momenty, vybočující svým výrazem z věcně-výkladového způsobu projevu.

Součástí homilie jsou také kazatelovy čtené vstupy - citace ze Zjevení sv. Jana, jež kněz stručně komentuje a zasazuje do aktuální souvislosti života věřících. Při četbě nedosahuje Opatrný takové autenticity a sdělnosti jako při mluvě.

Kazatel hovoří znělým, hlouběji položeným, sympaticky působícím hlasem bez výraznějších temporytmických změn. Svá slova, zvláště na konci vět, nechává v pauze doznít, byť ukončení některých z nich jsou poznamenána předčasným energetickým poklesem.

Mons. Aleš Opatrný nabízí věcný, zasvěcený výklad; na důrazněji a expresivněji pojatých místech se objevuje i pozoruhodná živost a naléhavost projevu. Ta vzniká, domnívám se, kazatelovým zaujetím v těchto momentech nejen pro téma, ale také pro mluvní situaci jako takovou, pro konkrétní vyjádření, výraz. V těchto situacích pak dochází k vybočení ze stabilní rozvážné dikce a tím i k oživení projevu Mons. Opatrného. Tyto působivé pasáže vypovídají i výrazem v kazatelově projevu o důvěře, naději a vděčnosti. Jsou svědectvím, vycházejícím z realistického pohledu na život a svět, prohlubovaným a osvětlovaným vírou. Kazatel je sděluje s neteatrální přesvědčivostí a výraznější intenzitou, která jeho úsporný projev obohacuje a oživuje.

Z projevu **P. Petra Augustina Beneše CSsR** je patrné, že je zvyklý mluvit na veřejnosti a že se v takové situaci cítí jistě. Hovoří se silnější hlasovou intenzitou, kterou podle logiky sdělení variuje, podobně jako tempo své řeči. S oběma zmíněnými faktory pracuje významněji než s větnou či slovní intonací.

V obsahu homilie se projevuje kazatelův realistický až zemitý postoj ke světu a životu, spojený se schopností nahlížet je s duchovní hloubkou, s vytříbeným vkusem, skrze intuici a se smyslem pro imaginaci. Nebo jinými slovy, projevuje se

zde kombinace respektu k mimoracionálnímu pohledu (a důraz na jeho důležitost) s věcností i praktičností, kterou kněz vyjadřuje mj. nekomplikovaným jazykem.

V některých pasážích se pojí Benešova věcná konkrétnost s jeho silným vnitřním zaujetím až vášnivostí sdělení. To je patrné ze zvýšené hlasové intenzity i markantních důrazů, které bývají jinak jemnější. V těchto vyhocenějších momentech se ale neuchyluje k přehnané dramatičnosti a jeho slova zůstávají věrohodná.

Konkrétnost a neokázalost sdělení je mu vlastní i v těch částech promluvy, kde volí poetický styl a bezmála mystická slova. (Např. „Ze svého života víme, že vztah je silnější než cokoli jiného. Jestliže miluju, jsem tím druhým člověkem prostoupen. A jestliže miluju tak jako čistá panna, jako Maria, musím být úplně prostoupen láskou Boží.“) Jednoduše, stručně a přitom s pevností několikrát během promluvy P. Petr Beneš také poukázal, většinou mezi řádky, na svět umění, symbolů, intuice či tvořivosti, který mu je blízký a považuje jej za důležitý inspirační zdroj života nejen spirituálního.

Kazatel ve své homilii projevuje zúčastněnost, zájem o druhé a solidárnost. Přitom zachovává respekt k posluchačům a zmíněnou věcnost, takže jeho sdělení působí neokázale.

V promluvě je také patrný Benešův realistický postoj k životním situacím, bez idealismu či schematismu. Výraz v některých momentech kazatelovy řeči dává tušit, že je schopen si přiznat, že i on sám v oblastech, o nichž hovoří (např. o neochotě nechat se obdarovat), svádí nebo sváděl zápas. Tím může inspirovat své posluchače k vnitřní pravdivosti.

Způsobem projevu, skrze nějž dává svým myšlenkám zaznít, vzbuzuje Petr Beneš důvěru a vytváří atmosféru nevnučující se vstřícnosti. Je to zřejmě sebevědomou pokorou, která z něj vyzařuje. Kazatel je tématem i mluvních situací zaujat, nenechává se jimi ale strhnout k přesílení svého projevu či k manipulaci; posluchače a jejich individualitu, jejich svobodu, jak již bylo řečeno, respektuje.

Závěrečné kazatelovo shrnutí výzev, obsažených v homilii, zní jemně, ale zároveň naléhavě. „Nechme se obdarovat. Uvěřme tomu, že víc nám dává Bůh, než my můžeme dát svými výkony.“ To je příkladem sdělnosti, v jeho promluvě nikoli ojedinělým, kdy kněz oslovuje přítomné s výrazným apelem. Je to naléhavost či apelativnost nenásilná a otevřená, jíž se kněz obrací i sám k sobě. S neokázalostí a zároveň pevností vyzývá, zúčastněně nabízí, ale nevnucuje. To je na jeho projevu i promluvě jako celku sympatické a velmi cenné.

Homilii, kterou jsem nazvala „Vnímat tajemství a zůstat na jeho prahu“, proslovil **Mons. Jiří Paďour OFMCap.** při mši svaté v rámci Celostátního setkání mládeže 2012 ve Žďáru nad Sázavou. Byla sloužena pod širým nebem na pódiu v místním sportovním areálu a účastnilo se jí kolem 4 000 převážně mladých lidí. Tento kontext, jak o tom ještě bude řeč, kazatel ve své promluvě zohlednil. Homilie tematicky vycházela ze slavnosti Nanebevzetí Panny Marie. Biskup v ní přinesl kompozici biblických citátů, nabízejících argumenty pro víru přítomných posluchačů. Sdělně čtené myšlenky prokládal a doplňoval svými komentáři a dodatky. Tato promluva je vlastně propracovaným předivem citací a asociací k nim, které dohromady utvářejí její poselství.

Pro kazatelův projev je charakteristická kontaktnost, ověřování si pozornosti a porozumění posluchačů, spojené s vystupováním z předem připraveného rámce homilie. To vytváří živou a kazatelem dialogicky pojímanou mluvní situaci.

Vedle bohatého výrazového rejstříku je Mons. Paďourovi vlastní schopnost získat si pozornost a „živit“ ji soustředěnou sdělností svého projevu. V tomto ohledu biskup sebevědomě a samozřejmě využívá mj. umění pauzy. Práce s ní, umožňující doznívání řečeného, posiluje sledovatelnost sdělení i jeho názornost.

Samozřejmostí je pro Jiřího Paďoura čtení po smyslu včetně logického členění vět. Při četbě i mluvě spatra se mu daří sdělované zpřítomňovat. Ve svém projevu vědomě uplatňuje dramatickost, expresivitu, naléhavost, vášnivé zaujetí, ale i dovednost ze vznícenějších výrazových poloh vystoupit a mluvit věcně a „normálně“, jak to sám pojmenoval. Biskupův variabilní a plastický projev také vypovídá o jeho smyslu pro krásu slova a citu pro ně. Ten je patrný i ze slovníku,

který kazatel volí. V homilii spojuje vznešenost jazyka a sdělení s věcností, ale i zemitostí a neformálností, což promluvu dynamizuje, ozvláštňuje a posiluje její obyčejný, lidský rozměr. V těchto aspektech Paďourova projevu a v jeho kvalitě se odráží biskupovo umělecké vzdělání a zkušenost.

Exklamativní nebo jinak silně expresivní momenty ale nepůsobí jako snaha „dolovat“ z přítomných emoce. Tato občasná exklamativnost navíc koresponduje s prostorem, kde je homilie pronášena – s obrovským venkovním areálem, kde je shromážděno kolem čtyř tisíc lidí. Dodejme ještě, že se kazatel vyhýbá mentorskému tónu.

Významným rozměrem řečového jednání Jiřího Paďoura je vysoká úroveň propojenosti mluvního a gestického projevu, která je výrazem kvalitního tělového citění.

Biskup obdivuhodně nakládá s pauzami. Během svého projevu usiluje o soustředěné vnímání sebe i přítomných, na základě čehož dokáže vycítit vhodnost pauzy i její délku.

Věcnost obsahu, formulací i projevu střídá v této homilii poeticky až vznešeně, ale nikoli přepjatě znějící jazyk i neformální a osobní přístup, kterým kazatel zmíněnou věcnost a poetičnost prokládá. Mluví tak dosahuje variability svých slov a ve spojení se sdělností a kontaktností projevu se mu daří působit apelativně a na některých místech být skutečně strhující. Zmiňovaná adekvátní expresivita a normálnost sdělení, jak Mons. Jiří Paďour formuluje směřování svého projevu, je v této homilii rozhodně přítomna.

Souhrnem

Projev každého z kazatelů, jimiž jsem se v této práci zabývala, v sobě nese nějaký rozměr sdělnosti a věrohodnosti a jejich určitou míru. Zároveň je ale tento projev i v některých z aspektů omezen. Pokud bychom uvažovali o jakémisi kazatelském ideálu – a to ideálu dosažitelném, realizovatelném, neměly by mu, v souladu s psychosomatickým pojetím veřejného vystupování, chybět následující charakteristiky.

Bylo by dobré, aby kazatel disponoval otevřeným a respektujícím postojem k posluchačům i k sobě; aby dokázal nabízet rovnocenný vztah, jemuž je vlastní ochota naslouchat druhým i sobě a ze slyšeného dále vycházet.

Bylo by dobré, aby si v situaci promluvy kazatel dokázal ověřovat pozornost a pokud možno i porozumění přítomných. Jednoduše tím, že se nebude „předbíhat“, ve své řeči spěchat, že si dopřeje pauzu a pokusí se, jak už bylo zmíněno, být i sám sobě posluchačem.

S tím významně souvisí požadavek na vědomou přítomnost kazatele. A také psychosomatické vědomí, vycházející ze zkušenosti s vlastním hlasovým, mluvním a celkově tělovým projevem a jeho možnostmi. Je pozoruhodné, že v čisté a velmi intenzivní podobě se momenty této soustředěné, vědomé přítomnosti objevují u všech sledovaných kazatelů v situacích, kdy hledají vhodné vyjádření - slovo, které by dostatečně odpovídalo jejich záměru. Jsou to situace zpomalení, pozastavení, kdy se promění stávající temporytmus, někdy i „automatismus“ řeči, a vznikne okamžik skutečné živosti, setrvání v přítomnosti, okamžik napojení, kontaktu a dialogu.⁴⁴

Tato schopnost být vědomě přítomen má návaznost v dovednosti zpřítomnit řečené. Tedy v dovednosti konkrétně, živě a dialogicky myšlenku sdělit. To se většinou

---

⁴⁴ V té souvislosti znovu připomeňme Vyskočilovo pojetí veřejného vystupování, inspirující k zaujetí pro situaci komunikace: „Cokoli se na jevišti děje se soustředěním, s potěšením, s požitkem atd., [...] je obdobně sledováno i v hledišti. Čili přenáší se to z jeviště do hlediště. A opět zpátky na jeviště“ (Vyskočil, 1978, cit. dle Roubal, 2001).

kazatelů v mluvené řeči, na rozdíl od četby (je-li součástí homilie), více nebo méně – plněji či omezeněji - daří.

Je zároveň důležité, aby toto zpřítomňování bylo spojeno se zmíněným rovnocenným, respektujícím postojem k posluchačům. (Z toho důvodu jsme vedle požadavku na živost a konkrétnost sdělování uvedli i jeho dialogičnost). Proto, aby prioritou nebyla rétorská, nejednou dosebezahleděná a vnějšková efektnost, ale vnitřní pravdivost a věrohodnost.

Bylo by také dobré, aby kazatel disponoval funkčním a dostatečně rozvinutým hlasem a kvalitní schopností řeči, které by mu umožnily realizovat adekvátní výrazové, temporytmické i melodické možnosti mluvního projevu.

S hlasem a řečí souvisí významně tělové cítění, respektive míra propojenosti mluvního a gestického projevu. Jsou-li v souladu, působí kazatelův projev harmonickým dojmem a jeho výraz a celková sdělnost jsou tím posíleny a povýšeny. Vědomou prací s hlasem ovlivňuje i kazatelovo vnímání prostoru a naopak – prostorové cítění přispívá k vědomému utváření hlasového projevu.

Kterými z těchto charakteristik který z kazatelů disponuje a nakolik, je patrné, jak věřím, z analýz homilií i z výše uvedených shrnutí.

Jak už bylo řečeno, posláním kazatele je být dobrým služebníkem Slova – Boha. Jsem přesvědčena, že nebude-li kazatel zároveň služebníkem slova s malým s, tedy nedokáže-li živě a konkrétně sdělovat, nebude-li sám se sebou a s posluchači v soustředěném kontaktu, nebude-li se pokoušet zůstat vědomě v přítomnosti a nebude-li se zajímat o možnosti plnějšího hlasově-mluvního sdělení, tuto svou službu významně omezí a v mnohém jí nedostojí. Služba Slovu není jen záležitostí racionálního ani spirituálního obsahu sdělovaného.

Dodám závěrem, že cílem této disertace nebylo zmapovat současnou situaci českého kazatelství jako celku, ale na vybraném vzorku projevu šesti kazatelů se pokusit – za pomoci co nejdůkladnější analýzy - zorientovat se v problematice a

zkusmo nabídnout terminologii i postupy, jak se k tématu dále vztahovat. To zůstává výzvou i pro mou budoucí práci...

Prameny a literatura

BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*. Posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.

BENEDIKT XVI. Vánoční promluva pro BBC, 24. 12. 2010. Citováno dle přepisu a překladu České sekce Radia Vaticana.

BUBER, M. *Já a ty*. Praha: Mladá fronta, 1969.

COZZENS, D. B. *Měnící se tvář kněžství*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003.

ČUNDERLE, M. *Cesty ke hře*. In: Hra školou. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 2001.

DUKA, D. Editorial. In: *Salve*. Revue pro teologii, duchovní život a kulturu. 2008, roč. 18, č. 1, s. 3 – 5. (Praha: Krystal OP, 2008).

FILIPI, P. *Pozvání k naději. Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegesi*. Kalich: Praha, 2006.

FROMM, E. *Mít nebo být?* Praha: Naše vojsko, 1994.

FRYNTOVÁ, V. O podstatě přednesu. In VYSKOČIL, I. et al. *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře 11. 11. 2005*. Praha: Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2006.

GUARDINI, R. *O posvátných znameních*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.

HALÍK, T. *Oslovit Zachea*. Praha: NLN, 2003.

HALÍK, T. *Divadlo pro anděly*. Praha: NLN, 2010.

HALÍK, T. Anketa mezi kazateli. *Salve*. Revue pro teologii, duchovní život a kulturu. 2008, roč. 18, č. 1, s. 82 – 84. (Praha: Krystal OP, 2008).

HANČIL, J. *Dialogické jednání jako otevřená otázka*. In: *Dialogické jednání jako otevřená otázka – sborník z konference*, Praha: KATaP DAMU, 1997.

Hic sunt leones /o autorském herectví/ (ed. Čunderle, Michal). Sborník z konference 8. - 9. 11. 2002 v Divadle Na zábradlí. Praha: Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2003.

HRDLIČKA, J. *Stručná homiletika*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1991.

HŮRKOVÁ, J. a kol. *Mluvím, mluvíš, mluvíme*. Praha: Horizont, 1985.

JAN PAVEL II., in: West, Christopher: *Teologie těla pro začátečníky*. Praha: Paulínky, 2010.

JAN PAVEL II. *Catechesi tradendae*. Apoštolská adhortace 1979, č. 48. Cit. dle *Homilie v liturgii*. Praha: Pastorační středisko, 2009.

JAKOBSON, R. *Poetická funkce*. Jinočany: H&H, 1995.

JAKOBSON, R. *Lingvistická poetika: Výber z diela*. Bratislava: Tatran, 1991.

KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

KOHUT, P. V. Živé svědectví o moci evangelia. In: *Salve. Revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. 2008, roč. 18, č. 1, s. 63 – 75. (Praha: Krystal OP, 2008).

Kolektiv autorů. *Homilie v liturgii*. Studijní texty z kněžského dne 29. ledna 2009. Praha: Pastorační středisko, 2009.

Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Consilium. Č. 10, 33, 35, 52. II. vatikánský koncil. Cit. dle *Homilie v liturgii*. Praha: Pastorační středisko, 2009.

KRČMOVÁ, M. Větná intonace. In: *Fonetika a fonologie*. Brno: FFMU, 2008.

KRAUS, J. *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.

KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: UK, 2004.

MARCEL, G. *Přítomnost a nesmrtelnost*. Praha: Mladá fronta, 1998.

MARCEL, G. In: Rohr, Richard. *Stát se moudrým mužem*. Brno: Cesta, 2006.

MARTIENSSENOVÁ, F. *Vědomé zpívání: základy studia zpěvu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

- MOHELNÍK, B. Morek kázání. In: *Salve. Revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. 2008, roč. 18, č. 1, s. 7 – 13. (Praha: Krystal OP, 2008).
- MEDEK, I. In: *Máš před sebou všechny mé cesty. Sborník k 60. narozeninám Tomáše Halíka*. Praha: NLN, 2008.
- MUKAŘOVSKÝ, J. *Cestami poetiky a estetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- ONG, W. J. *Technologizace slova. Mluvená a psaná řeč*. Praha: Karolinum, 2006.
- OPATRNÝ, A. Nebezpečí kazatelů. In: *Homilie v liturgii*. Praha: Pastorační středisko, 2009.
- PAĎOUR, J. Metanoia a katarsis. In: *Křesťanstvo a kultura*. Bratislava, 1998.
- PATOČKA, J. *Péče o duši II*. Praha: OIKOYMENH, 1999.
- PAVEL VI. *Mysterium fidei*. Encyklika 1965, str. 753, cit. dle *Homilie v liturgii*. Praha: Pastorační středisko, 2009.
- POLÁKOVÁ, J. *Smysl dialogu. O směřování k plnosti lidské komunikace*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- PUTNA, M. C. In: *Máš před sebou všechny mé cesty. Sborník k 60. narozeninám Tomáše Halíka*. Praha: NLN, 2008.
- QUITT, Z. - KUCHARSKÝ, P. *Česko-latinský slovník*. Praha: LEDA, 2003.
- ROHR, R. *Adamův návrat*. Praha: Vyšehrad, 2005.
- ROHR, R. *Stát se moudrým mužem*. Brno: Cesta, 2006.
- ROUBAL, J. *Dvě alternativní tendence Nediadla Ivana Vyskočila*. In: *Hra školou*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 2001.
- RUT, P. *Ivan Vyskočil – Vždyť přece lézat je o hubu*. Praha: Portál, 2000.
- SACKS, O. *Muž, který si pletl manželku s kloboukem a jiné klinické povídky*, Praha: Mladá fronta, 1993.
- SALVE. *Revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. 2008, roč. 18, č. 1. (Krystal OP, Praha, 2008).

- SLÁDEK, M. (ed). *Svět je podvodný verbíř*. Praha: Argo, 2005.
- SLAWIŇSKA, I. *Divadlo v současném myšlení*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 2002.
- STINISSEN, W. *I dnes je den Boží*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- ŠPAČKOVÁ, A. *Moderní rétorika*. Praha: Grada, 2003.
- VÁCHA, M. O. *Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec*. Brno: Cesta, 2010.
- VÁLKOVÁ, L. – VYSKOČILOVÁ, E. *Hlas individuality. Psychosomatické pojetí hlasové výchovy*. Praha: Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2005.
- VÁLKOVÁ, L. *K psychologickým aspektům výchovy k profesionálnímu hlasovému a zpěvnímu projevu*. In VYSKOČIL, I. et al. *Psychosomatický základ veřejného vystupování jeho studium a výzkum: sborník z konference 14. a 15. 10. 1999*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2000.
- Všeobecné pokyny k Římskému misálu*. Praha: ČBK, 2003.
- VYSKOČIL, I. *Dialogické jednání (heslo k autorizaci)*. In: Hic sunt leones /o autorském herectví/ (ed. Čunderle, Michal). Sborník z konference 8. - 9. 11. 2002 v Divadle Na zábradlí. Praha: Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2003.
- VYSKOČIL, I. *Chvála přednesu*. Cit. dle Čunderle, Michal. Cesty ke hře. In: Hra školou. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 2001.
- VYSKOČIL, I. *Malé jevištní formy aneb Jak na to III*. Amatérská scéna 1978, č. 8, s. 15. Cit. dle Roubal, Jan. *Dvě alternativní tendence Nedivadla Ivana Vyskočila*. In: Hra školou. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 2001.
- VYSKOČIL, I. *Nepojmenovaný úryvek z dopisu*. Cit. dle Čunderle, M. Cesty ke hře. In: Hra školou. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 2001.

VYSKOČIL, I. *Připomínky Ivana Vyskočila ke zkoušení DJ ve skupině pro doktorandy*. Cit. dle mých rukopisných poznámek z DJ – 16. 11. 2011.

VYSKOČIL, I. Úvodem. In VYSKOČIL, I. et al. *Psychosomatický základ veřejného vystupování jeho studium a výzkum: sborník z konference 14. a 15. 10. 1999*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2000.

VYSKOČIL, I., et al. *Psychosomatický základ veřejného vystupování, jeho studium a výzkum: sborník z konference 14. a 15. 10. 1999*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2000.

VYSKOČIL, I. *Dialogické jednání s vnitřním partnerem*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2005.

VYSKOČIL, I. Nejpodivuhodnější lidský orgán. In VYSKOČIL, I. et al. *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře 3. 6. 2005*. Praha: Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2006.

VYSKOČIL, I., et al. *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře 3. 6. 2005, 11. 11. 2005*. 1. vyd. Praha: Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2006.

ZIKMUND, M. T. *Katolické kazatelství je v krizi*. In: Katolický týdeník, č. 42, r. 19, 2008, str. 1.

Internetové zdroje:

Promluva Mons. Tomáše Halíka je k dispozici na <http://akademickafarnost.invisible.cz/kazani/kazani.php?rubrika=2012-06>

Promluva Mons. Aleše Opatrného je k dispozici na <http://youtu.be/2HpaW09ds1A>

<http://cspych.psu.cas.cz/result.php?from=264&to=264>, 23. 1. 2013; Vymětal, Jan. In: Československá psychologie.